

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ
Π.Μ.Σ.:ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ &ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Et in Arcadia Ego (π. 1640) του Πουσέν

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΜΑΡΙΑ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: «Προστασία και ανάδειξη της υλικής και άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς-Η περίπτωση της Κυνουρίας»

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Γεωργιτσογιάννη Ευαγγελία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

ΚΑΘΗΓΗΤΕΣ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:
Γεωργιτσογιάννη Ευαγγελία, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια
Μητούλα Ρόιδω, Επίκουρη Καθηγήτρια
Μαλινδρέτος Γεώργιος. Επίκουρος Καθηγητής

Αθήνα, 2012

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας είναι η προστασία και ανάδειξη της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Κυνουρίας καθώς και η καταγραφή των προσπάθειων που γίνονται σήμερα σχετικά με την κατάσταση στην οποία αυτή βρίσκεται. Με δειγματοληπτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε κατά το διάστημα 2 Φεβρουαρίου 2012 μέχρι 20 Φεβρουαρίου 2012 σε 87 μαθητές δύο γυμνασίων της Κυνουρίας καθώς και με επιτόπιες συνεντεύξεις κατοίκων της περιοχής, ιδιοκτητών μουσείων και ανθρώπων που ασχολούνται με τα κοινά παρατηρήθηκε ότι υπήρχε η διάθεση να αλλάξουν και να αναδειχθούν πολλά στοιχεία του υλικού και πολιτιστικού πλούτου της περιοχής από την πλευρά των κατοίκων και της νέας γενιάς αλλά δεν υπήρχε η οικονομική υποστήριξη από την μεριά του κράτους.

Η όποια δράση στην περιοχή αυτή οφείλεται στους κατοίκους της, στην αγάπη για τον τόπο τους και στις προσπάθειες των συλλόγων της. Κρίνεται απαραίτητη η παρέμβαση του κράτους ώστε να βοηθήσει με σύγχρονα μέσα την ανάδειξη του πολιτισμικού περιεχομένου της Κυνουρίας έτσι ώστε οι θησαυροί της να μην χαθούν στον πέρασμα των χρόνων και να διατηρηθεί από γενιά σε γενιά η τοπική διάλεκτος, τα ήθη και τα έθιμα της αλλά και η ίδια της η ιστορία.

Abstract

The purpose of this work is the protection and promotion of tangible and intangible cultural heritage Kynouria and record the efforts made today on the situation in which it is located. In a sample survey conducted during the period 2 February 2012 until 20 February 2012 two students at 87 high schools Kynourias and site interviews with residents, owners and museum people involved in politics that there was no desire to change and to highlight many elements of the material and cultural wealth of the region from the perspective of residents and the new generation, but there was no financial support from the side of the state.

Any action in this area due to its inhabitants, in love for their land and efforts of the club. It required the intervention of the government to help with the modern means of highlighting the cultural content of Kynouria so that the treasures not to be lost in the passage of years and maintained from generation to generation, the local dialect, customs and traditions but also its very history.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μὴν μὲ μαρτυρήσεις!

Καὶ προπαντὸς νὰ μὴν τοῦ πείς πῶς μ' ἐγκατέλειψεν ἡ ἐλπίδα!

Καθὼς κοιτᾷς τὸν Ταῦγετο, σημείωσε τὰ φαράγγια

ποῦν πέρασα. Καὶ τὶς κορφές ποῦν πάτησα. Καὶ τὰ ἄστρα

ποῦν εἶδα. Πέες τοὺς ἀπὸ μένα, πέες τοὺς ἀπὸ τὰ δακρυά μου,

ὅτι ἐπιμένω ἀκόμη πῶς ὁ κόσμος

εἶναι ὁμορφος!

(Γράμμα στον ἄνθρωπο της πατρίδας μου, Κώστας Ουράνης)

Το ποίημα αυτό είναι γραμμένο από τον Κώστα Ουράνη, τον γνωστό ποιητή που καταγόταν από το Λεωνίδιο της Κυνουρίας. Περήφανος για την καταγωγή του δεν είναι μόνο ο μεγάλος αυτός ποιητής αλλά και όσοι κατάγονται από τον πλούσιο αυτόν τόπο.

Η Κυνουρία είναι μια περιοχὴ σπουδαίας ιστορικής και πολιτισμικής σημασίας. Η ύπαρξη της καταγράφεται από τα αρχαία χρόνια ενώ πρωτοστατεῖ σε όλες τις σπουδαίες στιγμές του ελληνικού ἔθνους. Πέρα από την φυσική της ομορφιά αφού τα χωριά της συνδιάζουν βουνά και θάλασσα ισάξια είναι και η πολιτισμική της ομορφιά.

Πρόκληση αποτελούσε για εμένα το γεγονός ότι θα εμβαθύνω τις γνώσεις μου σε ὅτι αφορά την ιστορία της Κυνουρίας αλλά και ὅτι θα προσπαθούσα να καταγράψω την υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά του τόπου μου καθώς και θα ανακάλυπτα το αν η κληρονομιά αυτή τείνει να χαθεί ή διατηρεῖται σωστά.

Κατά την διάρκεια της έρευνας μου υπήρξαν σπουδαῖοι ἄνθρωποι που με βοήθησαν. Καταρχὴν θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσά μου και αντιπρύτανη του Χαροκοπέιου Πανεπιστημίου κα. Γεωργιτσογιάννη Ευαγγελία για την καθοδήγησή της και τις παρατηρήσεις της κατά τη διάρκεια της εργασίας μου. Καθώς και την κα. Μυτούλα και τον κ. Μαλινδρέτο για την μελέτη και τις παρατηρήσεις τους. Ακολούθως για την δημιουργία του ερευνητικού μέρους, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους μαθητές των γυμνασίων Τυροσαπουνακαϊκῶν και Αγίου Ανδρέα καθώς και τις διευθύντριες των σχολείων αυτών, κα. Βούλγαρη και κα. Σαπουνάκη αντίστοιχα.

Ξεχωριστεί μνεία θα ήθελα να κάνω στον κ. Πετρόπουλο Ευάγγελο, ιδιοκτήτη του Μουσείου Ελιάς στο Κορακοβούνι για την καλή του διάθεση και την συζήτηση που είχαμε σχετικά με το μουσεῖο. Την κα. Κουνιά Θωμαή ανηψιά του Θανάση Κωστάκη και μέλος του Αρχείου Τσακωνιάς για την ενδιαφέρουσα συνέντευξη που μου παραχώρησε και την κα. Τσουκάτου Μαρία και κ. Κοντογιαννόπουλο για τις πληροφορίες που μου παραχώρησαν. Επίσης τον κ. Λαλουδάκη για την υποστήριξή του στην έρευνα, τον κ. Κορολόγο Ιωάννη για την προσφορά

υλικού από το προσωπικό του αρχείου, το Δημαρχείο Λεωνιδίου, την κα. Παρασκευά Μαρία για την παραχώρηση ενός παλιού προικοσυμφώνου που έχει στην κατοχή της και σήμερα μπορεί να θεωρηθεί και κειμήλιο. Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ στην οικογένεια μου για την υποστήριξη της σε αυτή μου την προσπάθεια.

Στόχος της εργασίας αυτής είναι να δείξει μέσα από έρευνα τόσο βιβλιογραφική όσο και επιτόπια μέσω συνεντεύξεων, συζητήσεων και ερωτηματολογίων ποια είναι τα κομμάτια εκείνα της Κυνουρίας που πρέπει να αναδειχθούν, να συντηρηθούν και αναπτυχθούν. Η εργασία αυτή είναι η απόδειξη πως η Κυνουρία είναι μια περιοχή με πρόσφορο έδαφος για έρευνα και παρόλες τις αξιόλογες προσπάθειες που έχουν γίνει ως τώρα κάτι τέτοιο δεν θα πρέπει να σταματήσει αλλά να συνεχιστεί ώστε να μην περάσει στην λήθη μια κληρονομιά 3.000 χρόνων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη.....	2
Πρόλογος.....	3
Περιεχόμενα.....	5
Εισαγωγή.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η Πολιτισμική κληρονομιά και η σημασία της.....	9
1.1: Η έννοια της πολιτισμικής κληρονομιάς.....	9
1.2: Προστασία και ανάδειξη πολιτισμικής κληρονομιάς.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Μουσεία Ανοιχτού Χώρου (Open-air museums).....	13
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Ιστορία της Κυνουρίας.....	20
3.1: Από την Νεολιθική εποχή στα Αρχαία χρόνια.....	21
3.2: Κυνουρία και Βυζάντιο.....	23
3.3: Η Κυνουρία στην Ελληνική Επανάσταση.....	23
3.4: Β' Εθνική Συνέλευση (Άστρος 1823).....	24
3.5: Η Τσακωνιά.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:Υλική Κληρονομιά -Τα Μνημεία της Κυνουρίας και οι χώροι πολιτισμού της.....	28
4.1: Αρχαιολογικοί χώροι.....	28
4.2: Τα Μουσεία της Κυνουρίας.....	46
4.3: Μοναστήρια.....	49
4.4: Παραδοσιακοί Οικισμοί.....	79
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Άυλη Πολιτισμική Κληρονομιά.....	92
5.1: Γλώσσα.....	92
5.2:Τσακωνικό Τραγούδι.....	101
5.3:Τσακωνικός Χορός.....	103
5.4:Ενδυμασία.....	108
5.5:Ήθη-Έθιμα.....	116

5.6:Πνευματικοί Άνθρωποι.....	132
5.7:Διατροφή.....	143
5.8: Σύλλογοι.....	147
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: Εμπειρική Διερεύνηση.....	159
6.1: Μεθοδολογική Προσέγγιση.....	159
6.2: Περιγραφή Αποτελεσμάτων του Ερωτηματολογίου.....	161
6.3: Ανάλυση Αποτελεσμάτων του Ερωτηματολογίου.....	200
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Σχολιασμός συνεντεύξεων.....	203
7.1: Συνέντευξη με κ. Πετρόπουλο Ευάγγελο.....	203
7.2: Συνέντευξη με κα.Τσουκάτου Μαρία.....	207
7.3: Συνέντευξη με κα. Κουνιά Θωμά.....	210
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Συμπεράσματα.....	218
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: Προτάσεις.....	227
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	232
Βιβλιογραφία- Αρθρογραφία.....	237
Ηλεκτρονική Αρθρογραφία.....	238
Ελληνική Νομοθεσία.....	238
Λοιπές πηγές.....	239
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	240
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ.....	240
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: ΧΑΡΤΕΣ.....	245
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ.....	249
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ: ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΝΟΥΡΙΑ.....	266
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ε: ΣΥΝΤΑΓΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΥΝΟΥΡΙΑ.....	273

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σήμερα η κληρονομιά αποτελεί την λύση ώστε ο άνθρωπος ζώντας στο παρόν του να αναβιώνει τις αναμνήσεις του παρελθόντος, τα κομμάτια της υλικής και άυλης παράδοσης. Μέσα από αυτήν περνάει η γνώση του πολιτισμού από γενιά σε γενιά αφού αναδεικνύονται οι προφορικές παραδόσεις, οι χοροί, η ενδυμασία και άλλα στοιχεία του υλικού βίου. Η πολιτιστική κληρονομιά είναι συνυφασμένη με την ταυτότητα του ανθρώπου, την καταγωγή του αλλά και με τα χαρακτηριστικά που έχει μια κοινότητα ή ακόμη και μια χώρα.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση και η περιγραφή της υλικής και άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Κυνουρίας. Παρουσιάζονται αναλυτικά τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της περιοχής της Κυνουρίας τόσο τα υλικά όσο και τα άυλα καθώς και η κατάσταση στην οποία υπάρχουν αυτά σήμερα. Επίσης δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα για την γνώση του εφηβικού πληθυσμού του Δήμου Κυνουρίας, σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής. Από ένα δείγμα 87 έφηβων ατόμων συγκεντρώθηκαν με την μεθοδολογία των ερωτηματολογίων όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που μας πληροφορούν για το πως βλέπουν και αν γνωρίζουν σωστά την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου τους.

Τα αποτελέσματα σε μερικά σημεία ήταν ενθαρρυντικά και άλλοτε όχι τόσο όπως για παράδειγμα φάνηκε η αδυναμία των μαθητών στο να αναγνωρίσουν σπουδαίες πνευματικές προσωπικότητες της περιοχής τους.

Στο πρώτο κεφάλαιο της μεταπτυχιακής μελέτης γίνεται μια αναφορά στην έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς, στην ιστορική της διαδρομή καθώς και στην προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς. Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται η έννοια των μουσείων ανοιχτού χώρου (open-air museums), παρουσιάζεται ο στόχος και η ιστορία της δημιουργίας τους και δίνονται κάποια παραδείγματα από τα πιο σπουδαία μουσεία ανοιχτού χώρου της Ευρώπης.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ιστορία της Κυνουρίας, η εξέλιξη της και η πορεία της μέσα στον χρόνο από τα αρχαία χρόνια ως και την ίδρυση του νέου ελληνικού κράτους. Γίνεται και μια σύντομη περιγραφή της Τσακωνιάς, κομμάτι της Κυνουρίας που έχει δική της διαδρομή μέσα στον χρόνο και παράλληλα συμβάλλει στην διαμόρφωση της πολιτιστικής ταυτότητας της Κυνουρίας.

Στο τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά όπως τα μνημεία της, τα μουσεία της, τα μοναστήρια της, οι παραδοσιακοί της οικισμοί, η γλώσσα της, τα ήθη και τα έθιμα της, η διατροφή της, η ενδυμασία της, οι συλλογοί της, οι χοροί της, οι πνευματικοί της άνθρωποι. Πέρα από αυτό, δίνεται μια αναφορά σχετικά με το σε τι κατάσταση βρίσκονται όλοι οι παραπάνω πολιτιστικοί τομείς της Κυνουρίας.

Στο έκτο κεφάλαιο γίνεται η εμπειρική διερεύνηση της εργασίας μέσω ερωτηματολογίων σε 87 μαθητές δύο γυμνασίων της Κυνουρίας για να διαπιστωθεί αν γνωρίζουν την πολιτιστική κληρονομιά της περιοχής τους αλλά και τι προτείνουν ώστε να αναβαθμιστεί σε αυτόν τον τομέα η περιοχή τους.

Στο έβδομο κεφάλαιο δίνονται τρεις συνεντεύξεις από τρεις διαφορετικούς ανθρώπους. Ο κ. Πετρόπουλος ιδιοκτήτης του μουσείου Ελιάς στο Κορακοβούνι περιγράφει με λεπτομέρεια πως παραγόταν το λάδι εκατό χρόνια πριν. Η κα. Τσουκάτου κάτοικος της Κυνουρίας μεταφέρει τις εμπειρίες της και η κα. Κουνιά ως δραστήριος και γεμάτος αγάπη για τον τόπο της άνθρωπος μιλάει για την θεία της Θ. Κωστάκη, το Λαογραφικό Μουσείο Μελάνων, τους χορούς και τις προσπάθειες διάσωσης της τσακωνικής διαλέκτου.

Στο όγδοο και ένατο κεφάλαιο δίνονται τα συμπεράσματα και οι προτάσεις που μπορούν να αναβαθμίσουν την πολιτιστική κληρονομιά της Κυνουρίας μέσα από την δημιουργία συλλόγων, ευρωπαϊκών προγραμμάτων και χρήσης του διαδικτύου.

Η συγκεκριμένη έρευνα ολοκληρώνεται με τα παρατήματα περιλαμβάνοντας τα ερωτηματολόγια, τους χάρτες, το φωτογραφικό υλικό, τα τραγούδια και τις συνταγές από την Κυνουρία.

1.1 Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Ο όρος "Πολιτιστική Κληρονομιά" αναφέρεται σε μνημεία, ομάδες κτισμάτων και χώρων με ιστορική, αισθητική, αρχαιολογική, επιστημονική, εθνολογική ή ανθρωπολογική αξία.

(<http://www.unesco-hellas.gr/14-4-2012>)

Συγκεκριμένα η Σύμβαση για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής κληρονομιάς που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι το 1972 θεωρεί ως πολιτιστική κληρονομιά: α) τα μνημεία (αρχιτεκτονικά έργα, σημαντικά έργα γλυπτικής και ζωγραφικής, έργα ή κατασκευές αρχαιολογικού χαρακτήρα, σπήλαια και σύνολα έργων παγκόσμιας αξίας από την άποψη της ιστορίας της τέχνης ή της επιστήμης), β) σύνολα οικοδομημάτων (ομάδες κτιρίων μεμονωμένων ή ενοτήτων τα οποία εξαιτίας της αρχιτεκτονικής τους, της ομοιογένειας τους ή της θέσης τους έχουν παγκόσμια αξία από ιστορική και επιστημονική άποψη), γ) τοπία (ανθρώπινα έργα ή συνδυασμοί ανθρώπινων και φυσικών έργων, καθώς και εκτάσεις περιλαμβανομένων και των αρχαιολογικών χώρων τα οποία έχουν παγκόσμια αξία από ιστορική και επιστημονική σκοπιά) (Λάββας 1997:6).

Με το πέρασμα των χρόνων το πεδίο της πολιτιστικής κληρονομιάς διερευνήθηκε έχοντας ως σκοπό να συμπεριλάβει τα ίχνη και τις μαρτυρίες του βιομηχανικού παρελθόντος, τα οπτικοακουστικά έργα ή τα άυλα αγαθά, τα οποία αποτελούν εκφάνσεις του παραδοσιακού και του λαϊκού πολιτισμού, όπως η γλώσσα, οι μύθοι, ο χορός ή οι παραδοσιακές τεχνικές.

(Βουδούρη, 1999:22).

Σπουδαίο είναι το σύστημα κριτηρίων που έχει διαμορφωθεί ώστε να καθορίζονται τα κριτήρια επιλογής των ιστορικών μνημείων έτσι ώστε να κριθεί και ο τύπος προστασίας τους. Έτσι τόσο τα φυσικά όσο και τα πολιτιστικά μνημεία που ειπώθηκαν παραπάνω σημαντικό είναι να φέρουν ορισμένα χαρακτηριστικά για να μπορούν να χαρακτηριστούν ως τέτοια όπως: α) πρωτοτυπία ή γνησιότητα, β) χρόνος (ιστορικότητα), γ) ποιότητα και δ) συμβολισμός (μήνυμα). (Λάββας 1997:9).

Το ζήτημα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς προέκυψε στα μέσα του 18^{ου} αιώνα με την εμφάνιση της βιομηχανικής επανάστασης και απέκτησε νόημα με τη λήξη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και σήμερα αποτελεί εξέχον θέμα και πρόβλημα κρατών και κοινωνιών, διεθνών οργανισμών, υπουργείων, δήμων, ομάδων και ατόμων. (Λάββας 1997:1).

1.2: ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Ο άνθρωπος όταν συνειδητοποιήσει ότι για να είναι ολοκληρωμένος ως άτομο μέσα σε μια κοινωνία ή ένα έθνος αλλά και για να έχει παρόν θα πρέπει να ισορροπήσει ανάμεσα σε δύο μεγάλα μεγέθη αυτά του Παρελθόντος και του Μέλλοντος, προσπάθησε να αναζητήσει λύσεις στο ζήτημα αυτό μέσα από την προστασία και την ανάδειξη της πολιτισμικής κληρονομιάς. (Λάββας 1997:158).

Το φαινόμενο όμως της καταστροφής των πολιτισμικών και φυσικών αγαθών δεν είναι κάτι καινούριο αφού το συναντάμε ήδη από τους αρχαίους χρόνους. Ο Όμηρος αναφέρει στην Ιλιάδα πως στον Τρωικό πόλεμο η νίκη στις μάχες και τα λάφυρα ως τρόπαια εμφανίζονται ως τρόπος ζωής και ως ύψιστος σκοπός¹ των πολεμιστών. (Α. Γραμματικάκη-Αλεξίου 2002:41).

Τον 2 αι. π.Χ. όταν η Ελλάδα κατακτήθηκε από τους Ρωμαίους, καταστράφηκαν υπέρλαμπρα κτίρια πόλεων όπως αυτά της Κορίνθου (146 π.Χ) και κλάπηκαν χιλιάδες έργα τέχνης. Τα έργα αυτά μεταφέρθηκαν στη Ρώμη όπου και διακοσμούσαν τα δημόσια κτίρια και τις πολυτελείς επαύλεις. (Α.Γραμματικάκη-Αλεξίου:39-40).

Τον Μεσαίωνα η κατάσταση γίνεται ακόμη χειρότερη αφού επικρατούσε η άποψη για τον «δίκαιο πόλεμο» που δικαιολογούσε την καταστροφή πολλών θρησκευτικών μνημείων όπως η άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους το 1204 (Δ' Σταυροφορία) όπου καταστράφηκαν εκκλησίες, μοναστήρια και σπουδαία κειμήλια. (Α.Γραμματικάκη-Αλεξίου:39-40).

Η έννοια της προστασίας της πολιτισμικής κληρονομιάς θεωρείται ότι εμφανίζεται κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης όπου οι άνθρωποι κατάλαβαν ότι οι παλιές ιδιοκτησίες κινητές και ακίνητες της βασιλικής εξουσίας, της εκκλησίας και των ευγενών δεν θα πρέπει να καταστραφούν αλλά να διατηρηθούν ώστε να χρησιμοποιηθούν ως περιουσία του νεοϊδρυθέν Έθνους. Άλλοι υποστηρίζουν πως ο όρος αυτός επινοήθηκε την περίοδο της Αναγέννησης με την παρακμή του Μεσαίωνα και την άνοδο του Ευρωπαϊκού πολιτισμού όπου και διατυπώθηκαν διάφορες απόψεις για τον προορισμό του ανθρώπου και διάφορες αντιλήψεις για τον κόσμο. (Λάββας 1993:17, Jokilehto,1999:18, Howard, 2003:33-34)

Στην αρχή του 20^{ου} αιώνα δόθηκε ο ορισμός του μνημείου όπου σύμφωνα με τον Handbuch der Architektur (Denkmaler II,8 Halband, H.26, Stuttgart, 1906 s.301) η λέξη μνημείο (monumentum= σημείο αναμνήσεως) προέρχεται από το λατινικό moneo, monui, monitum, δηλαδή η ανάμνηση για ένα γεγονός ή μια συνάντηση, αποτελεί δηλαδή ένα αναμνηστικό σήμα. Στην πραγματικότητα σημαίνει πως αφήνω υποθήκες στους σύγχρονους για να τις μεταφέρουν στους επιγενόμενους. Πρόκειται για το σημείο που εκφράζει την ανάμνηση κάποιου γεγονότος ή συνάντησης και μέσα από αυτό το άτομο συνειδητοποιεί την ταυτότητά του. Το μνημείο είναι

¹ Βλ. Ιλιάδα, Ραψωδία α, στ.118 επ.

αυτό το οποίο εκφράζει και αντιπροσωπεύει τα ιδανικά και τα στοιχεία της εποχής που δημιουργήθηκε, κάνοντας γνωστή την ιστορία της. Σήμερα αυτά μας γίνονται γνωστά μέσα από σύγχρονες μεθόδους όπως η φωτογραφία, οι κινηματογραφικές ταινίες, κ.ά.. (Prott, O'Keefe,1992:311, Λάββας,1993:12, Λάββας,1997:16, Jokilehto,1999:4, Παυλογεωργάτος, 2008:28, Howard,2003:71, Φιλιππίδης,2010:74.).

Η προστασία των μνημείων, των αρχαιολογικών χώρων και των ιστορικών τόπων περιλαμβάνεται στους στόχους οποιουδήποτε επιπέδου χωροταξικού, αναπτυξιακού, περιβαλλοντικού και πολεοδομικού σχεδιασμού. Τα πολιτισμικά αγαθά είναι αναγκαίο να σχεδιάζονται, να διαφυλάσσονται, να συντηρούνται, να αναδεικνύονται και να μεταβιβάζονται στις επόμενες γενιές κατά το δυνατόν αναλλοίωτα (Νόμος 3028/2002).

Ως προστασία μπορούμε να θεωρήσουμε μια σειρά κανόνων επιστημονικού, τεχνικού, διοικητικού και νομικού χαρακτήρα που έχουν ως στόχο τον εντοπισμό, την καταγραφή, την αρχειοθέτηση, τη μελέτη, την τεκμηρίωση, την προστασία από την καταστροφή, τη φθορά, την αλλοίωση, την κλοπή, την συντήρηση, την αποκατάσταση, την αναβάθμιση αλλά την δημιουργία πρόσβασης αυτών στη ζωή του κοινού. (Κονσόλα 1995:28, Νόμος: 3028/2002).

Για τη συμπλήρωση της έννοιας του περιεχομένου της προστασίας θα πρέπει να αναλογιζόμαστε τις νεότερες τεχνικές αρχαιολογικής και ιστορικής έρευνας του παρελθόντος όπως γεωφυσικές έρευνες, εργαστηριακές αναλύσεις, κ.ά... Οι επιστήμονες εστιάζουν στο πως θα αντιμετωπίσουν σύγχρονους κινδύνους που απειλούν την πολιτισμική κληρονομιά π.χ. μόλυνση του περιβάλλοντος, κ.ά.. Τα τελευταία χρόνια γίνονται σοβαρές προσπάθειες προστασίας των πολιτισμικών αγαθών αφού έχει αναγνωρισθεί η διαχρονική τους αξία. (Βουδούρη, 1999:23-24).

Σε παγκόσμιο επίπεδο το θέμα της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς τέθηκε στα μέσα του 17^{ου} αιώνα όπου άρχιζαν να συζητούν την επιστροφή των πολιτιστικών αγαθών με επίκεντρο τα αρχεία που είχαν κλαπεί και μεταφερθεί κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών, έξω από τη χώρα προέλευσης τους. Το θέμα αυτό γενικεύτηκε με το Συνέδριο της Βιέννης το 1815. Παρόλα αυτά οι πόλεμοι συνεχίστηκαν προκαλώντας μεγάλες καταστροφές σε πολιτισμικά αγαθά ενώ τα πρώτα μέτρα προστασίας τους σε καιρό πολέμου που απέκτησαν δυναμική ισχύ συντάχθηκαν το 1954, στο πλαίσιο της Unesco, όταν υπογράφηκε η σύμβαση της Χάγης. (Κονσόλα, 1995:40-45).

Η πολιτιστική κληρονομιά λοιπόν, μπορεί να χωριστεί σε δύο κατηγορίες: α) την υλική και β) στην άυλη. Η υλική έχει σχέση με υλικά αντικείμενα τα οποία έχουν διατηρηθεί μέσα στους αιώνες (αγάλματα, εκκλησίες, μουσεία, κτίρια, κ.ά.). Περιλαμβάνει δύο κατηγορίες αγαθών, τα ακίνητα και τα κινητά που παρουσιάζουν ιδιαίτερο αρχαιολογικό, εθνολογικό, ιστορικό και καλλιτεχνικό ενδιαφέρον. Στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά συμπεριλαμβάνονται σύμφωνα με

το αρ.2 της συμβάσεως της Unesco που διενεργήθηκε την 17^η Οκτωβρίου 2003 όλες οι πρακτικές, αναπαραστάσεις, εκφράσεις, γνώσεις και τεχνικές - καθώς και τα εργαλεία, αντικείμενα, χειροτεχνήματα και οι πολιτιστικοί χώροι που συνδέονται με αυτές - και τις οποίες οι κοινότητες, οι ομάδες και, περιπτώσεως δοθείσης, τα άτομα αναγνωρίζουν ότι αποτελούν μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς τους. Αυτή η άυλη πολιτιστική κληρονομιά, που μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά, αναδημιουργείται συνεχώς από τις κοινότητες και τις ομάδες σε συνάρτηση με το περιβάλλον τους, την αλληλεπίδρασή τους με τη φύση και την ιστορία τους, και τους παρέχει μία αίσθηση ταυτότητας και συνέχειας, συμβάλλοντας έτσι στην προώθηση του σεβασμού της πολιτιστικής πολυμορφίας και της ανθρώπινης δημιουργικότητας.

Η «άυλη πολιτιστική κληρονομιά», όπως ορίζεται στην παραπάνω εκδηλώνεται ειδικότερα στους ακόλουθους τομείς: α) Στις προφορικές παραδόσεις και εκφράσεις, συμπεριλαμβανομένης της γλώσσας ως φορέα της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. β) Στις τέχνες του θεάματος. γ) Στις κοινωνικές πρακτικές, στις τελετουργίες και στις εορταστικές εκδηλώσεις. δ) Στις γνώσεις και πρακτικές που αφορούν τη φύση και το σύμπαν. ε) Στην τεχνογνωσία που συνδέεται με την παραδοσιακή χειροτεχνία. (<http://afroditi.uom.gr/14-4-2012>)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΜΟΥΣΕΙΑ ΑΝΟΙΧΤΟΥ ΧΩΡΟΥ- Open-air Museums

Το μουσείο είναι ένα ίδρυμα μόνιμο, χωρίς κερδοσκοπικό χαρακτήρα, στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξης της και ανοιχτό στο κοινό, το οποίο αποκτά, συντηρεί, μελετά κοινοποιεί και εκθέτει υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντός του με σκοπό την έρευνα την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία (ICOM-Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων, 1974, Γκαζή Ανδρομάχη: εισαγωγή στην μουσειολογία, φάκελος σημειώσεων και φωτοτυπιών 2007-2008).

Στον ορισμό αυτό σύμφωνα με το άρθρο 2, παράγραφος 1β, καταστατικό που επικυρώθηκε από την 20^η Γενική Σύνοδο του ICOM (International Council of Museums), στη Βαρκελώνη στις 6 Ιουλίου 2001 ως μουσεία θεωρούνται:

- i) φυσικά αρχαιολογικά και εθνογραφικά μνημεία και θέσεις και ιστορικά μνημεία και χώροι μουσειακού χαρακτήρα που αποκτούν, συντηρούν και κοινοποιούν υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντος του.
- ii) ιδρύματα που διατηρούν συλλογές και εκθέτουν ζωντανά δείγματα από φυτά και ζώα, όπως βοτανικοί και ζωολογικοί κήποι, ενυδρεία και vivaria
- iii) κέντρα επιστήμης και αστρονομίας
- iv) αίθουσες εκθέσεων τέχνης μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα
- v) προστατευμένοι βιότοποι
- vi) διεθνείς ή εθνικοί ή περιφερειακοί ή τοπικοί μουσειακοί οργανισμοί, υπουργεία ή τμήματα ή δημόσιοι φορείς υπεύθυνοι για μουσεία όπως αυτά ορίζονται στο σχετικό άρθρο του καταστατικού του ICOM
- vii) ιδρύματα και οργανισμοί μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα που διενεργούν συντήρηση, έρευνα, εκπαίδευση, επιμόρφωση, τεκμηρίωση και άλλες δραστηριότητες που σχετίζονται με τα μουσεία και τη μουσειολογία
- viii) πολιτιστικά κέντρα και άλλοι φορείς που διευκολύνουν τη διατήρηση, συνέχιση και διαχείριση απτών ή άυλων αγαθών της πολιτιστικής κληρονομιάς (ζωντανές παραδόσεις και ψηφιακές δημιουργικές δραστηριότητες)
- ix) άλλοι οργανισμοί που το Εκτελεστικό Συμβούλιο θεωρεί, αφού αναζητήσει τη συμβουλή της Συμβουλευτικής Επιτροπής, ότι διαθέτουν μερικά από τα χαρακτηριστικά του μουσείου, ή ότι στηρίζουν τα μουσεία και το επαγγελματικό προσωπικό των μουσείων μέσω μουσειολογικής έρευνας, εκπαίδευσης ή επιμόρφωσης.

Τα μουσεία κατηγοριοποιούνται βάσει των συλλογών που διαθέτουν σε: α) γενικού ενδιαφέροντος (αρχαιολογικά, τέχνης, ιστορικά, θεματικά, λαογραφικά, φυσικής ιστορίας, επιστημών, πολεμικά, νομισματικά, ναυτικά, εθνολογικά), β) των φορέων που τα ιδρύουν και τα διαχειρίζονται (κρατικά, δημόσια και ιδιωτικά), γ) βάσει του βεληνεκούς της συλλογής τους

(εθνικά, περιφερειακά, τοπικά), δ) βάσει του κοινού που εξυπηρετούν (γενικά, εκπαιδευτικά και ειδικού ενδιαφέροντος) και ε) του εκθεσιακού τους χώρου (αρχαιολογικοί χώροι, υπαίθρια και ιστορικά κτήρια-μουσεία). (Γκάζη Α.-Νούσια Τ., 2003:23-24).

Η λέξη *μουσείο* μας θυμίζει τις Μούσες, τις κόρες του Δία και της Μνημοσύνης που ενέπνεαν δημιουργικά τους ανθρώπους ώστε να δημιουργήσουν πολιτισμό. Έτσι λοιπόν το μουσείο είναι η έδρα, ο ναός των μουσών και άρα ο χώρος της ποίησης, της τέχνης, της γνώσης, της μνήμης, του πολιτισμού. (Νάκου Ε., 2001:111)

Στους ελληνιστικούς χρόνους τοποθετείται το πρώτο μουσείο που ίδρυσαν οι Πτολεμαίοι στην Αλεξάνδρεια και ονομαζόταν «*Μουσείον*». Το «Μουσείον» άνηκε στο χώρο των ανακτόρων και είχε σχέση με την βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας το επισκέπτονταν φιλόλογοι, φιλόσοφοι, ιστορικοί, μαθηματικοί, κ.ά., με αυτό τον τρόπο το μουσείο της εποχής εκείνης προωθούσε την γνώση και τον πολιτισμό, συνδέθηκε με την εξουσία των Πτολεμαίων αφού ενίσχυε το κύρος της δυναστείας τους. (Νάκου Ε., 2001:113).

Κατά την περίοδο της Αναγέννησης ο όρος παραπέμπει στις ιδιωτικές συλλογές της ευρωπαϊκής αριστοκρατίας. Συγκεκριμένα το Παλάτι των Μεδίκων στη Φλωρεντία του 15^{ου} αιώνα περιείχε διάφορα πολύτιμα, περίεργα και σπάνια αντικείμενα αλλά και αρχαία ελληνικά και ρωμαϊκά γλυπτά. Απευθυνόταν σε έναν συγκεκριμένο κύκλο ανθρώπων που απαρτιζόταν από βασιλιάδες και άρχοντες της εποχής (www.wikipedia.org, Νάκου Ε., 2001:114).

Η Ε. Hooper-Greenhill, θεωρεί πως οι θησαυροί αυτοί δίνουν μεγάλο κύρος σε αυτούς που τα έχουν γιατί έτσι συγκρατούσαν την κοινωνική και οικονομική δύναμη και αποκτούσαν τον έλεγχο της γνώσης. Ο έλεγχος της γνώσης ισοδυναμούσε με την κατανόηση της γνώσης των αόρατων πραγμάτων (Νάκου Ε., 2001:115).

Ο τύπος αυτών των μουσείων άρχισε να αποσύρεται τον 17^ο αιώνα με την δημιουργία και επικράτηση διαφορετικών κοινωνικών σχηματισμών και απόψεων που προέκυψαν από τις ανακαλύψεις και την ανάπτυξη των πολιτισμών . Από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα και μετά την Γαλλική Επανάσταση με την επικράτηση των αξιών της αστικής δημοκρατίας και με το κλίμα του ρομαντισμού και του εθνικισμού τα μουσεία αναπτύσσουν αστικό και εθνικό χαρακτήρα και αρχίζουν να λειτουργούν ως τόποι γνώσεις ανοικτοί σε όλους (Νάκου Ε., 2001:115).

Χαρακτηριστικό των αρχών του 19^{ου} αιώνα ήταν η συνειδητοποίηση του ρόλου του Μουσείου ως θεματοφύλακα των εθνικών παραδόσεων και της εθνικής ταυτότητας. Στην Πράγα ιδρύεται το 1818 μουσείο με στόχο να ενισχύσει την πολιτιστική ταυτότητα και μελέτη του τσεχοσλαβικού λαού και στη Δανία ιδρύεται το Εθνικό Μουσείο Αρχαιοτήτων το 1819 με σκοπό την αρχαιολογική διατήρηση και συλλογή της χώρας. (Γκάζη Α., χ.χ:σελ.42)

Ο 20^{ος} αιώνας διακρίνεται για νέους τύπους μουσείων καθώς και από την αλλαγή της φιλοσοφίας του μουσείου. Μέχρι τότε ο χαρακτήρας του μουσείου ήταν καθαρά

εγκυκλοπαιδικός με ιδιαίτερη βαρύτητα στα αξιοπερίεργα της φύσης και στις αρχαιότητες ενώ τώρα δίνεται έμφαση στα κατάλοιπα του πιο πρόσφατου παρελθόντος με αποτέλεσμα να δημιουργούνται λαογραφικά μουσεία. Η δημιουργία τους οφείλεται στον Arthur Hazelius το 1891 όπου ίδρυσε στο Skansen έξω από την Στοκχόλμη ένα υπαίθριο μουσείο. Σύμφωνα με τον Hazelius *το λαογραφικό μουσείο δεν θα πρέπει να είναι απλά μια έκθεση αλλά ένα ολοκληρωμένο περιβάλλον στο οποίο θα παρουσιάζονταν η πολιτιστική ιστορία της περιοχής*². Σήμερα η ιδέα του Hazelius για τα λαογραφικά μουσεία παρουσιάζεται στην έννοια των υπαίθριων μουσείων και οικομουσείων. (Γκάτζη Α., χ.χ:σελ.42)

Η ιστορία των Μουσείων ανοιχτού χώρου ξεκινάει στα τέλη του 19^{ου} αιώνα στην Σκανδιναβία. Πατέρας και ιδρυτής θεωρείται ο Artur Hazelius (1833-1901). Ο Hazelius προερχόταν από οικογένεια μεσαίας τάξης από την Στοκχόλμη και διακρινόταν για τα έντονα πατριωτικά του ενδιαφέροντα. Στο πανεπιστήμιο άνηκε στο Παν-Σκανδιναβικό μαθητικό κίνημα ενώ μελέτησε τη Νορβηγική γλώσσα. Ως το 1870 ασχολούταν με την διδασκαλία και διέκοψε ξεκινώντας να κάνει ταξίδια σε όλη την Σουηδία παρατηρώντας ότι πολλές αγροικίες άρχιζαν να παρακμάζουν και μαζί τους ξεχνιόντουσαν τα παραδοσιακά επαγγέλματα, οι στολές και γενικά άρχιζε να περνάει στη λήθη ένας πολιτισμός πλούσιος σε ιστορίες με νεράιδες, μπαλάντες και χορούς. Ο Hazelius ξεκίνησε να συλλέγει αντικείμενα τέχνης από όλες τις αγροτικές κοινωνίες που ήρθε σε επαφή. Το 1873 δημιούργησε μια εθνογραφική συλλογή που ήταν αρχικά τοποθετημένη σε ένα σπίτι στην Στοκχόλμη. Αυτό αποτέλεσε την αρχή για το μουσείο του Nordic που σήμερα αποτελεί και ένα από τα πιο σπουδαία μουσεία της Σουηδίας. Εμπνευσμένος από τις εκθέσεις που παρακολουθούσε έφτασε το 1880 να δημιουργήσει ένα μουσείο με πραγματικά σπίτια, τοπία, ανθρώπους να φορούν παραδοσιακές στολές και αληθινά ζώα. Ως εκπαιδευτής συνειδητοποίησε ότι η γνώση μπορεί να προέλθει από την εμπειρία η οποία πρέπει να γίνεται αντιληπτή με όλες τις αισθήσεις. (Nordenson E, 1992:129)

Δημιούργησε ένα ήσυχο ρομαντικό πάρκο το οποίο προάγει μια σειρά από εμπειρίες και εντυπώσεις αλλά παράλληλα προσφέρει γνώση. Το Skansen άνοιξε τον Οκτώβριο του 1891 ως το πρώτο μουσείο ανοιχτού τύπου σε όλο τον κόσμο. (Nordenson E, 1992:150)

Ο Hazelius ενέπνευσε και άλλους ανθρώπους να αρχίσουν τις αναζητήσεις και να μελετούν φυλές και κοινωνίες που άρχιζαν να χάνονται. Το 1878 στην Έκθεση του Παρισιού παρουσίασε δώδεκα αφρικανικές φυλές, Κινέζους και Γιαπωνέζους οι οποίοι ζούσαν σε ανακατασκευασμένα τοπικά σπίτια φορώντας παραδοσιακές στολές, δείχνοντας τις τοπικές τους τέχνες και παίζοντας τοπική μουσική. Το 1883 στην αποικιακή έκθεση του Άμστερνταμ παρουσιάστηκαν στοιχεία από ένα Ινδονησιακό χωριό και δύο χρόνια αργότερα αυτό το υπαίθριο χωριό αποτέλεσε μέρος

² Hudson, 1987: 120-125

του Εθνικού Μουσείου Εθνογραφίας στο Leiven το οποίο έκλεισε εξαιτίας του βαρύ χειμώνα του 1891. (Alexander E, 1979:120)

Σε αυτά τα δημοφιλή εκθέματα χρησιμοποιήθηκαν εθνογραφικές τεχνικές συνδέοντας τα ιστορικά μουσεία με την φυσική ιστορία και τα ανθρωπολογικά μουσεία παρακινώντας τους θεατές να συμμετέχουν με όλες τις αισθήσεις τους στις εκθέσεις αυτές. Στο τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα οι Σκανδιναβοί ανέπτυξαν άλλη μορφή πολιτιστικής έκθεσης δίνοντας στον κόσμο ένα νέο είδος μουσείου αφιερωμένο στην τοπική κουλτούρα, την εθνογραφία και την κοινωνική ιστορία. (Alexander E, 1979:120)

Ο στόχος των μουσείων ανοιχτού χώρου είναι να παρουσιάσουν έναν παλαιότερο τρόπο ζωής σε ένα πιο μοντέρνο κοινό. Σε αυτά μπορείς να δεις οικιακές εργασίες όπως συνέβαιναν στο παρελθόν για παράδειγμα: το μαγείρεμα, το γνέσιμο του μαλλιού, το πλύσιμο, τις εργασίες στην φάρμα χωρίς την χρήση μοντέρνων μέσων. Σε πολλά από αυτά τα μουσεία παρουσιάζονται παλιά επαγγέλματα όπως: ο σιδηρουργός, ο βαρελάς, ο αγγειοπλάστης, ο γιατρός, κ.ά. (www.wikipedia.org/2-5-2012)

Συχνά τα μουσεία ανοιχτού χώρου συνδέονται με περιβαλλοντικά προστατευόμενες περιοχές και έτσι συνδυάζουν τον πολιτισμό με την προστασία του περιβάλλοντος. Ο Blockley υποστηρίζει πως τα μουσεία ανοιχτού χώρου συνδέθηκαν με το οικολογικό κίνημα. Αυτό ονομάστηκε *οικοκουλτούρα*. Οι λόγοι για τους οποίους αναπτύχθηκαν τα μουσεία ανοιχτού χώρου ήταν ο γρήγορος εκσυγχρονισμός. Τα αποτελέσματα της βιομηχανοποίησης και της αστικοποίησης ήταν οι άνθρωποι που ζούσαν στις επαρχίες να μεταναστεύουν και έτσι οι παραδόσεις τους να χαθούν. Άλλος λόγος ήταν η ομογενοποίηση των εθνών με αποτέλεσμα να αρχίζει να χάνεται η πολιτισμική τους ταυτότητα. (Adrian de Jonhg and Mette, χ.χ:154)

Σήμερα τα Μουσεία Ανοιχτού χώρου μπορούν να βοηθήσουν στην διατήρηση παραδόσεων, ενημερώνουν το κοινό για τον πολιτισμό τοπικών κοινωνιών και για τον τρόπο ζωής παλιότερα. Επισημαίνουν την αξία του ανθρώπου μέσα στην ιστορία ακόμη και αν σήμερα ζει στην εποχή του μοντερνισμού και της παγκοσμιοποίησης.

Ορισμένα από τα πιο γνωστά μουσεία ανοιχτού χώρου (open air-museums) στην Ευρώπη είναι τα εξής:

«Η πόλη Ααρχους», Δανία

Βρίσκεται στη Δανία και πιο συγκεκριμένα στο νότιο μέρος του βοτανικού κήπου του Århus. Αποκαλείται από τους ντόπιους ως η «παλιά πόλη» (“Den Gamle By”) και περιέχει 75 σπίτια που έχουν συλλεχθεί από τους είκοσι δήμους της χώρας. Πρόκειται για πιστές αναπαραστάσεις κατοικιών από τον 16^ο ως τον 20^ο αιώνα. Εκτός όμως από κατοικίες υπάρχουν εργαστήρια,

ανεμόμυλοι και άλλα. Το μουσείο άνοιξε το 1914 και περιέχει κτίρια που χρονολογούνται από το 1550 ως τον 19^ο αιώνα. Στο μουσείο επίσης υπάρχουν μεταξύ άλλων ταχυδρομείο, τελωνείο, σχολείο, θέατρο. Εκεί θα δει κανείς το προσωπικό του μουσείου να απαρτίζεται και από ηθοποιούς που υποδύονται ρόλους μηχανικού, σιδηρουργού, κ.ά. κάνοντας έτσι το μουσείο μια «ζωντανή πόλη». (www.wikipedia.org/4/4/2012)

Η παλιά πόλη άνοιξε για το κοινό το 1914 με το όνομα «*Το παλιό σπίτι του Δημάρχου*». Το στυλ του σπιτιού είναι αναγεννησιακό ενώ στο δεύτερο μισό του αιώνα η πόλη του Άαρχους εμπλουτίστηκε με πιο πολλά κτίρια και συλλογές από όλα τα μέρη της χώρας τα οποία προήλθαν από δωρεές. Το παλιό σπίτι του δημάρχου, αποφασίστηκε στα 1908 να κατεδαφιστεί αλλά ο Peter Holm (1873-1950) ο οποίος ήταν και ο δάσκαλος της περιοχής και μεταφραστής είχε την οικονομική δύναμη να εμποδίσει κάτι τέτοιο να συμβεί και κατόρθωσε να τα συντηρήσει. Όταν το μουσείο απέκτησε και άλλα κτίρια έπαψε να είναι ένα τοπικό μουσείο και μετονομάστηκε σε «*Μουσείο του Δήμου της παλιάς πόλης*». Σήμερα υπάρχει μεγάλη συλλογή σε παιχνίδια, κεραμικά, ασημικά τα οποία μπορεί κανείς να δει να διακοσμούν πολλά κτίρια. Το όνομα του μουσείου άλλαξε πάλι το 1995 ως: «*Η παλιά πόλη. Το Μουσείο του Δήμου της Δανίας*». (www.wikipedia.org/4-4-2012)

Τα μεγαλύτερα και πιο εντυπωσιακά κτίρια είναι: «*Το σπίτι του Πλοιάρχου*» από την Κοπεγχάγη (1683), «*Το Σπίτι του Δημάρχου από το Άαρχους*» (1597), «*Το Σπίτι του Μηχανικού*» (1723) και άλλα πολλά μικρότερα κτίρια διαφορετικού ύφους. Επίσης υπάρχουν αποβάθρες, αχυρώνες, νερόμυλοι και ανεμόμυλοι. (www.wikipedia.org/4-4/2012)

Στο μουσείο υπάρχουν πέντε τακτικές εκθέσεις: *το Δανικό Μουσείο Ρολογιού, το Μουσείο Παιχνιδιού, έκθεση με ασημικά, έκθεση κεραμικών και το Μουσείο Υφάσματος*. Το Μουσείο Παιχνιδιού περιέχει 6.000 παιχνίδια από τον 19^ο αιώνα ως το 1960. Στο ισόγειο τα περισσότερα παιχνίδια των αγοριών είναι γερμανικά αυτοκίνητα Marklin και τρένα Bing, μηχανολογικά παιχνίδια από το Lehmann καθώς και ξύλινα παιχνίδια που παράγονταν από τρόφιμους των Δανικών φυλακών. Ο πρώτος όροφος εστιάζει στην παιδαγωγική χρήση των παιχνιδιών. Τον 18^ο αιώνα η παιδική ηλικία θεωρήθηκε ως η σπουδαιότερη ηλικία για την ζωή ενός ανθρώπου. Φιλόσοφοι, γιατροί και δάσκαλοι πίστευαν ότι κατά την διάρκεια της παιδικής ηλικίας οι γονείς επηρεάζουν το παιδί είτε προς θετικές είτε προς αρνητικές κατευθύνσεις και έτσι το παιχνίδι θεωρήθηκε ένα απαραίτητο εργαλείο για την διαμόρφωση μιας υγιούς ανθρώπινης προσωπικότητας. Για παράδειγμα το παιχνίδι επηρεάζει το κορίτσι στο να γίνει μια καλή νοικοκυρά και το αγόρι ένας δραστήριος άνδρας. (www.wikipedia.org/4-4-2012)

Το Δανικό Μουσείο Ρολογιού, έχει μεγάλες συλλογές δανικών και ξένων ρολογιών και δείχνει την ιστορία του ρολογιού από τα ηλιακά ως τα μηχανικά, από τα πιο απλά ως τα πιο εκλεπτυσμένα ή αυτά που δείχνουν την ώρα σε κλάσματα δευτερολέπτου και τις θέσεις των πλανητών. (www.wikipedia.org/4-4-2012)

Υπάρχουν πέντε κήποι στο μουσείο που δείχνουν διάφορες περιόδους από τον 17^ο αιώνα ως τον 20^ο αιώνα και παρουσιάζουν κήπους δημιουργημένους για απλή αναψυχή ως και πρασινάδες για εμπορική χρήση. Σπουδαιότεροι είναι :α) ο «*Κήπος του Φαρμακείου*» είναι δημιουργημένος από το 1750 και έχει έκταση 300 τετραγωνικά μέτρα. Περιέχει λουλούδια που χρησιμοποιούνταν για θεραπευτικούς σκοπούς όπως: υοσκύαμο, γκι, μπλε ανεμώνες, γλυκάνισο. β) ο *κήπος του Bernstoff*, που περιέχει λουλούδια όπου μαθαίνουμε πως αυτά μεγαλώνουν και ποια είδη φυτών πρέπει να πωλούνται σε τοπικές αγορές. γ) Υπάρχει ο *κήπος που είναι αναγεννησιακού στυλ* και χρονολογείται το 1647 και αποτελεί μέρος από το σπίτι του δημάρχου που είναι εμπνευσμένο από το βιβλίο η «*Κηπουρική του Σπιτιού*». (www.wikipedia.org/4-5-2012)

Ουγγρικό Μουσείο Ανοιχτού Χώρου

Το Ουγγρικό Μουσείο Ανοιχτού Χώρου βρίσκεται κοντά στην Βουδαπέστη και δημιουργήθηκε το 1967 και στην αρχή λειτούργησε ως ένα παράρτημα του Εθνογραφικού Μουσείου Βουδαπέστης. Το 1972 έγινε ανεξάρτητο ίδρυμα και άνοιξε την πρώτη του έκθεση ως Εθνικό Μουσείο το 1974. (Laszio Puczho, Edit and Julia Fuzi, χ.χ:62)

Στόχος του ήταν να παρουσιάσει την λαϊκή αρχιτεκτονική, την εσωτερική διακόσμηση, την ζωή στην φάρμα και την καθημερινή ζωή. Η συλλογή παρουσίασε πως οι άνθρωποι ζουν σε περιοχές όπου η ουγγρική γλώσσα ήταν κυρίαρχη. Οι επιμελητές ενδιαφέρθηκαν για αυθεντικά αντικείμενα, έπιπλα, εργαλεία, αγροκτήματα, ρούχα, κ.ά. παρουσιάζοντας την περίοδο μεταξύ του δεύτερου μισού του 20^{ου} αιώνα. Ένα από τα πιο σημαντικά σημεία της συλλογής ήταν το να βρουν και να μεταεγκατασταθούν τα κτίρια (Laszio Puczho, Edit and Julia Fuzi, χ.χ:62)

Στο συνεχώς διευρυνόμενο μουσείο υπάρχουν πάνω από 400 σπίτια διατεταγμένα σαν μια ενότητα χωριού που βασίζοταν πάνω σε εθνογραφικά στοιχεία. Σήμερα το μουσείο έχει εφτά ενότητες και καταλαμβάνει έκταση εξήντα μέτρων. Τα κτίρια είναι νοικοκυριά, εκκλησίες, τελωνείο, κ.ά. Από το 1970 έγινε ένα από τα πιο επιτυχημένα μουσεία της χώρας χάρη στη δημοτικότητα των εδαφικών εκθεμάτων, τα ειδικά προγράμματα και εκδηλώσεις, το επίπεδο των υποδομών ανάπτυξης και τα εξαιρετικά επαγγελματικά και επιστημονικά αποτελέσματα. Κατά τη διάρκεια των επτά μηνών που ανοίγει (Πάσχα-Οκτώβριο) φιλοξενεί 250.000 επισκέπτες

των χρόνων. Το 2000 πήρε τον τίτλο του *Μουσείου της Χρονιάς*, το 2004 τον τίτλο του πιο *Φιλόξενου Μουσείου της Χρονιάς*, και το βραβείο του *Πρώτου των Πρώτων Μουσείων* το 2005. (Laszio Puczho, Edit and Julia Fuzi, χ.χ:62)

Amuri-Μουσείο Εργατικής Κατοικίας, Φιλανδία

Η ιστορία του μουσείου μας οδηγεί στο Ταμπέρε του 1779. Οι αστοί της πόλης έδωσαν φυτείες με σκοπό την καλλιέργεια στη δυτική άκρη της πόλης. Από τα μέσα του 1800 η εκβιομηχάνιση έφερε και άλλους νέους κατοίκους στην πόλη και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα οι άνθρωποι αυτοί να πρέπει να μείνουν κάπου και έτσι μετονόμασαν αυτή την περιοχή από Ταμπέρε σε Amuri. Στα 1900 υπήρχαν 5.000 άνθρωποι που ζούσαν σε ξύλινα σπίτια όπου ξεχώριζε το σύστημα της κουζίνας. Η τυπική κουζίνα είχε σόμπα με τέσσερις εστίες έτσι ώστε οι τέσσερις νοικοκυρές να μπορούν να φτιάξουν καφέ και χυλό ταυτόχρονα. Πέρα από αυτό υπήρχε αυλή και μια εξωτερική τουαλέτα σε αυτήν. Σωλήνες ύδρευσης και αποχεύτησης υπήρχαν ήδη στο Amuri από το 1835. (www.aeom.org/23-05-2012)

Στο Μουσείο Εργατικής Κατοικίας στο Amuri μπορούμε να δούμε πως ζούσαν πιο παλιά οι κάτοικοί του. Οι κατεδαφίσεις των παλιών ξύλινων σπιτιών ξεκίνησαν το 1960 ενώ το χτίσιμο του μουσείου με σκοπό την πιστή αναπαράσταση των ξύλινων κατοικιών ξεκίνησε το 1975. Τα τεταρτημόρια μέσα στα οποία υπήρχαν τα σπίτια περιελάμβαναν πέντε οικισμούς ενώ υπήρχαν και τέσσερα εξωτερικά κτίρια. Το μουσείο παρουσιάζει διάφορες ιστορίες που λάμβαναν χώρα σε αυτά τα σπίτια από το 1882 ως το 1973. Κοινός παρανόμαστος του μουσείου της εργατικής κατοικίας ήταν το εργοστάσιο. Ο συγγραφέας Lauri Viita περιγράφει το Amuri στη νουβέλα του Moraine: «ο δρόμος ήταν ίσιος και λείος, τα μπλοκ του σπιτιού πλατιά και μοιάζαν με ταινιά του ουρανού ορατά από κάθε πλευρά». Μπορούμε να δούμε ένα τσαγκαράδικο από το 1906, έναν φούρνο από το 1930 και ένα κατάστημα ψιλικών από το 1940. (www.aeom.org/23-05-2012)

Ανάμεσα στα σπίτια που μπορεί κανείς να θαυμάσει το σπίτι της οικογένειας της Hilma και του Taavetti, μιας τετραμελούς οικογένειας όπου η μεγαλύτερη κόρη δούλευε στο βαμβαουργείο. Μαζί τους μένει στο ίδιο δωμάτιο και ο Φρανς που είναι ο ένοικος. Ο Φρανς και ο Ταβέττι δουλεύουν ως εργάτες για να δημιουργηθεί σιδηροδρομική γραμμή στο Pori. Εκεί υπάρχει και το εργαστήρι του Aleksī που χρονολογείται στο 1906. Τον Aleksī τον βοηθάει η γυναίκα του ενώ υπάρχουν και τρία παιδιά. Η γενική απέργια του 1905 προκλεί την πτώση των εργασιασίων του Tampere. (www.aeom.org/23-052012)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η Κυνουρία είναι μια από τις τέσσερις επαρχίες του νομού Αρκαδίας. Έχει έκταση 1184 τ.χ. και πληθυσμό 31.936 κατοίκους και έχει ως πρωτεύουσα την κωμόπολη του Λεωνιδίου.

Η περιοχή της Κυνουρίας κατά τους ιστορικούς χρόνους ξεκινούσε από τον Αργολικό στα βόρεια από τα εξής σημεία: Ακρωτήριο Πουρνό, Άγιος Παντελεήμων, Άγιος Λιάς, Ξυλόπυργος, Λούτσα, Ανεμόμυλος, Κούμπα Κοτρώνι, Αρμακάς, Βήλα Δραγουνίου, Παλιαηλίας, Καστριού, Φονεμένοι, Πετροβούνι, Μεγάλη Τούρλα, Στραβόραχη, Γαιτανόραχη, Τσουγκάνα, Λυκόραχα, Ψαρή, Κορομπηλιά, Μαδαρή, Μαζαράκι, Κουτσοβέρια, Μαυραγάνη, Προφήτης Ηλίας, Γρουσπάκια, Μαδάρα, Μονοδέντρι, όρμος Σούριζα. (Κουσκούνα Ι, Χασαπογιάννης Κ, Κακαβούλια Ι., 1981: 35-36)

Η γεωγραφική διαμόρφωση μας επιτρέπει να χωρίσουμε την Κυνουρία σε βόρεια και νότια. Η Βόρεια Κυνουρία περιλαμβάνει την περιοχή του Άστρους, τα Κούτρουφα, τον Άγιο Ανδρέα, το Κορακοβούνι, τον Άγιο Πέτρο, τα Δολιανά, την Καστάνιτσα, το Καστρί, τα Βέρβενια, την Σίταινα, τον Άγιο Ιωάννη και τον Πλάτανο. Η Νότια Κυνουρία, με την περιοχή της Τσακωνιάς δηλαδή τα χωριά Τυρός, Σαπουνακαίικα, Πέρα Μέλανα, Πραγματευτή, Λεωνίδιο, Πούλιθρα, Τσιτάλια, Πελετά, Πηγάδι, Κουνουπιά, Μαρί, Βασκίνα και Κοσμά. Η φυσική διαχωριστική γραμμή των δύο αυτών τμημάτων ξεκινά από την κορυφή του Πάρωνα κατεβαίνει στο βουνό Σίνα και καταλήγει στην Πάνιτσα. (<http://el.wikipedia.org/27-03-2012>, Χούπης Δ.Γ 1983: 18)

Λέγεται ότι στα αρχαία χρόνια το βόρειο τμήμα αντιστοιχούσε με τη Θυρεάτιδα³ έχοντας ως οικισμό τη Θηρέα και ακολούθησαν οι οικισμοί της Ανθήνης, της Νηρίδας, της Εύας και του Άστρους. Αντίθετα στο νότιο τμήμα αντιστοιχούσε η περιοχή των Πρασιών ή Βρασιών όπου υπήρχε ο κύριος οικισμός Πρασιαί ή Βρασιαί και οι δευτερεύοντες Πολίχνη, Τυρός και Γλυπία. (Κουσκούνα Ι, Χασαπογιάννης Κ, Κακαβούλια Ι., 1981: 35-36)

Η λέξη Κυνουρία, σύμφωνα με την άποψη του Κ. Ρωμαίου, είναι ο βραχύτερος τύπος της λέξης κυνόσουρα (κυνός ουρά) και σημαίνει κάθε λογής ακρώρεια, παραλία, τόπος χέρσος, σκόπελος. Ο Κύων ήταν ο Άδης, ο Κέρβερος, ο θεός του θανάτου που με τη λατρεία του έγινε θεραπευτικός. Στην Κυνουρία η θεότητα αυτή είχε πλήρη λατρεία και άμεση σχέση με τον Κύνια- Άδη που έχουν οι κυνηγέτες ως προστάτη και που είναι ιδεατή θεραπευτική οντότητα όπως ο Μαλιεάτος και ο Ασκληπιός που λατρευόταν στην Κυνουρία των ιστορικών χρόνων (Λουκού, Κοσμάς). Η παράδοση όμως των Αργείων αποδίδει το όνομα της επαρχίας στο γιο του Περσέα Κύνουρο που ήταν ο γενάρχης και οικιστής της, μας το επιβεβαιώνει και ο

2:Ο Ρ. (artledge Sparta and Lakonia. A regional History 1300-362 B.C., London 1979,6), πιστεύει ότι το νότιο όριο της Θυρεάτιδας είναι το ποτάμι του Αγίου Ανδρέα (δηλ. το Βρασιάτη). Έτσι όμως θα έμενε εκτός ο δεύτερος μεγάλος οικισμός της Θυρεάτιδος που βρίσκεται στο νότιο άκρο της πεδιάδας, στην Παραλία του Αγίου Ανδρέα. Η Θηρεάτις δηλώνεται από μερικούς αρχαίους συγγραφείς και ως Θηρέα. Ο Ηρόδοτος και ο Στράβων (ΗΡΟΔ.Ι.82, ΣΤΡΑΒΩΝ Ι.4.8, κ.ά) χρησιμοποιούν πληθυντικό αριθμό δηλ. Θυραί.

Παυσανίας αλλά και ο σπουδαίος λεξικογράφος Στέφανος Βυζάντιος ο οποίος έγραψε ότι: «*η Κύνουρα ήταν πόλις Ἀργους από Κυνούρου υιού Περσέως*»². Ο Ηρόδοτος υποστηρίζει πως οι κάτοικοι της Κυνουρίας ήταν αυτόχθονες⁴. Τα πρώτα σημάδια ανθρώπινης παρουσίας στην Κυνουρία χρονολογούνται στη νεολιθική εποχή ή και πιο παλιά, σύμφωνα με τα λίθινα εργαλεία από πυριτόλιθο που εντοπίστηκαν επιφανειακά στο Παράλιο Άστρος και στο Ξεροκάμπι. Όμως και σε άλλα σημεία της Κυνουρίας (Χερρονήσι, Κουτρί, Άνω Μελιγού, Πρασιές, Παλιοχώρι, Πηγάδι, Κοσμά) βρέθηκαν λίθινα εργαλεία που ανήκουν στη νεολιθική και στην πρόιμη εποχή του Χαλκού. Πρόκειται για λίθινους πελέκεις, αξίνες, λίθινους τριπτήρες, αιχμές βελών από οψιανό και εργαλεία οψιανού. Επίσης, κεραμικά ευρήματα που χρονολογούνται στη νεολιθική και στην εποχή του Χαλκού, έχουν βρεθεί στις παραπάνω περιοχές, κυρίως όμως στο Παράλιο Άστρος, στο Χερρονήσι, στο Ξεροκάμπι και σε δύο σπήλαια, στο σπήλαιο Λεωνιδίου δίπλα στο Μοναστήρι της Σίντζας και στο σπήλαιο Άσουλα στο Χάραδρο. (Θ. Βαγενά, 1971:36, www.zafeiris.gr/kynouria/27-03-2012, Πίτσιος Θ.Κ., 1978:32)

3.1 Από τη Νεολιθική εποχή στα αρχαϊκά χρόνια

Κατά την Πρωτοελλαδική περίοδο (2800 - 2000 π.Χ) εμφανίστηκαν στην Ελλάδα οι Πρωτοέλληνες Δαναοί που όταν διέσχισαν το Αιγαίο εγκαταστάθηκαν στην Αργολίδα. Η Βορειοανατολική περιοχή της Κυνουρίας, η Θυρεάτιδα, πρέπει να έχει άμεση σχέση με τους Δαναούς. Ο Πλούταρχος μας δίνει την πληροφορία ότι ο Δαναός πριν φτάσει στην Αργολίδα εγκαταστάθηκε και κατοίκησε σε ένα παραλιακό μέρος της Θυρέας, τα Πυράμια. Ο Παυσανίας υποστηρίζει ότι ο Δαναός πριν περάσει στην Αργολίδα αποβιβάστηκε στους Απόβαθμους, άρα οι Δαναοί πριν εγκατασταθούν στην Αργολίδα σύμφωνα με τους παραπάνω συγγραφείς, κατοίκησαν σε κάποια παραθαλάσσια περιοχή της Θυρεάτιδας γης, τα Πυράμια ή Απόβαθμους. Τη Μεσοελλαδική περίοδο (2000-1980 π.Χ.) και συγκεκριμένα από το 1900 π.Χ. και μετά, στην Ελλάδα έφτασαν οι Ίωνες. Ένα παρακλάδι των Ιώνων ήταν και οι Κυνούριοι που εγκαταστάθηκαν στην επαρχία Κυνουρίας και της έδωσαν και το όνομά τους. Η Κυνουρία, βρισκόταν ανάμεσα στο Άργος και τη Σπάρτη, με αποτέλεσμα να αποτελεί «μήλον της έριδος» μεταξύ των δύο Πελοποννησιακών Πόλεων - Κρατών για χίλια περίπου χρόνια λόγω της σπουδαίας στρατηγικής της θέσης. Στο τέλος του 11ου αιώνα π.Χ.

⁴ Ηρόδοτος VIII, σελ.73

οι Σπαρτιάτες, όταν είχαν βασιλιά τους τον Εχέστρατο⁵, εισέβαλαν στην Κυνουρία με το πρόσχημα της τιμωρίας ληστών και με ορμητήριο την περιοχή, προξενούσαν καταστροφές στους συγγενείς τους Αργείους. Κατά τον Πausανία, έγινε πόλεμος γιατί η εισβολή συνάντησε την αντίδραση των Κυνουρίων. Οι Σπαρτιάτες νίκησαν και μάλιστα κατάφεραν να πάρουν τους άνδρες που είχαν ηλικία στρατεύσιμη. Οι Αργείοι με την εισβολή του Εχέστρατου έχασαν την Κυνουρία, συνέχισαν να τη θεωρούν όμως αργολική γη, γι' αυτό έκαναν διάδορες προσπάθειες για να την πάρουν πίσω. Οι Λακεδαιμόνιοι, όταν βασιλείς τους ήταν ο Λαβώτας και ο Πρύτανις, στα τέλη του 11ου αιώνα π.Χ συγκρούστηκαν για πρώτη φορά με τους Αργείους, κανένας όμως δεν βγήκε νικητής και η Θυρεάτιδα ήταν μεν ανεξάρτητη αλλά ζούσε μόνιμα κάτω από την απειλή μιας νέας σύγκρουσης. Το 669 π.Χ ο βασιλιάς των Αργείων Φείδων οδήγησε τους Αργείους σε νίκη, κοντά στις Υσιές μια μικρή πόλη της Αργολίδας στο δρόμο που οδηγούσε από την Αργολίδα στην Αρκαδία και έτσι έγιναν κυρίαρχοι της Κυνουρίας για εκατό τουλάχιστον χρόνια. (www.zafeiris.gr-27/03/2012, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 8-10, Πίτσιος Θ.Κ., 1978, αρ.2, Αθήνα:33)

Η τελική αναμέτρηση μεταξύ Λακεδαιμονίων και Αργείων για την κυριαρχία στην Κυνουρία έγινε το 546 π.Χ. και έμεινε στην ιστορία ως «**μάχη της Θυρέας**» ή αλλιώς η «**μάχη των 600 λογάδων**»⁶. Οι δύο αντίπαλοι διάλεξαν από 300 λογάδες (διαλεκτούς άνδρες), οι οποίοι είχε συμφωνηθεί να πολεμήσουν μέχρι τέλους ώστε να περιέλθει η περιοχή στο νικητή, ο υπόλοιπος στρατός των δύο αντιπάλων συμφώνησαν να φύγει και να πάει στη χώρα του ο καθένας και άφησαν τους λογάδες και από τις δυο πλευρές να πολεμούν. Η μάχη κρατούσε και οι δυο αντίπαλοι έβγαιναν ισόπαλοι, στο τέλος από τους 600 άνδρες έμειναν μόνο τρεις, δύο Αργείοι και ο Λακεδαιμόνιος Οθρυάδης, που ήταν τραυματισμένος. Οι δυο Αργείοι ως νικητές έτρεξαν στο Άργος για να αναγγείλουν στους αρχηγούς τους το χαρμόσυνο γεγονός, όμως ο Οθρυάδης αν και τραυματίας, χλεύασε τους νεκρούς των Αργείων, έσυρε τα όπλα τους στο δικό του στρατόπεδο και περίμενε εκεί. Την επόμενη μέρα, ήρθαν οι δυο στρατοί να μάθουν το αποτέλεσμα, αρχικά επέμενε ο καθένας για λογαριασμό του πως είναι αυτός ο νικητής. Έτσι οδηγήθηκαν σε νέα σύγκρουση και νικήτρια αναδείχτηκε η Σπάρτη που

⁵ ἐπὶ δὲ ἑχέστρατον τοῦ Ἀγίδος βασιλεύοντες ἐν Σπάρτῃ Κυνουρέας τοὺς ἐν [τῇ] ἡλικίᾳ Λακεδαιμόνιοι ποιοῦσιν ἀναστάτους, αἰτίαν ἐπενεγκόντες ὥς τῇν Ἀργολίδα συγγενῶν σφισιν ὄντων Ἀργείων λησταί τε ἐκ τῆς Κυνουριακῆς κακουργοῖεν καὶ αὐτοὶ καταδρομαὶς ἐκ τοῦ φανεροῦ ποιοῦντο ἐς τὴν γῆν. Λέγονται δὲ οἱ Κυνουρεῖς Ἀργεῖοι τὸ ἀνέκαθεν εἶναι, καὶ οἰκιστὴν φασιν αὐτῶν Κύνουρον γενέσθαι τῶν Περσέως. Πausanία Λακωνικά

⁶ Στράβων Η,6, G 376,17

κέρδισε και την Κυνουριακή γη. Η κυριαρχία της Σπάρτης στην Κυνουρία κράτησε μέχρι τη μάχη της Χαιρώνειας και, στο Πανελλήνιο συνέδριο που έγινε στον Ισθμό της Κορίνθου υπό την προεδρία του Φιλίππου του Β', η Κυνουρία δόθηκε στους Αργείους. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 10)

3.2 Κυνουρία και Βυζάντιο

Ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος μας πληροφορεί στο βιβλίο του: «*περί Βασιλείου τάξεως*» ότι οι Τσάκωνες στρατολογούνταν στην εποχή του 912-959 μ.Χ. ως φύλακες φρουρίων. Από διάφορες πηγές μαθαίνουμε ότι τον 6ο μ.Χ. αιώνα εγκαταστάθηκαν στην Πελοπόννησο δύο σλαβικές φυλές, οι Μηλιγγοί και οι Εζερίτες που κατοίκησαν τις δυσπρόσιτες περιοχές του Ταυγέτου και του Πάρωνα και εκεί δημιουργούσαν προβλήματα. Οι Αυτοκράτορες του Βυζαντίου αναγκάζονταν να στέλνουν στρατεύματα για να καταπνίξουν τις εξεγέρσεις τους. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 18)

Κατά τη διάρκεια της Φραγκοκρατίας, όταν η Κωνσταντινούπολη έπεσε στα χέρια των Φράγκων, η Κυνουρία και πολλά άλλα παραθαλάσσια μέρη της Πελοποννήσου κυριαρχήθηκαν από τους Ενετούς. Πολύ λίγες περιοχές στην Πελοπόννησο πρόβαλαν αντίσταση στους κατακτητές. Οι Κυνουριείς όμως, μαζί με Λάκωνες, Αρκάδες και τους εξελληνισμένους Μηλιγγούς, έχοντας επικεφαλής τον Δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ Α' Άγγελο Κομνηνό, πολέμησαν τους Φράγκους στη Μεσσηνία και ηττήθηκαν. Ανυπότακτοι στους Φράγκους ήταν πάντοτε και οι Τσάκωνες που, για να τους εμποδίσει ο Βιλλεαρδουΐνος, ίδρυσε το φρούριο στο Γεράκι. Αργότερα, ο Γουλιέλμος Βιλλεαρδουΐνος, για να πετύχει την απόλυτη κυριαρχία στην Πελοπόννησο και να υποτάξει τους "δυσήνιους" Τσάκωνες, έκτισε στο Ξεροκάμπι κάστρο που αργότερα ονομάστηκε "Κάστρο της Ωριάς" και ίχνη του σώζονται και σήμερα. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 18)

3.3 Η Κυνουρία στην Ελληνική Επανάσταση

Σημαντική ήταν η παρουσία της Κυνουρίας στην Ελληνική Επανάσταση αφού το Μάρτιο του 1821, Τσάκωνες αγωνιστές με επικεφαλής τον καπετάν Γεωργάκη Μιχαλάκη ή Μανωλάκη, σε συνεργασία με τους Μανιάτες, πολιορκήσαν και άλωσαν τελικά το κάστρο της Μονεμβασιάς το καλοκαίρι του 1821. Στα Βέρβена τις πρώτες ημέρες του αγώνα δημιουργήθηκε στρατόπεδο. Οι Πρόκριτοι της Επαρχίας Αγίου Πέτρου και Πραστού και ο Βρεσθένης Θεοδόρητος συστήνουν το πρώτο αξιόλογο μόνιμο και σταθερό "φροντιστήριο" που ονομάζεται "Κελάρι". Το "Κελάρι", που δεχόταν τις τροφές και άλλων επαρχιών, εφοδίαζε τους πολεμιστές που βρίσκονταν έξω από την Τριπολιτσά. Σημαντική ήταν η συμβολή στην Επανάσταση της μάχης των Βερβένων και

των Δολιανών στις 18 Μαΐου 1821. Οι Τούρκοι, πιστεύοντας ότι μετά τη μάχη του Βαλτετσίου θα εύρισκαν τους Έλληνες ξένοιαστους, ξεκίνησαν νύχτα από την Τριπολιτσά με δύο φάλαγγες και τους επιτέθηκαν τα ξημερώματα αιφνιδιαστικά στα χωριά Βέρβена (αρχηγοί Π. Γιατράκος και Αντ. Μαυρομιχάλης) και Δολιανά (αρχηγός Νικήτας Σταματελόπουλος), τους βρήκαν πραγματικά απροετοίμαστους και τους απέκλεισαν μέσα σε ορισμένα σπίτια που οχυρώθηκαν βιαστικά και σε ορισμένα ταμπούρια έξω από τα χωριά γρήγορα όμως οι Μανιάτες αρχηγοί των Βερβένων συνήλθαν από την πρώτη κατάπληξη, απέκρουσαν τις επιθέσεις των αντιπάλων τους, τους κυνήγησαν ως τα Δολιανά και έλυσαν την πολιορκία του χωριού, τους αντεπιτέθηκαν κατά τη δύση του ηλίου και, συνενωμένοι πια, τους κυνήγησαν. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 18)

3.4 Β' Εθνική Συνέλευση (Άστρος 1823)

Το 1823 στο Άστρος της Κυνορίας έγινε η Β' Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων. Η επίσημη έναρξη των εργασιών της Β' Εθνικής Συνέλευσης έγινε στις 29 Μαρτίου υπό την προεδρία του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Στις 13 Απριλίου του 1823 η Εθνοσυνέλευση ψήφισε το νέο αναθεωρημένο Σύνταγμα της επαναστατημένης Ελλάδας που, επειδή βασίζεται στο σύνταγμα της Επιδάουρου, ονομάστηκε "Νόμος της Επιδάουρου". Στις 18 Απριλίου, αφού ορίστηκε έδρα της διοίκησης η Τρίπολη και αποφασίστηκε σύγκληση νέας Εθνοσυνέλευσης μετά από μια διετία, η Β' Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων έκλεισε τις εργασίες της με διακήρυξη που διασάλπιζε για μια ακόμη φορά *"την πολιτικήν των Ελλήνων ύπαρξιν και ανεξαρτησίαν"*. Η Β' Εθνική Συνέλευση τέλεσε τις εργασίες της στο "Αγροκήπιο" του Άστρους δίπλα από τη Σχολή Καρυτσιώτη. Στον χώρο της Β' Εθνικής Συνελεύσεως το 1899 τοποθετήθηκε αναθηματική πλάκα που υπενθυμίζει στους επισκέπτες την ιερότητα του χώρου. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 19)

3.5 Τσακωνιά

Η Τσακωνιά αποτελεί τη νοτιανατολική περιοχή της Κυνορίας και περιλαμβάνει το Λεωνίδιο, τον Άγιο Ανδρέα, τον Τυρό, τον Πραστό, την Καστάνιτσα, τη Σίταινα, τα Μέλανα, τα Σαπουνακαίκα, την Πραγματευτή καθώς και τους συνοικισμούς της Σαμπατικής, της Βασκίνας, το Λιβάδι, Φούσκα, κ.ά. Πιο παλιά η Τσακωνιά ήταν μεγαλύτερη σε έκταση και έφτανε ως τη Μονεμβασιά, τα Βάτικα και τα Ελοχώρια. (Κυνορία 2006:34)

Οι Τσάκωνες είναι άμεσοι απόγονοι των Δωριέων και στα απομονωμένα μέρη τους κατάφεραν να διατηρήσουν την γλώσσα τους, τα ήθη τους και τα έθιμα τους. Ο θαλασσοπόρος Σκύλακας στο έργο του: «Περίπλους των εντός και εκτός Ηρακλείων Στυλών» μιλάει για την αρχαία πόλη

Πρασιαί: «*Μετά δέ ταύτην προειρημένην άκραν Μαλέας...Πρασιά πόλις και λιμήν*». Μιλάει για την πόλη που υπήρχε στην πλάκα του Λεωνιδίου, στις πλαγιές του λόφου. Την πόλη αναφέρει και ο περιηγητής Παυσανίας με το όνομα όμως Βρασιαί: «*Βρασιαί σε εσχάτη των Ελευθερολακώνων προς θάλασσα εστί*» επισημαίνοντας ότι παλιότερα λεγόταν Ορειάτες και τον κάμπο του Λεωνιδίου «*Διονήσου Κήπον*». Με τους Ορειάτες ταυτίζεται η μετέπειτα Παλιόχωρα, το κάστρο του Ορίοντα και η επισκοπή Ρέοντος και Πραστού. (Κυνουρία 2006:34, Χρονικά των Τσακώνων, τ.Θ, 2006:13).

Στην περίοδο της Ρωμαιοκρατίας οι Τσάκωνες ήταν αποκομμένοι στα δυσπρόσιτα μέρη τους διατηρώντας έτσι ανόθευτη τη ρίζα τους, την διάλεκτο τους, τα ήθη τους και τα έθιμα τους. Οι μετέπειτα επιδρομές των Σλάβων στην Ελλάδα και στην Πελοπόννησο επηρέασαν τους Τσάκωνες και τους έκανε να μεταναστεύσουν είτε στις πλαγιές του Πάρωνα είτε στον Πόντο, στα νησιά του Αιγαίου και στην Κάτω Ιταλία. Οι Σλάβοι υπέταξαν όλη την Πελοπόννησο αλλά όχι την Τσακωνιά. Ο αρχηγός του μισελληνικού κινήματος Φαλμεράιερ⁷ εξαίρεσε τους Τσάκωνες και δήλωσε πως είναι γνήσιοι απόγονοι των Δωριέων οι οποίοι δεν ενεπλάκισαν σε σλαβικές επιμιξίες. (Κυνουρία 2006:34)

Στη Βυζαντινή Περίοδο (600-1453 μ.Χ.) ο Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος στο έργο του «*Εκθεσις Βασιλείου Τάξεως*» αναφέρει για τους Τσάκωνες: «*...και δίδονται εις απελάτας (=φρουρούς των συνόρων) εξ'ων Τζέκωνες αφορίζονται εις τα κάστρα (=ορίζονται ως καστροφύλακες), δηλαδή οι Τσάκωνες αποτελούσαν αποτελούσαν επίλεκτα σώματα των καστροφυλάκων των βυζαντινών αυτοκρατόρων έτσι ώστε να υπάρχει αξίωμα "Στρατοπεδάρχης των Τσακώνων"*. (Χρονικά των Τσακώνων, τ. Θ, 2006:13, Κυνουρία 2006:34)

Κατά τη διάρκεια της Φραγκοκρατίας η Τσακωνιά πολεμάει υπέρ του Βυζαντίου στον αγώνα εναντίον των Τούρκων. Ο Γοδεφρείδος και Γουλιέλμος Βιλλεαρδουίνος τιμωρούν τους Τσάκωνες χτίζοντας τα κάστρα των Γεροθρών και του Μυστρά με σκοπό να τους ελέγχουν. Το 1453-1715 μ.Χ. όπου είναι και η περίοδος της πρώτης Τυρκοκρατίας οι Τσάκωνες βοηθούν και τους Ενετούς στον πόλεμο εναντίον των Τούρκων. Το 1715 μ.Χ. η Τσακωνιά ακολουθεί σπουδαία κοινωνική και οικονομική άνοδο με αποτέλεσμα το 1819 να χωριστεί σε βιλαέτι του Πραστού και του Αγίου Πέτρου. (Κυνουρία 2006:35-36)

⁷ Ο Γιάκομπ Φίλιπ Φαλμεράιερ (Γερμανικά: Jakob Philipp Fallmerayer 10 Δεκεμβρίου 1790-26 Απριλίου 1861) ήταν Αυστριακός περιηγητής, δημοσιογράφος, πολιτικός και ιστορικός, περισσότερο γνωστός για τις περιηγητικές αφηγήσεις του και τις θεωρίες του σχετικά με τη φυλετική καταγωγή των Νεοελλήνων. Στα βιβλία του "Ιστορία της χερσονήσου της Πελοποννήσου κατά τους Μεσαιωνικούς Χρόνους" και "περί της καταγωγής των σημερινών Ελλήνων" που γράφτηκαν στη δεκαετία του 1830 διατυπώνει την άποψη πως οι Έλληνες της νεότερης εποχής δεν κατάγονται από την φυλή των αρχαίων Ελλήνων, αλλά προέρχονται από Σλάβους που εισέβαλαν στην Ελλάδα κατά την περίοδο του Μεσαίωνα και Αλβανούς που εξαπλώθηκαν κατά τον ύστερο Μεσαίωνα και τους νεότερους χρόνους και οι οποίοι αναμίχθηκαν με Ελληνόφωνους, αλλά μη Έλληνες το γένος Βυζαντινούς πρόσφυγες, δημιουργώντας τον λαό των νέων Ελλήνων.

Οι Τσάκωνες πρόσφεραν σπουδαίο έργο στον αγώνα του έθνους εναντίον των Τούρκων, ήταν αυτοί που πολιορκήσαν τα φρούρια της Μονεμβασιάς και της Τριπολιτσάς και τα κυριεύσαν. Σύμφωνα με τα διάφορα ιστορικά έγγραφα που βρίσκονται στο Αρχείο Χειρογράφων Εθνικής Βιβλιοθήκης (ΑΧΕΒ) το Λεωνίδιο, ο Πραστός και η Καστάνιτσα έδωσαν πολλά χρήματα υπέρ του αγώνα. (Κυνουρία 2006:36, Χούπης Δ.Γ 2006:109)

Στης 10 Φεβρουαρίου 1825 αποβιβάστηκε στη Μεσσηνία ο αιγυπτιακός στρατός με αρχηγό τον Ιμπραήμ και αμέσως άρχισαν να παλιορκούν ολόκληρη την περιοχή. Οι συνθήκες ήταν κατάλληλες ώστε να μπορέσει ο Ιμπραήμ να καταλαμβάνει εδάφη χωρίς την παραμικρή δυσκολία αφού οι Έλληνες μάλωναν μεταξύ τους. Τα στρατιωτικά σώματα ήταν διαλυμένα και υπήρχε ένα ελληνικό κράτος που ήταν σε πλήρη αποσύνθεση. Όλα αυτά είχαν σαν αποτέλεσμα στις 11 Ιουνίου 1825 ο Ιμπραήμ να καταλάβει την Τρίπολη την οποία και χρησιμοποίησε σαν ορμητήριο του. Στα μέσα του Ιουλίου έφτασε στην Κυνουρία συνεχίζοντας την πολιορκία του, καταλαμβάνοντας τον Άγιο Πέτρο, την μονή της Μαλεβής, το κάστρο του Άστρους, τον Πλάτανο, την Σίταινα αλλά στην Καστάνιτσα τα πράγματα όμως δυσκόλεψαν και αφού δόθηκε μεγάλη μάχη οι Αιγύπτιοι τράπηκαν σε άτακτη φυγή. Τις επόμενες ημέρες οι κατακτητές βρέθηκαν στη μονή Προδρόμου η οποία βρισκόταν πάνω σε μεγάλο βράχο και έκρυβε πολλούς άμαχους αλλά προστατευόταν από 150 Τσάκωνες. Στην προσπάθεια τους οι Αιγύπτιοι να πάρουν το μοναστήρι έφυγαν χάνοντας πάνω από 100 άνδρες και έτσι πήγαν προς τον Πραστό. Τον Πραστό τον βρήκαν εγκαταλειμμένο και αφού έκαψαν 1200 σπίτια κατευθύνθηκαν στην Λακωνία. (Χούπης Δ.Γ, 2006:110-111)

Οι Πραστιώτες στην προσπάθεια τους να σωθούν πήραν ότι από τις περιουσίες τους μπορούσαν να μεταφέρουν καθώς και το τέμπλο της Παναγιάς και βρήκαν καταφύγιο στο Λεωνίδιο αφού από τον 18^ο αιώνα οι Πραστιώτες είχαν αρχίσει να καλλιεργούν εδάφη στην παραθαλάσσια Κυνουρία και έμεναν εκεί και τον χειμώνα. Με αποτέλεσμα να δημιουργήθουν διάφοροι οικισμοί όπως ο Τυρός, η Πραγματευτή, ο Άγιος Ανδρέας και το Λεωνίδιο το οποίο το 1834 έγινε η πρωτεύουσα της Κυνουρίας και το 1912 αναγνωρίστηκε ως Δήμος. (Χούπης Δ.Γ, 2006:115)

Σήμερα η Τσακωνιά περιλαμβάνει: το Λεωνίδιο, την Πραγματευτή, τα Μέλανα, τα Σαπουνακαίικα, τον Τυρό, τον Άγιο Ανδρέα, την Καστάνιτσα, τον Πραστό, την Σίταινα, την Παλιόχωρα, την Βασκίνα και την Φούσκα. (Χούπης Δ.Γ, 2006:115-116).

Το παρακάτω ποίημα που είναι αφιερωμένο στην Τσακωνιά, περιγράφει εν συντομία την ιστορία του τόπου, τα γεωγραφικά του όρια και τους ανθρώπους του:

Η Τσακωνιά

Στον Αργολικό αγνάντια

Στα νότια της Κυνουρίας,

*Είναι εδώ και χίλια χρόνια
Μικρή χώρα η Τσακωνιά.*

*«Είν' αρχαίοι Δωριείς»
Λένε οι ιστορικοί
«κι απ' την Λακωνία κάτω
Είναι όλοι τους φερτοί.*

*Ο Πραστός, το Λεωνίδι
ο Αγιανδρέας, ο Τυρός,
είναι χωριά των Τσακώνων
κατοικούνται από καιρό.*

*Η Καστάνιτσα, η Φούσκα
Μέλانا, Πραματευτή,
Σίταινα, Χουρίο, Βασκίνα
Κι η όμορφη Σαμπατική.*

*Είναι όλοι τους Τσακώνοι
Ειν' φερτοί δέκα αιώνες,
Και εκεί μένουν,
Καλοκαίρια και χειμώνες.*

*Την τσακόνικη τη γλώσσα
Ούλοι τους μιλούν,
Τσακόνικο χορεύουν
Και τραγούδια λένε.*

*Αυτή είναι η Τσακωνιά
Κι όποιος θέλει να την δει,
Απ' την Τσακωνιά μας
Μία ημέρα ας διαβεί.*

(Χούπης Δ.Γ., 1993:10-11)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΥΛΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ-ΤΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΧΩΡΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

4.1 Αρχαιολογικοί χώροι

•Το κάστρο του Παράλιου Άστρους Κυνουρίας

Το Παράλιο Άστρος πήρε το όνομά του από το σχήμα (άστρο) του λόφου Νησί (στην αρχαιότητα βρεχόταν γύρω – γύρω από θάλασσα) που δεσπόζει στο λιμάνι. Στην νότια κορυφή του βραχώδη λόφου υπάρχει το κάστρο όπου η πρώτη οικοδομική του φάση τοποθετείται στην περίοδο της Φραγκοκρατίας. Αργότερα στα χρόνια της Τουρκοκρατίας οι αδελφοί Ζαφειρόπουλοι το διαμορφώνουν σε ισχυρό αμυντικό συγκρότημα με σκοπό την προστασία των κατοίκων από τις επιδρομές των Τούρκων⁸. (Φλούδας,1982, τομ.α' :33).

Το 1256 ο πρίγκιπας Γουλιέλμος Β' ο Βιλλαρδουίνος (1246-1278) έχτισε κάστρο που το ονόμαζε Castello della estella (=το κάστρο του Αστεριού) και διέμενε σ' αυτό ο Ενετός Διοικητής. (Κυνουριακά 1930: 177-178, Μεγάλη Πελοποννησιακή Εγκυκλοπαίδεια τομ. Α':107).

Το κάστρο διαμορφώθηκε σε ισχυρό αμυντικό έργο από τους αδελφούς Ζαφειρόπουλους που ήταν πλούσιοι έμποροι του εξωτερικού και επέστρεψαν στο Άστρος για να πολεμήσουν για την πατρίδα τους στον αγώνα εναντίον των Τούρκων. Το κάστρο αποτελούσε ένα ισχυρό αμυντικό συγκρότημα αλλά και καταφύγιο όπου μπορούσαν να αμύνονται οι κάτοικοι της περιοχής. Μια σπουδαία μάχη δόθηκε όταν αντιμετώπισαν από το κάστρο με επιτυχία τον στρατό του Ιμπραήμ το 1826, καταστρέφοντας όμως τον παραθαλάσσιο οικισμό. Η ανάπτυξη του οικισμού άρχισε και πάλι μετά την αναχώρηση του Ιμπραήμ από την Ελλάδα το 1828. Οι τρεις κατοικίες του κάστρου είναι χαρακτηριστικά δείγματα της προεπαναστατικής αρχιτεκτονικής της περιοχής και σώζονται μέχρι σήμερα, οι δύο πρώτες σε ημιερειπωμένη και η τρίτη σε ερειπωμένη κατάσταση. (Μπάλλας, 2001-2002:209, Σμαραγδή Ι. Αρβανίτη, 2007:386)

Η θέση το κάστρου είναι αρκετά προνομιακή καθώς έχει τον έλεγχο της περιοχής και των δρόμων που οδηγούν στα Δολιανά, το Άστρος και το Λεωνίδιο αλλά και τον κόλπο του Αργολικού ως τις Σπέτσες.

Το Κάστρο έχει εμβαδόν 4.300 τ.μ. Ο εξωτερικός περίβολος ακολουθεί το περίγραμμα του λόφου και έχει σχεδόν πολυγωνική κάτοψη. Οι διαστάσεις του στη βόρεια πλευρά είναι: 78μ.,

⁸ Σύμφωνα με τον Γεωλόγο της Εφορείας Σπηλαιολογίας κ. Γιαννόπουλο αλλά και σύμφωνα με τις παραδόσεις στην αρχαιότητα ήταν πράγματι νησί, αφού εκεί βρέθηκαν απολιθωμένοι θαλάσσιοι οργανισμοί. Τον 19ο αιώνα στο κάτω μέρος της χερσονήσου υπήρχαν μικρολίμνες και βαλτώδεις εκτάσεις

ανατολικά 50μ., νότια 70μ. και δυτικά 55μ., πλάτος τείχους 0,80μ. και σωζόμενο ύψος των τειχών 5-6μ. ως και 12μ. (Σμαραγδή Ι. Αρβανίτη, 2007:390)

Εσωτερικά του εξωτερικού περιβόλου δημιουργείται ένας δεύτερος εσωτερικός περίβολος με σχεδόν τετράγωνη κάτοψη και διαστάσεις: η βόρεια πλευρά 48μ., η ανατολική 48μ., η νότια 48μ. και η δυτική 53μ., το πλάτος του τοίχους έχει διαστάσεις 0,60μ-0,70μ. και ύψος 5-6μ. Η διάταξη των κυρίως κτηρίων γίνεται στο περίγραμμα του εσωτερικού περιβόλου έτσι που ο πίσω τοίχος των κτισμάτων και το τοίχος να δημιουργούν μια κλειστή οχυρή αυλή. Ο εξωτερικός τοίχος της Βορειοανατολικής οικίας συμπίπτει με το βόρειο τείχος και η νοτιοανατολική οικία αποτελεί συνέχεια του ανατολικού και νότιου εσωτερικού περιβόλου. Στα Δυτικά ο περίβολος ορίζεται από επίμηκες κτίσμα που έχει ντουφεκιοθυρίδες. (Σμαραγδή Ι. Αρβανίτη, 2007:391)

Ο Βορειοδυτικός πύργος βρίσκεται στη γωνία που σχηματίζει η Βόρεια πλευρά του εξωτερικού περιβόλου με τη δυτική πλευρά του εσωτερικού περιβόλου, έχει ύψος 8,80μ. και διάμετρο 7,70μ. Στο τελειώμά του δημιουργείται πλάτωμα και πέντε κανονιοθυρίδες. Σε βάθος 0,60μ. από το άνοιγμα της κανονιοθυρίδας διακρίνεται στενή εξοχή περιμετρικά του πλατώματος, η οποία χρησίμευε για τη στήριξη του δαπέδου. (Σμαραγδή Ι. Αρβανίτη, 2007:391)

Η πύλη εισόδου της Βορειοδυτικής πλευράς προστατεύεται από τον οχυρό πύργο στα ανατολικά της ενώ οι ντουφεκιοθυρίδες ανοίγονται και στο τμήμα του τοίχους στα δυτικά της, πρόκειται για μια τοξωτή κατασκευή. Έχει ύψος 2,60μ. και με υπέρθυρο 3μ. το πλάτος της είναι 2,20μ. και του κατωφλιού 1μ. Το περιθύρωμα είναι χτισμένο από ισόδομους λίθους. Το τοξωτό υπέρθυρο διαμορφώνεται με μια μορφή πλινθοπερίκλειστου. Δυτικά πάνω από το υπέρθυρο σώζεται τμήμα μαρμάρινου κιονίσκου και στο τοίχος πακτωμένο τμήμα ιωνικού κιονόκρανου των ρωμαϊκών χρόνων. (Σμαραγδή Ι. Αρβανίτη, 2007:391)

Στη Δυτική πλευρά ο εξωτερικός περίβολος ακολουθώντας τη γραμμή του λόφου καταλήγει στα Βόρεια σε μορφή στρογγυλού πύργου και στα Νοτιοδυτικά σε ελλειψοειδή πύργο. Νοτιοδυτικά στον πύργο διαμορφώνεται πλάτωμα για κανόνια με πέντε κανονιοθυρίδες. Από την ύπαρξη των δύο πύργων στη Βορειοδυτική και Νοτιοδυτική πλευρά και από τον ιδιαίτερο τρόπο διαμόρφωσης του περιβόλου στα Δυτικά προκύπτει το συμπέρασμα πως στη Δυτική πλευρά βρισκόταν ο χώρος όπου δέχονταν επιθέσεις. (Σμαραγδή Ι. Αρβανίτη, 2007:391)

Στην Ανατολική πλευρά, οι Βορειοανατολικές και Νοτιοανατολικές γωνίες καταλήγουν σε στρογγυλούς πυργίσκους. Στη μέση περίπου της Ανατολικής πλευράς του εσωτερικού τοίχους μικρή κλίμακα με 11 βαθμίδες μαζί με το πλατύσκαλο μας οδηγεί σε ορθογώνια πύλη με δύο παραστάδες, η οποία συνεχίζει σε καμαροσκέπαστο διαβατικό. Η ύπαρξη διαβατικού δημιουργεί προστασία ελέγχοντας την πρόσβαση. Η πύλη έχει ύψος 2 μέτρα και πλάτος ανοίγματος 0,94 μέτρα με περιθύρωμα κατασκευασμένο με ισόδομους λίθους και μονή πλάκα

ως υπέρθυρο. Ένα μαρμαρίνο ανάγλυφο που φέρει σταυρό βρίσκεται πακτωμένο πάνω από το περιθύρωμα. (Σμαραγδή Ι. Αρβανίτη, 2007:392)

Στον εξωτερικό περίβολο διακρίνονται σειρές ντουφεκιοθυρίδων οι οποίες εξωτερικά έχουν την μορφή κάθετων στενών σχισμών και σχηματίζουν ανά τρεις ένα σύνολο. Οι πιο πολλές από αυτές έχουν χτισθεί και αχρηστευτεί γεγονός που καταδεικνύει πως ενώ κατοικήθηκε και αργότερα το κάστρο δε χρησιμοποιήθηκε ο περίβολος αυτός ως αμυντικός κατά τη δεύτερη φάση κατοικήσεώς του. Στα σημεία του τοίχου που ξαναχρησιμοποιήθηκαν ανοίχτηκαν νέες ντουφεκιοθυρίδες σε πιο ψηλό σημείο. (Σμαραγδή Ι. Αρβανίτη, 2007:392)

Το κάστρο του Παράλιου Άστρους εκτός από ένα ισχυρό οχυρό αποτελούσε και τον τόπο κατοικίας των ιδρυτών αδελφών Ζαφειρόπουλων.

Η Οικία του Κωνσταντίνου Ζαφειρόπουλου, βρίσκεται στη Νοτιοανατολική γωνία του Κάστρου και είναι προέκταση του οχυρωματικού περιβόλου. Έχει έναν ισόγειο όροφο και υπόγεια στέρνα. Ο χώρος διαμονής αποτελείται από ένα κεντρικό δωμάτιο, την κουζίνα στα Δυτικά, ένα βοηθητικό δωμάτιο με κόγχη στον τοίχο, νιπτήρα και γωνιακό τζάκι ανάμεσα στα παράθυρα και Ανατολικά το χώρο υποδοχής και τους κοιτώνες. Υπάρχει και ένα κτίσμα ορθογώνιας κατασκευής που βρισκόταν σε επαφή με το Βορειοδυτικό άκρο της οικίας του Κωνσταντίνου και ίσως αποτελούσε την κατοικία του προσωπικού. (Σμαραγδή Ι. Αρβανίτη, 2007:393)

Η Οικία του Πάνου Ζαφειρόπουλου, βρίσκεται στη Νοτιοδυτική γωνία του Κάστρου και έχει χτιστεί πάνω σε ψηλότερο οικοδόμημα. Υπάρχει ένας υπερυψωμένος όροφος όπου εκεί διέμεναν και κάτω από αυτόν υπήρχε μια στέρνα. Ο όροφος με απλή ορθογώνια κάτοψη χωρίζεται σ' έναν κεντρικό χώρο υποδοχής και τους κοιτώνες. Δεξιά βρίσκεται η κουζίνα και η γωνία με το τζάκι ανάμεσα στα δύο παράθυρα. Στον όροφο οδηγεί χτιστή κλίμακα στηριζόμενη στη καμάρα. Ένα αυλάκι στον ανατολικό τοίχο οδηγεί τα νερά της βροχής μέσω κατακόρυφου πήλινου σωλήνα στη στέρνα. (Σμαραγδή Ι. Αρβανίτη, 2007:393)

Η Οικία του Ιωάννη Ζαφειρόπουλου βρίσκεται στη Βορειοανατολική γωνία του Κάστρου. Μοιάζει με την οικία του Κωνσταντίνου Ζαφειρόπουλου και αποτελείται από ένα ισόγειο όροφο και μια υπόγεια στέρνα. Στη Βόρεια πλευρά εξέχει ένας τετράγωνος πυργίσκος που μάλλον είχε αμυντική χρήση. (Σμαραγδή Ι. Αρβανίτη, 2007:393)

•ΕΛΛΗΝΙΚΟ Η ΤΕΙΧΙΟ (ΝΟΤΙΑΥΤΙΚΑ ΤΟΥ ΑΣΤΡΟΥΣ)

Νοτιοδυτικά του Άστρους και σε απόσταση περίπου 8 χιλιομέτρων, στην επάνω πλευρά του δημόσιου δρόμου Άστρους-Αγίου Ανδρέα στη θέση Ελληνικό, βρίσκεται το Τειχίο⁹. Εκεί βρέθηκαν λείψανα ενός αρχαίου ναού του Απόλλωνα και στην κορυφή του λόφου λείψανα πολυγωνικού τείχους με πύργους. Επίσης βρέθηκε το πρώτο ενεπίγραφο της περιοχής¹⁰ πλήρη πλάκα κυκλικού σχήματος η οποία σε πλαίσιο 2,5 εκ. επί 7,5 εκ. φέρει την επιγραφή με πρόστυπα γράμματα:(Κουσκούνα Ι, Χασαπογιάννης Κ, Κακαβούλια Ι., 1981: 114-118)

NATAYΘ

ΙΟ))ΜΑΔ

Ο Leake ταυτίζει την τοποθεσία του Ελληνικού με την Ανθήνη, ενώ ο Ross μιλάει για το κάστρο λέγοντας πως έχει πάχος τείχους 6 ως 10 πόδια και το άνοιγμα μιας πύλης 11 πόδια, διευκρινίζει την ύπαρξη κυκλικών και τετράγωνων πύργων με πολλά θεμέλια, σωρούς, ερείπια και πολλές δεξαμενές. Σε διάφορες χρονικές περιόδους ανακαλύφθηκαν από τους χωρικούς που ζούσαν στο Ελληνικό και μεταφέρθηκαν στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Άστρους διάφορα ευρήματα προερχόμενα από τάφους. (Leake, 1830:494, Leake, 1846 :296)

Στις 12-3-1961 ο Έκτακτος Επιμελητής Αρχαιοτήτων Άστρους Κ. Χασαπογιάννης καθάρισε δύο κατεστραμμένους τάφους και βρήκε δύο λύχνους και δυο σπασμένα αγγεία. Τον Αύγουστο του 1976 η Ολλανδική Αρχαιολογική Σχολή Τοπογραφήσεων με επικεφαλής τον Υ.С. Goester, μαζί με τη μελέτη και τη σχεδίαση του οχυρωματικού περιβόλου του Ελληνικού διενήργησε μικρή ανασκαφική έρευνα μέσα στον οικισμό. Τον Οκτώβριο του 1979, κατά τη διάρκεια της διαπλάτυνσης του δρόμου Άστρους-Αγίου Πέτρου βγήκε στο φως μια ομάδα τάφων παρόλο που μεγάλο μέρος τους καταστράφηκε από τα μηχανήματα. Τον ίδιο χρόνο η Ε' Εφορία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων ερεύνησε μια άλλη ομάδα τάφων κοντά στα σπίτια του Κουρόγιωργα στο δυτικό μέρος του αρχαίου οικισμού. (Εφημ. Κυνουριακή αλλαγή, 1979, αρ.φ.1:1, , εφημ. Κυνουρία, 1979, αρ.φ.103 :1)

Η περίμετρος του τείχους στο Ελληνικό είναι περίπου 990 μ. και οι διαστάσεις του περιβόλου 350 μ. επί 150 μ. Κάποιο τμήμα του είναι χτισμένο με δουλεμένες πέτρες σύμφωνα με το ψευδοπολυγωνικό σύστημα και το υπόλοιπο είναι με ακανόνιστη ορθογώνια τειχοδομία με μεγάλες πέτρες. Έχει πάχος 2,20μ. και ύψος 3-4μ. και διασώζει κυρίως στη βόρεια πλευρά μέχρι 10 στρώσεις λίθων. Ακολουθεί κατά ένα μεγάλο μέρος τη φυσική διαμόρφωση του εδάφους και στα σημεία που υπάρχουν βράχοι διακόπτεται ως περιττό. Κατά διαστήματα υπάρχουν επτά ορθογώνιοι πύργοι και τρεις ημικυκλικοί σύνολο δέκα. Δυτικά της βόρειας πλευράς του περιβόλου σχηματίζεται εσοχή βάθους 1,20μ. Ανατολικά, δυτικά και νότια διατηρούνται λείψανα από πύλες. Στις δύο τελευταίες πλευρές ο δρόμος έρχεται από τα δυτικά ενώ στο δρόμο

9 :Ελληνικό ονομάζεται η περιοχή γύρω από το οχυρωμένο αρχαίο οικισμό. Η κορυφή του λόφου η οποία σώζεται από τα τείχη, ονομάζεται Τειχίο

10 Κ.Καλλίτσης, Εύας Επιγραφή Α.Ε 1960, σ.6-8

που οδηγεί στη νότια πύλη είναι ορατά πάνω στο βράχο ίχνη από αμαξοστοιχίες με άνοιγμα μεταξύ τους 1,40μ. Η πύλη της δυτικής πλευράς έχει άνοιγμα 3,20μ. και ένα διάδρομο μήκους 4 επί 4,40μ. Βόρεια και νότια σχηματίζεται πύργος διαστάσεων 4 επί 4,40μ. (Κουσκούνια Ι, Χασαπογιάννης Κ, Κακαβούλια Ι., 1981: 114-118)

Στο δυτικό άκρο του οχυρωτικού περιβόλου όπου είναι και το πιο ψηλό σημείο του λόφου σχηματίζεται μια μικρή ακρόπολη με τριγωνικό πύργο στη δυτική πλευρά και μια φρεατόσχημη δεξαμενή νερού στη μέση. Ο περίβολος της ακρόπολης έχει ψευδοισόδομη τειχοδομία και πάχος 2,80μ. (Κουσκούνια Ι, Χασαπογιάννης Κ, Κακαβούλια Ι., 1981: 114-118)

Στη νότια πλευρά του λόφου λίγο πιο έξω από τον οχυρωματικό περίβολο σώζεται τμήμα τείχους σε μήκος 20μ. με κατεύθυνση Βορειοδυτική και Νοτιοανατολικά και με ακανόνιστη τοιχοδομία με ογκόλιθους αδρά δουλεμένους. Έχει πάχος 1,50μ. και έχει ύψος 2,10μ. Το τείχος συνεχίζεται με κατεστραμμένη μορφή με μικρές και αδούλευτες πέτρες παράλληλα με το τοίχος του περιβόλου και σε απόσταση 30-40μ. απ' αυτό δηλαδή με κατεύθυνση από Δυτικά προς τα Ανατολικά σε μήκος 50μ. περίπου. (Κουσκούνια Ι, Χασαπογιάννης Κ, Κακαβούλια Ι., 1981: 114-118)

Θα πρέπει να αναφερθεί η ύπαρξη ασβεστοκονιάματος σε διάφορα σημεία του τοίχους, στη νότια και στη βόρεια πλευρά του περιβόλου. Στο ασβεστοκονίαμα υπάρχει τριμμένο κεραμίδι που έχει τοποθετηθεί στους αρμούς των λίθων εξωτερικά με σκοπό να ενισχυθεί η αντοχή του τοίχους και το πιο πιθανό είναι αυτό να έγινε κατά τα Ρωμαϊκά χρόνια. Μέσα στον περίβολο είναι εμφανή στα σημεία των θεμέλιων κτιρίων και τρία λίθινα κατώφλια. Το 1976 οι Ολλανδοί ανακάλυψαν τμήμα ενός κτίσματος με μήκος 4,30μ. Στο νότιο τοίχο του κτίσματος υπήρχε η είσοδος με άνοιγμα 0,95μ. με μεγάλες λίθινες παραστάσεις. Ο τοίχος είναι κτισμένος με πέτρες δουλεμένες αδρά στην εξωτερική τους πλευρά και με χώμα από πηλό για συνοδευτικό υλικό. Χρησιμοποιήθηκαν και μεγάλοι γωνιόλιθοι από πιο παλιά κτίρια. (Κουσκούνια Ι, Χασαπογιάννης Κ, Κακαβούλια Ι., 1981: 114-118)

Σε διασκορπισμένα σημεία μέσα στον περίβολο σώζονται επτά απιόσχημες δεξαμενές νερού και μια από αυτές είναι μέσα στην ακρόπολη. Σε ορισμένες διατηρείται το λίθινο στόμιο και όλες είναι επενδυμένες εσωτερικά με υδραυλικό κονίαμα. Σώζεται και τμήμα λίθινου ρείθρου μήκους 1,80μ. που διοχέτευε το νερό σε μια δεξαμενή. (Κουσκούνια Ι, Χασαπογιάννης Κ, Κακαβούλια Ι., 1981: 114-118)

Στη μέση του περιβόλου και στα νότια πάνω σε βράχο ύψους 3μ. λαξευμένο με κάθετη φορά υπάρχουν λαξευμένες κόγχες που η μια έχει ύψος 0,80μ., πλάτος 0,28μ., και βάθος 0,18μ. Το δάπεδο έχει διαστάσεις 2 επί 3μ. με λαξευμένες βαθύνσεις μία με διάμετρο 0,56μ. και βάθος 0,50μ. Δύο μέτρα νότια από το δάπεδο υπάρχει μια λεκάνη διαμέτρου 0,50-0,53μ. και βάθους

0,50μ. εκεί βρίσκονται πολλά όστρακα από μικρά μελανόμορφα αγγεία. (Κουσκούνα Ι, Χασαπογιάννης Κ, Κακαβούλια Ι., 1981: 114-118)

Στη νότια πλευρά του Ελληνικού βρέθηκε μια επιτύμβια στήλη με την εξής επιγραφή:

ΛΥΣΙΔΩΙ

Δεν διασώζονται ίχνη διακόσμησης και με βάση τον τύπο της γραφής η επιγραφή χρονολογείται γύρω στον 3^ο αιώνα π.Χ.

Στο σπίτι του Δημ. Κουρόγιωργα ήταν εντοιχισμένη ως το 1979 μια όμοια με την παραπάνω επιτύμβια στήλη που τώρα βρίσκεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Άστρους με την επιγραφή:

ΚΛΕΥΔΑΜΑΣ

Επίσης στο ίδιο σπίτι βρέθηκε το 1971 στήλη με επτά σειρές γραμμάτων και τοποθετείται στο 2^ο αι.μ.Χ. όπου αναγράφονταν:

MNHM.....

ΜΟΙΡΕΙ.....

ΣΕΠΛΕ....

ΟΥΤΟΦ....

ΝΟΣ Κ.....

ΤΙΔΕΣ.....

ΟΠΡΟΛΠ.....

Στο Αρχαιολογικό Μουσείο του Άστρους βρίσκονται τα παρακάτω ευρήματα από το Ελληνικό: Πέντε ξύλινες αξίνες από σκληρή πρασινωπή πέτρα, σφαιρικός μελαμβαφής αρύβαλλος, πήλινο ομοίωμα καρπού ή περιάπτο, δίσκος από πτυκτό χάλκινο κάτοπτρο, κ.ά.. (Κουσκούνα Ι, Χασαπογιάννης Κ, Κακαβούλια Ι., 1981: 114-118)

•Ο υγρότοπος του Μουστού

Μερικά χιλιόμετρα έξω από το Άστρος στο δρόμο με κατεύθυνση προς το Λεωνίδιο υπάρχει ο υγρότοπος του Μούστου. Ο υγρότοπος βρίσκεται στο κέντρο του θαλάσσιου κόλπου πίσω από την αμμώδη παραλία και περιλαμβάνει δύο λίμνες αυτή του Μουστού και του Χερρονησίου που είναι πιο μικρή. Η λίμνη του Μουστού είναι μικρή και ρηχή και συναντάει τη θάλασσα με δύο τεχνητά κανάλια/τάφρους (Πόρτες), η λίμνη τροφοδοτείται από πηγή με υφάλμυρο νερό που υπάρχει δίπλα στο δρόμο. Στη λίμνη έρχονται πολλά μεταναστευτικά πουλιά και φιλοξενούνται ποικιλίες πουλιών, ψαριών, μικρών θηλαστικών, ερπετών, νερόκοτων, αγριόπαπιων, κύκνων και φαλαρίδων. Η λίμνη Χερρονησίου σχηματίζεται από τα νερά της πηγής που αναβλύζουν από τις παρυφές του ομώνυμου λόφου και επικοινωνεί άμεσα με τη θάλασσα. Ο πυθμένας της λίμνης αποτελείται από υγρή λάσπη και το όνομά της δεν ξέρουμε από πού το έχει πάρει αλλά κατά

πάσα πιθανότητα προέρχεται από τη λέξη μούστος εξ' ου και Μουστός. Τα νερά της λίμνης είναι στάσιμα χειμώνα-καλοκαίρι στους 17°C.

Η περιοχή μέχρι το 1840 ήταν ελώδης και αποτελούσε μάλιστα για την ευρύτερη περιοχή εξαιτίας της ασθένειας της ελονοσίας. Όταν διέμεινε ο Όθωνας στο Ναύπλιο (αποτελούσε τότε και την πρώτη πρωτεύουσα της Ελλάδος) αναφέρεται ότι το 1833-1834 προσεβλήθη η γυναίκα του Αμαλία από ελονοσία κατά τη διάρκεια επίσκεψης στο προσωπικό του φίλο Παναγιώτη Ζαφειρόπουλο το 1833. Όπως πληροφορούμαστε από τα Γενικά Αρχεία του Κράτους και συγκεκριμένα από τα έγγραφα του Υπουργείου Οικονομικών την περίοδο 1834-1839 όταν μεταφέρθηκε η πρωτεύουσα του Ελληνικού κράτους στην Αθήνα, ο Όθωνας διέταξε να αποξηράνθει η λίμνη του Μουστού. Ήθελαν να φτιάξουν μια ελεγχόμενη εκβολή με ρυθμιζόμενη λεκάνη επιρροής στα πρότυπα της τεχνικής που εφαρμοζόταν στη Γερμανία σε ποτάμια και λίμνες. Αργότερα αποδείχθηκε πως αυτή η μελέτη ήταν λάθος και έτσι εγκαταλείφθηκε η ιδέα του μεγαλεπήβολου έργου της αποξήρανσης παρέμεινε όμως η κατασκευή (Πόρτες) που αποτελεί ένα σπουδαίο αρχιτεκτονικό δημιούργημα της Μετεπαναστατικής περιόδου.

Παλιά στα νερά της λίμνης οι νοικοκύρηδες της γύρω περιοχής έφερναν τις φλοκάτες τους και τα ρούχα τους και τα έπλεναν αλλά τώρα αυτό δεν συνηθίζεται.

Υπάρχει ένας θρύλος όπου λέει πως παλιά στη λίμνη ζούσε ένα θηρίο που κάθε βράδυ έβγαινε και ρήμαζε τα χωράφια και τις ελιές. Όμως κάποτε ήρθε ένα γενναίο παλικάρι και το σκότωσε με το σπαθί του.

Ο υγρότοπος του Μούστου εξαιτίας των επεμβάσεων που έχει δεχθεί έχει συρρικνωθεί κατά 45% παρόλα αυτά έχει τεράστια σημασία για την περιοχή. Εμπλουτίζει τα υπόγεια αποθέματα νερού της περιοχής, φιλτράρει τα γεμάτα φερτά υλικά που δέχεται, δεσμεύει το διοξείδιο του άνθρακα, αποθηκεύει και ελευθερώνει θερμότητα, δεσμεύει την ηλιακή ακτινοβολία, στηρίζει τις τροφικές αλυσίδες και αποτελεί καταφύγιο για πολλά είδη φυτών και ζώων. Τα νερά της, είναι ιαματικά και πολλοί άνθρωποι κολυμπούν κοντά στην πηγή. (Γυμνάσιο Τυροσαπουνακαϊκών, 2000:23-24).

. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 27, Γυμνάσιο Τυροσαπουνακαϊκών, 2000:22).

•ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

Νότια του χωριού Άγιος Ιωάννης πάνω από την περιοχή Ξεροκάμπι σε λόφο υπάρχει κάστρο. Τα ερείπια του μεσαιωνικού κάστρου που κτίστηκε στην περίοδο της Φραγκοκρατίας φανερώνουν την ύπαρξη οχυρωτικού περιβόλου, πυλών και ενός τουλάχιστον πύργου. Μπορούμε να διακρίνουμε τον διπλό περίβολο και τον πύργο στην κορυφή. Ο Κ.Ρωμαίος και ο Ν. Βέης ταυτίζουν το Κάστρο της Ωριάς με το αναφερόμενο στα χρονικά Άστρος ή Estella το

οποίο κτίστηκε το 1256. Βορειοδυτικά του κάστρου υπάρχει η περιοχή Ξηροκάμπι και εκεί έχουν βρεθεί λείψανα αρχαίου συνοικισμού ενώ βόρεια στη θέση βρέθηκαν τάφοι. Η παράδοση αναφέρει πως το κάστρο ανήκε σε μια γενναία και όμορφη Φράγκισσα αρχόντισσα, που πολέμουσε μέσα από αυτό 12 χρόνια τους Τούρκους. Όταν τελικά το κάστρο καταλήφθηκε με δόλο, η αρχόντισσα για να μην παραδοθεί στους εχθρούς πήδησε από τα τείχη στο κενό. Την ιστορία αυτή αφηγείται και το παρακάτω δημοτικό τραγούδι. Από το κάστρο, διασώζονται λείψανα του οχυρωτικού περιβόλου, των πυλών και ενός πύργου. (Κ.Α Ρωμαίος, 1953:50-53).

Του κάστρου της Ωριάς

*Όσα κάστρα κι αν είδα κι όσα λόγιασα
σαν της Ωριάς το κάστρο δεν ελόγιασα
Σαράντα πύργους έχει όλο μάλαγμα
κι άλλους σαρανταπέντε για τον πόλεμο*

*Τούρκος το πολεμάει χρόνους δώδεκα
και δεν μπορεί να το πατήσει
Ένας κακός Τουρκάκης ένας Κόνιαρος
πάγει στο βασιλέα και τον προσκυνά:*

*-Αφέντη βασιλέα, τ' ειν' το τάγμα σου;
-Χίλια φλωριά σε δίνω κι άλογο καλό
και δυο σπαθιά 'σημένια για τον πόλεμο
-Ουδέ τ' άσπρα σου θέλω ουδέ τα σπαθιά
μόνε την κόρη θέλω που 'ναι στα γυαλιά
-Ωσάν το κάστρο πάρεις, χάρισμα κι αυτή*

*Καλογεράκι εγίνη, ράσα φόρεσε
πάγει στην πόρταν, κλαίει, πέφτει, προσκυνάει
κλαίει και γονατίζει και παρακαλάει:
-Ανοιξε, την πόρτα την πόρτα της Ωριάς
πόρτα της μαυρομάτας της βασίλισσας.*

*-Συ εισ' ένας Τουρκάκης, ένας Κόνιαρος
φέυγα και σε σκοτώνουν, φέυγα, σε κρεμούν
-Μα το σταυρόν, κυρά μου, μα την Παναγιάν*

*ουδέ Τουρκάκης είμαι ουδέ Κόνιαρος
είμαι καλογεράκης απ' ασκηταριό
της πείνας αποθαίνω και λυπήσου με*

*-Για δώτε τον ψωμάκι κι άμε στο καλό
-Κυρά, στην εκκλησίαν να προσευχηθώ
Ανοιξε την πόρτα, την πόρτα της Ωριάς
πόρτα της μαυρομάτας της βασίλισσας*

*-Για ρίζετε τους γάντζους να τον πάρετε
-Τα ράσα μ' είναι σάπια και ξεσχίζονται
-Για ρίζετε το σάκο να τον πάρετε
-Α, μη κυρά, το σάκο, κι αντραλίζομαι*

*Η πόρτα μισανοίγει, γέμισ' η αυλή.
Άλλοι στ' άσπρα χυθήκαν κι άλλοι στα φλωριά
κι αυτός μέσα στην κόρη, που 'ναι στα γυαλιά
κι η κόρη σαν τον είδε, έπεσε στο γιαλό*

•ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΣΤΗΣ ΝΥΦΗΣ ΤΟ ΠΗΔΗΜΑ

Το κάστρο αυτό βρίσκεται δυτικά της Φούσκας στη μέση ενός κατακόρυφου γκρεμού με συνολικό ύψος μεγαλύτερο από 250μ. Η ονομασία του προήλθε μετά από το εξής περιστατικό: Κάποτε οι Τούρκοι είχαν κηρύξει διωγμό στους Έλληνες. Σε έναν από τους διωγμούς οι κάτοικοι παίρνοντας ότι μπορούσαν να σηκώσουν έτρεχαν να προστατευθούν σ' αυτό το κάστρο. Μια νέα κοπέλα φορτώθηκε το πιο πολύτιμο αντικείμενο που είχε, το μπαούλο με την προίκα της και κατευθύνθηκε προς το κάστρο. Το πέρασμα όμως ήταν στενό . Στη βιασύνη της να σωθεί χτυπάει το μπαούλο της στο βράχο χάνει την ισοροπία της και βρίσκεται στο κενό. Τα μαλλιά της μπλέχτηκαν σε ένα δέντρο που είχε φυτρώσει στο γκρεμό και μη μπορώντας λόγω της ορμής να συγκρατήσουν το βάρος της ξεκόλλησαν μαζί με το δέρμα του κεφαλιού της και έμειναν εκεί για πάρα πολλά χρόνια. Από τότε το στενό ονομάζεται "*της νύφης το πήδημα*". (Χρονικά των Τσακόνων, τ.ΙΣΤ', 2002:47-48).

Το κάστρο είναι ένα μεγάλο κοίλωμα πλάτους 40μ. και βάθος 25 μ. το ύψος ξεπερνά τα 50μ. όλο το πλάτος του κλείνεται από τοίχο ύψους 5μ. με πολλές πολεμίστρες προς όλες τις κατευθύνσεις. Οι πολεμίστρες αυτές είναι πιο πλατιές από τις πολεμίστρες που βλέπουμε στους

πύργους της εποχής του 1821. Δεξιά και αριστερά αυτού του τοίχου και σε ψηλότερα επίπεδα υπάρχουν κτισμένες χελιδονοφωλιές μικρά καταφύγια γεμάτα πολεμίστρες. Το κάστρο στο αριστερό μέρος όπως μπαίνουμε είναι εφοδιασμένο με μια αρκετά μεγάλη δεξαμενή για νερό επιστρωμένη με κορατσάνι. Έξω και δεξιά του κάστρου υπάρχει ο φούρνος που είναι μεταγενέστερος. Λίγα μέτρα μετά τον φούρνο βρίσκεται το απέριττο εκκλησάκι της Παναγιάς κολλημένο στο τοίχο του γκρεμού. Σε μικρή απόσταση από τον φούρνο υπάρχει ένα μικρό σπήλαιο με ένα μεγάλο βράχο στη μέση του σαν Αγία Τράπεζα. Είναι κτισμένο με πολύ μικρές πέτρες. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.ΙΣΤ', 2002:47-48).

•ΤΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ

Βρίσκεται στην περιοχή Διπόταμα της κοινότητας Πραστού. Στο σημείο αυτό γίνεται η συμβολή του φαραγγιού της Μαζιάς με το χείμαρρο που έρχεται από το Χούριο. Στο δυτικό μέρος της συμβολής ορθώνεται απότομος βράχος με ύψος 50μ. Στη μέση του βράχου σχηματίζεται ένα τεράστιο κοίλωμα που κλείνεται σε όλο το πλάτος και το ύψος από ένα τοίχο. Το συνολικό ύψος του κτιρίου αντιστοιχεί σε πενταόροφη οικοδομή. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.ΙΣΤ', 2002:40-42).

Το όνομά του πήρε από ένα μικρό εκκλησάκι στη μνήμη της Αγίας Παρασκευής που ήταν κτισμένο έξω από το κάστρο. Σήμερα το εκκλησάκι είναι ερειπωμένο και μπορεί κανείς να διακρίνει τους τέσσερις τοίχους του. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.ΙΣΤ', 2002:42).

Το κάστρο ανήκει στην κοινότητα της Καστάνιτσας η οποία μέχρι πριν πενήντα περίπου χρόνια το νοίκιαζε σε διάφορους κτηνοτρόφους που το χρησιμοποιούσαν ως μαντρί και ως κατοικία. Σύμφωνα με μαρτυρία του βοσκού Παν. Βλαχοπαναγιώτη καταστράφηκε σε πυρκαγιά λίγο πριν το 1940 με αποτέλεσμα να καούν 350 γιδοπρόβατα και όλα τα πατώματα του κάστρου. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.ΙΣΤ', 2002:43).

•ΠΥΡΓΟΣ ΚΑΨΑΜΠΕΛΗ- ΚΑΣΤΑΝΙΤΣΑ

Η κυριαρχία των Ενετών στην Καστάνιτσα διήρκησε μέχρι το 1715 και αυτός είναι και λόγος πως οι Ενετοί για να κρατήσουν τις περιοχές που είχαν υπό την κυριαρχία τους αλλά και για δική τους ασφάλεια έκαναν αρκετά οχυρωματικά έργα τα οποία διατηρούνται και ως σήμερα. Ο πύργος της Καστάνιτσας είναι γνωστός και ως πύργος του Καψαμπέλη, ονομασία που έδωσαν οι Καστανιώτες ως φόρο τιμής στον Γιάννη Καψαμπέλη γιατί από εκεί ο Καστανιώτης οπλαρχηγός μαζί με τον Μιχάλη Γκιόρα και άλλους αντιστάθηκαν κατά του στρατού του Ιμπραήμ και τον έκαναν να τραπεί σε φυγή. (Χούπης Δ.Γ 1983:197, Χούπης Δ.Γ 1990:23)

Δεν υπάρχει ακριβής ημερομηνία χτίσεως του πύργου, υπάρχει μια πληροφορία η οποία δεν έχει επιβεβαιωθεί που υποστηρίζει ότι ο πύργος χτίστηκε μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως. Ιδρυτής της ήταν κάποιος κάτοικος της Κωνσταντινούπολης που μετά την άλωση έγινε κουρσάρος και έδρασε στη θάλασσα της Μπαμπαριάς και μετονομάστηκε σε Μπαρμπαρόσας. Επειδή τον κυνηγούσαν βρήκε καταφύγιο στον Ανατολικό Πάρνωνα, στις σπηλιές της Κοντολινάς και έπειτα έχτισε τον πύργο στην Καστάνιτσα. Ο πύργος επισκευάστηκε το 1821 από τον Καστανιώτη αγωνιστή καπετάν Γιάννη Τσολινά. (Χούπης Δ, 1983:198)

•Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΤΡΙΚΑΛΙΤΗ ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΠΕΤΡΟ

Πρόκειται για ένα επιβλητικό κτίριο με ιδιόρρυθμη κατασκευή και με τις πολεμίστρες του που μας ταξιδεύει σε καιρούς που σχετίζονται με τις ηρωικές πράξεις και τους αγώνες των Ελλήνων του 1821 για την ανεξαρτησία και την ελευθερία του Αγίου Πέτρου. Ο πύργος αλλιώς ονομάζεται και "*Πύργος του Αγά*" και η χρονολογία ίδρυσης του ορίζεται γύρω στο 18ο αιώνα. Είναι οχυρή κατοικία, με δύο ορόφους και κατώι, πολεμίστρες στις γωνίες και ζεματίστρα πάνω από την είσοδο. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει θολωτή κρήνη κοντά στην πλατεία με εντοιχισμένη επιγραφή την χρονολογία: 1769. Στο εξωτερικό τόξο του θόλου οι πελεκητές πέτρες φέρουν εγχάρακτη διακόσμηση και απομίμηση κιόνων που κρατούν τον εσωτερικό θόλο. Σήμερα πραγματοποιείται ενίσχυση για την αποκατάσταση του *Πύργου του Τρικαλίτη* και τη μετατροπή του σε πολιτιστικό κέντρο.

•ΑΚΡΟΠΟΛΗ-ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Βορειανατολικά του χωριού του Αγίου Ανδρέα σε λόφο στην παραλία σώζεται κλασσική Ακρόπολη με δύο περίβολους, πύργους και τμήμα πολυγωνικού τείχους ενώ εσωτερικά του περιβόλου διακρίνονται τμήμα πλακώστρωτου δρόμου και μια δεξαμενή.

•ΕΠΑΥΛΗ ΤΟΥ ΗΡΩΔΗ ΑΤΤΙΚΟΥ

Η έπαυλη του Ηρώδη Αττικού στην Εύα/Λουκού Κυνουρίας θεωρείται το πιο σημαντικό μνημείο των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων στον ελληνικό χώρο και αυτό συμβαίνει εξαιτίας της μεγάλης της έκτασης, των πολυάριθμων αρχιτεκτονικών λείψανων και των γλυπτών και ψηφιδωτών ευρήματων της. Η έπαυλη ανακαλύφτηκε ύστερα από είκοσι ένα χρόνια συστηματικής ανασκαφής από τους καθηγητές Δρ. Θεόδωρο Σπυρόπουλο (1980-2001) και Δρ. Γεώργιο Σπυρόπουλο (1990-2001). Κάτοχος της έπαυλης ήταν ο πλούσιος μαικήνας Ηρώδης ο Αττικός από το Μαραθώνα, που θεωρείται σημαντική προσωπικότητα των ρωμαϊκών αυτοκρατορικών χρόνων και της όψιμης αρχαιότητας, όπως επιβεβαιώνεται από τις επιγραφές.

Ο Ηρώδης Αττικός ήταν πλούσιος ρήτορας, φιλόσοφος και πολιτικός αλλά και λάτρης και συλλέκτης έργων τέχνης. Από τα πολυάριθμα έργα του θεωρείται ότι σώθηκε ένα (*Περί Πολιτείας*), το οποίο και αυτό είναι αμφιβόλου γνησιότητας. Οι πηγές αναφέρουν ονόματα των πολυάριθμων μαθητών του, μεταξύ των οποίων και των αυτοκρατόρων Λουκίου Βέρου και Μάρκου Αυρηλίου. Ως άξιος συνεχιστής κατάφερε να αυξήσει την πατρική περιουσία κάνοντας επενδύσεις σε αγροτικές εκτάσεις σε διάφορες περιοχές (Μαραθώνα, Κόρινθο, Γύθειο, Εύβοια, Θυρεάτιδα). (Κουσκούνια Ι, Χασαπογιάννης Κ, Κακαβούλια Ι., 1981: 108-109, Σπυρόπουλος 2006:183,184)

Η έπαυλη, η οποία ολοκληρώθηκε στα χρόνια της βασιλείας του Αδριανού (117-138 μ.Χ), ήταν ένα τεράστιο συγκρότημα ενώ τα επιμέρους κτίριά της έχουν διαταχθεί με βάση τους κυρίαρχους άξονες της ελληνορωμαϊκής πολεοδομίας, είναι δηλ. ορθογώνια και αναπτυγμένα αξονικά. Ο κεντρικός πυρήνας της έπαυλης, η οποία ξεπερνά τα 20.000 τ.μ., είναι η μεγάλη ορθογώνια εσωτερική αυλή, ένας τεράστιος κήπος υπαίθριος και διακοσμημένος με διάφορα γλυπτά. Περιβάλλεται από ένα τεχνητό ποτάμι, το οποίο την μετέτρεπε σε μία πραγματική νησίδα, στην οποία ο Ηρώδης μπορούσε να περάσει μόνο με φορητές γέφυρες. Οι τρεις πλευρές της έπαυλης έξω από το ποτάμι έφεραν στοές με ψηφιδωτά δάπεδα σε όλο το μήκος τους, ενώ στην τέταρτη (δυτική πλευρά) υπήρχε Νυμφαίο, η δυτική πρόσοψη του οποίου σχημάτιζε μία εξέδρα με κόγχες και εσοχές ώστε να φιλοξενούνται αγάλματα και προτομές αυτοκρατόρων και άλλων διάσημων προσωπικοτήτων. Στις στοές, οι οποίες προορίζονταν για περιπάτους, αποτύπωσε ο Ηρώδης την ελληνορωμαϊκή κοσμοθεωρία. Το αρχαιότερο και επισημότερο κτίσμα της έπαυλης είναι η *Βασιλική* της βόρειας πλευράς, χώρος υποδοχής αλλά και συγκέντρωσης καλλιτεχνικών έργων και λατρευτικών αγαλμάτων. Ανατολικά αυτού του κήπου υπάρχει ένας ακόμη υπαίθριος και στεγασμένος κήπος, που έχει το σχήμα αρχαίου σταδίου. Η νότια πλευρά της έπαυλης είχε τρία σημαντικά κτίρια: Ναός-Ηρώ του Αντίνοου, τα λουτρά και το οκταγωνικό φυλάκιο. Τέλος στη δυτική πλευρά, πίσω από το Νυμφαίο υπάρχει μία ακόμα Βασιλική με εξωτερική ασίδα και κόγχες για την τοποθέτηση αγαλμάτων και δύο πτέρυγες δωματίων στα άκρα. Τα δωμάτια ήταν προφανώς χώροι διαμονής των κατοίκων της έπαυλης. (Σπυρόπουλος Γ, 2006:50, 65, 66, 68, 153,171)

Η έπαυλη σήμερα δεν είναι επισκέψιμη ακόμη, ήδη έχουν αρχίσει οι εργασίες κατασκευής ενός σύγχρονου στεγάστρου που θα εξασφαλίσει την προστασία πολλών σημαντικών ψηφιδωτών που υπάρχουν στα ερείπια της έπαυλης. Ο χώρος ωστόσο ακριβώς έξω από την έπαυλη δεν μένει ανεκμετάλλετος αφού τους καλοκαιρινούς μήνες πραγματοποιούνται συναυλίες και σημαντικές πνευματικές εκδηλώσεις.

•ΠΥΡΓΟΣ ΤΣΙΚΑΛΙΩΤΗ ΣΤΟ ΛΕΩΝΙΔΙΟ

Ο Πύργος του Τσικαλιώτη χρονολογείται γύρω στα 1808. Ο πύργος ανοικοδομήθηκε από τον Κωνσταντίνο Τσικαλιώτη, που άνηκε σε μια από τις πιο σημαντικές οικογένειες της Τσακωνιάς ενώ ήταν μέλος της Φιλικής Εταιρείας και πρόσφερε πάρα πολλά χρήματα και εφόδια, στον αγώνα της απελευθέρωσης, δάνεισε πάρα πολλά στο Νέο Ελληνικό Κράτος και η Επιτροπή Εκδουλεύσεων, τον κατέταξε στην Γ' τάξη των χορηγών του Αγώνα. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Πρόκειται για ένα χαρακτηριστικό τύπο αμυντικής κατοικίας αφού είναι μια πέτρινη κατασκευή με βυζαντινές επιρροές στην κατασκευή του και ενδιάμεση προθήκη κεραμικών στον πυργίσκο και στα υπέρθυρα (τόξα). Ο πύργος περιβάλλεται από χοντρό μαντρότοιχο ύψους 3.5 μέτρων και είναι γεμάτος τουφεκίστρες. Δεν έχει ζεματίστρες γιατί δεν είναι το κυρίως πυργόσπιτο (η συνηθισμένη βαλκανική τεχνική ήταν όλα σε ένα κτίριο), έχει ανατολική επιρροή, μεγάλη αυλή με βοηθητικά κτίσματα, αποθήκες, στέρνα, φούρνο ακόμα και δωμάτιο με την κρυπτή έχει είσοδο από την αυλή γι' αυτό το κτίριο είναι οχυρωμένο (ανατολίτικη τεχνική ψηλός μαντρότοιχος γύρω-γύρω και άλλα κτίσματα στην αυλή). Σε πιο ψηλό επίπεδο δίπλα στο λιακωτό υπάρχουν τάπια με πολλές τουφεκίστρες ώστε να εποπτεύει την Νότια και την Δυτική πρόσβαση προς τον πύργο. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Στη νοτιανατολική γωνία του μαντρότοιχου βρίσκεται ο πυργίσκος κτισμένος διαγώνια του κτηρίου. Σε κάθε γωνία του κτηρίου σε όλους τους ορόφους υπάρχουν τουφεκίστρες και έτσι γίνεται απόρθητος. Η εξώπορτά του είναι επενδυμένη με χοντρά καρφιά που έχουν εξωτερικά «κεφάλι» διαμέτρου τρία ως τέσσερα εκατοστά και πίσω για αντίσταση (κόντρα) αμπάρα και 2 χονδρά κορδομύλια που καθιστούν δύσκολη την παραβίασή της ακόμα και με «πολιορκητικό κριό». Η αυλή καλύπτεται από τουφεκίστρες από το κυρίως κτίριο τόσο από τη βόρεια πλευρά όσο και από τη δυτική πλευρά από το βοηθητικό κτίσμα (μαγειρείο-αποθήκη) και από τον πυργίσκο. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Οι πρώτες σκάλες καλύπτονται από δύο τουφεκίστρες δίπλα στα παράθυρα του πρώτου και του δεύτερου ορόφου που δεν είναι συμμετρικές με τις άλλες τουφεκίστρες για να εποπτεύουν όλη τη σκάλα και να πυροβολούν στην πλάτη αυτόν που θα ανεβαίνει στις σκάλες. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Ανεβαίνοντας προς το *ζουστάγι* (σκεπαστός εξώστης μπροστά από την κύρια είσοδο του σπιτιού, είναι τσακώνικη λέξη), τα τελευταία σκαλοπάτια, είναι ασύμμετρα (απότομα) και δε χρειάζεται οι αμυνόμενοι να χτυπήσουν τον εισβολέα αρκεί μια ώθηση και πέφτει πίσω αυτός που ανεβαίνει γιατί το κέντρο βάρους του γέρνει προς τα πίσω. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Το συγκρότημα είχε σχετική αυτονομία για διαβίωση, είχε το φούρνο του, τη στέρνα του για νερό, το στόμιο της οποίας είχε διακόσμηση με Κωνσταντινολίτικη επιρροή, κελάρι με

κιούπια γεμάτα λάδι, κρασί, αλεύρι και άλλα εφόδια. Ένα τεράστιο κιούπι έχει διασωθεί από το κελάρι του πύργου και βρίσκεται στην αυλή του κτιρίου. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Σαν κατασκευή ο πύργος έχει μια τυπική διάταξη Γ που αρχίζει από το ισόγειο με μια μεγάλη κάμαρα με βόρειο προσανατολισμό, με ενδιάμεσο χώρο και αλληλοστηρίζεται κάθετα με 4 μικρότερες καμάρες, με ανατολικό προσανατολισμό και μια Πέμπτη κάμαρα συνέχεια των τέταρτων η οποία εφάπτεται του κεντρικού κτιρίου στην νοτιανατολική γωνία του, που κάνουν την όλη πέτρινη κατασκευή πιο γερή και ο πύργος αν και πέρασε δύο αιώνες ζωής, παραμένει σε άριστη κατάσταση.

Η διάταξη του Γ συνεχίζεται από τη βορειότερη μικρή κάμαρα με τους βοηθητικούς χώρους. Η επάνω κάμαρα είναι το χειμωνιάτικο, με το τζάκι να το διατηρεί ζεστό αφού υπάρχουν δωμάτια, κάτω κάμαρα, ολόγυρα τοίχος. Το κτίριο έχει επιρροές από τα μέρη που ταξίδευε ο Κωνσταντίνος Τσικαλιώτης, αφού σαν карабокуρης-εφοπλιστής που ήταν ταξίδευε παντού. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Ο ισόγειος βοηθητικός χώρος έχει θυρίδες με ανατολικά στοιχεία καθώς και δύο σειρές, από τις τετραπλές θυρίδες στον οντά του πρώτου ορόφου.

Στον οντά του πρώτου ορόφου παρατηρούμε τα ξυλόγλυπτα ντουλαπόφυλλα, το ξυλόγλυπτο ταβάνι διακοσμημένο με ξύλινα πηχάκια. Το τζάκι που η καπνοδόχος του βγαίνει στην καπνοδόχο του τζακιού του δεύτερου ορόφου και από εκεί μοιράζονται την κοινή καπνοδόχο κατασκευή που συναντάμε εκείνη την εποχή σε αρχοντικά και παλάτια της Ευρώπης. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Στον δεύτερο όροφο έχουμε το *ζουστάγι*, την τοξοστοιχεία με τις κοιλόκυρτες διακοσμημένες ασπίδες που υπάρχουν και στο μεγάλο οντά τεχνοτροπίας ARABESQUE (Μαυριτανοισπανική). Στο *ζουστάγι* θα παρατηρήσουμε τη διακόσμηση στις πόρτες να γίνεται πιο «Ευρωπαϊκή», με ρόμβους και περίτεχνα ρόπτρα τοποθετημένα στις δύο πόρτες, οι οποίες έχουν χειροποίητες κλειδαριές και πίσω αμπάρες. Τα περίτεχνα ρόπτρα σχηματίζουν τον αριθμό 8 (καλότυχος αριθμός για τους αρχαίους και για τους Κινέζους έχει συνήχηση με τις λέξεις ανάπτυξη-ευημερία), τοποθετημένα πάνω σε «ρόδακες». (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Το Γ που σχηματίζεται στον δεύτερο όροφο όπου στο ένα άκρο υπάρχει οντάς με δάπεδο από λευκό, γκρι και μαύρο μάρμαρο συμμετρικά παράθυρα και ωραίους φεγγίτες, καλοδουλεμένα ξυλόγλυπτα ντουλαπόφυλλα και θαυμάσιο ξύλινο ταβάνι. Δίπλα στο σαλόνι υπάρχει η γωνιά που χωρίζεται από το κυρίως σαλόνι με μεσάντρα. Εδώ υπάρχει και το δεύτερο τζάκι που μοιράζεται την καπνοδόχο του με το τζάκι του πρώτου ορόφου που προανέφερα. Ψηλά στην καπνοδόχο του ξεκινούν δύο ξύλινα στηρίγματα που καταλήγουν οι άκρες τους σε δόρατα, διακόσμηση που ταιριάζει στον πύργο. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Η μεσάντρα που χωρίζει τη γωνιά από τον οντά έχει ενδιάμεσα τουαλέτα από κατασκευής, με καλοκτισμένο εξωτερικό πέτρινο κύρτωμα που βοηθά στη λειτουργικότητά της. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Πάνω από τη μεσάντρα υπάρχει ο γυναικωνίτης με καφασωτό μπροστά για να μην βλέπουν οι άνδρες τις γυναίκες οι οποίες από εκεί παρακολουθούσαν τις συναντήσεις-συζητήσεις των ανδρών και έπειτα συζητούσαν κατ' ιδίαν με τους άνδρες τους. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Άλλη χρήση του γυναικωνίτη ήταν:

Όταν ερχόταν συμπεθεριό, οι άνδρες με τον υποψήφιο γαμπρό και τους συγγενείς τους συζητούσαν στη μεγάλη σάλα και οι γυναίκες από το γυναικωνίτη πίσω από το καφασωτό και την αραχνοϋφαντη κουρτίνα, με την υποψήφια νύφη παρακολουθούσαν συζητήσεις, έβλεπαν τον γαμπρό και την οικογένειά του και προσπαθούσαν να τους ψυχολογήσουν. Όταν οι άνδρες συμφωνούσαν, κατέβαινε η κοπελιά και εάν της άρεσε ο γαμπρός έφτιαχνε καφέ και του σερβίριζε, εάν ήταν γλυκός γινόταν το συμπεθεριό εάν ήταν πικρός δεν γινόταν συμπεθεριό και έφευγαν «άπρακτοι». Το έθιμο αυτό διατηρείται ακόμη και σήμερα στα βάθη της ανατολής.

Η μεγάλη σάλα έχει κοιλόκυρτες διακοσμητικές ασπίδες όπως και ο εξώστης που προανέφερα, φεγγίτες, παραμετρικά παράθυρα και θαυμάσιο ξυλόγλυπτο ταβάνι.

Έχει διακόσμηση ψηλά: με δύο παραστάσεις με το φοίνικα να αναγεννάται μέσα από τις στάχτες, με το σταυρό πάνω από το κεφάλι που συμβόλιζε την αναγέννηση της νεότερης Ελλάδας της χριστιανικής μαζί και η αρχαία Ελλάδα με δύο παραστάσεις της θεάς Αθηνάς με την ασπίδα και το δόρυ της. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Η διακόσμηση ολόγυρα ήταν κλήματα ίσως γιατί λατρευόταν ο Διόνυσος στις Πρασιές όπως και η θεά Αθηνά (Παυσανία, Λακωνικά III 24,4-6). Οι τέσσερις γωνίες με τις τέσσερις παραστάσεις της θάλασσας μια και σαν караβοκύρης που ήταν ο Τσικαλιώτης δεν έπρεπε να λείπει η θάλασσα από τη διακόσμηση. Κατεβαίνοντας τις σκάλες θα παρατηρήσουμε τα κάγκελα στο παράθυρο του πρώτου ορόφου με τους 14/γωνιακούς κόμπους σχέδιο που το συναντάμε: στο παλάτι ΤΟΠ-ΚΑΠΙ στη Κωνσταντινούπολη τόσο στα παράθυρα της βιβλιοθήκης επιχρυσωμένα γιατί εκεί έκαναν μάθημα τα παιδιά των Σουλτάνων, όσο και του κυρίως κτιρίου και του Θησαυροφυλακείου. Το ίδιο σχέδιο το συναντάμε στην εξώθυρα του στρατοπαίδου των γενιτσάρων στον περίβολο του Τπο-Καπί. Επίσης το συναντάμε σε παράθυρα αρχοντικών στη Σμύρνη. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Το δωμάτιο με την κρύπτη

Την Τουρκοκρατία που κτίσθηκε ο Πύργος, ο πολυμήχανος Τσικαλιώτης έφτιαξε ένα δωμάτιο με κρύπτη για να κρύβει τα κορίτσια για να μην τα πάρουν οι Τούρκοι για τα χαρέμια τους, τα αγόρια για να μη τα πάρουν για γενίτσαρους αλλά και τα πολύτιμα μικροαντικείμενα που είχε ο πύργος του. Σε αυτό ανεβαίνεις από την αυλή από μια στενή σκάλα για να ανεβαίνει ένας-ένας

για την αποτελεσματικότερη άμυνα. Παρατηρούμε την τέχνη της καλομελετημένης άμυνας τα σκαλοπάτια αρχίζουν με ύψος 14 και βάθος 27 ανεβάζοντας σταδιακά το ύψος στο δεύτερο σκαλοπάτι στα 16 εκ. με πλάτος 25, από το τρίτο ως το πέμπτο στα 26 εκ. με το ίδιο πλάτος, με το ίδιο πλάτος στη συνέχεια δίνει μια ανάσα στο έβδομο κατεβάζοντας το ύψος στα 22 εκ., συνεχίζει από το όγδοο ως το δωδέκατο με ύψος 24 εκ. στενεύει το βάθος στα 16 εκ. και αυτός που ανεβαίνει πατάει μόνο με τη μύτη του ποδιού του δεν έχει καμία στήριξη για άνοδο δεν έχει ισορροπία και πάλι με μια μικρή ώθηση πέφτει πίσω....(www.leonidion.gr/28-03-2012)

Οι αμυνόμενοι είχαν βοήθεια από τον πυργίσκο όπου υπήρχαν τουφεκίστρες τόσο για τρομπόνι όσο και για πιο απλά όπλα, καριοφίλια, κ.ά. Μέσα στο δωμάτιο, στον ανατολικό τοίχο του δωματίου υπήρχε ένα ντουλάπι το οποίο έβγαине και πίσω υπήρχε κρύπτη. Η είσοδος της είναι διαστάσεων 0.60μ. επί 0.90μ., ενώ η κρύπτη έχει διαστάσεις 1,20μ. επί 3,70μ. και ύψος 1,95μ. (χώρος αρκετός για να κρύβουν τα κορίτσια, τα αγόρια και τα πολύτιμα αντικείμενα). Επίσης υπήρχε στοά διαφυγής από τον πύργο νότια προς τον χείμαρρο Δάφνωνα. Σε πρόσφατες εργασίες που έγιναν στον πύργο, βρέθηκε στη ΝΑ γωνία της αυλής κάτω από τον πυργίσκο στο έδαφος, ένα πετρόκτιστο τετράγωνο που έχει επιχωματωθεί πρόσφατα με κεραμίδια και άλλα υλικά, ίσως από τις πρώτες επισκευές που είχαν γίνει, μετά την αγορά του από το Δήμο (1960) και από τη θέση του στην ευθεία του δρόμου που ήταν η στοά διαφυγής, θα έπρεπε να ήταν η είσοδός της. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Ο Πυργίσκος

Ο πυργίσκος που προανέφερα στη ΝΑ γωνία του συγκροτήματος είναι μοναδικός, πρόκειται για μια πέτρινη κατασκευή με ενδιάμεσα κεραμικά δακτυλίδια. Έχει ύψος περίπου 4 μέτρων πάνω από τον μαντρότοιχο, εσωτερικά έχει ύψος 3,85 μέτρα και διάμετρο 2 μέτρα. Σε ύψος 1,75μ. είχε ενδιάμεσα ξύλινο πατάρι για να αμύνονται από δύο επίπεδα με πλήθος τουφεκίστρες, θυρίδες για μικρό κανόνι και τρομπόνια (πολεμικό όπλο με μεγάλο άνοιγμα στην κάνη για κοντινές αποστάσεις) που το χρησιμοποιούσαν κυρίως οι ναυτικοί, όταν δέχονταν επίθεση και ρεσάλτα από πειρατές. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Στον πυργίσκο θα τα είχε ο πλοιοκτήτης Τσικαλιώτης για να ελέγχουν το μικρό χώρο της αυλής και τη σκάλα που οδηγούσε στο δωμάτιο με την κρύπτη καθώς και τους δρόμους όταν πλησίαζαν εχθροί. Στο πρώτο επίπεδο του πυργίσκου υπήρχαν 4 σειρές με θυρίδες και τουφεκίστρες, η πρώτη σειρά είχε 2 θυρίδες αμέσως μετά 2^η σειρά με λίγες τουφεκίστρες, στη συνέχεια 3^η σειρά με πλήθος από τουφεκίστρες και 8 κοιλότητες από κατασκευής για να τοποθετούν τα βόλια κάτω από τις πρώτες πολεμίστρες και αμέσως μετά 4 τουφεκίστρες για τρομπόνι σε σταυρωτή διάταξη για να ελέγχουν όλους τους χώρους τόσο εσωτερικά όσο και εξωτερικά. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Το δεύτερο επίπεδο του πυργίσκου πάνω από το πατάρι είχε 2 θυρίδες για κανονάκι και 9 τουφεκίστρες. Συνολικά ο πυργίσκος είχε 4 θυρίδες για κανονάκι, 4 θυρίδες για τρομπόνι και 36 τουφεκίστρες. Η οροφή του ήταν καλυμμένη με κουρασάνι και έχει τρύπες για τον εξαερισμό από τον καπνό από το μπαρούτι. Κάθε γωνία του κτιρίου και κάθε πόρτα είχε τουφεκίστρες, συνολικά εκτός του πυργίσκου, το υπόλοιπο κτίριο με τον μαντότοιχο και την τάπια είχαν 56 τουφεκίστρες. Σε όλα τα κεφαλάρια των παραθύρων του πύργου έχει χαράξει πολλά σχέδια σταυρών. Σχεδόν όλο το κτίριο το είχε ζώσει με σταυρούς για να προστατεύεται από κάθε τι κακό. Πρέπει να ήταν προληπτικός γιατί εκτός από σταυρούς είχε βάλει ρόδακες: στα 3 ταβάνια, στα ρόπτρα στις εξωτερικές θυρίδες. Εκτός από τους ρόδακες είχε βάλει και γεωμετρικά σχήματα στις πόρτες και τα ρόπτρα που προανέφερα σχημάτιζαν τον καλότυχο αριθμό 8 ακόμα στις σκάλες που οδηγούσαν στο δωμάτιο με την κρύπτη, το σκαλοπάτι παγίδα ήταν το 13^ο. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Στις 19 Ιουλίου 1990 έγινε στις Βρυξέλλες η επίσημη ανακοίνωση των αποτελεσμάτων της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων για την ένταξη προτύπων μελετών διατήρησης και προβολής της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Κοινότητας, στο πρόγραμμα **Πολιτιστική Δράση** του 1990. Η επιλογή έγινε μεταξύ 1.138 μελετών που είχαν υποβληθεί και βραβεύτηκαν 26, μεταξύ αυτών και η μελέτη των συνεργαζόμενων γραφείων Γ.Κίζη και Π. Γραμματόπουλου-Χρ. Πανουσάλη για την αποκατάσταση και ένταξη νέων χρήσεων στο προεπαναστατικό Τσικαλιώτη (1808). (www.leonidion.gr/28-03-2012)

Ο Πύργος του Τσικαλιώτη – πυργόσπιτο του 1808- ιδιοκτησίας του Δήμου, που η μελέτη αποκαταστάσεώς του βραβεύτηκε από την Διεύθυνση Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων της Ε.Ο.Κ. στα πλαίσια του προγράμματος διατηρήσεως της Ευρωπαϊκής Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς. Εκ των 1100 μελετών που υποβλήθηκαν από όλες τις χώρες της ΕΟΚ βραβεύτηκαν 24 και εκ των δύο ελληνικών η μία ήταν η αποκατάσταση του Πύργου Τσικαλιώτη. Με το έπαθλο των 15.000\$ και με πιστώσεις 50.000.000 δρχ. από τα ΜΟΠ (Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα) οι εργασίες αποκαταστάσεως βρίσκονται στο τελευταίο στάδιο αποπερατώσεώς των. Το αρχοντικό μετά την πλήρη αναπαλαίωσή του φιλοξενεί εκθέσεις και πολιτιστικές εκδηλώσεις στο ισόγειο, στους δε ορόφους θα στεγάσει το Μουσείο στο οποίο θα εκτίθενται αρχαιολογικά ευρήματα [που ευρίσκονται σε άλλα Μουσεία] και άλλα ιστορικά έγγραφα και κειμήλια της ευρύτερης περιοχής. (www.leonidion.gr/28-03-2012)

•ΠΥΡΓΟΣ ΧΑΤΖΗΡΟΥΔΗ

Πρόκειται για ένα πυργόσπιτο που χρονολογείται γύρω στο 1750 με τοίχους διάτρητους από ποικίλα μικρά παράθυρα και πολεμίστρες δίνοντας βαρύτητα στον αμυντικό χαρακτήρα του

κτιρίου. Η κατοικία του πολεμικού αρχηγού των Τσακωνών στον Αγώνα του 1821 Καπετάν Γιωργάκη βόρεια των Ταξιαρχών έχει επισκευαστεί.

•ΤΟ ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ ΤΟΥ ΠΟΛΥΤΙΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΤΣΙΚΟΓΙΑΝΝΗ

Το αρχοντικό του Πολύτιμου χρονολογείται γύρω στο 1816 και το αρχοντικό Κατσικόγιαννη, γύρω στο 1807 βρίσκεται στην βόρεια άκρη του οικισμού σώζονται ακόμη θραύσματα των γύψινων έγχρωμων υαλοφραγμάτων των φεγγιτών, οι ξύλινες μισάντρες με τα πατάρια τους, οι τουφεκίστρες και οι ξύλινες αμπάρες.

•ΟΙ ΤΡΕΙΣ ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΙ ΤΟΥ ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ

Στην τοποθεσία *Προυζάνο* ανατολικά και βόρεια της πόλης, βρίσκονται οι τρεις ανεμόμυλοι. Ο πρώτος ανεμόμυλος στα 1842 είχε δύο ιδιοκτήτες τον Γεώργιο Σπ. Παπαδόπουλο και τον Κωνσταντίνο Θ. Χατζή που το νοίκιασαν στα αδέρφια Θεόδωρο και Γεώργιο Δανεσή για έξι μήνες. Στα 1857 αναζητούσαν στην Κωνσταντινούπολη άξονα για αντικατάσταση του υπάρχοντος στο μύλο. Στα 1866 ο ιδιοκτήτης του μύλου Κωνσταντίνος Γ. Παπαδόπουλος, γιος του παραπάνω Γ. Σπ. Παπαδόπουλου, νοίκιασε το μύλο για ένα χρόνο στον Δημήτριο Ιω. Παπαδημητρίου. Στα 1867 οι τότε ιδιοκτήτες του μύλου κ. Γ. Παπαδόπουλος και Γεωργίου Παπακυργιακού τον νοίκιασαν στον Μιχ. Ν. Κανέλο για δύο χρόνια, ενώ πιο πρόσφατα το 2001 ιδιοκτήτης του μύλου ήταν ο Κωνσταντίνος Δημ. Δερνίκος. (Κορολόγος Αρ., 2011-Οι τρεις ανεμόμυλοι του Λεωνιδίου)

Ο μεσαίος μύλος, στα 1836 είχε ως ιδιοκτήτη τον Νικόλαο Κανέλο που αργότερα πούλησε τον μισό μύλο στον Θεόδωρο Βροντίση δίνοντάς του ο τελευταίος το ποσό των 3.250 δρχ. Το 1892 η Παρασκευή Κανέλου, χήρα του Μιχαήλ Κανέλου πούλησε τον μισό στον Ιωάννη Α. Ρουσάλη και ο υπόλοιπος άνηκε στους κληρονόμους της Μαρούλας Ν. Κανέλου. Το 1976 η οικογένεια Χαρμαντά είχε στην κατοχή της ολόκληρο τον μύλο. Το 2001 ιδιοκτήτης ήταν ο Πέτερ Ρίχαρντ Γιέγκερ και τον πούλησε έναντι του ποσού των 5.000.000 δρχ. στον Δήμο Λεωνιδίου. (Κορολόγος Αρ., 2011-Οι τρεις ανεμόμυλοι του Λεωνιδίου)

Ο τρίτος μύλος στις 20 Απριλίου 1835 ανεγέρθηκε από τον Παναγιώτη Κ. Πολίτη αφού πήρε άδεια από τη Δημογεροντία Λεωνιδίου. Το 1891 οι Χατζηπαναγιωταίοι πούλησαν το μύλο στον Γεώργιο Ν. Λεκκό ενώ το 1976 το Δημοτικό Συμβούλιο Λεωνιδίου αποδέχτηκε τη δωρεά του μύλου από την τελευταία ιδιοκτήτρια Ιωάννα Ν. Λεκκού. (Κορολόγος Αρ., 2011-Οι τρεις ανεμόμυλοι του Λεωνιδίου)

Οι τρεις μύλου κηρύχθηκαν διατηρητέοι με απόφαση της Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεων του Υπουργείου Πολιτισμού Γ/2098/9-11-1978 (ΦΕΚ 1033/5/28-11-1978) και με το α.π. 1234/20-7-1981 έγγραφο της Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων Σπάρτης αποφασίστηκε η επανακατασκευή του μονοπατιού έτσι ώστε να γινόταν προσπελάσιμος ο δρόμος για τους μύλους. Το νερό έχει φθάσει στην περιοχή των κτισμάτων με δαπάνη του φυσιολατρικού Ομίλου "ΠΑΡΝΩΝ", ο οποίος κι έχει αναδασώσει το πρηνές του λόφου. (Κορολόγος Αρ., 2011-Οι τρεις ανεμόμυλοι του Λεωνιδίου)

4.2 ΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ

•ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΣΤΡΟΥΣ

Το μουσείο βρίσκεται στο κέντρο της πόλης στο πάρκο Καρυτσιώτη και στεγάζεται στο διατηρητέο κτίριο της Σχολής Καρυτσιώτη, το οποίο άρχισε να χτίζεται το 1780 και λειτούργησε το 1810. Το έχτισε ο Καρυτσιώτης (από όπου πήρε και το όνομά του) ο οποίος καταγόταν από την περιοχή και ήταν μεγαλοέμπορος στην Τεργέστη της Ιταλίας. Εκτός από την σχολή στον χώρο υπήρχε και οικοτροφείο αλλά ο Ιμπραήμ το έκαψε το 1826. Στην σχολή δίδασκαν δύο ξένες γλώσσες και υπήρχαν δύο μεγάλες βιβλιοθήκες με χίλιους πεντακόσιους τόμους βιβλίων εκ των οποίων σήμερα σώζονται οι πεντακόσιοι στο Ίδρυμα Ζαφείρη. (Σύλλογος των φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Άστρους, 2006:1-6)

Στον χώρο αυτό συγκλήθηκε η Β' Εθνική Εθνοσυνέλευση των Ελλήνων το 1823. Η Σχολή αυτή στέγασε την Γραμματεία της Συνέλευσης και μέσα σ' αυτή συντάχθηκε η τελική ιστορική Διακήρυξη της Εθνικής Ανεξαρτησίας. Μέσα στο Μουσείο υπάρχουν πολλά σημαντικά εκθέματα από την έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού¹¹ (2^{ος} αιώνας) όπως αναθηματικά ανάγλυφα, ασκός, πορτραίτο του Αιλίου Βέρου¹², επιτύμβια στήλη, διάφορες προτομές, πήλινα ειδώλια, κ.ά., τα οποία χρονολογούνται από τον 2^ο αι-4^ο αι. π.Χ. Στον κήπο της σχολής εκθέτονται επίσης ανάκλιντρο παριστάνεται ανακεκλιμένη ανδρική μορφή και κιονόκρανα. (Σύλλογος των φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Άστρους, 2006:1-6). Το μουσείο είναι επισκέψιμο αλλά εδώ και τρία χρόνια παραμένει κλειστό εξαιτίας ενός τοπικού σεισμού με αποτέλεσμα να γίνονται προσπάθειες να αποκατασταθούν οι βλάβες κάτι το οποίο είναι εξαιρετικά δύσκολο εξαιτίας της παλαιότητας του μουσείου.

•ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΟΣΜΑ

¹¹ η έπαυλη βρίσκεται 3,49 χλμ. μακριά από το Μουσείο και είναι δίπλα στο μοναστήρι της Λουκούς.

¹² Ήταν θετός γιος του Ανδριανού

Το λαογραφικό μουσείο Κοσμά είναι ένας χώρος όμορφος που διαφυλάσσει μια μακρά παράδοση που επικρατούσε παλαιότερα στον Κοσμά και αυτό είναι: το επάγγελμα των Κοσμιτών χτενάδων, των λεγόμενων «Γιωργαντζάδων», οι οποίοι κατασκεύαζαν τα χτένια του αργαλειού από καλάμι. Εκεί μπορούμε να δούμε τα εργαλεία των Κοσμιτών χτενάδων, έργα ντόπιας ξυλογλυπτικής, κεραμικής, υφαντικής και κεντητικής τέχνης. Επίσης υπάρχουν αρχαιολογικά ευρήματα, ιστορικά έγγραφα και η Κοινοτική Βιβλιοθήκη. Φημισμένα είναι τα Κοσμιτικά υφαντά και τα κεντήματα, που τα σχεδίαζαν και τα έφτιαχναν οι Κοσμίτισσες με τα χέρια τους και τον αργαλειό. Δυστυχώς εδώ και έξι με επτά χρόνια το μουσείο δεν λειτουργεί εξαιτίας της ανυπαρξίας προσωπικού.

•ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΕΛΑΝΩΝ

Σε απόσταση 4 χλμ. από τον Τυρό, βρίσκονται τα Μέλανα στο γραφικό αυτό χωριό υπάρχει το λαογραφικό μουσείο Μελάνων, το οποίο δημιουργήθηκε με πρωτοβουλία των δεκάχρονων παιδιών του χωριού του δημοτικού σχολείου το 1990 περίπου, όπου άρχισαν να συλλέγουν αντικείμενα λαογραφικά όπως: αλέτρια, σβάρνες, λυχνάρια, φανάρια, οτιδήποτε είχαν μέσα στα υπόγεια των σπιτιών τους. Το 1994-1998 η κα. Θωμάη Κουνιά ως πρόεδρος της κοινότητας ξεκίνησε με το δημοτικό συμβούλιο να αναστηλώνουν και να αναπαλαιώνουν το παλαιό σχολείο το οποίο είναι ένα κτίσμα του 1870 και το οποίο έχει χρησιμοποιηθεί από το 1900. Το δημοτικό σχολείο φιλοξενούσε μαθητές από τα Μέλανα, από την Πραγματευτή, τον Τυρό και τα Σαπουνακαίικα ήταν το μοναδικό σχολείο που λειτουργούσε με δάσκαλο τον Παναγιώτη Αθανασίου Κωστάκη από τα Τσιτάλια ο οποίος παντρεύτηκε στα Μέλανα την Θωμάη την Καμβύση και ήταν γονείς του μεγάλου τσακωνολόγου Θανάση Κωστάκη. Το 1995 με 1996 τοποθέτησαν όλα αυτά τα λαογραφικά αντικείμενα κατά ενότητες και έπειτα το επισκέπτονταν το σχολείο μαθητές. Τα παιδιά τα παρέδωσαν στον Πολιτιστικό και Μορφωτικό Σύλλογο της περιοχής μας, Πέρα Μελάνων της Τσακωνιάς και τα μέλη του συλλόγου το προσέχουν, το συντηρούν και το διατηρούν σε μια κατάσταση επισκέψιμη. Τα σπουδαιότερα που μπορούμε να δούμε είναι τα πρακτικά της κοινότητας των Πέρα Μελάνων του 1914 και τα εκκλησιαστικά βιβλία με νέα και Ευαγγέλια του 1714 και του 1800. Επίσης έχουν τοποθετήσει σε κάδρο την πρώτη σημαία του σχολείου που γράφει: *Μονοτάξιο σχολείο Πέρα Μελάνων*. Τέλος υπάρχουν τσακόνικες φορεσιές, τοπικά υφαντά, τοπικές ενδυμασίες, φωτογραφικό υλικό, αντικείμενα από την καθημερινή ζωή των τσακόνων.

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΔΟΛΙΑΝΩΝ

Το Λαογραφικό Μουσείο Δολιανών, βρίσκεται στα Άνω Δολιανά. Είναι ένα μουσείο αφιερωμένο στον μεγάλο αγωνιστή της επανάστασης του 1821, τον Νικηταρά. Το μουσείο στεγάζεται στο σπίτι που ταμπουρώθηκε ο Χριστοφίλης Νικηταράς, το οποίο και έχει διατηρηθεί μέχρι σήμερα. Ο πολιτιστικός σύλλογος της περιοχής με δική του πρωτοβουλία έχει συλλέξει σημαντικά αντικείμενα παρόλα αυτά το μουσείο βρίσκεται υπό κατασκευή εξαιτίας οικονομικών δυσκολιών σύμφωνα με επικοινωνία που είχα με τον κ. Κοντογιαννόπουλο εκπαιδευτικό και κάτοικο της περιοχής.

ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΙΑΣ ΚΟΡΑΚΟΒΟΥΝΙ

Το Μουσείο Ελιάς στο Κορακοβούνι, είναι ένα νέο μουσείο που λειτουργεί τα τελευταία έξι χρόνια και πρόκειται για μια ιδιωτική πρωτοβουλία του ιατρού Ευάγγελου Πετρόπουλου ο οποίος αναπαλέωσε το παλιό ελαιοτριβείο του παππού του, Πέτρου Π. Πετρόπουλου. Τα ελαιοτριβεία λειτουργούσε κανονικά από το 1884 ως το 1920 ενώ τα εκθέματα του μουσείου είναι αυτούσιες μηχανές που λειτουργούσαν πριν από εκατό περίπου χρόνια. Μπορεί κανείς να δει τον εργάτη με τα κοφίνια, τον караβανάρα, τον στοιβαδόρο, κ.ά.. Πολλά σχολεία της περιοχής αλλά και όλης της Ελλάδας έχουν ήδη επισκεφτεί το μουσείο γνωρίζοντας τον τρόπο με το οποίο οι άνθρωποι τότε επεξεργάζονταν ένα βασικό υλικό της Κυνουρίας, την ελιά. Σκοπός της δημιουργίας του μουσείου είναι όπως λέει ο κ. Πετρόπουλος *να μην χαθεί η γνώση, να μεταφερθεί από γενιά σε γενιά το πώς λειτουργούσε ένα ελαιοτριβείο και πως γίνονταν οι διάφορες αγροτικές εργασίες*. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός πως όταν βρεθείς εκεί ξεχνάς πως βρίσκεσαι σε ένα μουσείο αφού η αναπαράσταση του όλου χώρου σε μεταφέρει στην ατμόσφαιρα μιας άλλης εποχής.

ΕΠΑΛ ΑΣΤΡΟΥΣ-ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ Ο ΚΥΝΟΥΡΟΣ

Στο επαγγελματικό λύκειο του Άστρους έχει δημιουργηθεί σε συνεργασία καθηγητών και μαθητών ένα λαογραφικό μουσείο με την ονομασία: «Ο ΚΥΝΟΥΡΟΣ» στο οποίο μπορεί κανείς να δει τις παραδοσιακές δραστηριότητες και τα επαγγέλματα προηγούμενων ετών όπως του πεταλωτή, του τσαγγάρη, του γανωματή, του κουρέα, του αμπελουργού, του ξυλουργού, κ.ά..

Το λύκειο έχει δέκα στρέμματα προαύλιο χώρο ο οποίος έχει διαμορφωθεί ως αλώνι και χρησιμοποιείται ως υπαίθριος χώρος διδασκαλίας. Οι μαθητές έχουν φυτέψει άνθη στο πλαίσιο του προγράμματος της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και μαθαίνουν πως λειτουργεί το πηγάδι, ο παραδοσιακός φούρνος, το ασβεστοκάμινο, κ.ά..

Το μουσείο δημιουργήθηκε δέκα χρόνια πριν και τα εγκαίνια του έγιναν στις 19 Ιουνίου 2011, με πρωτοβουλία του φιλόλογου Νίκου Πολυμενάκου και χάρη σ'ένα κονδύλι ύψους 40.000€ που εγκρίθηκε από το Υπουργείο Παιδείας και Δια Βίου Μάθησης. Αρχικά καταγράφηκαν τα λαογραφικά στοιχεία της Κυνουρίας και έπειτα συλλέχθηκαν αντικείμενα από τους μαθητές, τους γονείς και άλλους ευαισθητοποιημένους πολίτες. Σε ειδικά λευκώματα καταγράφηκαν οι δωρεές.

Σήμερα η συλλογή περιλαμβάνει αντικείμενα, σκεύη, εργαλεία και αναπαραστάσεις παραδοσιακών επαγγελμάτων όπως του γανωματή, του πεταλωτή, του αμπελουργού, κ.ά.. Στόχος ήταν τα παιδιά να μετατρέψουν τη θεωρητική γνώση σε διαδραστικό παιχνίδι. Οι μαθητές περνούν χρόνο μέσα στο μουσείο και μελετούν την ετυμολογία των λέξεων, τις παροιμίες στις επιγραφές, στους τοίχους μαθαίνουν να χρησιμοποιούν τον αργαλειό και τον φούρνο. Μπορούμε επίσης να δούμε μια αναπαλαιωμένη σχολική τάξη του 1955. Η ταμπέλα «Καπετάν Σπύρος» υπάρχει στη γωνιά του ψαρά με τα δίχτυα και τους ναυτικούς κόμπους.

Το λύκειο αυτό αποτελείται από υπερδραστήριους καθηγητές και μαθητές οι οποίοι κατόρθωσαν ηλεκτρονικά να συνεργαστούν με επαγγελματικά λύκεια του εξωτερικού. Οι μαθητές μάζεψαν εισιτήρια από τα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς και διάφορα αναμνηστικά από την Ελλάδα και τα αντάλλαξαν με μαθητές της Ισπανίας με αποτέλεσμα να βοηθούνται στο επίπεδο της γλώσσας ενώ παράλληλα εξοικειώνονται με τις νέες τεχνολογίες.

4.3 ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

Η διάδοση του Χριστιανισμού άργησε να έρθει στην Κυνουρία. Είναι γνωστή η φράση: «Χριστιανός είσαι για Τσάκωνας;». Μια από τις πολλές σημασίες που είχε η λέξη Τσάκωνας πέρα από αυτόν που κατάγεται από την Τσακωνία, από τον Λάκωνα, από τον καστροφύλακα, από τον αχθοφόρο, από τον χαντακοποιό, από τον γερό, τον δυνατό, τον ορεινό ήταν και αυτή του ειδωλολάτρη. Την φράση αυτή την χρησιμοποιεί ο σπουδαίος ιστοριοδίφης και συγγραφέας Γιάννης Βλαχογιάννης, ο οποίος σχολιάζει ότι η φράση είναι πείραγμα τοπικό, μα ο μύθος μας είναι άγνωστος. Η λέξη Τσάκωνας με την έννοια του ειδωλολάτρη είναι κατασκευάσμα των πρώτων χριστιανικών χρόνων, όταν γινόταν ο εκχριστιανισμός των ελληνικών εδαφών και συχνά κάποιοι αντιστέκονταν. Επίσημα πιστεύουν ότι γύρω στα 900-1000 μ.Χ. οι Κυνουριάτες έγιναν και επίσημα χριστιανοί. Αυτή η αργοπορία της εμφάνισης του Χριστιανισμού είχε ως αποτέλεσμα στην Κυνουρία να αναπτυχθεί ο μεσαιωνικός ασκητισμός, για παράδειγμα στην περιοχή ανάμεσα στον Πραστό και την Καστάνιτσα διακρίνεται ένα ασκητάριο. Δίπλα στο

μοναστήρι του Αγίου Νικολάου της Σύντζας υπάρχει ακόμη ένα τέτοιο ασκητάριο καθώς και δίπλα στην περιοχή της Έλωνας και των Βουρβώνων (περιοχή της βόρειας Κυνουρίας). Αυτά είναι τα κατάλοιπα της εποχής των ασκητηρίων της Κυνουρίας που αργότερα μετατράπηκαν σε κοινοβιακά με ναούς, κελιά και μεγάλο αριθμό μοναστών. Αργότερα η περιοχή του Πάρωνα γέμισε με μοναστήρια σχεδόν πάνω από εβδομήντα σε αριθμό με αποτέλεσμα να αποκαλείται: «Άγιο Όρος της Νότιας Ελλάδας». (Βαγενάς Θ, 1971:167, Χούπης Δ., 2006: 55-58, Βαγενά Θ., 1969:159-160, 167, Πετακός Δ.Χ:2003:174-175)

Σήμερα η Κυνουρία μετράει δεκαεννέα μοναστήρια που αποτελούν σπουδαία θρησκευτικά κέντρα αλλά και συμβάλλουν στην ανάπτυξη του προσκυνηματικού τουρισμού.

•Μονή Αγίου Νικολάου Σύντζας

Αυτό το Μοναστήρι είναι χτισμένο μέσα σε διπλή σπηλιά, στο δυτικό βάθος της κοιλάδας του Λεωνιδίου και πρέπει να πήρε το όνομά του από το τσακόνικο: Σύντζα = συκιά, εξαιτίας μιας μεγάλης συκιάς που διατηρεί στον περίβολο του. Απέχει μιάμιση ώρα πεζοπορίας από την πόλη του Λεωνιδίου. Το παλιό ασκητάριο βρισκόταν ανατολικότερα στα ίδια απόκρημνα βράχια. Η μονή είναι αφιερωμένη στον Άγιο Νικόλαο και κτίστηκε γύρω στα 1400 σύμφωνα με παραδόσεις της περιοχής. Η πρώτη γραπτή μαρτυρία γίνεται σε έγγραφο του πατριάρχη Θεοφάνη στα 1622. Το όνομα της μονής αναφέρεται επίσης και σε πατριαρχικά σιγίλια¹³ ένα εκ των οποίων το υπογράφει και ο πατριάρχης Κύριλλος Λουκάρις το 1622 και ένα άλλο ο Γρηγόριος Ε' το 1798, στο οποίο επιβεβαιώνεται ο σταυροπηγιακός χαρακτήρας της. Τα χρόνια της Τουρκοκρατίας το μοναστήρι υπήρξε καταφύγιο για τους χριστιανούς ενώ στα 1821 πρόσφερε στους εξεγερμένους σπουδαίες υπηρεσίες. Στα 1830 δώρισε στο νεοϊδρυθέν ελληνικό κράτος διακόσια πενήντα δίστηλα τάλια με σκοπό την ανέγερση σχολείων. Το 1831 αφού πραγματοποιήθηκε έρανος στο Λεωνίδιο πρόσφερε χίλια πεντακόσια φοίνικες (πρόκειται για το νόμισμα της καποδιστριακής περιόδου). Ανάμεσα στους θεόρατους βράχους θα δει ο πιστός τα κάτασπρα κελιά, το σταυρεπίστεγο καθολικό με το σκαλιστό τέμπλο και τις άγιες εικόνες του 1650. Οι πρώτες γραπτές μαρτυρίες για την ιστορία της μονής χρονολογούνται από το 1628 και εξής. Στην αγιογράφηση του ναού εργάστηκαν και οι σπουδαίοι αγιογράφοι της εποχής

13 Με το όνομα **σιγίλλιο**, φέρονταν κατά τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία τα σημαντικότερα επίσημα αυτοκρατορικά έγγραφα που αφορούσαν κυρίως θέματα εξωτερικής πολιτικής τα οποία συνηθέστερα χρησιμοποιούσε η βυζαντινή διπλωματία. Παρόμοια επίσης έγγραφα ήταν και εκείνα που περιείχαν αποφάσεις επί σπουδαιών διοικητικών ζητημάτων. Γενικό χαρακτηριστικό των πάσης φύσεως τέτοιων εγγράφων ή επιστολών, σιγυλλίων, ήταν η "*απηωρημένη*" (= εξαρτημένη) συνήθως μολύβδινη σφραγίδα (βούλα), λατινικά "**sigillum**", εξ ου και η ονομασία τους, που συνόδευε τα έγγραφα αυτά. Με πατριαρχικά σιγίλια συνηθέστερα αναγνωρίζονταν ή ιδρύονταν μοναστήρια, επισκοπές, εκκλησιαστικές σχολές, τοπικές δικαιοδοσίες, ή υπαγωγές αυτών, όπως και μεταξύ επισκοπών καθώς επίσης και περιπτώσεις αφορισμών

Παναγιώτης και Κυριάκος Κουλιδάς, όμως από το 1767 το μοναστήρι είχε υποστεί αρκετές λεηλασίες και καταστροφές με αποτέλεσμα να μην σωθούν πολλά ιστορικά στοιχεία. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας», Hellenic Post Bank: 107, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 22, Ευάγγελος Π. Λεκκός, 1998: 88).

Στην μονή διασώζονται πολλά έγγραφα των μετεπαναστατικών χρόνων και ιδιαίτερα των οικονομικών υποθέσεων του. Οι γηραιότεροι κάτοικοι της περιοχής πίστευαν τόσο πολύ στον Άγιο Νικόλαο που ορκίζονταν στο όνομά του με την χαρακτηριστική τσακωνική διάλεκτό τους: «Μα τον άγιε Νικόα τα Σύντζα». Από το 1953 είναι γυναικεία μονή. Τις μοναχές θα τις βρούμε σχεδόν πάντα στο μετόχι της Ιεράς Μονής τον Άγιο Χαράλαμπο, λίγο έξω από το Λεωνίδιο στο δρόμο προς τη μονή. Μόνο μια μοναχή ζει στην μονή της Σίντζας από την Μεγάλη Εβδομάδα έως τον Οκτώβριο τον υπόλοιπο καιρό μένει και αυτή στο μετόχι της μονής τον Άγιο Χαράλαμπο. Ο Άγιος Χαράλαμπος μοιάζει με ένα μικρό μοναστήρι καθώς είναι περιτοιχισμένο με πέτρινη ψηλή μάνδρα χρώματος λευκού και βρίσκεται στη νότια όχθη του Δάφνωνα. Είναι παλιό μοναστήρι και εμφανίζεται σε έγγραφο του 1798: « μετόχιον ανακαινισμένον έχουσιν εν ανώγειον με οντάδες δυο και εν αχυρόσπιτον...». Στο εσωτερικό το μετόχι έχει μια μικρή αυλή και ολόγυρα υπάρχουν κελιά ενώ στη νοτιοδυτική άκρη βρίσκεται ο παλιός ναός του. Ο ναός έχει μόνο ένα χώρο με θολωτή σκεπή και είσοδο από τη βόρεια πλευρά. Στα βόρεια έχει χτιστεί ένας πρόναος έτσι ώστε να παρακολουθούν όλοι οι πιστοί την θεία λειτουργία όταν έρχονται. Ο ναός είναι διακοσμημένος με ένα περίτεχνο ξυλόγλυπτο τέμπλο του 19^{ου} αιώνα και περιέχει φυτικά μοτίβα όπως η άμπελος και είναι βαμμένο με χρυσό, κόκκινο και λευκό χρώμα. Στο πάνω μέρος εκατέρωθεν της Σταύρωσης υπάρχουν ξυλόγλυπτοι δράκοντες με κόκκινες γλώσσες που στηρίζουν τα Λυπηρά. Οι εικόνες είναι παλιές και αποτελούν σπουδαία έργα τέχνης όπως η εικόνα της Παναγίας, του Ιησού και του Προδρόμου ενώ η εικόνα του Αγίου Χαράλαμπος είναι επενδυμένη με ασημένιο πουκάμισο του 1872. Η οροφή είναι θολωτή και γαλάζιου χρώματος ενώ την κοσμούν χρυσά άστρα. Ο δρόμος προς το μετόχι συνεχίζει μέσα στην κοιλάδα του Δάφνωνα και ανηφορίζει τις πλαγιές μιας χαράδρας στη μέση της οποίας βρίσκεται και η μονή της Σίντζας. Μια από τις πολλές σπηλιές της χαράδρας είναι και το γνωστό Σπήλαιο του Διονύσου όπου σύμφωνα με την μυθολογία εκεί μεγάλωσε ο θεός Διόνυσος με την φροντίδα της Ινούς. Υπάρχει μια ανηφορική σκάλα ολόγυρα στον απότομο βράχο που οδηγεί στην πέτρινη είσοδο της μονής. Εκεί υπάρχει και μια εντοιχισμένη ανάγλυφη πλάκα που μαρτυρά την ανακαίνιση του 1783. Ο θολωτός διάδρομος οδηγεί στην εσωτερική αυλή και από εκεί φαίνεται το παλαιό καθολικό κάτω από τους τεράστιους βράχους που κρέμονται από πάνω του εδώ και αιώνες. Ο τύπος του ναού είναι σταυροειδής εγγεγραμμένος θολοσκεπής με τρούλο. Η είσοδος βρίσκεται στα νότια και το δάπεδο τέσσερα σκαλιά χαμηλότερα, ενώ η δυτική πλευρά βρίσκεται δυο σκαλιά πιο ψηλά από το δάπεδο. Οι τοίχοι είναι σοβατισμένοι και έχει ξεκινήσει μια νέα

τοιχογράφηση του ναού. Στο ξυλόγλυπτο χρυσοποίκιλτο παλιό τέμπλο σώζονται εικόνες του 17^{ου} αιώνα. Η εικόνα του Αγίου Νικολάου διαθέτει ασημένιο πουκάμισο ενώ του Προδρόμου περιλαμβάνει σκηνές από την ζωή του. Σε προσκυνητάρι υπάρχει η εικόνα του Αγίου Νικολάου. Τα βημόθυρα του τέμπλου είναι σπάνιας ομορφιάς αφού το κάτω μέρος είναι βαμμένο χρυσό και καφέ και είναι στολισμένο με λευκούς και χρυσούς σταυρούς. Πάνω από το δωδεκάορτο, χρυσωμένοι σκαλιστοί δράκοντες στηρίζουν τα Λυπηρά. Το καμπαναριό του ναού είναι πυργοειδές και έχει τρεις καμπάνες. Δεξιά του καθολικού βρίσκεται το αρχονταρίκι. Στο τζάκι μπροστά υπάρχει ο σκελετός ενός μεγάλου φιδιού για το οποίο υπάρχει και ένας θρύλος. Σύμφωνα με την παράδοση το «θηρίο» αυτό ζούσε έξω από το Λεωνίδιο, κοντά στο λιμανάκι του χωριού την Πλάκα και φόβιζε τους χωρικούς και τους πιστούς που ήθελαν να πάνε να προσκυνήσουν στην μονή. Ένας χριστιανός όμως από τις Σπέτσες με την βοήθεια και την ευλογία του ηγουμένου της μονής της Σίντζας σκότωσαν το «θηρίο» με όπλα. Το φίδι το χάρισαν στο μοναστήρι όπου φυλάσσεται μέχρι και σήμερα. Βορειότερα σε ένα τμήμα του υγρού σπηλαίου βρίσκεται το παρεκκλήσι του Αγίου Διονυσίου. Όλο το βόρειο μέρος του είναι βράχος και το εκκλησάκι είναι πολύ παλιό αφού οι πατέρες το έφτιαξαν πριν από το καθολικό της μονής. Το εκκλησάκι γιορτάζει στις 3 Οκτωβρίου, έχει κτιστό τέμπλο και νοτιοδυτικό προσανατολισμό αντί του ανατολικού καθώς και λίγες αλλά αξιόλογες εικόνες με ξεχωριστή εκείνη του Αγίου Διονυσίου. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:112-113, Hellenic Post Bank:112-114)

Στη μονή έχουν σωθεί σημαντικά χειρόγραφα, βιβλία, σταυρός με τίμιο ξύλο, ευαγγέλια με πολύτιμη στάχωση, λειψανοθήκες με τίμια λείψανα των Αγίων Νικολάου, Τρύφωνος, Παντελεήμονος, Χαραλάμπους, της Αγίας Παρασκευής, του Ιωάννου του Ελεήμονος, του Αγίου Διονυσίου του Αεροπαγίτου, η κάρα του Προφήτη Ζαχαρία. Όλα αυτά τον χειμώνα μεταφέρονται στο μετόχι του Αγίου Χαραλάμπους. Η μονή πανηγυρίζει στις 6 Δεκεμβρίου ενώ το μετόχι του Αγίου Χαραλάμπους στις 10 Φεβρουαρίου. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας», Hellenic Post Bank:117)

•Άγιος Γεώργιος Ενδύσσενας

Όταν κανείς έρχεται από τον Τυρό προς τον Άγιο Ανδρέα, αφήνοντας τη θάλασσα δεξιά του, αρχίζει να πρωτοαντικρύζει τα πρώτα σπίτια του χωριού. Εκεί στο χείμαρρο, δεξιά του, βρίσκονται τα ερείπια ενός παλιού μετοχιού με το μικρό εκκλησάκι των Τριών Ιεραρχών. Ακριβώς αριστερά αφήνει την ασφαλτο και ανοίγεται ένας χωματόδρομος για τον Άγιο Γεώργιο Ενδύσσενας. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας», Hellenic Post Bank, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 24).

Οι καλόγεροι της Μονής ζήτησαν από τον Πατριάρχη Νεόφυτο ΣΤ' να βγάλει σιγίλλιο όπως και έγινε και στο οποίο αναφέρονταν τα εξής: « ίνα το διαληφθέν εν Πελοποννήσω κατά την επαρχίαν Ρέοντος και Πραστού κείμενον εις τοποθεσίαν του χωρίου Κορακοβούνι ιερόν και σεβάσμιον μοναστήριον του αγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου Δύσσινα επικεκλιμένω από του νυν και εις το εξής.....γιγνώσκηται σταυροπηγιακόν, πατριαρχικόν, ελεύθερον, αδούλωτον, ασύδοτον και ακαταπάτητον.....»¹⁴

Η Μονή γράφεται με διάφορους τρόπους όπως: Αιδησώνος, Δύσσινα, Δύσινα, Οδύσενα, Εδρίσινα, Εδύσινα, Εδίσενα, κ. ά, ο λόγος είναι το ότι δεν έχει δοθεί καμία ερμηνεία για την προέλευση του ονόματός της. Το μοναστήρι λειτουργούσε το 1792, το 1812 και στις αρχές του 1821. Ο Ναός είναι επισκευασμένος με δίρρυκτη κεραμοσκεπή και κόγχη στο Ιερό και ό,τι αρχαίο απέμεινε. Πρέπει να ήταν σταυρεπίστεγος με τρούλο. Γραπτές μαρτυρίες υπάρχουν από το 1792 μέχρι το 1833 οπότε και διαλύεται. Τα κελιά που υπάρχουν είναι ερειπωμένα. Το μοναστήρι δεν φαίνεται από μακριά. Είναι χωμένο για λόγους ασφαλείας μέσα σε ρεματιά. Θεόρατα πλατάνια του βαστούν ίσκιο και νεράκι της πηγής δροσίζει τον αποσταμένο. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας», Hellenic Post Bank, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 18)

•ΠΑΝΑΓΙΑ ΑΡΤΟΚΩΣΤΑ

Ανατολικά του Αγίου Ανδρέα σε απόσταση 1.5 χιλιομέτρου διακρίνεται ο πύργος του Μετοχιού της Παναγίας Ορθοκωστιάς. Η Μονή θεωρείται ότι κτίσθηκε τον 12^ο αιώνα ενώ το 1380 ο αυτοκράτορας των Βυζαντινών Ιωάννης Κατακουζινός επένδυσε με μέταλλο την εικόνα. Για την ονομασία της μονής Αρτοκωστιά, Ορθοκωστιά ή Εορτακουστή υπάρχουν πολλοί θρύλοι όπως: το ότι κάποτε ένας μοναχός της μονής εν ονόματι Κωνσταντίνος έφτιαχνε ψωμί και από την προσφώνηση των αδελφών του: «τον άρτο Κώστα» προέκυψε κατά πάσα πιθανότητα το όνομα της μονής. Το πιο σημαντικό κειμήλιο της μονής είναι η εικόνα της Παναγίας Βρεφοκρατούσας έργο του Ευαγγελιστή Λουκά και θεωρείται θαυματουργή αφού θαύματά της καταγράφονται από το 1664. Σήμερα η εικόνα βρίσκεται στο ιερό βήμα του ναού San Samuele στη Βενετία. Υπάρχει μια παράδοση όπου αναφέρει ότι η εικόνα αρχικά βρισκόταν στο Μυστρά σε μονή με το όνομα Ortocosta, όταν οι Σαρακηνοί ήρθαν στην Πελοπόννησο η εικόνα με θαυμαστό τρόπο έφυγε και εμφανίστηκε στη θέση που βρίσκεται το μοναστήρι της Αρτοκωστιάς. Με την έλευση των Τούρκων οι πιστοί μετέφεραν την εικόνα στους Αγίους Θεοδώρους του Ναυπλίου από όπου και πάλι με θαυμαστό τρόπο βρέθηκε στους Αγίους Αποστόλους του Ναυπλίου όπου και έμεινε ως το 1540. Όταν έγινε η άλωση του Ναυπλίου από τους Τούρκους ο Barbaro που ήταν Ενετός

¹⁴ Βλ. Διον. Ζακυνθινός (στα «Ελληνικά» Γ',130)

εκπρόσωπος της εξουσίας της Βενετίας πήρε την θαυματουργή εικόνα και την μετέφερε στη μονή San Rocco e Margherita όπου έμεινε ως το 1597. Το 1808 μεταφέρθηκε στο ναό του San Samuele. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:94, Hellenic Post Bank, Χρονικά των Τσακόνων, τ.ΙΣΤ',2002:23-31, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 24).

Όπως αναφέραμε και παραπάνω το ασημένιο πουκάμισο της εικόνας το πρόσφερε ο Ιωάννης Κατακουζινός ο τότε Βυζαντινός αυτοκράτορας. Το πουκάμισο είναι διακοσμημένο με σαράντα ανάγλυφα πλαίσια όπου εικονίζονται οι μορφές των αποστόλων καθώς και σκηνές από το δωδεκάορτο. Το κυρίως ασημένιο κάλυμμα διακοσμείται από τρία επίχρυσα μικρά εικονίσματα όπου τα δύο παριστάνουν την σκηνή του ευαγγελισμού με την επιγραφή: «*Μήτηρ Θεού η Αροκωστά*» ενώ το τρίτο εικονίζει έναν δεόμενο άντρα και την επιγραφή: *Ιωάννου Κατακουζηνού του δεσπότη*». («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας», Hellenic Post Bank:94)

Η ίδρυση της νέας μονής έγινε το 1617 και οφείλεται στον Νικόλαο Μπέλοκα που ήταν μοναχός και μετονομάστηκε σε Νικηφόρος. Την ίδια χρονιά ο Πατριάρχης Τιμόθεος ο Β' υπογράφει σιγίλλιο στο οποίο αναφέρεται η ανέγερση της νέας μονής υπεύθυνος για την οποία ήταν ο Νικόλαος Μπέλοκας.¹⁵ (Λεκκός, 1998:92)

Το 1711 η μονή ανακαινίστηκε και στα 1714 ο τότε ηγούμενος Ησαΐας ανακαίνισε το ναό στο μετόχι του Ευαγγελισμού. Το 1770 το μοναστήρι πυρπολήθηκε από Τουρκαλβανούς. Προεπαναστατικά και κατά την διάρκεια του αγώνα του 1821 η μονή πρόσφερε σπουδαίες υπηρεσίες στο έθνος δίνοντας τρόφιμα και εφόδια που συντηρούσαν μέχρι και πενήντα άνδρες. Διάφοροι μοναχοί της καθώς και ο ηγούμενος Ιωάσαφ Κανέστρας έλαβαν ενεργό μέρος στην άλωση της Τριπόλεως και στην πολιορκία του Ναυπλίου. Σε ορισμένους αγώνες μάλιστα τρεις μοναχοί της σκοτώθηκαν και ως αντίποινα η μονή για τον ενεργό της ρόλο στον αγώνα πυρπολήθηκε στα 1826 από την επιδρομή των ανδρών του Ιμπραήμ. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας», Hellenic Post Bank:94)

Μετά την απελευθέρωση του έθνους διέθεσε στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος τριακόσια τάλιρα δίστηλα με σκοπό την ανέγερση σχολείων. Το 1833 γίνεται γνωστό στον έπαρχο Κυνουρίας η ανάγκη να ανεγερθεί το καθολικό της. Έτσι και έγινε από τον μάστορα Γεώργιο Ανδρέου στα 1865 και έτσι ο ναός απέκτησε την μορφή που έχει σήμερα. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η μονή αριθμούσε είκοσι μοναχούς και είχε ετήσιο εισόδημα δεκαπέντε χιλιάδες δραχμές. Το 1970

15 «.....ο από της αγιωτάτης επαρχίας Ναυπλίας και Άργους χρησιμώτατος εν αρχούσι κύριος Νικόλαος Μπέλοκας.....ευρών τόπον ενάρεστον και αρμόδιον εν τη τοποθεσία τη καλούμενη Ορθοκοτζά.....ανεγείρει εκεί εξ ιδίων ναλωμάτων ναόν εκ βάθρων.....και άξιοι του τυχύν γράμματος πατριαρχικού.....του είναι και ονομάζεσθαι το μοναστήριον πατριαρχικόν σταυροπήγιον.....»

έμεναν τρεις αρκετά ηλικιωμένοι μοναχοί. Το 1982 η μονή γνώρισε και πάλι ανάπτυξη αφού εγκαταστάθηκε μια μικρή γυναικεία αδελφότητα με επικεφαλής τη γερόντισσα Μακρίνα. Κατάφεραν να ανακαινίσουν τις πτέρυγες και τα κελιά και να εκπληρώνουν με επιτυχία τις όποιες ανάγκες είχε η μονή, όμως οι δύο από τις γερόντισσες που είχαν απομείνει η Μακρίνα και η Μακαρία βρήκαν τραγικό θάνατο και στις 23 Απριλίου 2007 δολοφονήθηκαν από δύο κακοποιούς που προσπαθούσαν να ληστέψουν τη μονή. Το 2009 δύο μοναχοί από το Άγιο Όρος μαζί με την βοήθεια των κατοίκων του Αγίου Ανδρέα και την χάρη της Παναγίας έδωσαν νέα πνοή στην μονή. Η μονή έχει θέα τα βουνά του Στόι, του Σχίνου και της Κλινοβάς. Η αρχιτεκτονική είναι φρουριακού τύπου και οι πτέρυγες με τα διώροφα και μονώροφα κτίρια σχηματίζουν ένα κανονικό τετράγωνο με είσοδο από την ανατολική πλευρά του. Στο κέντρο της αυλής βρίσκεται το καθολικό που είναι αφιερωμένο στην Κοίμηση της Θεοτόκου. Πρόκειται για ένα ναό σταυροειδή εγγεγραμμένο με τέσσερις κίονες που στηρίζουν τον εξαγωνικό τρούλο με τα έξι τοξωτά παράθυρα. Νοτιοδυτικά υπάρχει το διώροφο καμπαναριό με το αέτωμα. Η είσοδος είναι στη δυτική πλευρά όπου υπάρχει και ο νάρθηκας. Ο ναός είναι γεμάτος με νέες τοιχογραφίες ενώ ο Φώτης Κόντογλου αναφέρει ότι υπήρχαν παλαιότερες ιστορημένες από τον Χριστόδουλλο Καλλέργη το 1698 και από τον ιεροδιάκονο Ανατόλιο το 1769. Οι άγιοι παριστάνονται ολόσωμοι και πολύ μεγαλύτεροι από το φυσικό τους περιβάλλον. Στα πιο ψηλά σημεία του ναού απεικονίζονται οι Χαιρετισμοί της Παναγίας. Στο τέμπλο του ναού διασώζονται εικόνες από το 1692 επισκευασμένες το 1872 από τον Α. Ζωγράφο που καταγόταν από το Άργος ενώ το χρώμα του είναι σκούρο καφέ και κατασκευάστηκε μετά την πυρπόληση του μοναστηριού από τον Ιμπραήμ. Οι εικόνες που το στολίζουν είναι η Παναγία η Γλυκοφιλούσα, ο Πρόδρομος, ο Άγιος Νικόλαος, η Κοίμηση της Θεοτόκου και ο Άγιος Σπυρίδωνας. Δεξιά της εισόδου υπάρχει σε προσκυνητάρι με ένα αντίγραφο της εικόνας της Παναγίας που βρίσκεται στη Βενετία. Αριστερά της εισόδου υπάρχει η ονομαζόμενη Παναγία της Αρτοκωστιάς πρόκειται μια πιο παλιά θαυματουργή εικόνα. Το δάπεδο του ναού είναι πλακόστρωτο με σχιστόλιθο και στο κέντρο υπάρχει ένα ανάγλυφο του δικέφαλου αετού, επίσης υπάρχει επιγραφή που μας μαρτυρά τον τεχνίτη της πλακόστρωσης που έχει το όνομα Μαστροιωάννης και χορηγό τον Σταμάτιο Μπελόκα και τον τότε ηγούμενο Διονύσιο. Υπάρχουν διάσπαρτες στους τοίχους της μονής πολλές επιγραφές που μαρτυρούν τις ανακαινίσεις που έχουν γίνει στην μονή με το πέρασμα των χρόνων. Η μια λέει για το 1874 όπου ηγούμενος τότε ήταν ο Γρηγόριος Μπουλούκος. Άλλη λέει ότι έγινε στα 1424-1425 επί αυτοκράτορος Ιωάννου Παλαιολόγου έχοντας συνδρομητή τον Αντώνιο Σαραντάρη ενώ ηγούμενος ήταν ο Θεόδουλος. Μια επιγραφή στα ανατολικά αναφέρει την ανακαίνιση των κελιών στα 1780 ενώ στον πύργο μια άλλη επιγραφή αναφέρει την ανακαίνισή του στα 1727, δυτικά μια επιγραφή αναφέρει το

χτίσιμο της τράπεζας στα 1701. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας:95 Hellenic Post Bank, Λεκκός, 1998:93).

Η νότια πτέρυγα είχε κελιά και στο ισόγειο αποθηκευτικούς χώρους με τοξωτές εισόδους στους τοίχους των οποίων υπάρχουν τοιχογραφίες. Δυτικά υπάρχουν αποθήκες για τρόφιμα, η παλιά τράπεζα, το αρχονταρίκι και οι παλιοί φούρνοι. Ανατολικά υπάρχει το παρεκκλήσι της Ζωοδόχου Πηγής. Πρόκειται για έναν μονόχωρο θολοσκεπή ναό με προσανατολισμό βόρειο αντί για ανατολικό. Υπάρχουν τοιχογραφίες και στο κάτω μέρος παραστάσεις αγίων ενώ στο επάνω μέρος σκηνές από την ζωή της Παναγίας και του Χριστού. Άλλοι άγιοι που εικονίζονται είναι η Αγία Υπομονή, ο Άγιος Αμβρόσιος, ο Άγιος Ιωάννης Καλυβίτης και ο Άγιος Νικόλαος ο Πλάνας. Το τέμπλο είναι χτιστό με κάμαρες και δύο κίονες. Στην νοτιοανατολική πλευρά της μονής βρίσκεται το παρεκκλήσι της Αγίας Παρασκευής που είναι επίσης τοιχογραφημένο. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας», Hellenic Post Bank:99)

Στο σκευοφυλάκιο της μονής είναι αποθησαυρισμένα τίμια λείψανα των Αγίων: Δημητρίου του Μυροβλύτου, Δημητρίου του Νεομάρτυρος, Αθανασίου Αθωνίτου, Παντελεήμονος, Νικολάου, Τρύφωνος, Αναργύρων, Ξένης, Κυριακής,κ.ά.. Στη Βιβλιοθήκη υπάρχουν χειρόγραφα του 16^{ου} - 18^{ου} αιώνα, το σιγίλλιο του πατριάρχου Γρηγορίου του Ε', παλιές εικόνες, κ.ά.. Στην μονή ανήκει και το μετόχι Ευαγγελισμού της Θεοτόκου στον Άγιο Ανδρέα Κυνουρίας, τον Άγιο Θεόδωρο, τους Τρεις Ιεράρχες και την μονή Ρεοντίου που βρίσκεται ψηλά στον Πάρνωνα. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:103, Hellenic Post Bank)

Υπάρχουν κτίσματα παλιά, μερικά από τα οποία διατηρούν ακέραια την αρχική τους μορφή. Άλλα είναι ερείπια κι άλλα επισκευασμένα αποτελώντας σύγχρονη κατοικία. Το κατανυκτικότατο ναΐδριο του Ευαγγελισμού είναι μικρό, γεμάτο μαυρισμένες τοιχογραφίες, ιδανικός χώρος για παράκληση στην Παναγία για αλάφρωμα και αναγέννηση ψυχής. Ο ανεπανάληπτος πύργος ψηλόκορφος, αγέραστος με τη μικρή σιδερένια πόρτα, τις πολεμίστρες, τις καταχύστρες, τα παράθυρά του δεσπόζει σ' όλη την περιοχή. Όλα οδηγούν σε βενετσιάνικες εποχές. Εντοιχισμένες επιγραφές πληροφορούν ότι η μονή και ο πύργος ανακαινίστηκαν το 1714/5 από τον ηγούμενο Ησαΐα, μια δραστήρια μορφή. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας», Hellenic Post Bank:103)

•Παναγία η Έλωνα (Δέσποινα α Έωνα, στα τσακωνικά)

Στο νότιο τμήμα της οροσειράς του Πάρνωνα και σε ύψος 650 μέτρα από τη θάλασσα υψώνεται επιβλητικό το μοναστήρι της Παναγίας της Έλωνας . Ακολουθώντας την διαδρομή Λεωνίδιο-

Κοσμάς και γύρω στο 17^ο χμ, μέσα από τη ρεματιά ανοίγει ο ουρανός και ξεπροβάλλει σαν χελιδονοφωλιά η Παναγία η Έλωνα. Η μονή ιδρύθηκε το 1300. Λέγεται πως βοσκοί που διατηρούσαν τα ποίμνιά τους στα απέναντι βουνά, έβλεπαν κάθε βράδυ κάποιο φως στον απότομο βράχο. Μόλις έγινε γνωστό το γεγονός αυτό στον επίσκοπο Ρέοντος και Πραστού επισκέφθηκε μαζί με τον κλήρο της περιοχής, τους τοπικούς προεστούς και πλήθος χριστιανών την περιοχή για να διαπιστώσουν ότι στη μέση του βράχου ήταν τοποθετημένη η εικόνα της Παναγίας και μπροστά της έχυνε το ιλαρό του φως ένα αναμμένο καντήλι. Μέχρι και σήμερα ο πιστός πάνω από το μοναστήρι μπορεί να δει το ξύλο από το οποίο ήταν κρεμασμένη η εικόνα. Με απόφαση του επισκόπου Ρέοντος και Πραστού, οι μοναχοί Καλλίνικος και Δοσίθεος που ήταν ασκούμενοι μοναχοί εγκαταστάθηκαν στο σημείο όπου βρέθηκε η εικόνα, έκτισαν ένα μικρό ναό, δύο κελιά και έγιναν οι πρώτοι κτήτορες της μονής της Ελώνης. Αυτοί οι μοναχοί μαρτύρησαν για την πίστη τους στο Θεό αφού τους έσφαξαν δύο Τούρκοι μέσα στην προσπάθειά τους να κατατροπώσουν όσους περισσότερους χριστιανούς μπορούσαν. Η Παναγία όμως τιμώρησε τους αλλόθρησκους για αυτή τους την πράξη τυφλώνοντάς τους την στιγμή που έμπαιναν στο ναό της για να τον λεηλατήσουν. Αφού αντιλήφθηκαν τη χάρη της Παναγίας μετανόησαν και ξαναβρήκαν το φως τους αφιερώνοντας όλη την περιουσία τους στην Μονή, η οποία εκ τότε δέχθηκε πολλά προνόμια από μέρους των Οθωμανών, με αποτέλεσμα τα επόμενα χρόνια να αναπτυχθεί τόσο σε αριθμό μοναχών όσων και κτισμάτων, προσκυνητών και δωρεών. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:22, Hellenic Post Bank, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 24, (Χρονικά των Τσακωνών, τ.ΙΒ', 1996:232-234, Λεκκός, 1998:89)

Το 1770 η Μονή πέρασε από μεγάλη δοκιμασία. Οι Τούρκοι έσφαξαν τους μοναχούς της, την λεηλάτησαν και την πυρπόλησαν. Ωστόσο το 1785 ξαναέρχονταν μοναχοί οι οποίοι έφταναν τους σαράντα σε αριθμό και έτσι η μονή αρχίζει να ακμάζει πνευματικά και υλικά χάρη στην υποστήριξη των χριστιανών της περιοχής. Η ακμή της έρχεται στα έτη 1798-1811 και αυτό γιατί ο δρόμος προς την μονή γίνεται προσπελάσιμος, κτίζεται νέος ναός, κελιά, ξενώνες και αγοράζονται ή αφιερώνονται κτήματα στο Λεωνίδιο, στο Δήμο Λιμναίων, Σεληνούντος, Γερόνθρων και Έλους. Σημαντική ήταν και η βοήθεια από τους Υδραίους και τους Σπετσιώτες καπεταναίους. Εξαιτίας της φήμης που απέκτησε το οικουμενικό πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως την ανακήρυξε πατριαρχική και σταυροπηγιακή μονή *μετά προνομίων πολλών και κεφαλαίων εις διηνεκή ασφάλειαν*. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:23, Hellenic Post Bank, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 18, Λεκκός, 1998:89)

Στην περίοδο της Τουρκοκρατίας και συγκεκριμένα στις 12 Απριλίου 1822 έδωσε στην Πελοποννησιακή Γερουσία δεκαπέντε χιλιάδες γρόσια για τις ανάγκες του έθνους. Επίσης οι μοναχοί της πήραν μέρος σε πολυάριθμες μάχες. Όμως το ελεύθερο ελληνικό κράτος με το διάταγμα του 1833 έδωσε τους μοναχούς της και πήρε την περιουσία της. Όμως η χάρη της Παναγίας βοήθησε και έτσι άρχισε να ευδοκίμει και πάλι από το 1972. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας», Hellenic Post Bank, Λεκκός, 1998:89)

Υπάρχουν τρεις επικρατέστερες εκδοχές για την ονομασία της μονής:

1. Από το σπήλαιο που φέρει την ονομασία «Ελώνη» (Θ.Βαγενά, Ν. Αντωνάκου, Τ. Μαύρος).
2. Από την τσακωνική λέξη «έωνη»στα τσακωνικά και που στα ελληνικά σημαίνει Ελεούσα.
3. Από την επίκληση της Παναγίας στη Λακωνία 'Ελωνίτισσα' δηλαδή αυτή που κατάγεται από το έλος και τα ελοχώρια της Λακωνίας (Αν. Μιχαλόπουλος). Ο μελετητής Γεώργιος Γεώρτσος αναζητά τη γραμματολογική σημασία στη γραμματολογική ρίζα της λέξης στην Αρχαία Αττική διάλεκτο από την μετοχή του αορίστου β' του ρήματος αιρέω-ώ= ελών, ελεούσα ,ελόν.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να αναφερθώ σε ένα σχετικά πρόσφατο δυσάρεστο συμβάν που έγινε τον Αύγουστο το 2006 όταν η μονή πέρασε ακόμη μια δοκιμασία. Ένας Ρουμάνος κακοποιός όπου είχε φιλοξενηθεί πολλές φορές στη μονή έκλεψε τη σεπτή εικόνα της Παναγίας Έλωνα με όλα τα τάματα. Το γεγονός αυτό λύπησε τους χριστιανούς της Λακωνίας και της Αρκαδίας αλλά χάρη στις κινήσεις που έκανε η αστυνομία μαζί με την βοήθεια της Ιεράς Μητρόπολης Μαντινείας και Κυνουρίας ανακαλύφθηκε ο δράστης και η εικόνα με τα τάματα επιστράφηκε πίσω.

Σήμερα, έτσι όπως έχει διαμορφωθεί ο χώρος της Μονής με τις νεότερες προσθήκες, μπαίνει κανείς σ αυτόν από μια τοξωτή είσοδο. Υπάρχει ένας ανοικτός διάδρομος 15 μέτρων που οδηγεί στη δεύτερη πύλη, ακολουθώντας ένα δεύτερο διάδρομο με σκαλιά αριστερά του οποίου βρίσκεται γκρεμός και δεξιά πάνω κοφτός κόκκινος βράχος και έτσι οδηγούμαστε στο κέντρο της Μονής. Εδώ τα διαφορετικά επίπεδα, οι διάδρομοι, οι στοές και οι σκάλες συνθέτουν ένα αρμονικό κτιριακό σύνολο που μαρτυρεί την ύπαρξη εσωτερικής ζωής και κίνησης. Συγκεκριμένα, στην ανατολική πλευρά και πάνω από τον γκρεμό ορθώνονται δύο κτίρια εκ των οποίων το ένα είναι διώροφο, με ξενώνες και κελιά στον πρώτο όροφο, αποθήκες και τραπεζαρίες κάτω, ενώ το άλλο, ακριβώς δίπλα, περιλαμβάνει γραφεία, σαλόνια και χώρους

υποδοχής. Ένα τρίτο κτίριο, στη δυτική πλευρά, με πλάτη στο βράχο διαθέτει επίσης ξενώνες και αποθήκες πίσω απ' αυτό δε και πιο ψηλά βρίσκεται το παρεκκλήσι των Αγίων Πάντων. Στο κοίλωμα του βράχου, μετά από αυτό, διακρίνονται ακόμα τα σημάδια ύπαρξης παλαιού ασκηταρίου. Υπάρχει επίσης μικρή πλακόστρωτη αυλή, στην οποία οδηγούμαστε μέσω μιας διπλής σκάλας. Η μικρή εκκλησία της Παναγίας είναι νεότερο κτίσμα του 1790 κι έχει δεχθεί προσθήκη το 1809, η οποία αποτέλεσε χώρο στέγασης του Ιερού. Μια επιγραφή που υπάρχει πάνω από την είσοδο μαρτυρά τη χρονολογία κτίσεως καθώς και το ότι αυτό έγινε με άδεια του τούρκου διοικητή της Πελοποννήσου Βελή Πασά (γιου του Αλή Πασά), όταν αρχιεπίσκοπος Ρέοντος και Πραστού ήταν ο Ιάκωβος. Είναι χτισμένη σε ρυθμό κεραμοσκεπαστής βασιλικής με πλινθοπερίκλειστη τοιχοδομή. Διαθέτει τέσσερις θύρες εισόδου, ανοιγμένες όλες στη βόρεια πλευρά της. Η μεγαλύτερη από αυτές διαθέτει ακανόνιστο πέτρινο τόξο πάνω από το ανώφλι. Αριστερά της υψώνεται το μαρμάρινο κωδωνοστάσιο, χτισμένο στα 1831μ.Χ. επάνω στο οποίο διακρίνονται εμφανή υπολείμματα μπλε χρώματος. Μπαίνοντας κανείς στο εσωτερικό του ναού, μένει έκθαμβος στη θέα των δεκάδων καντηλιών (αφιερώματα πιστών) που κρέμονται από την καπνισμένη οροφή. Το Καθολικό είναι 5,10 X 14,90, σε ρυθμό θολοσκεπής βασιλικής, κι έχει τέσσερις εισόδους. Η οροφή του, δε φαίνεται, αφού την κατακλύζουν αμέτρητα καντήλια. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο είναι κομψοτέχνημα φιλοτεχνημένο από ξύλο καρυδιάς. Οι εικόνες του φέρουν τις χρονολογίες 1798, 1806, 1815... Η εικόνα της Κοίμησης της Θεοτόκου είναι "δέησις Καμαρινού και υιού Νικολάου", η εικόνα του βαπτιστή Προδρόμου "δέησις Χατζή-Λαμπρινού Σμυρναίου", η εικόνα της Ζωοδόχου Πηγής "δέησις Νικοδήμου του αγιογράφου Γεωργίου Κρητός". Κατά την παράδοση ο τεχνίτης ήταν κάποιος μοναχός ο οποίος δούλεψε χρόνια και μόλις τελείωσε πέθανε. Επί του τέμπλου απεικονίζονται σκηνές από την Παλαιά και την Καινή Διαθήκη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το βαθύ σκάψιμό του, ενώ οι σκιές που δημιουργούνται καθώς εισχωρεί το φως στις εσοχές κάνουν την ατμόσφαιρα ακόμη πιο επιβλητική. Οι εικόνες στην κεφαλή του τέμπλου παρουσιάζουν το δωδεκάορτο και στηρίζουν την ισορροπία τους στον συνδυασμό ψυχρών και θερμών χρωμάτων και στη γεωμετρία των μορφών. Στο βάθος παρατηρούμε την ύπαρξη συμβολικού χώρου, που απεικονίζει γεωμετρημένα κτίρια ή τοπία χωρίς τη χρήση προοπτικής. Σκηνές από την Αγία Γραφή αναγνωρίζουμε και στον ξύλινο διάκοσμο, ενώ αξίζει να σημειωθεί ο λεπτός τρόπος που οι αναδυόμενες μορφές εντάσσονται αρμονικά στα "πλαστικά" στοιχεία της φυτικής ανάπτυξης. Αριστερά και δεξιά της Ωραίας Πύλης παρατηρούμε τα ασημένια "πουκάμισα" των εικόνων και τα εξωτερικά λεπτά χαράγματα του σχεδίου. Στο προσκυνητάρι δεσπόζει η φορητή εικόνα της Παναγίας, που χρονολογείται από το 1350 περίπου. Είναι κατασκευασμένη με κερί και μαστίχα σε ξύλο, ενώ αργότερα προστέθηκε χρυσό περίτεχνο "πουκάμισο" και καλύφθηκε από τάματα. Εικάζεται ότι η εικόνα φιλοτεχνήθηκε από τον Ευαγγελιστή Λουκά και η ιστορία της είναι

άρρηκτα δεμένη με την ίδρυση της Μονής. Πολλά θαύματα έχουν αποδοθεί στην ιερή δύναμη της εικόνας αυτής, γι αυτό και πλήθος προσκυνητών από όλα σχεδόν τα μέρη της Ελλάδας επισκέπτονται το μοναστήρι της Έλωνας. Εντός του ναού επίσης φυλάσσονται σε εμφανή σημεία λείψανα Αγίων, ένα χειρόγραφο Ευαγγέλιο, θαυμάσιες εικόνες διάφορων αγιογράφων και τεχνοτροπιών - μερικές δε και ρώσικης προέλευσης - χρυσά και αργυρά σκεύη - καθώς και πλήθος από τάματα πιστών. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:31-35, Hellenic Post Bank, Λεκκός, 1998:90)

Σήμερα το Μοναστήρι, που είναι γυναικείο, συντηρείται με την ιδιαίτερη φροντίδα τριών μοναχών επικεφαλής είναι η ηγουμένη Παρθενία Πήλιουρα. Πρέπει να αναφερθεί ότι μετόχια της Μονής βρίσκονται στο Λεωνίδιο και στον Κοσμά. Λειτουργεί εκθετήριο εκκλησιαστικών ειδών, βιβλίων, κ. ά. Η Παναγιά της Έλωνας εορτάζει στις 15 και 23 Αυγούστου (Κοίμηση και Εννιάμερα της Θεοτόκου αντίστοιχα), ενώ της 21 Νοεμβρίου, που εορτάζονται τα Εισόδια της Θεοτόκου γίνεται τοπική εορτή στο Λεωνίδιο και προς τιμή της τελώνται θρησκευτικές εκδηλώσεις. (Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας:39, Hellenic Post Bank, Χρονικά των Τσακόνων, τ.ΙΒ', 1996:234)

•Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως Σωτήρος Λουκούς

Η μονή Λουκούς βρίσκεται δίπλα στον κεντρικό δρόμο που συνδέει το Άστρος με την Τρίπολη σε μια θαυμάσια περιοχή μέσα στα ελαιόδεντρα, τα δάση ενώ μπροστά απλώνεται ο κάμπος του Άστρους. Ολόγυρα υψώνονται οι κορφές της Ζάβιτσας, της Παλαιοπαναγιάς και του Ελληνικού. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:67, Hellenic Post Bank, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 28)

Είναι χτισμένη πάνω στα ερείπια μονής της παλαιοχριστιανικής εποχής (5^{ος} αιώνας). Παλιότερα υπήρχε η αρχαιοελληνική κώμη Εύα όπου βρισκόταν το ιερό του Ασκληπιάδη Πολεμοκράτη, εγγονού του Ασκληπιού και μεγάλου θεραπευτή. Αργότερα στην περιοχή έκτισε μια έπαυλη ο ρωμαίος Αττικός και από εκεί διηύθυνε τις εμπορικές του επιχειρήσεις που διατηρούσε στην Πελοπόννησο. Υιός του υπήρξε ο γνωστός ρήτορας, φιλόσοφος και πολιτικός Ηρώδης Αττικός ο οποίος καλλώπισε την έπαυλη δημιουργώντας υδραγωγεία, λουτρά, αγάλματα, ψηφιδωτά και πολλά έργα τέχνης από την προσωπική του συλλογή, κατασκευάζοντας έτσι ένα πανέμορφο οικιστικό συγκρότημα που ξεπερνούσε τα 20.000τ.μ. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:67, Hellenic Post Bank, Λεκκός, 1998:83)

Η έπαυλη είχε εντοπιστεί το 1809 από τον άγγλο περιηγητή William Leake ενώ συστηματικές ανασκαφές έγιναν το 1979. Θεωρείται ότι είναι ένας από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς χώρους της Πελοποννήσου αφού βρέθηκαν αγάλματα, ψηφιδωτά, αρχιτεκτονικά μέλη, κ.ά. ένα μέρος αυτών των ανασκαφών εκτίθεται στα μουσεία της Τρίπολης και του Άστρους. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας», :68 Post Bank)

Η μονή κτίστηκε στις αρχές του 12^{ου} αιώνα (1117) και ήταν καθολικό ενός μοναστηριού στο οποίο μόναζαν ντόπιοι μοναχοί. Γρήγορα η μονή η οποία ήταν αφιερωμένη στη Μεταμόρφωση του Σωτήρος προόδευσε και πήρε τα προνόμια των σταυροπηγίων. Από το 1204-1450 καταστρεφόταν συνεχώς από τους Φράγκους και το 1453 όταν έπεσε η Κωνσταντινούπολη από τους Τούρκους διαλύθηκε εντελώς αλλά επανασυστάθηκε αργότερα για να δεχθεί νέες καταστροφές το 1715-1821 από τους Τούρκους και τους Ενετούς. Οι Ρωμαιοκαθολικοί τη μετέτρεψαν σε μοναστήρι Καπουτσίνων και όταν έφυγαν αφαίρεσαν σπουδαία κειμήλια μεταξύ των οποίων ήταν και η κτητορική πλάκα της παλιάς μονής. Εξαιτίας των Καπουτσίνων οφείλεται και το όνομα της Λουκού αφού λέγεται ότι προέρχεται από τη λατινική λέξη lukus που σημαίνει ιερό δάσος. Η ονομασία αυτή μαρτυρά τα πυκνά και επιβλητικά δάση που περιστοιχίζαν κάποτε το ιστορικό μοναστήρι. Σε έκθεση του παλιού ηγούμενου Ιωσήφ, αναφέρονται τα εξής: *«Καθώς από τον γέροντά μας εμάθομεν ότι ήταν δάσος μέγα εις το οποίον ευρέθησαν εις τον καιρόν του ελάφια και ζαρκάδια, αγριογούρουνα και τα τοιαύτα»*. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:69, Hellenic Post Bank)

Η μονή Λουκούς βοήθησε σημαντικά τους χριστιανούς από τις λεηλασίες των Τούρκων όπως για παράδειγμα στη μεγάλη εξέγερση του 1821 συμμετείχε ο ηγούμενος Νεόφυτος ο οποίος ήταν μνημένος στη Φιλική εταιρεία καθώς και μοναχοί οι οποίοι έστελναν τρόφιμα και εφόδια στο στρατόπεδο των Βερβαινών κατά την διάρκεια της πολιορκίας της Τριπολιτσάς. Αυτός ίσως είναι και ο λόγος όπου ο Ιμπραήμ διέταξε την πυρπόληση της μονής την παραμονή της γιορτής της στις 5 Αυγούστου 1826. Το μεγαλύτερο τμήμα της μονής αποτεφρώθηκε και μαζί με αυτό χρυσόβουλα, ιστορικής αξίας κειμήλια, ιερά σκεύη κλάπηκαν και καταστράφηκαν. Χάρη στην θαυματουργή επέμβαση του αγίου Ευσταθίου διασώθηκε το καθολικό. Η προσφορά της επεκτάθηκε και στην ανέγερση της Σχολής του Γένους στον Άγιο Ιωάννη ενώ είναι γνωστή η μονή και για το φιλανθρωπικό της έργο. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:71, Hellenic Post Bank, Λεκός, 1998:84).

Η μονή ήταν ανδρική αλλά στα 1946 ο τότε μητροπολίτης Μαντινείας και Κυνουρίας Γερμανός την μετέτρεψε σε γυναικεία εξαιτίας της έλλειψης αντρών-μοναχών. Ως επικεφαλής της γυναικείας μονής κρίστηκε η γερόντισσα Χριστονύμφη Κάρτσωνα, η οποία καταγόταν από μια

εύπορη οικογένεια της Καλαμάτας και είχε ρίζες ασκητικές με προγόνους από μοναχούς από τη Σκήτη των Καρτσωναίων. Εξαιτίας του εμφυλίου πολέμου η κατάσταση η οποία αντίκρισαν ήταν τραγική όμως κατάφεραν να επισκευάσουν τα παλιά κτίρια και να κτίσουν νέα σε σύντομο χρονικό διάστημα. Επίσης διαφύλαξαν την περιουσία της μονής όπως ελαιώνες, κτήματα, περιβόλια και πρόσθεσαν στην κυριότητά της τα μετόχια της Αναλήψεως στον Άγιο Ιωάννη, Αγίου Δημητρίου και Αγίου Νικολάου Καρυάς από το 1967. Το 1957 και το 1962 κτίστηκαν ακόμη δύο παρεκκλήσια των Αγίων Πάντων και της Κοίμησης της Θεοτόκου αντίστοιχα. Έγιναν πολλές εργασίες συντήρησης και διαφύλαξης των σωζόμενων ιερών κειμηλίων ανάμεσά τους ήταν 300 τόμοι βιβλίων, χειρόγραφα, πατριαρχικά σιγίλια, κώδικες, κ.ά. Ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να θαυμάσει τους σταυρούς ευλογίας, Ευαγγέλιο του 1781, άγια ποτήρια, άμφια, φορητές εικόνες του 16^{ου} αιώνα και τίμια λείψανα των Αγίων: Ιωάννου Χρισοστόμου, Ιακώβου, Ιερόθεου, Παρασκευής, Αγάθης, Θεοδώρων, Νεκταρίου, Ξένης, Μακρίνας, Ευφράσιου του μαγείρου, Γεωργίου τροπαιοφόρου, Δημητρίου μυροβλήτου, κ.ά. καθώς και έναν σταυρό από Τίμιο ξύλο που πολλές φορές ευωδιάζει. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:73, Hellenic Post Bank, Λεκκός, 1998:84-85)

Η μονή από έξω μοιάζει σαν φρούριο καθώς είναι τριγυρισμένη από έναν άσπρο ασβεστωμένο περίβολο με τις πτέρυγες των κελιών. Εσωτερικά υπάρχει μια όμορφη αυλή πλακόστρωτη, γεμάτη με όμορφα λουλούδια, φοίνικες και έναν μεγάλο πλάτανο. Στην αυλή υπάρχουν αρχαία υπολείμματα όπως σπασμένοι κίονες, κιονόκρανα, μαρμάρινα θραύσματα, θωράκια και αγάλματα τα οποία προέρχονται από την ρωμαϊκή έπαυλη του Ηρώδη Αττικού αλλά και από τον παλαιοχριστιανικό ναό που προϋπήρχε. Το καθολικό του χτισμένο το 1117 είναι ένα σπουδαίο δείγμα βυζαντινής εκκλησιαστικής αρχιτεκτονικής. Πρόκειται για σταυροειδή ναό εγγεγραμμένο με οκταγωνικό τρούλο που στηρίζεται σε τέσσερις κίονες οι οποίοι προέρχονται από την έπαυλη του Ηρώδη. Στο κέντρο του δαπέδου υπάρχει γλυπτός δικέφαλος αετός, το σύμβολο δηλαδή της οικουμενικότητας του Βυζαντίου. Οι τοίχοι του καθολικού είναι χτισμένοι από κίτρινο πωρόλιθο και είναι διακοσμημένοι με οδοντωτές ταινίες και ρόμβους καθώς και με καλαίσθητα ροδιακά πινάκια. Το πιο ξεχωριστό δομικό στοιχείο είναι το αρχαίο υλικό. Είναι εντοιχισμένο στους τοίχους, στην είσοδο το κατώφλι και οι παραστάδες δεξιά και αριστερά είναι παλαιοχριστιανικά θωράκια διακοσμημένα με φυτικά μοτίβα και ψάρια. Το δάπεδο αποτελείται από ανάλογα θωράκια. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:74, Hellenic Post Bank)

Οι τοίχοι είναι γεμάτοι με σπουδαίες έργα τέχνης τοιχογραφίες του 16^{ου} αιώνα. Τα έργα αυτά πιθανόν να είναι των αδελφών Μόσχων οι οποίοι ζωγράφιζαν με την τεχνοτροπία της Κρητικής Σχολής. Οι μορφές των αγίων αποπνέουν βαθιά πνευματικότητα, τα χρώματά τους είναι λαμπερά έχοντας πάντα σκούρο φόντο. Στην κάτω ζώνη απεικονίζονται άγιοι, στην μεσαία ζώνη

υπάρχουν τα στηθάρια, πορτρέτα πλαισιωμένα από τα χαρακτηριστικά μοτίβα των Μόσχων όπως τα κλαδιά, τα λουλούδια, οι ρόδακες και τα υπόλοιπα φυσικά διακοσμητικά. Πιο ψηλά οι Μόσχοι φιλοτέχνησαν τους εικοσιτέσσερις οίκους του Ακάθιστου Ύμνου της Θεοτόκου. Ο δυτικός τοίχος και η κόγχη του περιέχουν τοιχογραφίες με τα Πάθη (Βαΐοφόρος, Βάφτιση, Μυστικός Δείπνος, κ.ά.) και στον βόρειο τοίχο τα εωθινά ευαγγέλια δηλαδή σκηνές από τη ζωή του Χριστού μετά τα Πάθη όπως η Μεταμόρφωση και η Ανάσταση. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:77, Hellenic Post Bank)

Από τις μορφές των αγίων και οσίων που βρίσκονται στη μεσαία ζώνη ξεχωρίζουν αυτές των Αγίων: Κάλιστου, Πρόκλου, Γερβάσιου, Αρέθα, Ουάρο, Ακινδύνων (Αφθόνιος, Ακίνδυνο, Πηγάσιος, Ανεμπόδιστος, Ελπιδοφόρος), Σαμωνάς, Αβηβος, κ.ά.. Υπάρχει και μια σπάνια απεικόνιση της Αγίας Ελένης με μαντίλα. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:77, Hellenic Post Bank)

Στη νοτιοδυτική γωνία υπάρχει τοιχογραφία του Αγίου Ευσταθίου στην οποία φαίνονται τα σημάδια από τα σπαθιά των Τούρκων. Είχε ακουστεί πως κατά την διάρκεια της καταστροφής της από τον Ιμπραήμ όταν ένας στρατιώτης σπάθιζε τον Άγιο Ευστάθιο έτρεξε αίμα από το πρόσωπο του Αγίου και ο Τούρκος κατατρόμαξε μεταφέροντας τον πανικό του και στους υπόλοιπους στρατιώτες και έτσι σώθηκε το καθολικό. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:80, Hellenic Post Bank)

Το τέμπλο του ναού κατασκευάστηκε μετά την καταστροφή του 1826 και εκεί υπάρχουν φορητές εικόνες του 17^{ου} αιώνα όπου μαζί με τις πιο παλιές που κοσμούν το καθολικό σώθηκαν χάρη στους μοναχούς που τις έκρυψαν πριν την επιδρομή του Ιμπρήμ. Οι εικόνες αυτές αναπαριστούν την Παναγία του Πάθους, τον Ιησού Χριστό, τον Τίμιο Πρόδρομο με σκηνές από τον βίο του και τη Μεταμόρφωση κάτω από την οποία βρίσκεται ένα τμήμα από μαρμάρινο παλαιοχριστιανικό θωράκιο. Το τέμπλο κοσμείται και από μικρά στρογγυλά πορτρέτα αποστόλων. Από τις εικόνες του ναού ξεχωρίζει η Παναγία Βρεφοκρατούσα, η φορητή εικόνα της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος που χρονολογείται γύρω στον 16^ο αιώνα με τον Ιησού στο όρος Θαβώρ και γύρω του τον Μωυσή, τον Προφήτη Ηλία και τους μαθητές του Ιάκωβο, Πέτρο και Ιωάννη. Στο ιερό βήμα υπάρχει η Σταύρωση η οποία βασίζεται σε αρχαίο κίονα. Από αρχαίο υλικό είναι και η βάση της Αγίας Τράπεζας. Στις τοιχογραφίες του ιερού υπάρχουν εικονογραφημένες παραβολές όπως του ασώτου υιού, του τελώνου και φαρισαίου, των δέκα παρθένων κ.ά.. Επίσης θα δούμε εικόνες όπως τον Ιησού θύμα αλλά και ως θύτη της φθοράς και του θανάτου, το Τίμιο Σώμα και Αίμα, πλήθος αγγέλων και αρχαγγέλων. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:80, Hellenic Post Bank)

Στον περίβολο βρέθηκε μολυβδόβουλο (δηλαδή επικυρωτική μολυβένια σφραγίδα) το οποίο απεικονίζει από την μια πλευρά την Παναγία και από την άλλη υπάρχει μια επιγραφή που λέει τα εξής: «ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΕΛΕΩ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΑΨΜΖ». Αυτό το εύρημα αποκαλύφθηκε από μια πιστή με θαυματουργικό τρόπο όταν ζήτησε να σκάψουν στον περίβολο σε συγκεκριμένο σημείο. Στο ναό υπάρχουν δύο παρεκκλήσια του Αγίου Χαραλάμπους και του Αγίου Παντελεήμονος τα ίχνη των οποίων διακρίνονται εσωτερικά στους τοίχους. Τα παρεκκλήσια και τον εξωνάρθηκα που υπήρχε και στηριζόταν σε δύο κίονες το κατέστρεψαν οι Τούρκοι. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:80, Hellenic Post Bank)

Βορειοανατολικά της αυλής υψώνεται ο πύργος, που έχει σωθεί και από τους τέσσερις που υπήρχαν και προστάτευαν την μονή. Πρόκειται για ένα κτίριο με τρεις ορόφους. Η παράδοση λέει πως εκεί λειτουργούσε και κρυφό σχολείο πέρα από τον προστατευτικό ρόλο που εξυπηρετούσε. Νοτιοδυτικά βρίσκεται το αρχονταρίκι, ενώ στην ανατολική πλευρά που βρίσκονται οι κάμαρες των κελιών υπάρχουν αρχαία μέλη και ένα ακέφαλο γυναικείο άγαλμα. Στην ανατολική πτέρυγα πάνω από την είσοδο υπάρχει το παρεκκλήσι των Αγίων Πάντων και ακριβώς από κάτω το παρεκκλήσι της Κοίμησης της Θεοτόκου. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:82, Hellenic Post Bank)

Σήμερα στην μονή μένουν δέκα αδελφές με ηγουμένη τη Νεκταρία Λυμπεράκη, ασχολούνται με την αγιογραφία και δημιουργούν φορητές εικόνες, παρασκευάζουν κερί και θυμίαμα ενώ συνεχίζουν και την παράδοση της τσακωνικής υφαντουργίας. Υπάρχει παράδοση όπου οι οικογένειες από τα γύρω χωριά έρχονται και παραγγέλνουν στις μοναχές τα υφαντά για την προίκα της νύφης. Το 1955-1965 λειτουργούσε στη μονή σχολή υφαντουργίας όπου σπούδαζαν κορίτσια από την Κυνουρία. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:87, Hellenic Post Bank)

•Αγιος Γεώργιος Δρομέας

Πρόκειται για ένα από τα διαλυμένα μοναστήρια της νότιας Κυνουρίας. Σε πρόσφατη επιγραφή διαβάζουμε ότι ιδρύθηκε στα 1592 και εγκαταλείφθηκε στα 1843. Λέγεται ότι γνώρισε μεγάλη άνθηση κατά τον 15^ο με 16^ο αιώνα. Έχει όρθιο μόνο το καθολικό, μια βασιλική με αμφίρρυθτη στέγη και κόγχη στο Ιερό ενώ κύριο υλικό είναι το τσιμέντο. Θα το βρούμε μετά τον Κοσμά και δυτικά του 5 - 6 χμ. προς το Παλιοχώρι, μέσα σε ξέφωτο από ελατόφυτες πλαγιές του Πάρνωνα. (<http://users.otenet.gr/27-03-2012> Περίηγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 18)

•Μονή Ταξιάρχη Μουριάς

Η ονομασία της μονής ίσως προέρχεται από κάποιο δέντρο μουριάς. Στη μέση του δρόμου από Παλιοχώρι προς Άγιο Βασίλειο σε μια δενδροσκεπάστη πλαγιά διακρίνουμε φρουριακά ερείπια της Ιεράς Μονής του Ταξιάρχη. Ο Ναός όπως πολλοί στην Κυνουρία και αλλού, είναι μονόκλιτος σταυροειδής με οκτάπλευρο τρούλο. Έχει κατεστραμμένες τοιχογραφίες, ίσως από την πυρπόληση του Ιμπραήμ. Οι γραπτές μαρτυρίες που σχετίζονται με την μονή αρχίζουν από το 1744 μέχρι το 1834 όπου και διαλύεται. Δύο επίσκοποι της κατοπινής Μητρόπολης Ρέοντος Πραστού Ιάκωβος και Διονύσιος, εμπλέκονται στην ιστορία της Μονής και αυτό αποτελεί κάποιο στοιχείο για τον ρόλο της στην Κυνουριακή ζωή της εποχής. (<http://users.otenet.gr/27--03-2012>, Χρονικά των Τσακώνων, τ.ΙΣΤ',2002:30-31, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 24)

•Ιερά Μονή Παναγίας Μαλεβής

Κτισμένη πάνω στο δρόμο Άστρους - Αγίου Πέτρου ξαφνιάζει καθώς ξεπροβάλει κατάσπρη μεσ' από το δάσος μαλεβίσσιων κέδρων. Η πιο ξακουστή Ιερά Μονή της Κυνουρίας είναι αυτή της Μαλεβής. Πρόκειται για τα αρχαιότερα μοναστήρια του Πάρνωνα. Το πρώτο μοναστήρι ήταν κτισμένο σε μια από τις κορυφές του βουνού, σε απροσπέλαστο σημείο τους Κανάλους, έτσι ώστε να είναι απροσπέλαστο σε ληστές και επιδρομείς. Λέγεται ότι λειτουργούσε από το 717 αλλά ένας πολύ βαρύς χειμώνας απέκλεισε για μήνες τους μοναχούς με αποτέλεσμα να πεθάνουν από αστία και μόνο ένας μοναχός πρόλαβε να γράψει ένα σημείωμα στο οποίο έλεγε: « Αποθνήσκω εν μέσω της βοής των ελάτων...». Η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας βρέθηκε από έναν βοσκό που έβλεπε ένα καντήλι αναμμένο τα βράδια στους θάμνους γύρω στο 10^ο αιώνα. Είχαν επιστρέψει την εικόνα τρεις φορές στους Κανάλους όπου ήταν και η παλιά μονή και εκείνη επέστρεφε πάντα στο ίδιο σημείο που την είχαν βρει και έτσι έφτιαξαν ένα νέο μοναστήρι στο σημείο αυτό. Η μονή που υπάρχει σήμερα δημιουργήθηκε το 1116 από τον ιερομόναχο Ιωσήφ Καρατζά και το όνομά της το πήρε από τον Πάρνωνα που οι ντόπιοι τον έλεγαν Μαλεβό και ως μονή του Μαλεβού, έγινε Μαλεβή. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:44, Hellenic Post Bank, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 29, Λεκκός, 1998:86). Η πρώτη επίσημη αναφορά της Μαλεβής γίνεται με χρυσόβουλο του αυτοκράτορα Ανδρόνικου Παλαιολόγου το 1320 προς τη μονή Θεοτόκου του Βροντοχίου του Μυστρά και στον ηγούμενο της πρωτοσύγκελο Παχώμιο. Στο έγγραφο αυτό αναφέρεται ότι ένα τμήμα του κάμπου της Μαλεβής καθώς και άλλα κτήματα στην Κυνουρία παραχωρήθηκαν στην μονή του Μυστρά. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:46, Hellenic Post Bank, Λεκκός, 1998:86)

Το 1326 η εικόνα της Παναγίας καλύφθηκε με ασημένιο πουκάμισο, γεγονός που αποδεικνύει την ακμή του μοναστηριού την εποχή εκείνη. Δεν υπάρχουν πληροφορίες για το τι είχε συμβεί στην μονή τα χρόνια της Φραγκοκρατίας και Τουρκοκρατίας αλλά πολύ πιθανόν όπως και σε άλλα μοναστήρια έτσι και η Μαλεβή να υπέφερε από λεηλασίες, επιδρομές και καταστροφές. Εκείνες τις περιόδους είχε στην κατοχή της ενενήντα εννιά οθωμανικά και δεκαπέντε λατινικά έγγραφα που αποδείκνυαν την περιουσία που είχε σε κτήματα. Σήμερα έχουν σωθεί εκατό τρία τέτοια έγγραφα, τα οποία δεν έχουν μελετηθεί πλήρως. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:46, Hellenic Post Bank)

Στην παλιά μονή που ήταν ανδρική μόνασαν σπουδαίοι πνευματικού άνδρες όπως ο Όσιος Νείλος ο Μυροβλήτης, ο οποίος έγινε μοναχός εκεί ασκήτεψε δεκαπέντε χρόνια στη τοποθεσία Πουρνάρια και έπειτα πήγε στο Άγιο όρος και πέθανε σε ηλικία πενήντα ετών στις 12 Νοεμβρίου 1651. Ο τάφος του βρίσκεται στο σπήλαιο Καυσοκαλύβια όπου και ανέβλυσε μύρο και προς τιμήν του η αδελφότητα στο σημείο εκείνο έχει αναγείρει παρεκκλήσι. Ο Όσιος Νείλος είχε καταγωγή από τον Άγιο Πέτρο Κυνουρίας και η μνήμη του γιορτάζεται στις 7 Μαΐου. Επίσης στην Μαλεβή ασκήτεψαν και άγιασαν ο Γεώργιος εν Μαλέω, ο Λεωνίδας, ο Ζάκχος και ο Βάκχος. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:47, Hellenic Post Bank, Λεκκός, 1998:89)

Το 1786 δόθηκε μια μάχη ανάμεσα στον πρωτοκλέφτη του Πάρνωνα Ζαχαριά Μπαρμπιτσιώτη και των Τούρκων που συμπεριφέρονταν άσχημα στους χριστιανούς που ζούσαν στο Καστρί. Ο Ζαχαριάς αιχμαλώτισε τον Λουμάνη και τον αποκεφάλισε. Οι Τούρκοι τότε τον προειδοποίησαν να φύγει αλλιώς θα υπέφεραν οι χριστιανοί της περιοχής. Ο Ζαχαριάς όχι μόνο δεν έφυγε αλλά απαίτησε να του δώσουν και γρόσια για τα παλικάρια του. Οι φιλότουρκοι προεστοί του Αγίου Πέτρου προειδοποίησαν να αποκλείσουν τον Ζαχαριά στη Μαλεβή. Ο κλέφτης όμως για να μην καταστραφεί το μοναστήρι ανέβηκε στην τοποθεσία Ταρμίρι και από εκεί πολέμησε τους Τούρκους και νίκησε. Έπειτα ο Ζαχαριάς πήγε στην Κόρινθο και τότε οι Τούρκοι λεηλάτησαν και έσφαξαν τους μοναχούς της μονής στις 8 Μαΐου 1786. Όλα αυτά μας είναι γνωστά χάρη στην καταγραφή μοναχού της Μαλεβής σε ένα παράφυλλο Ευαγγελίου της Μονής Θεοτόκου Σοπωτού Μεσσηνίας. Ο Ζαχαριάς εκδικήθηκε για την καταστροφή της μονής πιάνοντας ως αιχμάλωτο τον φιλότουρκο Κουτσόπαπα τον οποίο κράτησε ώσπου του έδωσαν 1500 γρόσια και έπειτα τον ελευθέρωσε. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:49, Hellenic Post Bank, Λεκκός, 1998:86-87)

Έπειτα από όλα αυτά η μονή κατόρθωσε να ανασυγκροτηθεί και να ακμάσει προσφέροντας βοήθεια στους Έλληνες. Οι παραδόσεις λένε ότι λειτουργούσε και κρυφό σχολείο. Στα 1809 η

μονή ακμάζει έχοντας ως ηγούμενο τον Καλλίνικο Τσαμούρη ο οποίος ήταν μέλος της Φιλικής Εταιρείας και είχε μετατρέψει τη μονή σε νοσοκομείο. Εκείνη την εποχή φιλοξενήθηκε και ανάρρωσε από φυματίωση ο Δημήτριος Υψηλάντης και βρήκε καταφύγιο η οικογένεια του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη. Το 1826, η Μαλεβή πυρπολήθηκε από τον Ιμπραήμ μαζί με άλλες μονές της Κυνουρίας. Κατόρθωσε να ορθοποδήσει ξανά χάρη στην φροντίδα πολλών μοναχών και την σημαντική κτηματική της περιουσία. Είχε υπό την κατοχή της τότε τα μετόχια του Αγίου Χαραλάμπους στο Κορακοβούνι, της Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σέλας στο χωριό Πλάτανος και τον Άγιο Γεώργιο στο Ξεροκάμπι. Όταν το 1847 πέθανε ο ηγούμενος Καλλίνικος η μονή παρήκμασε ενώ τα πράγματα χειροτέρεψαν την δεκαετία του 1940 όταν δεν υπήρχαν μοναχοί και οι Γερμανοί την πυρπόλησαν ως αντίποινα γιατί οι αντάρτες είχαν μετατρέψει την μονή σε νοσοκομείο. («Μοναστήρια και προσκηνήματα της Ελλάδας»:50, Hellenic Post Bank)

Το 1949, η μονή ξαναγεννήθηκε χάρη στο βασιλικό διάταγμα που την μετέτρεπε σε γυναικεία. Στις 20 Ιουλίου 1949 η ηγουμένη Ανθούσα με δύο μοναχές εγκαταστάθηκε στο ερειπωμένο μοναστήρι αφού είχαν έρθει από τη μονή της Επάνω Χρέπας. Το 1952 ήρθαν άλλες δύο μοναχές από τη μονή της Κερνίτσας. Η νέα αδελφότητα προσπάθησε να αναστηλώσει όσα κτήρια μπορούσαν να αναστηλωθούν έτσι ώστε να γίνει το μοναστήρι κατοικήσιμο. Το 1968 ανεγέρθηκε παρεκκλήσιο προς τιμήν του Οσίου Νείλου στο οποίο τοποθέτησαν και λείψανα του Αγίου που είχαν σταλεί από το Άγιο Όρος. Το 1975 η μονή μεγάλωσε κατά 22 μοναχές. Το 1973 η μονή ηλεκτροδοτήθηκε και έτσι ξεκίνησε η τοιχογράφηση του καθολικού. («Μοναστήρια και προσκηνήματα της Ελλάδας»:50, Hellenic Post Bank, Λεγκός, 1998:87)

Το δάσος του Μαλεβού μέσα στο οποίο είναι κτισμένη η μονή αποτελείται από δενδρόκεδρο και το είναι μοναδικό στην Ευρώπη για αυτό τον λόγο έχει χαρακτηριστεί διατηρητέο μνημείο της φύσης και είναι ενταγμένο στο ευρωπαϊκό δίκτυο προστατευμένων περιοχών Natura 2000. Το κτιριακό συγκρότημα δείχνει σύγχρονο χάρη στις παρεμβάσεις και αναστηλώσεις μετά τη δεκαετία του 1950. Στην αυλή ξεχωρίζει το μικρό καθολικό το οποίο χτίστηκε το 1116 και είναι το πιο παλιό. Πρόκειται για έναν ναό σταυροειδή εγγεγραμμένο με τρούλο. Εκεί βρίσκεται και η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας η οποία είναι μια από τις 70 εικόνες που φιλοτέχνησε ο ευαγγελιστής Λουκάς. Είναι καλυμμένη με ασημένιο πουκάμισο του 1362 και σήμερα είναι φορτωμένη με τάματα χριστιανών. Στους τοίχους υπάρχουν τοιχογραφίες από το 1973 φιλοτεχνημένες από τον Αθηναίο αγιογράφο Βουτσά. Ο αγιογράφος ζωγράφισε με μια ελευθερία ως προς τη χωροθέτηση των θεμάτων, π.χ. ανάμεσα στις απεικονίσεις αγίων εμφανίζονται εικόνες με σκηνές από την ζωή του Χριστού στην ίδια ζώνη. Στο βόρειο τοίχο απεικονίζεται ο Άγιος Ευστάθιος Πλακίδας, ο Άγιος Χριστόφορος και η σκηνή του Ιησού με τη Σαμαρείτιδα. Το τέμπλο χρονολογείται το 1876 και είναι διακοσμημένο με εικόνες του 19^{ου}

αιώνα οι οποίες είναι ντυμένες με ασημένια πουκάμισα. Το τέμπλο συνεχίζεται στον νότιο και βόρειο τοίχο με αναρτημένες τις εικόνες Προδρόμου και της Κοίμησης της Θεοτόκου αντίστοιχα. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:55, Hellenic Post Bank)

Εντύπωση προκαλούν τα πολλά τάματα των πιστών τα περισσότερα είναι καντήλια που κοσμούν αιωρούμενα το καθολικό. Σε ειδική προθήκη στα δεξιά φυλάσσονται τα αφιερώματα των αξιωματικών του στρατού και του πολεμικού ναυτικού από παράσημα, ξίφη, πτυχία ξένων και ελληνικών πανεπιστημίων τα οποία τα πρόσφεραν οι φοιτητές που είχαν κάνει το τάμα τους στην Παναγία την Μαλεβή. Επίσης φυλάσσονται λείψανα των Αγίων Χαραλάμπους, Κοσμά, Τρύφωνος Βασιλείου, Παντελεήμονος, Θεοδοσίου του Κοινοβιάρχου, Νείλου του Μυροβλήτου, κ.ά.. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:56 Hellenic Post Bank, Λεκκός, 1998:88)

Το 1964 παραμονή της αγρυπνίας του Ακάθιστου Ύμνου η εικόνα της Παναγίας άρχισε να μυροβλίζει και συνεχίζει μέχρι σήμερα, χάρη στο μύρο της έχουν γίνει πάρα πολλά θαύματα. Η φήμη για το θαυματουργό μύρο της έγινε ευρέως γνωστή τον Ιούλιο του 1974 όταν ήρθε στη μονή ο Αθηναίος ιεροκήρυκας Δημήτριος Παναγόπουλος, ο οποίος από τότε έγινε διαπρύσιος κήρυκας του θαυματουργικού μεγαλείου της Παναγίας της Μαλεβής. Χάρη σε αυτό το γεγονός η μονή είναι γνωστή στο πανελλήνιο και στο εξωτερικό. Πλήθη προσκυνητών συρρέουν κυρίως κατά τους Θερινούς μήνες. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:56, Hellenic Post Bank)

Στο ανατολικό μέρος της αυλής δεσπόζει ο μεγαλοπρεπής καινούριος ναός ο οποίος ιδρύθηκε το 1989 για να μπορούν να εκκλησιάζονται οι πιστοί. Ο ναός είναι τρίκλιτη βασιλική με τρούλο και είναι κατάγραφος με τοιχογραφίες που φιλοτεχνήθηκαν την περίοδο 1994-2004 οι αδελφοί Παχώμιοι οι οποίοι κατάγονται από τις Καρυές του Αγίου Όρους. Το τέμπλο έφτιαξε ο ξυλογλύπτης Φάσουρας το 1993 και διακοσμείται με εικόνες φιλοτεχνημένες από τους Παχωμαίους. Το δάπεδο του ναού έχει ψηφιδωτά έργα των αδελφών Κατσή από τον Άγιο Πέτρο και απεικονίζεται ένας δικέφαλος αετός στο κέντρο, διάσπαρτα οκτάκτινα αστέρια και την έλαφο στην είσοδο. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:59, Hellenic Post Bank)

Στη βόρεια πτέρυγα των κελιών βρίσκεται το παρεκκλήσι του Όσιου Νείλου εκεί που παλιότερα ήταν το κελί του. Το μικρό παρεκκλήσι έχει στον βόρειο τοίχο μια εικόνα του Οσίου Νείλου με ασημένιο πουκάμισο, ενώ το ιερό βήμα κοσμεί μια κεντητή εικόνα του Οσίου Νείλου σε βυσσινί βελούδο, δωρεά των πατέρων της μονής Παναγίας Οδηγήτριας Τιθορέας Λοκρίδος. Στον κάτω όροφο είναι το παρεκκλήσι του Αγίου Νεκταρίου και δίπλα ένα άλλο προσκύνημα με τον

Εσταυρωμένο Ιησού. Στη δυτική πτέρυγα υπάρχουν κελιά, το αρχονταρίκι και το δεσποτικό, νότια άλλα κελιά και ο ξενώνας. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:59, Hellenic Post Bank)

Σήμερα στη μονή ζουν δεκαπέντε μοναχές με ηγουμένη τη γερόντισσα Παρθενία Γιόβα. Επίσης λειτουργεί εργαστήριο χειροτεχνημάτων όπου οι αδελφές κατασκευάζουν κομποσκοίνια, λιβάνι, φυλαχτά. Η μονή επίσημα γιορτάζει στις 23 Αυγούστου. («Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας»:61, Hellenic Post Bank)

•Αγιος Νικόλαος Καρυάς

Στο κέντρο της επαρχίας Κυνουρίας, στην Αρκαδία, βρίσκεται η Μονή του Αγίου Νικολάου της Καρυάς σε υψόμετρο 600μ. (Ετυμολογικά η ονομασία προέρχεται από τη λέξη «καρύδια»). Είναι χτισμένη ανάμεσα σε δύο υψώματα και σε απόσταση μιας ώρας τόσο από το κάστρο του Οριόντα όσο και από την Παλαιόχωρα. Υπάρχουν δύο εκδοχές για το πότε χτίστηκε η Μονή. Σύμφωνα με την παράδοση χτίστηκε στα 1580μ.χ. από μοναχούς των Καρυών του Άθω, που κατέφυγαν εκεί για να σωθούν από επιδρομή των Αγαρηνών. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η ανέγερση της Μονής τοποθετείται στα 1620 στα 1621, όπως αναφέρεται σε δύο τούρκικα έγγραφα του 1621. Το ένα του Σουλτάνου Οσμάν Β', που απευθύνεται προς τον Μπέη του Μυστρά να μην ενοχλήσει κανείς τους φορολογούμενους και να εκτελέσουν τα όσα ορίζει το φερμάνι (πρόκειται για την κάλυψη προς τους Μοναχούς που ήθελαν να επισκευάσουν το Μοναστήρι) και το δεύτερο φερμάνι μιλάει για την Ιεροδικαστική απόφαση (1620). Η συμβολή της Μονής κατά την Επανάσταση του '21 υπήρξε σημαντική αφού πρόσφερε 850 γρόσια στην Πελοποννησιακή Γερουσία αλλά κι ασήμι στη Δημογεροντία του Πραστού. Ο ηγούμενος Ιωσήφ Κριμίτζος παρασημοφορήθηκε από τον Όθωνα. Μετεπαναστατικά, το Μοναστήρι του Αγίου Νικολάου Καρυάς, είχε 600 στρέμματα γης -κατάστιχο του 1828-, 20 στρέμματα αμπέλια, 1200 ρίζες
ελιές.

Η μέχρι πρόσφατα ημιερειπωμένη κατάσταση του Μοναστηριού έχει βελτιωθεί από το 1999, όπου ο Αρχιμανδρίτης Μαντινείας και Κυνουρίας Αλέξανδρος φρόντισε την ανακατασκευή της σεβόμενος την παραδοσιακή κατασκευή του μοναστηριού. Το καθολικό του μοναστηριού είναι ο λεγόμενος Αθωνικός τύπος και συγκεκριμένα σε σχήμα εγγεγραμμένη σταυροειδούς με τρούλο. Έχει εσωτερικές διαστάσεις 8.00×7.80, ενώ ο τρούλος του είναι δωδεκάπλευρος και στεγάζεται με σχιστολιθικές πλάκες. Η τοιχοδομία του ναού δε διακρίνεται λόγω των σοβάδων, ενώ το λιθόχτιστο καμπαναριό είναι μεταγενέστερο του ναού. Αξίζει να σημειωθεί ότι εντυπωσιάζει το μικρό μέγεθος του ναού και ο δυσανάλογος προς το κύριο οικοδόμημα τρούλος. Επισκευές στο ναό γίνονται ακόμα και στις μέρες μας.. Το δάπεδο φιλοτέχνησε με πλάκες, ο

Πρασιώτης μάστορας, Κώστας του Γκιώνη, με δαπάνη του Λαυρέντιου Κωστάκη (1734)! Η αγιογραφία είναι περίτεχνη, δια χειρός Γ. Μόσχου (1638), και χωρίζεται σε οριζόντιες ζώνες. Η πρώτη ζώνη -από πάνω- περιέχει μεμονωμένους Αγίους ενώ η δεύτερη απεικονίζει μαρτύρια Αγίων. Η αγιογράφιση στο εσωτερικό έγινε το 1638 με δαπάνη της οικογένειας Κανίκλη. Τη φιλοτέχνησαν οι αδελφοί Δημήτριος και Γεώργιος Μόσχος, ζωγράφοι από το Ναύπλιο και σύμφωνα με τον Κόντογλου στα 1767 εργάστηκε στις αγιογραφίες και ο Κυριάκος Κουλιδάς. Η αγιογράφιση έχει γίνει κατά οριζόντιες ζώνες, από το δάπεδο μέχρι τους θόλους, ενώ τα στασίδια που τοποθετήθηκαν αργότερα προκάλεσαν φθορά στην πρώτη ζώνη, με αποτέλεσμα από τους εικονιζόμενους Αγίους να διακρίνονται μόνο τα πρόσωπα. Μπαίνοντας στο ναό συναντάμε με τη σειρά τον Αρχάγγελο Γαβριήλ και τους Αγίους Σπυρίδωνα, Κωνσταντίνο και Ελένη, Αντώνιο, Ευθύμιο, Σάββα και Πέτρο. Οι μορφές των εικονιζόμενων Αγίων διατηρούν τη σοβαρότητα και τον της βυζαντινής περιόδου, χωρίς όμως τη χρήση προοπτικής. Στο νότιο τμήμα του ναού απεικονίζεται έφιππος ο Άγιος Δημήτριος και οι Άγιοι Κοσμάς και Δαμιανός. Στο δυτικό τμήμα συναντάμε τον Άγιο Παντελεήμονα, τον Ιωάννη, την Αγία Μαρίνα και την Αγία Βαρβάρα. Στο βόρειο τμήμα, μετά από τις φθαρμένες μορφές Αγίων, διακρίνουμε έφιππο τον Άγιο Γεώργιο, ενώ στη δεύτερη κόγχη εικονίζονται οι Απόστολοι Ανδρέας και Ιωάννης ο Θεολόγος. Στη συνέχεια συναντάμε τις μορφές του Αγίου Γερασίμου καθώς και των Αγίων Ονούφριου, Μελετίου, Θεοδοσίου, Θεοδώρου του Στρατηλάτη και του τιμωμένου Αγίου Νικολάου. Στη δεύτερη ζώνη εικονίζονται μαρτύρια Αγίων που διαχωρίζονται με ερυθρές ταινίες. Στο νότιο τμήμα, συνεχίζεται η αγιογράφιση, κυρίως με σκηνές από μαρτύρια Αγίων, όχι όμως ιδιαίτερα ευδιάκριτες, μιας και καλύπτονται από παχύ στρώμα καπνού. Το ξυλόγλυπτο τέμπλο του ναού είναι από καρυδιά. Στο σκουρόχρωμο σώμα του με τις περίτεχνες λαξευμένες φυτικές διακοσμήσεις, θαυμάζουμε τις ένθετες βυζαντινότροπες εικόνες και τις απαλές αρμονίες των θερμών και ψυχρών χρωμάτων, τα οποία έχουν χρησιμοποιηθεί. Μας εντυπωσιάζει το μπλε χρώμα κοβαλτίου που γεμίζει το βάθος και δημιουργεί αντίθεση με τα χρυσά φωτοστέφανα και τα χρυσά «τελειώματα των υφασμάτων, ενώ μόνο στην εικόνα του Αγ. Νικολάου γίνεται χρήση χρυσού, στο βάθος. Οι αυστηρές γεωμετρημένες μορφές με τα σκούρα γαιώδη πρόσωπα δένουν αρμονικά με το σκούρο καρυδένιο τέμπλο. Οι εικόνες πάνω από την Ωραία Πύλη διαθέτουν αρχιτεκτονικά στοιχεία στο βάθος και γενικότερα στοιχεία που δηλώνουν χώρο, δίχως όμως τη βοήθεια της προοπτικής. Σε ιδιαίτερο προσκυνητάρι έχει τοποθετηθεί η εικόνα του Αγίου Νικολάου που είναι παραμορφωμένη λόγω της φθοράς. Η εικόνα χρονολογείται περίπου από το 1600μ.χ. σύμφωνα με μαρτυρίες συντηρητών και σε αυτή γίνονται τα τάματα των πιστών. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο φωτισμός του ναού οφείλεται σε φυσική πηγή, τα κεριά. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006:25)

Στις πολυγωνικές πλάκες του δαπέδου και στα τέσσερα κέντρα των αψίδων του σταυρικού σχήματος παρατηρούμε ανάγλυφες παραστάσεις λαϊκής τεχνοτροπίας, οι οποίες περιβάλλονται από εξάγωνο πλαίσιο. Τα εικονιζόμενα σε αυτές ζώα είναι το λιοντάρι, ο ταύρος, ο δικέφαλος αετός και ο φτερωτός δαίμονας. Θρύλοι και δοξασίες έχουν συνδεθεί με το όνομα της Μονής. Ο Άγιος Νικόλαος Καρυάς είναι φιλέσπαχνος αλλά και αυστηρός τιμωρός για τους καταπατητές των χωραφιών του. Κάποτε, λένε, διέλυσε ολόκληρες οικογένειες που αποπειράθηκαν να οικειοποιηθούν την περιουσία του. Σύμφωνα με κάποιο θρύλο, κατά την επανάσταση του 1821 οι Τούρκοι έκαψαν το μοναστήρι, αλλά οι εικόνες διατηρήθηκαν άθικτες, ενώ η φωτιά έσβησε μόνη της. Ένας άλλος θρύλος αναφέρει ότι οι Πρασιώτες κλέφτες που λήστεψαν το μοναστήρι, έβαλαν φωτιά στα αναθήματα και στα κειμήλια, αφού δεν μπόρεσαν να τα πουλήσουν, αλλά αυτά δεν καίγονταν. Πρόκειται για μια σταυροπηγιακή Μονή, δηλαδή μοναστήρι που υπάγεται στη δικαιοδοσία του Πατριάρχη και όχι του εγχώριου επιτρόπου σύμφωνα με Σιγίλλιο που εξέδωσε ο Κύριλλος Α΄ του Λουκάρεως το 1622 και φυλάσσεται στη Βιβλιοθήκη Παρισίων! Μια δεύτερη απόδειξη, για τη δημιουργία της Μονής κατά την Πρώτη περίοδο της Τουρκοκρατίας, αποτελεί επιστολή του Γιάννη Μάγερη ο οποίος δωρίζει τα ρούχα του στο Μοναστήρι και την περιουσία του. Χορηγοί της εσωτερικής διακόσμησης του Ναού, της αγιογραφίας του, οι οποίοι πλήρωσαν το Γ. Μόσχο, ήταν τ' αδέρφια Κανίκλη! Η Μονή έχει υποστεί καταστροφές από Αλβανούς το 1770 και από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ. Σήμερα σώζονται δικαιοπρακτικά έγγραφα, αλλά και απανταχούσα του Ρέοντος και Πραστού Ιωσήφ (1782), ενετικά έγγραφα, ένα δίγλωσσο -στα Βενετσιάνικα κι Ελληνικά! Το 1932 είχε η μονή λειτουργούσε μόνο με τέσσερις μοναχούς. Το 1970 μετατράπηκε από αντρική σε γυναικεία (παράρτημα της Ι.Μ. Λουκούς)! Σήμερα, έχει μόνο δύο μοναχούς. Ο Άγιος Νικόλαος γιορτάζει στις 6 Δεκεμβρίου, αλλά επειδή το χειμώνα ο χώρος της Μονής δεν είναι εύκολα προσβάσιμος για το πλήθος των προσκυνητών, γιορτάζει και το καλοκαίρι στις 8 Ιουλίου, οπότε γίνεται και το πανηγύρι

•ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΑΛΑΙΟΠΑΝΑΓΙΑΣ ΓΛΥΠΙΑΣ

Το μοναστήρι βρίσκεται ανάμεσα στα χωριά Πλατανάκι και Άγιο Βασίλειο στις πλαγιές του Πάρνωνα σε μια περιοχή με ιστορικό αρχαιολογικό και αισθητικό ενδιαφέρον αφού για τους φυσιολάτρες αποτελεί ένα ιδιαίτερα όμορφο οδοιπορικό. (www.leonidion.gr/27-3-2012, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 18)

Σύμφωνα με τους μελετητές, εδώ τοποθετείται η αρχαία πόλη Γλύπια. Κατά την τελευταία περίοδο της Τουρκοκρατίας οι Τσάκωνες ονόμασαν το χωριό Λύμπια και οι ανασκαφές ανέδειξαν τμήματα της αρχαίας αυτής πολιτείας, δεν μπορούμε παρά να παρατηρήσουμε το

μεσαιωνικό πύργο ύψους 20 μέτρων περίπου, κτίσμα που μας θυμίζει έντονα τα γνωστά βιγλάτια της Λακωνίας στη Μονεμβασιά. (www.leonidion.gr/27-03-2012, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 24)

Στον ευρύτερο επίσης χώρο διακρίνουμε μακρινά σειραϊκά παρατηρητήρια της εποχής των κουρσάρων που σκοπό τους είχαν να προφυλάσσουν τις κατοικημένες περιοχές από τις λεηλασίες και τις επιδρομές. Το μικρό πευκώδες δάσος που βρίσκεται ο πύργος οδηγεί στο μοναστήρι της Παναγίας Ζωοδόχου Πηγής γνωστής ως Παλαιοπαναγιάς Γλυπίας. Η Μονή κτισμένη πιθανότατα πάνω σε αρχαίο ναό εγκαταλείφθηκε. Εδώ διακρίνουμε την ύπαρξη φθαρμένων τοίχων σε επίπεδο χαμηλότερο του ναού που θυμίζουν μοναστικά κελιά ενώ την αρχαία καταγωγή μαρτυρούν τα θραύσματα από αγγεία και τμήματα αρχαίου αγάλματος στην είσοδο του ναού. Ο ναός κτισμένος σε ρυθμό μονόκλιτης βασιλικής με ημικυκλική κόγχη ιερού είναι ασβεστωμένος εσωτερικά και εξωτερικά. Το μικρό του μέγεθος και η κάτοψη του, 4.40μέτρα, προσομοιάζουν στα δομικά χαρακτηριστικά των παλαιοχριστιανικών χρόνων στεγάζεται επίσης με σχιστολιθικές πλάκες όπως και τα σπίτια της ευρύτερης περιοχής. (www.leonidion.gr/27-03-2012)

Πιθανόν να υπάρχει αγιογράφηση σε όλη την επιφάνεια του εσωτερικού χώρου, αλλά οι ασβεστωμένοι ως ένα ανθρώπινο ανάστημα τοίχοι δε μας επιτρέπουν να τη διακρίνουμε. Μοιάζει να έχει αγιογραφηθεί δύο φορές και η νεότερη αγιογράφηση του 18ου αιώνα είναι και αυτή μισοκατεστραμμένη από ποικίλα χαράγματα επισκεπτών. Το τέμπλο είναι λιτό και ξυλόγλυπτο και στο υπέρυθρο της εισόδου αναγράφεται η εξής επιγραφή:

*«ΑΝΗΣΤΟΡΗΘΗ Ο Θ(ΕΙ)ΟΣ Κ(ΑΙ) ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΟΥΤ(ΟΣ) ΝΑ(ΟΣ) ΤΗΣ ΠΑΝΑΓΝΑ(ΝΤΟΥ)
ΘΕΟΜΗΤΟΡΟΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΕΠΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝΗΣ ΚΑΣΤΡΙ ΔΙ ΕΞΟΔΟΥ (ΚΑΙ) Κ(Ο)
Π(ΟΥ) ΚΥΜ ... ΜΕ(ΤΑ) ΣΥΜΒΙΟΥ Κ(ΑΙ) Τ(ΩΝ) ΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ(ΑΙ) ΣΙΝΑ».*

•Ιερά Μονή Παναγίας Κουνουπιάς

Αν ακολουθήσουμε τον επαρχιακό δρόμο που ξεκινάει από τα Πούλιθρα, οδηγούμαστε στο οροπέδιο των Πελετών και στη συνέχεια στο χωριό Κουνούπια. Στην στροφή του δρόμου θα δούμε να προβάλλουν, αμφιθεατρικά χτισμένα, τα παραδοσιακά σπίτια σε μία πλαγιά γεμάτη έλατα, πλατάνια και καρυδιές. Από εκεί διακρίνει κανείς το ορθογώνιο κτίριο της Μονής με τις αψίδες και τα κελιά, καθώς και το καμπαναριό του ναού. Σύμφωνα με την παράδοση, οι κάτοικοι βρήκαν την εικόνα της Παναγίας πάνω σε ένα δέντρο του οποίου το είδος δεν καθορίστηκε ποτέ και βεβαίως δεν υπάρχει πια. Το ονόμασαν «αγιόδεντρο» και έχτισαν το ναό γύρω στον 10ο αιώνα. Ο ναός είναι αφιερωμένος στην Παναγία, χτισμένος σε ρυθμό

εγγεγραμμένης σταυροειδούς βασιλικής, πάνω στα θεμέλια πιθανότατα αρχαίου ειδωλολατρικού ναού. Ανακαινίστηκε με δαπάνες ομογενών Κουνουπιωτών από την Αμερική μόλις το 1954, όπως μαρτυρεί η επιγραφή στο νεότερο μαρμάρινο τέμπλο, το οποίο και αντικατέστησε το ξύλινο φθαρμένο του αρχικού κτίσματος. Αξίζει να αναφερθεί ότι το παλιό τέμπλο διέθετε ξύλινο περίτεχνο σταυρό, ο οποίος σήμερα βρίσκεται στα Τσιτάλια. Ο σταυρός ήταν προσφορά των Ελλήνων εμπόρων από τη Ρωσία και φέρει μία οπή από τούρκικο όπλο, προερχόμενη κατά πάσα πιθανότητα από την εποχή που ο Ιμπραήμ με τα στρατεύματα του επιχείρησε να κάψει την εκκλησία το 1826. Ο ναός διεσώθη από το νερό που ανέβλυσε στο εσωτερικό του, ενώ μέχρι και σήμερα στο αριστερό κλίτος σώζεται σκεπασμένη η πηγή του αγιάσματος. (www.leonidion.gr/27-03-2012)

Στο μαρμάρινο τέμπλο διατηρούνται εικόνες εξαιρετης ποιότητας βασισμένες στην αυστηρότητα της βυζαντινής τεχνοτροπίας. Γίνεται χρήση θερμών χρωμάτων με έμφαση στην όχρα και στην όμπρα. Παρατηρείται μία ιδιαίτερη γεωμετρική αντιμετώπιση των μορφών με τα ξυλώδη σχεδόν χαρακτηριστικά των προσώπων, την έντονη πτυχολογία, τον εξωπραγματικό χώρο, με την προοδευτική ανάπτυξη των βράχων και την απουσία της προοπτικής σε οποιαδήποτε προσπάθεια απεικόνισης αρχιτεκτονικού χώρου όπως στην εικόνα της Αγίας Τριάδας. Χρησιμοποιήθηκαν δε φύλλα χρυσού στο βάθος, όπου δεν υπάρχει άλλος χώρος. Η έντονη διακόσμηση των ρούχων, με βυζαντινά μοτίβα στην εικόνα των Τριών Ιεραρχών, προσδίδει μία πολυπλοκότητα στις μορφές. Στην Ωραία Πύλη παρατηρούμε δύο ρώσικες εικόνες που στάλθηκαν ως δωρεά, λέγεται δε ότι τις φιλοτέχνησε ο αγιογράφος Βλαδίμηρος, υπεύθυνος για τμήμα της αγιογράφησης της εκκλησίας του Κιέβου και της Αγίας Σοφίας. Η σχεδόν ολοκληρωτική φθορά που έχουν υποστεί δεν μας επιτρέπει να τις μελετήσουμε. Άλλη μία αξιόλογη εικόνα, η Παναγία Πορταϊτίσσα είναι δωρεά της Μονής Ιβήρων στο μοναστήρι της Κουνουπιάς. (www.leonidion.gr/27-03-2012)

Η Μονή σήμερα κατοικείται δυστυχώς μόνο από ένα γηραιό μοναχό και γιορτάζει στις 15 Αυγούστου, ημέρα της Κοίμησης της Θεοτόκου. Τελείται τριήμερο πανηγύρι με παραδοσιακούς χορούς της περιοχής. Την παραμονή γίνεται η περιφορά της εικόνας με τα αμέτρητα τάματα. Οι ξενώνες της Μονής μπορούν να φιλοξενήσουν τους πιστούς. (www.leonidion.gr/27-03-2012)

•ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΤΙΜΙΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ

Παλιό ανδρικό μοναστήρι αφιερωμένο στον Ιωάννη τον Πρόδρομο. Βρίσκεται στο φαράγγι του ποταμού Τάνου κοντά στο χωριό Περδικόβρυση του Καστριού και είναι χτισμένο πάνω σε

απόκρημνο βράχο. Το γύρω τοπίο είναι επιβλητικό και ανόθευτο. Μεταγενέστερη επιγραφή μαρτυρεί την ιστορική παρουσία της μονής από το 1126. Άλλες επιγραφές επίσης μαρτυρούν ότι ανακαινίστηκε τον 18 αιώνα. Με βάση αυτές και άλλες υπάρχουσες γραπτές μαρτυρίες, το Μοναστήρι θεωρείται σαν το παλαιότερο της Πελοποννήσου. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 25)

Η ιστορία του Μοναστηριού είναι πλουσιότατη. Λόγω της απρόσιτης θέσης του, χρησιμοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του αγώνα του 1821 σαν ορμητήριο κατά του Ιμπραήμ και σαν καταφύγιο κατά τη διάρκεια των επιδρομών του. Μάλιστα ο νερόμυλός του άλεθε πυρίτιδα για τις ανάγκες του αγώνα. Είναι το μόνο που άντεξε την πολιορκία από τα στρατεύματα του Ιμπραήμ ο οποίος την πολιορκήσε δύο φορές χωρίς επιτυχία (υπάρχουν αρκετές σχετικές αναφορές από Μακρυγιάννη και άλλους). Μάλιστα το Μοναστήρι διέθεσε μεγάλο μέρος από την περιουσία του για να ξαναχτιστούν πολλά από τα κατεστραμμένα Μοναστήρια της Αρκαδίας. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 25)

Το καθολικό βρίσκεται στον πρώτο όροφο της νότιας πτέρυγας και νοτιανατολικά, μέσα στο κοίλωμα του βράχου. Πάνω από τη νότια είσοδο του ναού, η εντοιχισμένη πλάκα φέρει την επιγραφή με χρονολογία μεταγενέστερη της ιδρύσεως: «*Ο θεός ούτος ναός του ΠΡΑ εκτίσθη διά συνδρομής και εξόδων παρά του κυρίου Ιωάννου Πύκλη και ηγουμένου Αρσενίου, εν έτει από Χριστού 1126*». Το εσωτερικό του ναού έχει σχήμα Γ, προσαρμόστηκε στη μορφολογία του σπηλαίου. Σήμερα σώζονται σε κακή κατάσταση τοιχογραφίες αφού οι περισσότερες έχουν καλυφθεί με ασβέστη. Ο τρούλλος στηρίζεται από τέσσερις καμάρες. Οι τοιχογραφίες της Παναγίας και των Τριών Ιεραρχών που βρίσκονται στο Ιερό Βήμα θυμίζουν ότι έχουν γίνει με τεχνοτροπία ζωγράφων του 18^{ου} αιώνα. Το τέμπλο είναι ξυλόγλυπτο και έχει φορητές εικόνες του 18^{ου} αιώνα.

Σημαντική είναι η συμβολή της στους αγώνες του 1821. Πολλοί μοναχοί της, πολέμησαν για τον αγώνα, πρόσφερε καταφύγιο στα γυναικόπαιδα όπως το 1826 όταν εκατό υπερασπιστές της Τσακωνιάς, απέτρεψαν την καταστροφή της μονής και σώθηκαν έτσι όσοι άμαχοι ήταν μέσα. Κατά διαστήματα λειτουργούσε μονή ως σχολή για τα ελληνόπουλα ενώ εκείνα τα χρόνια είχε μετατραπεί και σε νοσοκομείο για τους τραυματίες. Στις 15 Μαρτίου 1834 μεταξύ των διατηρουμένων μονών αναφέρεται ως η πολυανθρωπότερη της περιοχής ενώ το 1859 χαρακτηρίζεται από την Ιερά Σύνοδο ως πολύ οργανωμένη. Όσο περνούσαν τα χρόνια τόσο λιγόστευαν οι μοναχοί της με αποτέλεσμα το 1973 να έχει μείνει μόνο ο ηγούμενος Χριστόφορος Διαμαντάκος μαζί με τον γέροντα Ευθύμιο.

Το 1980 η μονή μετατράπηκε σε γυναικεία με πρώτη ηγουμένη την Ανυσία , η αδελφότητα από τότε αγωνίζεται για να ανακατασκευάσει το μοναστήρι η ημέρα που γιορτάζουν τον Τίμιο Πρόδρομο είναι η 29^η Αυγούστου. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 25)

•Αγ. Γεώργιος - Μετόχι Ιερά Μονή Καρυάς - Τυρός

Για το μοναστήρι αυτό δεν έχουμε πολλές πληροφορίες. Οι μοναχοί μένουν για λίγο καιρό στον Άγιο Γεώργιο ενώ τον περισσότερο βρίσκονται στην Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου Καρυάς. Πρόκειται για ένα παλιό νοικοκυρεμένο μετόχι της Ιεράς Μονής Καρυάς στον Τυρό το οποίο εξυπηρετεί τους μοναχούς της, οι οποίοι καλλιεργούν και τα κτημάτων της. Είναι ένα κάτασπρό, διώροφο κτίσμα με μια μακρόστενη βασιλική πρόσφατα επιδιορθωμένη. Είναι ένας τόπος γαλήνιος γαλήνιος, ψηλά και δυτικά του μέσα Τυρού με εύκολη πρόσβαση. Στα δυτικά είναι ζωσμένο σχεδόν από απροσπέλαστα βράχια ενώ ανατολικά ξανοίγουν ο αργολικός κόλπος, οι βουνοκορφές της Αργολίδας, οι Σπέτσες. Η μνήμη του Αγίου Γεωργίου τιμάται κάθε χρόνο στις 23 Απριλίου με τοπικό πανηγύρι. (<http://users.otenet.gr/27-03-2012>, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 28)

•Άγιος Δημήτριος (Ρεοντινό)

Κρυμμένη μέσα στα ρέματα μετά την Παναγία της Ορθοκωστιάς βρίσκεται το μετόχι της, που είναι η παλιά Ιερά Μονή του Αγίου Δημητρίου του Ρεοντινού. Το όνομά του το πήρε από την αρχαία ονομασία του διπλανού όρους του Οριόντα. Το μοναστήρι το αποκαλούσαν: « Μοναστήρι του Οριοντινός», το «Ριοντινό» και «Ρεοντινό». Εί'ναι άγνωστος ο χρόνος κατασκευής του έπειτα από την ερήμωση των αρχαίων Ορειών και της ακρόπολης του κάστρου του. Η πιο παλιά αναφορά της Μονής του Αγίου Δημητρίου του Ρεοντινού βρίσκεται σε μια επιγραφή του έτους 1698, όπου αναφέρεται πως ο Γεώργιος Καραμάνος έδωσε χρήματα για την ανακαίνιση του καθολικού και για τις τοιχογραφίες του. Η παρακάτω επιγραφή μαρτυρά ότι το 1736 έγιναν και άλλες εργασίες:

1734, ΜΑΡΤΙΟΥ Α

ΚΑΤΕΣΤΡΩΘΗ ΤΟ ΕΛΑΦΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ

ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΟ ΕΠΙΚΛΗΝ ΡΕΟΝΤΙΝΟ

ΔΙ' ΕΞΟΔΟΥ ΤΟΥ ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

Το όνομα της μονής ακούγεται και στα 1792 όπου και μαθαίνουμε ότι ήταν σταυροπηγιακός και στα 1812 αλλά και στα 1825 όπου ηγούμενός του ήταν ο Παρθένιος.¹⁶ Από τα ερείπια εύκολα καταλαβαίνει κανείς την αρχιτεκτονική του δομή. Ο Ναός είναι μονόκλιτος σταυροειδής με τρούλο σκεπασμένος με πλάκες διατηρεί τις τοιχογραφίες καθαρές (1698). Το τέμπλο είναι όμορφα σκαλισμένο, μάρτυρας παλιάς αίγλης. Ακμάζει κατά τον ΙΗ΄ αιώνα και ακολουθεί η διάλυση κατά το 1834 όπως συμβαίνει με τα περισσότερα μοναστηράκια της Κυνουρίας. (<http://users.otenet.gr/~27-03-2012>, Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 19)

•Αγιος Ιωάννη ο Πρόδρομος (το εγκλειστούρι)

Το μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου ή Εγκλειστουρίου ή Εγκλειστούρι ή Εγκλεισούρι ή Κλειστούρι ή Κλεισούρας βρίσκεται μεταξύ Καστάνιτσας και βορειοανατολικά του Πραστού όπου και σήμερα υπάρχει το εξωκλήσι του Προδρόμου. Το καθολικό της παλιάς μονής που είναι και το σημερινό εξωκκλήσι, διατηρείται πάρα πολύ καλά και δίπλα του σώζονται κάποια κελιά. . Ο Ιερός Ναός διατηρεί τοιχογραφίες οποίες ανήκουν στην Κρητική Τεχνοτροπία (αρχές του ΙΗ΄ αιώνα). (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 25)

Το 1806 ο Leake το ονομάζει «Κλεισούρα» και στα 1812 ήταν εν ενεργεία καθώς το αναφέρει στη «Διαθήκη» του ο Επίσκοπος Ιάκωβος ο Χλωμός. Κατά τη διάρκεια του αγώνα του 1821 το μοναστήρι υπήρχε με ηγούμενο τον Ιωσήφ (1825), μετά όμως την απελευθέρωση διαλύθηκε και αργότερα υπαγόταν ως μετόχι στη μονή Ορθοκωστάς, όπου υπήρχαν και τα παλιά εκκλησιαστικά του σκεύη. Κατά τα νεώτερα χρόνια το σκαλιστό του τέμπλο μέσα στο ξωκλήσι κάηκε. Δυτικά από το Εγκλειστούρι στα πεντακόσια μέτρα υπήρχε και ένα παλιότερο μοναστήρι αυτό του Αγίου Νικολάου, που μερικά από τα χαλάσματά του βρίσκονται στο χωράφι του Πραστιώτη Ευστρατίου Σούρσου ή Σουφλέρη. Κάποια από τα χωράφια ξαναδώθηκαν στο Εγκλειστούρι όπως φαίνεται και σε απογραφή του 1900. (Ιω. Εμμ. Νουχάκη, 1901:627).

Το παλιό μοναστήρι γιορτάζει σαν εξωκλήσι στις 29 Αυγούστου, την επέτειο δηλαδή της γιορτής του Προδρόμου.

•Μετόχι Ευαγγελισμού της Θεοτόκου

Το πρώτο Μετόχι, αυτό του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, βρίσκεται στην πατριαρχική ιδιοκτησία, εκτάσεως πεντακοσίων στρεμμάτων της Ιεράς Μονής Αρτοκωστά. Είναι ένα πολύ

¹⁶ Μ. Δέφνερ: «Λεξικόν», σελ.311-312 και 167.

παλιό μετόχι αν αναλογιστούμε, ότι υπάρχει γραπτή ανακαίνιση του 1714! Ανατολικά του Αγίου Ανδρέα σε απόσταση 1.5 km διακρίνεται ο πύργος του Μετοχίου της Παναγίας Ορθοκωστιάς. Υπάρχουν παλιά κτίσματα, μερικά από τα οποία διατηρούν ακέραια την αρχική του μορφή. Άλλα είναι ερείπια κι άλλα είναι επισκευασμένα που αποτελούν σύγχρονη κατοικία. Το κατανυκτικότατο ναΐδριο του Ευαγγελισμού είναι μικρό, γεμάτο μαυρισμένες τοιχογραφίες, ιδανικός χώρος για παράκληση στην Παναγία για αλάφρωμα και αναγέννηση ψυχής. Εντυπωσιακός είναι ο εσωτερικός πύργος, του Μετοχίου, ύψους 10 μέτρων και πλάτους 6,60 (τετραώροφος)! Διαθέτει μια μικρή σιδερένια πόρτα, τις πολεμίστρες, τις καταχύστρες, τα παράθυρά του δεσπόζει σε όλη την περιοχή και είναι σαν να μεταφερόμαστε σε βενετσιάνικες εποχές. Εντοιχισμένες επιγραφές πληροφορούν ότι ανακαινίσθηκε η μονή και ο πύργος το 1714/5 από τον ηγούμενο Ησαΐα, μια δραστήρια μορφή. Τον χειμώνα μονάζουν στο μετόχι αυτό οι μοναχές της Ιεράς Μονής της Αρτοκωστιάς. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 24)

•Αγιος Νικόλαος - Παντελεήμων Κοντολινάς

Αυτό το ξωκλήσι ανήκει στο ορεινό χωρίο της Καστάνιτσας και είναι κρυμμένο στο λόγγο σε κατάφυτη περιοχή από καστανιές και έλατα δίνοντας έναν άλλο μοναστικό τόνο. Η παλαιότερη πληροφορία για την Κοντολινά είναι από το πατριαρχικό σιγίλλιο του 1628, που έφερε την σφραγίδα με την χρονολογία του 1700. Από ένα άλλο έγγραφο που είναι πωλητήριο γράμμα του 1751 στο οποίο υπογράφει ο Επίσκοπος Ρέοντος και Πραστού Νεκτάριος μαθαίνουμε την ύπαρξη της μονής. Τη ίδια εποχή αναφέρεται και η ύπαρξη δύο ιερομόναχων του Διονυσίου και του Θεοδώρητου (ο οποίος αργότερα έγινε και δεσπότης). Σε ανακαίνιση του 18^{ου} αιώνα χρησιμοποιήθηκε για τις τοιχογραφίες ο αγιογράφος Παναγιώτης Οικονόμου Κουλιδάς. Η ιστορία του ναού καταγράφεται συνολικά μεταξύ των ετών 1628 και 1834 οπότε διαλύεται. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 28)

•Ιερά Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου Παλαιοπαναγιάς

Στις πρώτες στροφές του δρόμου Άστρους - Παναγίας Μαλεβής - Αγίου Πέτρου, αριστερά, εκεί που σμίγουν τα ρέματα της απέναντι βουνοπλαγιάς έχει θρονιάσει η Παναγία, η Αγία Ελεούσα από τα παλιά. Το γραφικό μοναστήρι έχει γνωρίσει αρκετές καταστροφές κατά την διάρκεια της ιστορίας του με αποτέλεσμα να γίνεται δύσκολη η συλλογή εξακριβωμένων στοιχείων έτσι ώστε να καταγραφεί για το ποια ακριβώς είναι η ιστορία του. Λέγεται πως ιδρύθηκε το 1310 και μέχρι το 1990 ήταν ανδρική μονή. Ο ναός αφιερωμένος στην Κοίμηση της Θεοτόκου και είχε τοιχογραφίες που επικαλύφθηκαν. Πρόκειται για ένα σταυρεπίστεγο τετρακίονιο ναό και σήμερα σώζονται λειψανοθήκες με διάφορα τμήματα αγίων. Το σέμνωμα της μονής είναι η

εικόνα της Παναγίας. Το μοναστήρι διατηρεί σε κοντινή απόσταση μετόχι. Η μονή σήμερα είναι γυναικεία. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 28, Λεκκός, 1998: 94)

•Αγία Τριάδα Μελιγούς

Ένα ξεχασμένο μοναστηριακό κτίσμα της Κυνουρίας είναι και η πάλαι ποτέ Ιερά Μονή Αγίας Τριάδος. Φτάνει κανείς εκεί ακολουθώντας τον αγροτικό χωματόδρομο που ξεκινά αριστερά του επαρχιακού δρόμου Άστρους- Αγίου Πέτρου. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 28)

Ανάμεσα από ερειπωμένα κτίσματα ξεπροβάλλει, σαν μέσα από κρυψώνα, ένας ογκώδης ναός. Στο εξωτερικό τύμπανο του τρούλου διακρίνονται όμορφα κεραμικά διακοσμητικά. Τέτοια είχαν, πριν από μερικά χρόνια, όλοι οι τοίχοι, όπως και θραύσματα αρχαίων ανάγλυφων αλλά η σύγχρονη κεραμοσκεπή κατάστρεψε αυτά τα στοιχεία.

Στο εσωτερικό, ο πανύψηλος τρούλος προκαλεί το θαυμασμό, καθώς είναι στηριγμένος σε τέσσερις πεσσούς και διακοσμημένος από λαϊκές τοιχογραφίες του ΙΗ΄ αιώνα, που είναι και ο αιώνας ακμής της Μονής, η οποία διαλύεται το 1834. Η Μονή γιορτάζει τη Δευτέρα της Πεντηκοστής, γιορτή του Αγίου Πνεύματος. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 28)

•Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος

Απέναντι της αφετηρίας προς Αγία Τριάδα, δεξιά του επαρχιακού δρόμου Άστρους - Αγ. Πέτρου, αρχίζει ο αγροτικός χωματόδρομος που οδηγεί στα Χαντάκια. Ένα από τα παρακλάδια του μας φέρνει στη διαλυμένη κατά το 1834 Ιερά Μονή Ιωάννου του Θεολόγου. Είναι ένας μικρός ναός ανάμεσα σε ισοπεδωμένα ερείπια, κατάλευκος, σταυροειδής με τρούλο, σύγχρονη κεραμοσκεπή και αντηρίδες για στήριγμα από τις ρωγμές των τοίχων. Εντυπωσιάζουν οι εκφραστικότερες λαϊκές τοιχογραφίες (1754) του Ιερέα Κουλιδά από τον Άγιο Ιωάννη και του γιου του. Ακμάζει κατά το τέλος του ΙΗ΄ αιώνα και αρχές του ΙΘ΄ οπότε διαλύεται. Στο πέρας των χρόνων υπήρξαν πολλοί που θέλησαν να μείνει στον αιώνα το όνομά τους χαράσσοντας το πάνω σε πρόσωπα, ενδύματα, μέλη σώματος αγίων και αλλού. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 28)

4.4 ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ

Ως παραδοσιακοί οικισμοί θεωρούνται οι οικισμοί που έχουν διατηρήσει αναλλοίωτη την εικόνα που είχαν στο παρελθόν καθώς και τον τοπικό τους χαρακτήρα. Οι παραδοσιακοί οικισμοί είναι βασικό στοιχείο της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής πολιτιστικής κληρονομιάς και της φυσιογνωμίας της Ελλάδας και αποτελούν εντυπωσιακά αξιοθέατα της χώρας. Αρκετά κτίρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής έχουν σήμερα αποκτήσει νέες χρήσεις και στεγάζουν διάφορες λειτουργίες όπως τουριστικά καταλύματα, μουσεία, εκθέσεις, εστιατόρια, δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες, κ.λ.π.

Οι χαρακτηρισμένοι με νομοθετική ρύθμιση ως παραδοσιακοί οικισμοί στην Ελλάδα που έχουν χαρακτηριστεί με ευθύνη του Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής, ξεπερνούν σε αριθμό τους 800.830 οικισμούς.

Η Γενική Διεύθυνση Πολεοδομίας-Διεύθυνση Πολεοδομικού Σχεδιασμού και συγκεκριμένα το Τμήμα Παραδοσιακών Οικισμών του Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής έχει δημιουργήσει έναν κατάλογο με τους ανακηρυγμένους με νομοθεσία παραδοσιακούς οικισμούς της Κυνουρίας οι οποίοι είναι: (<http://www.buildings.gr/14-04-2012>)

-ΠΡΑΣΤΟΣ, ΦΕΚ594, ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ 13/11/1978 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

-ΚΑΣΤΑΝΙΤΣΑ, ΦΕΚ 908, ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ 13/11/1998 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

-ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ, ΦΕΚ 908, ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ 13/11/1998 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

-ΚΑΤΩ ΔΟΛΙΑΝΑ, ΦΕΚ908, ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ 13/11/1998 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

-ΚΟΣΜΑΣ, ΦΕΚ908, ΚΟΣΜΑ 13/11/1998 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

-ΚΟΥΝΟΥΠΙΑ, ΦΕΚ 908, ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ 13/11/1998 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

-ΠΕΡΑ ΜΕΛΑΝΑ, ΦΕΚ 908, ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ 13/11/1998 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

-ΠΟΥΛΙΘΡΑ, ΦΕΚ 908, ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ 13/11/1998 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

-ΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΗ, ΦΕΚ 908, ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ 13/11/1998 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

-ΠΛΑΤΑΝΟΣ, ΦΕΚ 594, ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ 13/11/1978 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

-ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ, ΦΕΚ 908, ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ 13/11/1998 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

-ΣΑΠΟΥΝΑΚΑΪΚΑ, ΦΕΚ 908, ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ 13/11/1998 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

-ΤΥΡΟΣ, ΦΕΚ 908, ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ 13/11/1998 ΚΗΡΥΞΗ/MΕΤΑΒΟΛΗ

Πως αναπτύχθηκαν οι Παραδοσιακοί Οικισμοί στην Κυνουρία

Την περίοδο της Τουρκοκρατίας και πριν την Επανάσταση η περιοχή της Κυνουρίας και κυρίως το νότιο κομμάτι της, γνωρίζει μια περίοδο οικιστικής ανάπτυξης. Η ανεπτυγμένη εμπορική

δραστηριότητα οδήγησε στην ανάλογη οικονομική ακμή και ακολούθως σε πλούσια οικοδομική δραστηριότητα. Την περίοδο αυτή ξεχωρίζει ο Πραστός ως οικονομικό και εμπορικό κέντρο. Χαρακτηριστικά έλεγαν πως: «*Η Πόλη βγάζει τ' άσπρα (akce=ασημένιο οθωμανικό νόμισμα) και ο Πραστός τα κάνει πάστρα*». Διατήρησε την ακμή του έως το 1826 που κήκε από τον Ιμπραήμ. Οι κάτοικοι του Πραστού εγκαταστάθηκαν τότε μόνιμα στο Λεωνίδιο, το οποίο άρχισε να αναπτύσσεται σταθερά. Με τις νέες συνθήκες που επικράτησαν, το Λεωνίδιο απέκτησε τον αστικό χαρακτήρα που διατήρησε μέχρι τις αρχές του 20ου αι. (Ρίζες Ελλήνων, χ.χ:104-108). Η πέτρα και το ξύλο είναι τα υλικά που διαμορφώνουν τον οικοδομικό χαρακτήρα της περιοχής. Η χρήση μεταλλικών στοιχείων περιορίζονται κυρίως σε καρφιά. Οι λίθοι που χρησιμοποιούνται προέρχονται είτε από την ίδια την εκσκαφή είτε από κάποιο άλλο σημείο της περιοχής. Το είδος των λίθων που επικρατεί είναι οι αργοί λίθοι που δεν έχουν υποστεί ή έχουν ελάχιστη επεξεργασία. Το χτίσιμο της πέτρας είναι μια παραδοσιακή τέχνη που ξεπέρασε τα όρια του νομού και μορφοποίησε οικοδομικά και την Κυνουρία (www.arcadia.ceid.upatras.gr/29-03-2012, Κυνουρία-Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, Μάρτιος 2006:40, Παραδοσιακοί οικισμοί, 2007:9)

Το χαρακτηριστικό πολεοδομικό στοιχείο των χωριών της Κυνουρίας είναι οι διπλοκατοικίες, δηλαδή το «πάνω» και το «κάτω» χωριό, για παράδειγμα: Πάνω και Κάτω Δολιανά, Αγιάνης και Άστρος, Πάνω και Κάτω Κούτρουφα κλπ. Αυτό το φαινόμενο συναντιέται σχεδόν σε όλη την Ελλάδα, πεδινή και νησιωτική, όπου συνήθως το χωριό μοιράζεται στα δύο, σε δύο μεγάλες γειτονιές, πιθανόν από ένα κεντρικό δρόμο ή μια πλατεία. Η ιδιαιτερότητα των χωριών και των διπλοκατοικιών της Κυνουρίας συνίσταται στο γεγονός της ύπαρξης δύο πραγματικά διαφορετικών χωριών, με αρκετή χιλιομετρική απόσταση μεταξύ τους, π.χ. Πάνω και Κάτω Δολιανά, Πάνω και Κάτω Βέρβαινα. Το 1805 όταν ο Leake βρέθηκε στο Άστρος ξεχώρισε ομάδες από καλύβια που άνηκαν στους ορεινούς οικισμούς του Αι-Γιάννη, Μελιγού, Κορακοβούνι και Πραστού ως κύριες κατοικίες.¹⁷ (Φιλιππίδης Δ., 1985:9, www.arcadians.gr/29-03-2012, Ευελπίδης Χρ.-Τσαούσης Σπ., 1944:21)

Το χειμώνα όμως, κατέβαιναν στον κάμπο, έμεναν στα χειμαδιά, μάζευαν τις ελιές, καλλιεργούσαν τη γη, ξεχειμώνιαζαν τα ζωντανά. Έτσι, δημιουργήθηκαν στον κάμπο μικροί οικισμοί, τα «*Καλύβια*»: τα Αγιαννίτικα, τα Μελιγγίτικα, τα Πραστιώτικα κτλ. που αντιστοιχούσαν στους ορεινούς οικισμούς. Οι πρώτοι πεδινοί οικισμοί και οι «Σκάλες», τα υποτυπώδη λιμάνια δηλαδή, δημιουργήθηκαν τον 18^ο αιώνα αλλά κατοικήθηκαν μετά την Απελευθέρωση. (www.arcadians.gr/29-03-2012, Ευελπίδης Χρ., 1944:21)

17. Στη σημερινή Τσακωνιά οι κάτοικοι που εγκαταστάθηκαν μόνιμα στους πεδινούς οικισμούς και σε μεγάλο βαθμό εγκατέλειψαν την κτηνοτροφία διατηρούν καλύβια σε απομακρυσμένα χωριά

Η πολεοδομική οργάνωση της Κυνουρίας έχει αρκετές διακυμάνσεις αφού συναντάμε όλους τους τύπους οργάνωσης που υπάρχουν και στην ηπειρωτική Ελλάδα όπως οχυρές κατοικίες και συγκροτήματα, οικίες σε αυλές με ψηλό μαντρότοιχο, σπίτια κτισμένα σε σειρές με μέτωπο στο δρόμο και αραιοκτισμένα αγροτικά σπίτια. Τις περισσότερες φορές συνυπάρχουν, όπως στον Πραστό, τα πυργόσπιτα των πλουσίων εμπόρων με τις απλές εποχιακές κατοικίες των κτηνοτρόφων και στο Λεωνίδιο οι αστικές οικίες, δείγματα ακμής του 19ου αι., με τα αγροτόσπιτα των γεωργών.(www.arcadians.gr/29-03-2012)

Οι οικίες στην Κυνουρία χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

α) το ισόγειο καλύβι και

β)το δίπατο σπίτι.

Τα καλύβια με τη σειρά τους χωρίζονταν στα: *πεδινά* (κατοικούνταν το χειμώνα), στα *ορεινά* (ήταν οι εποχικές κατοικίες των βοσκών ή των γεωργών) και στις *παρυφές των οικισμών* (στέγαση των κοινωνικά κατώτερων στρωμάτων). Το σπίτι αποτελεί ιδιαίτερο τύπο πλατυμέτωπης κατοικίας που υπάρχει μέσα στους οικισμούς. Η διαίρεση των ανθρώπων από τα ζώα γίνεται στο δίπατο σπίτι, όπου στο ανώγειο βρίσκονται οι κύριοι χώροι διαμονής και στο κατώι τα ζώα και οι αποθήκες, από αυτό συμπεραίνει κανείς και το ανώτερο βιοτικό επίπεδο αλλά και τις αυξημένες ανάγκες που υπήρχαν.(www.arcadians.gr/29-03-2012, Φιλιππίδης, 1985:14)

Ο Θανάσης Κωστάκης μας πληροφορεί πως η πιο πρωτόγονη μορφή καλυβιού είχε την εξής μορφή: πλατυμέτωπο μονώροφο, με ξύλινη στέγη, δάπεδο από χώμα, μικρά ανοίγματα, ξουστάγι (δηλαδή εξώστη στην είσοδο) και τζάκι χωρίς καμινάδα στον άξονα μιας στενής πλευράς, το καλύβι μπορεί να έχει εσωτερικά δύο ή τρεις αναβαθμίσεις δαπέδου. (Κωστάκης Θ.,1960-1961:268)

Στην κατηγορία των καλυβιών περιλαμβάνονται και οι καμάρες, δηλαδή χώροι που χρησιμοποιούνται αντί για ξύλινη στέγη, θολωτή με κάλυψη από κεραμίδια. Οι καμάρες χρησίμευαν και ως κρυψώνες πολλές φορές εξαιτίας του κενού χώρου που δημιουργούνταν μεταξύ πατώματος και καμάρας. (Φιλιππίδης,1985:14)

Ο συνήθης διαχωρισμός των δωματίων έχει ως εξής:

1)η	εμπάτη,η	είσοδος,	στα	ανατολικά
2)	το χειμωνιάτικο όχι κατά τον κανόνα βορινό (χώρος διαμονής το χειμώνα με το τζάκι),			
3)	η συνήθως δυτική καμαρούλα ή κελάρι ή γκιλλέρι (μικρός χώρος αποθήκης ή και ύπνου), και			
4)	μεσημβρινά, κανονικά σε άλλα σπίτια με παράθυρα και αργότερα με μπαλκόνια, ο νοντάς ή "μουσαφίρ-οντάς" (ξενώνας) ή "σάλα" ή "πάτωμα".			

Δεν υπήρχαν εγκαταστάσεις υγιεινής. Το νερό το έφερναν από τη βρύση του χωριού μέσα σε βαρέλα. Στο χειμωνιάτικο υπήρχε μεταγενέστερα ένας νεροχύτης. Μέσα στο σπίτι δεν έφτιαχναν

ποτέ αποχωρητήριο αλλά υπήρχε στον κήπο ή στην αυλή ένα μικρό κατασκεύασμα με λάκκο, ο απόπατος. (<http://arcadia.ceid.upatras.gr/29-03-2012>)

Στην αυλή υπήρχαν και άλλα συμπληρωματικά: ο φούρνος, το κοτέτσι, το κουμάσι (για τα χοιρινά), ο ληνός και η στοίβα με τα καυσόξυλα. Ο φούρνος σε μερικές περιπτώσεις συνδυαζόταν με πρόχειρη συμπληρωματική κατασκευή, το λεγόμενο "φουρνόσπιτο". Σε μερικές περιπτώσεις υπάρχει στάβλος (που προστίθεται σταδιακά αργότερα). Τέλος, η αυλή έκλεινε με καμαρωτή αυλόπορτα.

Το δίπατο σπίτι έχει τετράρριχτη στέγη, ξύλινο πάτωμα, γωνιά (εστία με τζάκι), περισσότερα και μεγαλύτερα παράθυρα. Το κατώι χρησιμοποιείται ως στάβλος και αποθήκη. Με εξωτερική σκάλα, που σταματά στον εξώστη, γίνεται η πρόσβαση στον όροφο που συνήθως είναι μονόχωρος ή χωρίζεται στα δύο με τη μεσάντρα (λεπτό εσωτερικό τοίχο), όπως σε σπίτια στο Λεωνίδιο. Ο εξώστης είναι συνήθως σκεπασμένος με ξύλινη ξεχωριστή στέγη, η οποία στηρίζεται σε ξύλινες κολόνες (χαγιάτι), αλλά απαντά και ξεσπέπαστος (λιακωτό). Στα πιο πλούσια δίπατα σπίτια, κάτω από τον εξώστη υπάρχει ψηλό θολωτό άνοιγμα, απ' όπου γίνεται η πρόσβαση στο κατώι. Στην περιοχή της Τσακωνιάς, κυρίως, δημιουργείται στο θόλο αυτό, πάνω από τη δημιουργία του τόξου, ειδικό πατάρι που χρησιμοποιείται ως χώρος αποθήκευσης του άχυρου. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία:40, Φιλίππιδης 1985:40)

Μαζί με τα απλά σπίτια εμφανίζεται και η κατοικία της οικονομικής ολιγαρχίας που οι χώροι είναι πιο επιμελημένοι και πολυπληθείς. Σε αυτά τα κτίσματα υπάρχει η ανάγκη της προστασίας από τους επιδρομείς και γι' αυτό χτίζουν κτίρια ψηλά με περιορισμένα ανοίγματα στα χαμηλά σημεία. Κάποιες φορές τα κτίρια αυτά έχουν κυλινδρικούς πυργίσκους με πολεμίστρες στις γωνίες τους όπως ο «Πύργος του Αγά» στον Άγιο Πέτρο. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία:40-44)

•Οι παραδοσιακοί οικισμοί

ΛΕΩΝΙΔΙΟ

Το Λεωνίδιο χαρακτηρίζεται από γραφική τοπική αρχιτεκτονική, μοναδική στην Αρκαδία. Χαρακτηριστικά δείγματά της είναι η αγορά στο κέντρο της πόλης με τον κεντρικό της δρόμο, και πολλά όμορφα αρχοντικά διεσπαρμένα στην πόλη, με όμορφες αυλόπορτες, χαρακτηριστικά χρώματα στα επιχρίσματα και πλούσιο εσωτερικό διάκοσμο. Μερικά από αυτά έχουν τη μορφή πύργου. Όπως: «**Ο Πύργος του Τσικαλιώτη**», που βρίσκεται στο Λεωνίδιο και κατασκευάστηκε το 1808. Η τυπική διάταξη του πύργου είναι σε σχήμα Γ, σε δύο στάθμες. Στη χαμηλότερη υπάρχει μια διμερής διάρθρωση, με το τζάκι στο πίσω χώρο που συνορεύει με βοηθητικούς χώρους στο άλλο σκέλος Γ. Το μπροστά μέρος που βλέπει στο δρόμο είναι ένας χώρος υποδοχής με ξύλινη οροφή. Στην ψηλότερη στάθμη υπάρχει η εξώπορτα που βρίσκεται μετωπικά σε αυτόν που ανεβαίνει τη σκάλα και οδηγεί στη σάλα με τα περιμετρικά παράθυρα και τους φεγγίτες ενώ

μια δεύτερη πόρτα στα αριστερά όπως ανεβαίνει κανείς θα βρει τον οντά, με τα συμμετρικά παράθυρα με φεγγίτες, το σκαλιστό ταβάνι, την τοξοστοιχία που επαναλαμβάνει τα κοιλόκυρτα κομμάτια που διακοσμούν το ξουστάγι. Στο πίσω μέρος του ορόφου θα βρει κανείς το δεύτερο τζάκι ακριβώς πάνω από το προηγούμενο του πρώτου ορόφου όπου και μοιράζονται την ίδια καπνοδόχο. Υπάρχει ισόγειο κτίσμα στο βάθος της αυλής με ένα πλευρικό μαντρότοιχο γεμάτο πολεμίστρες που καταλήγει σε γωνιακό πυργάκι για την άμυνα της αυλής, δεξιά από την αυλόπορτα. Έχει μερικώς αποκατασταθεί και σχεδιάζεται να στεγάσει μουσείο. Λόγω όμως των χαμηλών ρυθμών χρηματοδότησης, οι εργασίες αποκατάστασης έχουν διακοπεί και έτσι ο πύργος παραμένει ακόμα ημιτελής. Παρόλα αυτά φιλοξενεί κατά καιρούς καλλιτεχνικές εκθέσεις και εκδηλώσεις. Άλλος τέτοιος **πύργος** είναι αυτός του **Πολύτιμου** που δημιουργήθηκε το 1816 πρόκειται για ένα τυπικό μακρυνάρι με βοηθητικά στο ισόγειο, το οποίο στεγάζεται ολόκληρο με κάμαρα, με τους κύριους χώρους στον όροφο που φτάνει κάποιος ανεβαίνοντας μια φαρδιά σκάλα με δύο σκέλη. Σήμερα το ξουστάγι δεν σώζεται. Η εξώπορτα του Πολύτιμου είναι γεμάτη από τουφεκίστρες και εσωτερικά έχει ξύλινη αμπάρα. Η διάταξη του ορόφου σε τρία δωμάτια δεν είναι η αρχική αλλά βρίσκουμε τον οντά προς τον δρόμο γεμάτο με παράθυρα, φεγγίτες, φουρούσια και θυρίδες ενώ στο πίσω μέρος υπάρχουν τα βοηθητικά με το αξονικό τζάκι και τον νεροχύτη. Η αυλόπορτα του Πολύτιμου διακοσμείται με μεταγενέστερη επιγραφή το 1869 που δείχνει ένα δελφίνι πάνω σε τρίαίνα. Οι *θουζ'ίδες* είναι από περίτεχνα στοιχεία από πωρόλιθο, η απόληξη των τοίχων κάτω από τη στέγη σε κοιλόκυρτο κυμάτιο και τα εσωτερικά σε χώρους αντάξιους των γνωστών αρχοντικών της Τουρκοκρατίας. (Φιλιππίδης, 1985:26)

• ΠΡΑΣΤΟΣ

Βρίσκεται στην καρδιά της Τσακωνιάς. Τοπωνύμιο που συνδέεται με την αρχαία Πρασιά και τους παραδιδόμενους Πρασίους- Prahious-Πραίους τόπους. Ο Πραστός ήταν η παλιά και ιστορική πρωτεύουσά της Τσακωνιάς ξεκινώντας από τον Μεσαίωνα και φθάνοντας στις αρχές του 19ου αιώνα. Πρόκειται, για ορεινό παραδοσιακό οικισμό σε υψόμετρο 750 μ. διοικητικά, υπάγεται στο Δήμο Βόρειας Κυνουρίας. Ο οικισμός ιδρύθηκε κατά το 13ο ή 14ο αιώνα. Το μεσαίωνα ο Πραστός είχε 10.000 κατοίκους, με 30 εκκλησίες χωρισμένες σε εννιά ενορίες σε αντίθεση με την σημερινή εικόνα όπου πρόκειται για ένα ερειπωμένο χωρίο κατοικημένο μόνο σαββατοκύριακα. Παρόλα αυτά γραφικά σπίτια, πυργόσπιτα, εκκλησιές, χαρακτηριστικές πόρτες και παράθυρα, στέγες από πλάκες σχιστόλιθου και όχι από κεραμίδια συνθέτουν ένα τσακωνικό σύνολο, όπως είναι ο Πραστός. Ο Ιμπραήμ πυρπόλησε τον Πραστό και υποχρέωσε τους κατοίκους να μετοικήσουν στο Λεωνίδιο· δείγμα της καταστροφής αποτελεί **η κεντρική εκκλησία της Παναγίας** η οποία, ακόμη και σήμερα υπάρχει ερειπωμένη. Διασώζονται κάποια πυργόσπιτα, όπως, του Σαραντάρη (1722), του

Καλημέρη, του Μερικά, του Γούνελου, του Καραμάνου (1788), του Χατζηπαναγιώτη αλλά και του Γερμανού Δέφνερ... Στο κέντρο του Πραστού και επάνω στο βράχο είναι το «Κάστρο». (Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί., 2007.:180, Χρονικά των Τσακόνων, τ.1, 1956:8)

Στα αρχοντικά του Πραστού παρατηρούνται δύο τύποι: τα ορθογώνια στενομέτωπα και ο τύπος σε σχήμα Γ. Κάποτε η μεταγενέστερη προσθήκη ενός δεύτερου σπιτιού καταλήγει σε μια διάταξη με δύο κεραίες όπως το αρχοντικό του Καραμάνου. ***Το σπίτι του Τετώρου και Προβατάρη*** είναι δύο τύποι που γειτονεύουν αφήνοντας μεταξύ τους τη χαρακτηριστική αστρέχα. Το μακρυνάρι του Προβατάρη έχει έναν επιμηκή διώροφο όγκο με ξεχωριστές εισόδους σε κάθε επίπεδο. Η καμάρα καλύπτει μέρος μόνο του ισογείου ενώ στο μπροστινό μέρος του κτίσματος διακρίνεται η τυπική διάταξη των συμμετρικών τοξωτών παραθύρων προς την θέα. Η γωνία βρίσκεται αντιδιαμετρικά από τον υπερυψωμένο οντά και δεν υπάρχει ίχνος νεροχύτη. Το κατώι έχει ύψος 2,35μ. και δεν παρουσιάζει καμία αλλαγή στάθμης είναι απλά στενότερο στο τμήμα της κάμαρας, μια και όπως συνηθίζεται στην Κυνουρία η κατασκευή της γίνεται ανεξάρτητα από τους εξωτερικούς τοίχους. Κάτω από τον οντά υπάρχει ένα πατάρι ύψους 2,30μ. από το δάπεδο του οποίου τα δοκάρια διαπερνούσαν τους τοίχους. Το πατάρι είχε μια έκκεντρη κατασκοπευτική τρύπα ενώ αξονικά στο στενό τοίχο υπήρχε στενή σχισμή. Το σπίτι του Προβατάρη είχε αρχικά τρίρριχτη στέγη, η οποία δεν έχει σωθεί, με κεντρί στο πίσω μέρος που βρίσκεται και το τζάκι. Πολλοί αρχοντικοί Πύργοι του Πραστού και ιδιαίτερα ***του Καραμάνου*** που χρονολογείται γύρω στα 1788 με την τριπλή καμάρα στο κλιμακοστάσιο, ήταν ολόκληρα συγκροτήματα (Καραμαναίικα), τα οποία χτίζονταν σταδιακά για να στεγάσουν τις οικογένειες των στενών συγγενών γύρω από την έδρα του πρώτου οικιστή. (Φιλιππίδης,1985:23)

Σήμερα έχουν απομείνει τα ερείπια του παλιού σχολείου που την δεκαετία του 1960 μετρούσε ενενήντα μαθητές. Υπάρχει επίσης ο ναός των Ταξιαρχών που χτίστηκε το 1732 και ακόμα και σήμερα μπορούμε να δούμε τις πλούσιες τοιχογραφίες και τις λιθανάγλυφες πλάκες στο δάπεδο. Ο ναός του Αγίου Δημητρίου είναι μια μονόκλιτη σταυρεπίστεγη βασιλική με τρούλο του 17^{ου} αιώνα και μπορεί κανείς επίσης να δει σπουδαίες τοιχογραφίες. Τα ερείπια που έχουν παραμείνει μαρτυρούν τις δόξες μιας άλλης εποχής, έτσι προκύπτει και το τραγούδι της Τσακόνισσας που: ***«αγνάντενε την Τσακωνιά και του Πραστού το ρέμα Πραστέ μου πούν'οι πύργοι σου Και πούν'η αρχοντιά σου!»***

•ΣΑΠΟΥΝΑΚΑΙΚΑ

Τα Σαπουνακαίικα βρίσκονται νοτιανατολικά της Τρίπολης 76 χιλιόμετρα και ανήκουν διοικητικά στο Δήμο Τυρού. Καθ' όλη τη διάρκεια του έτους έχουν περίπου 200 κατοίκους οι

οποίοι πολλαπλασιάζονται κατά πολύ τους θερινούς μήνες. Πρόκειται για έναν παραδοσιακό διατηρητέο οικισμό της Κυνουρίας, απέναντι από την Παραλία Τυρού, στην πλαγιά του Πάρνωνα. Παλιότερα Τυρός και Σαπουνακαίικα, αποτελούσαν ένα δήμο, τα Τυροσαπουνακαίικα όμως με τον «Καποδίστρια Ι» χωρίστηκαν. Στην παραλία των Σαπουνακαίικων υπάρχουν υπολείμματα αρχαίου οικισμού (με κυκλώπεια τείχη) πάνω στο λόφο «Κάστρο». («Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί», 2007:196)

Μέσα στο οχυρωτικό περίβολο βρέθηκαν λίθινοι τριπτήρες και όστρακα Ελληνιστικών και Ρωμαϊκών χρόνων. Ένα άλλο σημαντικό ιστορικό στοιχείο είναι το ιερό του Απόλλωνα Τυρίτα. Βρίσκεται νότια από το χωριό Τυρός στην κορυφή του λόφου του Προφήτη Ηλία Μελάνων, όπου και το ομώνυμο εκκλησάκι. Λίγα μέτρα βόρεια από το εκκλησάκι ανακαλύφθηκαν τα θεμέλια ενός τετράγωνου βωμού του 4^{ου} αιώνα π.Χ. Τα πιο πολλά από τα αναθήματα που βρέθηκαν ανήκουν στα Αρχαϊκά χρόνια. Σε χάλκινο αγαλμάτιο ταύρου μπορούμε να διαβάσουμε σε χάλκινη λεοντόσχημη πόρπη με την επιγραφή: **ΑΓΙΕΛΟΝ ΚΛΕ** καθώς και σε χείλος χάλκινης φιάλης **ΑΓΙΕΛΟΝ ΤΥΤΡΙΤΑΣ**. Από εδώ πρέπει να προέρχεται και ένα χάλκινο ανδρικό αγαλματίδιο με επιγραφή **ΑΠΕΛΟΝ ΤΥΡΙΤΑΣ**. Ο Τυρίτας ίσως ήταν μια παλαιά τοπική θεότητα, η οποία με τον καιρό ταυτίστηκε με τον Απόλλωνα του αστικού δωδεκάθεου και κράτησε το αρχικό όνομα ως επίθετο. (Αρκαδία, τουριστικός οδηγός, 2008-2009:54-57, Έπαθλο», περιοδικό, Σεπτέμβριος 2004, τ.39:28, ΣΤ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου Τυροσαπουνακαίικων, 2001.: «Προσπαθώντας να γνωρίσουμε καλύτερα τον τόπο μας και την ιστορία του...», εκδόσεις: Κυνουριακές:10)

Θα πρέπει να αναφερθεί πως στα Σαπουνακαίικα βρίσκεται *η βρύση του Δικαίου*, ασβεστωμένη σε ένα χώρο όμορφα διαμορφωμένο με πέτρα αντί για τσιμέντο. Στη ρεματιά κοντά στη βρύση δούλευε ο μύλος του Ζαρόκωστα ως το 1940. Σήμερα ο μύλος διασώζει το πετρόκτιστο κτίριο του ενώ στο εσωτερικό ανάμεσα στα υλικά της πεσμένης σκεπής μπορούμε να διακρίνουμε χαραγμένα τα αρχικά γράμματα Η.Ζ. και το έτος 1941. («Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί», 2007:196)

•ΑΝΩ ΤΥΡΟΣ

Ο Άνω Τυρός είναι ένας ορεινός Τσακωνικός οικισμός χτισμένος αμφιθεατρικά στις πλαγιές του Πάρνωνα. Είναι ένα παραδοσιακό χωριό, με πέτρινα σπίτια, δίπατα τα περισσότερα, χτισμένα με πέτρα χωρίς πολλά ανοίγματα που έχουν προσαρμοστεί ιδανικά στο επικλινές έδαφος. Η δομή του οικισμού είναι πυκνή, συνεκτική με στενά δρομάκια, χαρακτηριστικό των ορεινών Τσακωνικών οικισμών. (Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί, 2007:21)

Στον Άνω Τυρό βρίσκεται το μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου που είναι μετόχι της Μονής Αγίου Νικολάου Καρυάς. Ο Τυρός έχει πάρει το όνομά του από τον Απόλλωνα Τυρίτα ο ναός του οποίου βρίσκεται πάνω στο λόφο και αποτελεί αρχαιολογικό χώρο και ιστορικό διατηρητέο μνημείο. Στα ερείπια του ναού είναι χτισμένο τώρα το εξωκλήσι του Προφήτη Ηλία.

•ΠΕΡΑ ΜΕΛΑΝΑ

Είναι ένας Τσακώνικος, ημιορεινός, παραδοσιακός οικισμός λίγο μετά τον Τυρό προς το Λεωνίδιο είναι τα Πέρα Μέλανα που βρίσκονται σε υψόμετρο 260μ. και μετρούν 300 κατοίκους το χειμώνα και περισσότερους το καλοκαίρι. Οι τσάκωνες τα λένε Μέανε και είναι έαυα από τα αρχαιότερα τοπωνύμια που προϋπάρχουν της Τσακωνικής διαλέκτου. Στα αρχαία λεξικά σημειώνονται τριάντα ονόματα όπως, ο Μέλας ως πρόσωπο και ποταμός. Διοικητικά ανήκουν στον δήμο Τυρού. Τα Πέρα Μέλανα είναι χωριό χτισμένο στην πλαγιά του Πάρνωνα και αποτελείται από δύο συνοικίες. Όλα τα σπίτια βλέπουν προς τη θάλασσα και προς τη παραλία του Κίσακα. Στο επάνω μέρος υπάρχουν υπολείμματα του αρχαίου ιερού του Απόλλωνα Τυρίτα. Επικρατούν τα δύο αόριστα τοπωνύμια Καστέλι και Κάστρο. Εδώ είναι το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία. (Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί., 2007:161, Χρονικά των Τσακωνών, τ.1, 1956:8)

•ΚΑΣΤΑΝΙΤΣΑ

Η Καστάνιτσα βρίσκεται σε υψόμετρο 850 μέτρων και είναι ένα από τα γραφικότερα χωριά της Αρκαδίας στεφανωμένο από πλούσια δάση και πλημμυρισμένο από δροσερές πηγές και χλωρά περιβόλια. Με αισθήματα εθνικής υπερηφάνειας οι Καστανιτισιώτες σου δείχνουν το βράχο και τα ερείπια του πύργου του Καψάμπελη, που έμεινε σύμβολο νικηφόρας αντίστασης στην επιδρομή του Ιμπραήμ. (Αρκαδία εικόνες και μνήμες από την Κυνουρία, χ.χ:25, Έπαθλο», περιοδικό, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2007, τ.59.16, Ρούνης Θρ. Μανώλης, 2000:25-26)

Η Καστάνιτσα και η γύρω από τον οικισμό περιοχή με απόφαση του Υπουργείου Πολιτισμού το 1967 κηρύχθηκε ως διατηρητέος οικισμός ιδιαίτερου φυσικού και αρχιτεκτονικού κάλλους. Πρόκειται για έναν οικισμό με πετρόκτιστα σπίτια, με πλακοσκεπείς σκεπές, με όμορφα ξύλινα μπαλκόνια, με πέτρινες τοξωτές εξώπορτες, με χαρακτηριστικά πυργόσπιτα τριακοσίων χρόνων, με ασβεστωμένα όλα τα σπίτια του οικισμού. Οι σχιστόλιθοι που σκεπάζουν τις στέγες προέρχονται από τον Μαλεβό που φημίζεται για τα φαιά πετρώματά του. Στις παραδοσιακές σχιστολιθικές στέγες ανάμεσα στο πέτωμα ξύλινων ζευκτών, υπήρχε μόνο η λάσπη που βοηθούσε στη μόνωση της σκεπής και στην καλή στήριξη των πλακών. (Έπαθλο», περιοδικό, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2007, τ.59.σελ18)

Χαρακτηριστικός είναι ο **Βυζαντινός Πύργος** που βρίσκεται στο βόρειο τμήμα του χωριού. Ο Πύργος χτίστηκε από τους Βυζαντινούς τον 14ο αιώνα και αποτελούσε σημαντικό οχυρωματικό έργο για τον έλεγχο του δρόμου που είχε ως αφετηρία την Αργολίδα και κατέληγε στην Λακωνική πεδιάδα. Σε ολοκληρωμένη μορφή ο Πύργος ήταν δίπατος, ξεπερνούσε σε ύψος τα οκτώ μέτρα, ενώ τα πέτρινα τοιχεία ήταν περίπου ενάμιση μέτρο και κυκλικά είχε παντού πολεμίστρες. Την εποχή της Τουρκοκρατίας αποτελούσε σημαντικό καταφύγιο για τους κατοίκους και δεν ήταν λίγες οι μάχες που δόθηκαν με επιτυχία μέσα από τα τείχη του. Γύρω στο 1810 ο Πύργος συντηρήθηκε με έξοδα του Καστανιτσιώτη Οπλαρχηγού Καψαμπέλη και προς τιμή του οι Καστανιτσιώτες τον ονόμασαν Πύργο του Καψαμπέλη. Ο Πύργος δυστυχώς γκρεμίστηκε το 1948, την εποχή του Εμφυλίου Πολέμου και σήμερα υπάρχουν τα ερείπια του. (Αγιωργίτη Αγγελική,χ. χ:6)

•ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ

Ο Άγιος Πέτρος είναι γραφικό κεφαλοχώρι χτισμένο στις πλαγιές του Πάρωνα και απέχει 34 χιλιόμετρα από την Τρίπολη. Είναι ένας παραδοσιακός οικισμός, με 1300 κατοίκους περίπου και βρίσκεται σε υψόμετρο 950 μ. Στα ανατολικά του περνάει ο ποταμός Τάνος, ο "Ταναός" κατά τον Πausanias. Στη γραφική κεντρική πλατεία δεσπόζει η επιβλητική μητροπολιτική εκκλησία των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου, ογκώδης βασιλική με τρούλο μεγάλης διαμέτρου (1900). Γύρω της μαγαζιά, ταβέρνες και καφενεία. Το σημαντικότερο μνημείο είναι ο **"Πύργος του Αγά"** (ή Τρικαλιότη) του 18ου αιώνα. Είναι οχυρή κατοικία, με δύο ορόφους και κατώι, πολεμίστρες στις γωνίες και ζεματίστρα πάνω από την είσοδο. Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζει η θολωτή κρήνη κοντά στην πλατεία με εντοιχισμένη επιγραφή 1769. Στο εξωτερικό τόξο του θόλου οι πελεκητές πέτρες φέρουν εγχάρακτη διακόσμηση και απομίμηση κίωνων που κρατούν τον εσωτερικό θόλο. (Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί:16).

Στον οικισμό αυτόν υπάρχει **Δημοτικό Σχολείο** χτισμένο το 1920, (το οποίο λέγεται ότι είναι δωρεά του Ανδρέα Συγγρού), το γεφύρι στο **"βύθουλα της Άννας"**, πετρόκτιστο στενόμακρο γεφύρι του Τάνου και αρκετές θολωτές πετρόχτιστες βρύσες (του "Κατσή" (1764), του "Κεραστά (1764)", του Καράμπελα (1746), του Αγιοργιού και της "Μπρούσκας". Ενδιαφέρον επίσης παρουσιάζουν το "Ταπητουργείο" (που παλαιότερα λειτούργησε σαν ταπητουργείο, ξυλουργείο και βιοτεχνία εσωρούχων), τα πυργόσπιτα του "Κοΐνη", του "Κοντάκη", του "Κασουρή", της "Φρύναινας", του "Παπανικολάου", του "Μούσχουρου" (στην τιλιά της Παναγίας), όπως και τα σπίτι του "Κουλούρη" (με μαρμάρινα μπαλκόνια και ορθομαρμάρωση), του "Μαρκαντέ", της "Νούτσου", και του "Ντίνια" στον οικισμό Μουγέϊκα.

•ΚΟΥΝΟΥΠΙΑ-ΠΟΥΛΙΘΡΑ

Η Κουνουπιά βρίσκεται σε υψόμετρο 800μ. με μια εκατοστάδα κατοίκους το χειμώνα και τριπλάσιους το καλοκαίρι. Διοικητικά υπάγεται στο Δήμο Λεωνιδίου. Θυμίζει Γορτυνιακό οικισμό αφού περιβάλλεται από ελατοδάσος. Οι κάτοικοι ασχολούνται με τη γεωργοκτηνοτροφία αλλά και τα οπωροκηπευτικά.(Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί, 2007.:121)

Τα Πούλιθρα είναι ένα παραθαλάσσιο γραφικό χωριό, χτισμένο στις παρυφές του Πάρωνα, 9 χιλ. νοτιοανατολικά του Λεωνιδίου και νότια της Πλάκας. Οι Τσάκωνες το λένε *Πούλιχρα* και το *Πούλιχρε* επειδή το *χρ* προήλθε εκ του *χν* –τέχνη, τέχρα- το χωριό διασώζει το όνομα της Πολίχνας του Πολύβιου¹⁸ Βρίσκεται σε πανέμορφο φυσικό περιβάλλον, με πολύ πράσινο και ιδανικό συνδυασμό βουνού και θάλασσας. Έχει 450 κατοίκους (απογραφή 1991) που ασχολούνται με τη γεωργία, την κτηνοτροφία, την αλιεία και τον τουρισμό. (Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί, 2007:172, Χρονικά των Τσακώνων, τ.1^{ος}, 1956:8)

Το χωριό φημίζεται για τα γραφικά σπίτια και τα αρχοντικά του που ακολουθούν την τυπική κυνourιακή αρχιτεκτονική. Αποτελείται από δύο συνοικίες, μια παραθαλάσσια και μια δύο χιλιόμετρα μακριά από την παραλία.. Στο τέλος της προκυμαίας υπάρχει γραφικό λιμανάκι με ωραία θέα προς την θάλασσα και τη γύρω περιοχή. Σύμφωνα με τον καθηγητή Κ.Α. Ρωμαίο, η αρχαία κώμη Πολίχνη που μνημονεύεται από τον αρχαίο ιστορικό Πολύβιο τοποθετείται στην περιοχή των σημερινών Πούλιθρων. Η ακρόπολη της αρχαίας πόλης βρίσκεται στο λόφο που είναι δίπλα από το λιμάνι του χωριού. Τα Πούλιθρα ως ονομασία προέρχονται από παραφθορά της αρχαίας ονομασίας Πολίχνη (τσακόνικα Πούλιχρα). Το αρχαίο λιμάνι, πλέον ευρύχωρο και ασφαλές του σημερινού, εκτεινόταν εκεί που είναι σήμερα ο βάλτος, βόρεια του λόφου Βίγλα στον οποίο υπάρχει αρχαίο τείχος. Το χωριό με την σημερινή του μορφή δημιουργήθηκε περίπου το 1850 και οι κάτοικοι άρχισαν να καλλιεργούν ελιές και χαρουπιές.

Στα Πούλιθρα ξεχωρίζει επίσης **η οικία Κοντορούπη**, βρίσκεται στην Πάνω γειτονιά των Πουλίθρων και χτίστηκε το 1931 από λαγκαδιανούς μαστόρους της εποχής και άνηκε στον Μιχάλη Κιντορούπη ο οποίος διατηρούσε στην Αμερική βιοτεχνία με παγωτό με την ονομασία Conдах, όπως μας μαρτυρούν τα ποτήρια που φέρουν την ονομασία της βιομηχανίας και υπάρχουν στην οικία.

¹⁸ ΠΑΕ, 1911.

Πρόκειται για μια διώροφη οικία όπου εσωτερικά είναι διακοσμημένη με περίτεχνες τοιχογραφίες όπως συνηθιζόταν στα αρχοντικά εκείνης της εποχής. Έξω από την οικία υπάρχει μαρμάρινη επιγραφή που μας ενημερώνει για το όνομα του ιδιοκτήτη και το έτος που χτίστηκε. Ακόμα και στις βεράντες του σπιτιού υπάρχουν ζωγραφισμένες οροφές ενώ και οι εσωτερικοί τοίχοι είναι διακοσμημένοι με πλούσιες παραστάσεις. Έχουν σωθεί αρκετά αντικείμενα εκείνης της εποχής όπως: γραμμόφωνο, κιάλια, φωτογραφική μηχανή τα οποία βρίσκονται σε άριστη κατάσταση και υπεύθυνοι γι' αυτό είναι οι κληρονόμοι Ηλίας και Κώστας Κοντορούπης.

Ένας άλλος χαρακτηριστικός πύργος είναι ο *πύργος του Κόλια*, το χτίσιμό του ανάγεται στη δεύτερη τουρκοκρατία και από ότι λέγεται εκεί σχεδιάστηκε η δολοφονία του Καποδίστρια από τους Μαυρομιχαλάιους

• ΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΗ

Η κοινότητα του Πραγματευτή βρίσκεται στο κέντρο της Τσακωνιάς. Είναι ένας παραδοσιακός συνοικισμός με πέτρινα λευκά παραδοσιακά σπίτια, καθαρά δρομάκια νησιωτικού χαρακτήρα και αποτελείται από τρεις γραφικούς οικισμούς: τον ημιορεινό Πραγματευτή και τους παραλιακούς Λειβάδι και Σαμπατική. (Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί., Τρίπολη 2007:176)

• ΠΛΑΤΑΝΟΣ

Ο Πλάτανος βρίσκεται είκοσι τέσσερα χιλιόμετρα από τον δρόμο Άστρους-Χαράδρου-Σίταινας-Καστάνιτσας και σε υψόμετρο 600 μέτρα. Παραδοσιακά νοικοκυρεμένα σπίτια, στενά πλακόστρωτα και ασπρισμένα δρομάκια, πλούσια βλάστηση (αχλαδιές, κερασιές και καρυδιές) και άφθονα νερά συνθέτουν την εικόνα του χωριού. Μάλιστα το ιδιαίτερο μικροκλίμα της περιοχής ευνοεί την συνύπαρξη βλάστησης που συναντάται σπάνια: αμπέλια, πεύκα, έλατα, ελιές, δρύς και πλούσια ποικιλία βοτάνων. (Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί., 2007:168)

Στο χωριό υπάρχει ένας παλιός νερόμυλος που κινούταν από κοντινή πηγή και δίπλα του όμορφη πέτρινη βρύση. Πίσω από αυτήν σώζεται η παλιά βρύση. Στην είσοδο του χωριού σχηματίζεται μικρός καταράκτης από τα νερά που έρχονται από ψηλότερα. Πανέμορφη και επιβλητική είναι η παλιά εκκλησία του χωριού, η Αγία Άννα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης ο *πύργος του Μοίρα* (πυργόσπιτο με γωνιακή αμυντική κατασκευή(κλουβί).

•ΚΟΣΜΑΣ

Βρίσκεται στο νοτιοανατολικό μέρος του Πάρνωνα σε υψόμετρο 1150 μ., απέχει 32 χιλιόμετρα από το Λεωνίδιο και βρίσκεται στα σύνορο Αρκαδίας-Λακωνίας. Στο κέντρο υπάρχει η πλατεία σκεπασμένη με επτά θεόρατα πλατάνια που μετρούν 150 χρόνια ζωής. Οι Άγιοι Ανάργυροι είναι η κεντρική εκκλησία του Κοσμά. Τα κτίρια που ξεχωρίζουν είναι η Πινακοθήκη και η Λαογραφική Συλλογή.. Εντυπωσιακό είναι το *Ασκητάριο του Κοσμά* ένα καταφύγιο που είχαν δημιουργήσει οι κάτοικοι στις δασωμένες πλαγιές του Πάρνωνα. Οι διαστάσεις του είναι 7μ. μήκος επί 4μ. ύψος με δύο σειρές πολεμίστρες. (Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί., 2007.:116)

•ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

Ο Άγιος Ανδρέας αποτελεί κωμόπολη που διοικητικά υπάγεται στο δήμο Βόρειας Κυνουρίας. Είναι πεδινός παραδοσιακός οικισμός με μια χιλιάδα κατοίκους οι οποίοι το καλοκαίρι διπλασιάζονται και τριπλασιάζονται.. Ο Άγιος Ανδρέας είναι πάνω στο δρόμο προς το Λεωνίδιο μόλις 6 χλμ. μετά το Άστρος. Στην παραλία του προσκυνάμε το μετόχι της Ι.Μ.Ορθοκωστών. Στη σημερινή τοποθεσία νησί του Αγίου Ανδρέα ήταν ο οχυρωμένος οικισμός κατά την αρχαιότητα είχε την ονομασία Ανθήνη. (Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί, 2007.:1)

•ΑΝΩ ΔΟΛΙΑΝΑ

Μετά τις ρίζες της Τεγέας και σε απόσταση 26 χλμ. νοτιοανατολικά της Τρίπολης φθάνουμε στον παραδοσιακό οικισμό Άνω Δολιανά σε υψόμετρο 920μ.. Διοικητικά ανήκει στο Δήμο Βόρειας Κυνουρίας. Είναι γνωστά από την αρχαιότητα γιατί παρήγαγαν μάρμαρο άριστης ποιότητας από το οποίο κατασκευάστηκαν οι ναοί της Αλέας Αθηνάς, της Αρτέμιδας Κνακεάτιδας αλλά και ο μητροπολιτικός ναός της Τρίπολης, ο Άγιος Βασίλειος (1855). Μετά το Βαλτέτσι είναι το χωρίο που το 1821 κατατρόπωσε τους Τούρκους. Οι Δολιανίτες οχυρώθηκαν στα οικήματα-πύργους όπως αυτό του Χριστοφίλη. Υπάρχει ένα γράμμα που έγραψε ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης στις 20 Μαΐου του 1821 προς τους άρχοντες και διοικητές της Ύδρας και περιγράφει την «*Μάχη των Δολιανών*». Αναφέρει πως στις 14 Μαΐου 1821 σκοτώθηκαν 200 Τούρκοι. Ο ανηψιός του Κολοκοτρώνη Καπετάν Νικήτας διορίστηκε να εκστρατεύει στο Άργος πηγαίνοντας όμως και στα Δολιανά και εκεί έγινε η Μάχη στα Βέρβена και στις επτά το πρωί ενημερώθηκε πως οι εχθροί κατεβαίνουν στα Δολιανά και στο Δραγόνι και έτσι ο Καπετάν Νικήτας κατέβηκε στο Άργος με 100 στρατιώτες του. Μόλις οι αρχηγοί στα Βέρβена ενημερώθηκαν γι' αυτό το γεγονός συντάχθηκαν και σχηματίστηκε στρατός 1000 ατόμων ενώ οι εχθροί ήταν 2000. Στο γράμμα αναφέρεται πως η μάχη κράτησε ως της δύο τα ξημερώματα και οι Τούρκοι τράπηκαν σε φυγή. Βρήκαν θάνατο 50 Τούρκοι, 6 πιάστηκαν αιχμάλωτοι από τους

οποίους οι 4 ήταν Τούρκοι, ο ένας αρμένιος και ένας Αλβανίτης χριστιανός. Οι Έλληνες επίσης πήραν πολεμικά εφόδια, ρύζι και άλογα. Από τους Έλληνες πέθαναν 5 και τραυματίστηκαν δύο ελαφρά. (Έπαθλο», περιοδικό, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2004, τ.40:13-17, Χρονικά των Κυνουριατών, τομ. Α, 1951:38)

Ένα τραγούδι που τραγουδιόταν στα Δολιανά και αναφέρεται στην Μάχη των Δολιανών είναι το παρακάτω:

Η ΜΑΧΗ ΤΩΝ ΔΟΛΙΑΝΩΝ

*Γλυκοχαράζει η χαρηνγή
Και λαμπ' ο ουρανός κι η γη
Φ'ερνει την ελευτεριά μας
Και το τέλος της σκλαβιάς μας*

*Γειά σου, μωρέ Νικηταρά
Που 'χεις στα πόδια σου φτερά
Και συ, καπετάν Γιατράκο
Π'όλη μέρα κάνεις τράκο*

*Πολεμάν στα Δολιανά
Και τους κάνανε λιανά
Πολεμάν και στο Βαλτέτσι
Και τους κάνανε ρεπέτσι.*

(Χρονικά των Κυνουριατών, τομ. Α, 1951:10)

Το ορεινό κλίμα των Άνω Δολιανών υποχρέωνε τους κατοίκους πριν από πολλά χρόνια να διπλοκατοικούν (το χειμώνα κατέβαιναν με τα κοπάδια τους στα Κάτω Δολιανά-απέξω από το Άστρος). (Έπαθλο», περιοδικό, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2004, τ.40:13-17, Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί., 2007.:29)

•ΚΑΤΩ ΔΟΛΙΑΝΑ

Τα Κάτω Δολιανά είναι ένας παραδοσιακός οικισμός 120μ. πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας και μετρώντας 800 κατοίκους το χειμώνα και περισσότερους το καλοκαίρι. Εκεί υπάρχει η αρχαία πόλη Εύα και από εκεί η περίφημη Έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού. Είναι μια περιοχή γεμάτη ελαιόδεντρα και εσπεριδοειδή και οι κάτοικοι είναι κτηνοτρόφοι και γεωργοί).(Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί, 2007:104)

5. Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

5.1 Γλώσσα

•Τσακωνική διάλεκτος

«Υπερηφανεύομαι δε, ότι δια του έργου τούτου διασώζω ακριβή γνώσιν αρχαιοπρεπούς ελληνιστικής διαλέκτου, ήτις από δεκαετηρίδων υφίσταται διηνεκή την επίδρασιν της νεοελληνικής και μετ' ολίγας γενεάς θα έχει απολέσει όλα σχεδόν τα τεκμήρια της λακωνικής καταγωγής της»

Μιχαήλ Δέφνερ¹⁹, 1923, «Λεξικό της

Τσακωνικής Διαλέκτου»

Στην αρχαία Ελλάδα πριν τους κλασικούς χρόνους επικρατούσαν κυρίως τέσσερις διάλεκτοι: **Ιωνική, Αιολική, Δωρική και Αττική**. Η **Αττική** στηρίζεται στην **Ιωνική** και είναι η μετεξέλιξη της στα χρόνια της ακμής της Αθήνας. Μετά τον **5ο αι. π.Χ.** αρχίζει να επικρατεί η Αττική διάλεκτος λόγω της πνευματικής αλλά και οικονομικής ακμής της Αθήνας. Μετά τον **4ο π.Χ. αι.** με τη διάδοση του Ελληνισμού στην Ανατολή η γλώσσα απλοποιείται και αρχίζει να μιλιέται η λεγόμενη **Αλεξανδρινή ή Ελληνιστική κοινή**. Είναι η γνωστή μας γλώσσα των Ευαγγελίων. Και με τη συνεχή εξέλιξη της φθάσαμε σήμερα να μιλάμε τα σημερινά ελληνικά που ξέρουμε. Όμως όλες οι περιοχές της Ελλάδας δεν ακολούθησαν αναγκαστικά αυτήν την πορεία. Περιοχές όπως ο **Πόντος** και η **Τσακωνιά** διατήρησαν πολλά στοιχεία των παλαιών διαλέκτων. Οι λόγοι για τους οποίους οι Τσάκωνες διατήρησαν ζωντανή τη δωρική διάλεκτο δεν είναι ακόμα σαφείς αλλά ο κύριος λόγος θεωρείται η απομόνωση της Τσακωνιάς για αιώνες, εξαιτίας της μορφολογίας του εδάφους της. (Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 48)

Οι Τσάκωνες λοιπόν διατήρησαν πολλά στοιχεία της Λακωνικής - Δωρικής διαλέκτου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν είχαν επιδράσεις από την κοινή ελληνική γλώσσα. Ας μην ξεχνάμε ότι η γλώσσα της εκκλησίας και στην Τσακωνιά είναι η κοινή ελληνική και σίγουρα οι παλαιοί

¹⁹ Ο Μιχαήλ Δέφνερ (1848-1934) ήταν Γερμανός φιλόλογος, γλωσσολόγος, νεοελληνιστής και αρχαιολόγος. Σπούδασε στο Μόναχο και στη Λειψία. Ήρθε στην Αθήνα το 1871, όπου και πήρε την ελληνική υπηκοότητα αργότερα έγινε καθηγητής Γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο και υποδιευθυντής στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Το επιστημονικό του έργο αναφέρεται στη μελέτη της Τσακωνικής Διαλέκτου της οποίας απέδειξε την αρχαιότητα και την καταγωγή από την αρχαία λακωνική διάλεκτο. Ήθελε να αποδείξει ότι οι Τσάκωνες δεν είχαν καμία σχέση με τους Σλάβους που κατέβηκαν τα τείχη του βου αιώνα στην Πελοπόννησο. Περηφανευόταν ότι ήταν «ο μόνος επί γης άνθρωπος, μη Τσάκων, ομιλών και γράφων αυτής». Υποστήριξε πως οι Τσάκωνες είναι απόγονοι μιας μικρής λακωνικής φυλής που την ρωμαϊκή εποχή αποχωρίστηκε από τους άλλους Τσάκωνες και βρήκε καταφύγιο στις πλαγιές του ανατολικού Πάρνωνα. Κατάφεραν να διασώσουν την αρχαία τους γλώσσα γιατί ζούσαν απομονωμένοι στην πατρίδα τους που ήταν περικυκλωμένοι από το βουνό του Μαλεβού. Ωστόσο, η γλώσσα αυτή είχε κάποιες φθογγολογικές αλλοιώσεις από την αρχική λακωνική διάλεκτο.

Τσάκωνες είχαν επικοινωνία με τους υπόλοιπους συμπατριώτες τους. (Περίγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 48)

Η τσακωνική μιλιέται σε εννέα χωριά της Κυνουρίας: το Λεωνίδιο, την Πραματευτή, τα Μέλανα, τα Σαπουνακαίικα, τον Τυρό (στον νότο) τον Πραστό, την Καστάνιτσα, την Σίταινα, τον Άγιο Ανδρέα (στον βορρά). Διακρίνεται: α) σε βόρεια και β) σε νότια. Η νότια διακρίνεται για την βαθιά και δυσκολονόητη προφορά της. Η Καστάνιτσα και η Σίταινα έχουν το βόρειο ιδίωμα. Η αιτία είναι πως κατά τους Βυζαντινούς χρόνους η Καστάνιτσα που λεγόταν και Κωνσταντζα ήταν κόμη και ως κόμη θα ήταν ένα σημαντικό Τσακόνικο κέντρο που είχε επικοινωνία με την Λακωνία και την Αργολική με αποτέλεσμα να δεχθεί και ξένες επιδράσεις. Η Σίταινα απέκτησε και αυτή με την σειρά της το βόρειο ιδίωμα αφού ήταν ο πρώτος οικισμός που ίδρυσαν οι Καστανιώτες. Υπάρχει και μια τρίτη κατηγορία, παραλλαγή της τσακωνικής διαλέκτου, τα λεγόμενα *τσακόνικα της Προποντίδας*. Αυτά χρησιμοποιούνταν μέχρι τα χρόνια της Μικρασιατικής καταστροφής στα χωριά Βάτικα και Χαβουτσί, στα μικρασιατικά παράλια της Προποντίδας. Όταν μετά τη Μικρασιατική καταστροφή ήρθαν στην Ελλάδα οι πρόσφυγες από τις περιοχές αυτές, εγκαταστάθηκαν στα Σέρβια του νομού Κοζάνης και στο Χιονάτο του νομού Καστοριάς (βλ. και Κωστάκη 1951, Χούπης Δ.Γ, 1983:24,25,26).

Στην απογραφή του 1907 τα τσακωνικά δηλώθηκαν ως κύρια γλώσσα από 823 άτομα. Σύμφωνα με πιο πρόσφατες αναφορές (1981, J. Werner), η Τσακωνική μιλιόταν το 1981 από 300 περίπου άτομα. Υπάρχουν ακόμα αναφορές για 2.000 υπερήλικους ομιλητές, των οποίων οι πρώτοι απόγονοι έχουν μόνο παθητική γνώση της διαλέκτου. Σήμερα η διάλεκτος είναι υπό εξαφάνιση σύμφωνα με τον σχετικό κατάλογο της Unesco.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΗΣ ΤΣΑΚΩΝΙΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ

Οι πρώτοι που μίλησαν για την τσακόνικη διάλεκτο ήταν ο βυζαντινός συγγραφέας Μάζαρις (15^{ος} αιώνας) ο οποίος στο βιβλίο του: «*Το ταξίδι του Μάζαρι στον Άδη*», περιλαμβάνει στοιχεία κοινωνικής σάτιρας που έχουν ως στόχο τη βυζαντινή κυβερνώσα ελίτ, δίνοντας μας πληροφορίες για τις κατώτερες τάξεις στην Πελοπόννησο, συμπεριλαμβανομένων μερικών παρατηρήσεων για τις διάφορες εθνικές ομάδες που συναποτελούσαν τον πληθυσμό της. Σε μια φανταστική επιστολή, ο Μάζαρις απαριθμεί τους "Λακεδαίμονες", τους "Ιταλούς", τους "Πελοποννήσιους", τους "Σθλαβίνους", τους "Ιλλυριούς", τους "Αιγυπτίους" και τους "Ιουδαίους" ως κατοίκους της περιοχής του Μυστρά. Κάθε μια από αυτές τις ομάδες περιγράφεται με τα (συνήθως αρνητικά) εθνικά χαρακτηριστικά της. Από αυτές τις ομάδες, οι "Λακεδαίμονες" μπορούν εύκολα να προσδιοριστούν ως Τσάκωνες, οι "Ιταλοί" ως μέλη των διάφορων δυτικών αποικιακών ομάδων (ιδιαίτερα τους Ενετούς και τους Γενουάτες), οι "Πελοποννήσιοι" ως Έλληνες, οι "Ιλλύριοι" ως "Αλβανοί" (δηλ. σύγχρονοι Αρβανίτες)

αναφέρει: «Δέδοικα ίνα μη βαρβαρωθώ και αυτός ώσπερ άρα βεβαρβάρωνται γε οι Λάκωνες, και νυν κέκληνται Τζάκωνες, και πιάσον τα και σφίζον τα, και δώσον τα, και ήμενον, και ηρχόντησαν, και καθεζούτησαν, και έλαδε, πα, και αιτιτοίωσέν (ετετοίωσέν) τον, και άλλ' άττα βάρβαρα λέγουσιν». Σύμφωνα λοιπόν με τον Μάζαρι επτά γένη κατοικούν ανακατεμένα (αναμιζ) στις αρχές του 15^{ου} αιώνα στην Πελοπόννησο ή Μώρα όπως τη λέει: Πρώτοι είναι οι Λακεδαιμόνες ή Λάκωνες που έχουν πια εκβαρβαρωθεί και λέγονται Τζάκωνες (: Τσάκωνες). Αυτοί μιλάνε μια χυδαία γλώσσα (: βάρβαρα λέγουσιν). Για παράδειγμα λένε «πιάσον τα», «σφίζον τα», «δώσον τα», «ήμενον», «ηρχόντησαν», «καθεζούτησαν», «έλαδε», «πα», «ετετοίωσέν τον». Ο ιστορικός και φιλέλληνας George Finlay (Φίνλεϋ) σχολιάζοντας το σχετικό χωρίο, σημειώνει πως οι Τσάκωνες το 1573 κατοικούσαν σε δεκατέσσερα χωριά, μεταξύ Μονεμβασίας και Ναυπλίου, στα χρόνια του δε είχαν απομείνει 1.500 οικογένειες που ζούσαν σε επτά χωριά. Άλλη αναφορά της διαλέκτου γίνεται το 1668 από τον Τούρκο περιηγητή Εβλιά Τσελεμπί²⁰, ο οποίος κατέγραψε λίγες λέξεις. Ο Gerlash, υποστηρίζει πως ότι η τσακωνική είναι μια γλώσσα γραμματικώς παρεφθαρμένη και ακατάληπτος εις τους υπόλοιπους Έλληνες. Ο Villoison, ήταν ο πρώτος που εξέτασε φωνολογικά την τσακωνική αφού έγραψε γραμματική και λεξιλόγιο για την τσακωνική. Ο Leake στο «*Travels in the Morea*» και στο «*Researches in Greece*» (London 1814, section IV. P. 196-204) αποκαλεί την διάλεκτο κακόηχη και μετά από χρόνια θα αποσύρει τον χαρακτηρισμό αυτό. Ο Thiersch, έκανε μια μελέτη η οποία παρέμεινε ατελής σε φθογγολογικό, γραμματικό και λεξικολογικό επίπεδο και αυτό γιατί ήταν γεμάτη σφάλματα όσο αναφορά την προφορά. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει είναι ότι η Τσακωνική είναι εξέλιξη της αρχαίας ιωνικής των Κυνουριέων μετά λειψάνων της πελασγικής. Μπορεί το συμπέρασμα αυτό να είναι λανθασμένο αλλά η εργασία του Thiersch προκάλεσε το ενδιαφέρον ώστε να ασχοληθούν οι λόγιοι και πνευματικοί άνθρωποι της εποχής με την αρχαιοπρεπή αυτή διάλεκτο. Έπειτα έρχεται η «*Πραγματεία της Λακωνικής Τσακωνικής γλώσσης*» από τον Θ.Μ Οικονόμου το 1846 όπου ήταν ένα μικρό βιβλίο 32 σελίδων που περιλάμβανε γραμματική, λεξικό και ένα διάλογο μεταξύ ενός κατοίκου του Λεωνιδίου και ενός παλιού στρατιώτη υπό μορφή στίχων γιατί εκτός από ιερέας ο Οικονόμου ήταν και ποιητής. Το πρώτο άξιο λόγου επιστημονικό βιβλίο είναι η: «*Etude du Dialecte Tsaconien*» στο Παρίσι το 1866 από τον Gustave Deville, ο οποίος το 1863-1864 πήγε στην Τσακωνιά για να συγκεντρώσει υλικό. Ο χρόνος όμως όπου κάθισε στην Τσακωνιά ήταν λίγος και αυτό φαίνεται στις λανθασμένες σημασίες με αποτέλεσμα να παρασυρθεί ο συγγραφέας σε εσφαλμένες ετυμολογίες όπως φαίνεται και από το α' μέρος του βιβλίου. Στο β' μέρος περιλαμβάνετε η φθογγολογία και οι μετατροπές των φθόγγων και άλλων ιδιωτισμών της διαλέκτου. Στο γ' μέρος υπάρχει μια

20 :Ο Εβλιγιά Τσελεμπί (τουρκ. *Evliya Çelebi*, 1020 / 25 Μαρτίου 1611 - περίπου 1095/1684) ήταν Τούρκος χρονογράφος και περιηγητής.

σύντομη γραμματική. Το 1870 εκδόθηκε η δεύτερη έκδοση της γραμματικής της Τσακωνικής διαλέκτου του Θ. Μ. Οικονόμου όπου προστέθηκαν άσματα, μοιρολόγια, διάλογοι, παροιμίες και ένα πλήρες λεξικό. Ο Γερμανός φιλόλογος Μιχαήλ Δέφνερ ήταν από τους πρώτους που μελέτησε την τσακωνική γλώσσα και υποστήριξε την αρχαιότητα αυτής της διαλέκτου. Το καλοκαίρι του 1874 βρέθηκε στην Τσακωνιά και στην Μάνη με σκοπό να μάθει τσακωνικά και μέσα στις δύο εβδομάδες που παρέμεινε στην περιοχή κατέγραψε κάποιες λέξεις τις οποίες συμπεριέλαβε στην διατριβή του τον Ιανουάριο και τον Μάρτιο του 1875 στο Monatsberichte της Ακαδημίας. Το 1875 η Ακαδημία του χορήγησε τρεις μήνες δωρεάν παραμονή στην Τσακωνιά με σκοπό την πλήρη εκμάθηση της διαλέκτου και παρέμεινε εκεί μέχρι το 1880. Στην αρχή αντιμετώπισε αρκετά προβλήματα αφού οι άνθρωποι στα ορεινά χωριά της περιοχής δεν γνώριζαν γραφή και ανάγνωση γιατί η νεοελληνική γλώσσα δεν είχε φτάσει σ' εκείνα τα μέρη με αποτέλεσμα να μιλούν αποκλειστικά τα τσακωνικά και έτσι ο Δέφνερ δυσκολευόταν να μάθει αρχικά τσακωνικά. Εξέδωσε πολλά άρθρα για την Τσακωνιά. Το 1922 η Βασιλική Γεωργική Εταιρεία δημοσίευσε την διατριβή του με τίτλο: «*Η χλωρίδα της Τσακωνιάς*» ενώ η λαογραφική εταιρεία στην οποία υπήρξε αντιπρόεδρος εξέδωσε σε συγγραφή δική του το γερμανικό παραμύθι *Schneewittchen* (Η Πεντάμορφη του κόσμου) σε απλή ελληνική και τσακωνική μετάφραση καθώς και την διατριβή : «*Χαιρετισμοί, ευχαί, κατάραι, όρκοι και άσματα των Τσακωνών*». Το 1920 ο λόγιος φιλόσοφος Μιχ.Α.Λεκός εξέδωσε το «*Περί Τσακωνών και Τσακωνικής διαλέκτου*». Ο Δέφνερ στις 19 Απριλίου 1922 ανακηρύχθηκε από το κοινοτικό συμβούλιο της κοινότητας του Λεωνιδίου επίτιμος δημότης, ως ένδειξη ευγνωμοσύνης για τις μελέτες που έκανε στην Τσακωνιά. (Δέφνερ Μ.,1923: 3-12)

Ο ιστορικός και λαογράφος Θανάσης Κωστάκης ασχολήθηκε αρκετά με τα λαογραφικά θέματα της Τσακωνιάς, όντας Τσάκωνας και ο ίδιος ανάμεσα στις πολλές μελέτες του ήταν η τρίτομη έκδοση του *Λεξικού της Τσακωνικής*, το 1986 όπου του απονεμήθηκε και το βραβείο από την Ακαδημία των Αθηνών.

ΦΩΝΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

A) Διατήρηση του δωρικού **α** αντί του **η** που προήλθε από την ελληνιστική κοινή π.χ. **μάτη** = **μάτηρ** = μήτηρ, **σάμερε** = σήμερα.

B) Εμφάνιση **ρωτακισμού**, δηλαδή η μετατροπή του **σ** σε **ρ** προ φωνήεντος και του **λ** σε **ρ** σε μορφολογικό σύμπλεγμα²¹.

Π.χ. κράμα → κλήμα

²¹ Η τροπή *s>r*, συνεπάγεται μεταβολή του φατνιακού σε φατνιακό παλλόμενο και αυτό θα μπορούσε να συμβεί με τη μεσολάβηση σταδίου κατά το οποίο έχουμε παλλόμενο ανακεκομμένο *r* όπου το πάνω μέρος της γλώσσας αγγίζει την γλώσσα.

Γρούσσα → γλώσσα

Γ) Αντικατάσταση του **ο** ως **ου** ή **ιου** ανάλογα με τον προηγούμενο φθόγγο

Π.χ. τρούπα → τρύπα

Νιούτ'α → νύχτα

Δ) **Τσιτακισμός**, δηλαδή προστριβοποίηση των ουρανικών **κ, τ, σ** → **τα**, πριν τα προσθία φωνήεντα **ε, ι**.

Π.χ. τσίπτα → τίποτα

Ότσι → ότι.

(Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, 2006: 48)

Συγκεντρωτικός πίνακας με τα σπουδαιότερα φωνητικά φαινόμενα της Τσακωνικής

Ελληνικά	Τσακώνικα	Παράδειγμα
Α	Η	η ψυχή = Α ψούχα
Γκ	Κ	Ρύγχος = Σούκο
Δρ	Τα	δρυς = Τσούα
Θ	Σ	θέρος = Σέρι
Θρ	Τα	Ανθρωπος = άτσωπο
Κτ	Τα	Σπόντυλος = πόντυλε
Ρτ	Ντ	Άρτος = άντε
Σκ	Τα	Ασκός = ακό
Σπ	Η	Εσπέρα = επέρι
Στ	Τα	Στόμα = τούμα
Σχ	Κ	Μόσχος = μόκο
Σ	Ρ	Της ελιάς = ταρ ελία
Τρ	Τα	Τρία = τσία
Υ	Ου	Κύων = κούε
Υ	Ιου	Λύκος = λιούκο
Φι	Θι	Φίλος = θίλε
Ω	Ου	Γράφω = γράφου

ΛΕΞΕΙΣ ΤΗΣ ΤΣΑΚΩΝΙΚΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥ ΠΟΥ ΜΟΙΑΖΟΥΝ ΜΕ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ ΕΙΝΑΙ:

-Έγκου = πηγαίνω (κατά τον Δέφνερ από το ήκω)

- βού = το βόδι (βους)

-θυου = σφάζω (θυω)

-έριφο = κατσίκι(ερίφιον)

-λείχου = γλύφω (λείχω)

-λεκό = άσπρος (λευκός)

ΣΥΝΤΑΞΗ-ΠΕΡΙΦΡΑΣΤΙΚΗ ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΙ

Ένα πολύ σημαντικό «διακριτικό» χαρακτηριστικό της (μητροπολιτικής) τσακωνικής είναι ο περιφραστικός σχηματισμός του ενεστώτα και του παρατατικού της ενεργητικής φωνής, για τον οποίο χρησιμοποιείται ο ενεστώτας και ο παρατατικός του ρήματος *έμι* 'είμαι' μαζί με τη μετοχή του ενεστώτα, στο γένος, βέβαια, που απαιτείται: π.χ. *έμι έχου* 'έχω' για τον ενεστώτα του αρσενικού, *έμα έχου* για τον παρατατικό του αρσενικού, *έμι έχα* για τον ενεστώτα του θηλυκού, *έμα έχα* για τον παρατατικό του θηλυκού.

Το ρήμα «είμαι» στα Τσακωνικά κλίνεται ως εξής:

<u>ΕΝΙ = ΕΙΜΑΙ</u>	<u>ΑΡΝΗΣΗ ΤΟΥ ΕΙΜΑΙ «ΟΝΙ»</u>
Εζού ένι = εγώ είμαι	Εζού όνι ένι = εγώ δεν είμαι
Εκιού έσι = εσύ είσαι	Εκιού όσι έσι = εσύ δεν είσαι
Έγκεινι ένι = αυτό είναι	Έγκεινι όνι ένι = αυτό δεν είναι
Ένει έμε = εμείς είμαστε	Ένει όμε έμε = εμείς δεν είμαστε
Εμού έτε = εσείς είσατε	Εμού ότε έτε = εσείς δεν είσατε
Έντε ι είνι = αυτοί είναι	Έντε ι ούνι είνι = αυτοί δεν είναι

Τσακωνικές φράσεις που έχουν σχέση με φυτά ή δέντρα

A) A δόξασι ένι τάνου από σύκαλη = η υπερηφάνεια του είναι πιο ψηλά από τη σύκαλη = είναι ψηλομύτης.

B) Ενάτε γλαντίνι = έγινε ξερό κλαδί = Μέθυσε πολύ.

Τσακωνικές φράσεις που έχουν σχέση με ζώα ή έντομα

A) Κλειστά χέρα μούζα όνι κιάνα = κλειστό χέρι δεν πιάνει μύγες = πρέπει να κουραστείς για να προκόψεις.

B) Φύου ένι ο κοτσοφό από το τσεροκήγαδε; = Φεύγει το κοτσύφι από το ξηροπήγαδο; = για κάποιον που δεν φεύγει εύκολα

Φράσεις που έχουν σχέση με αντικείμενα

A) Ένι ντίου τον πόρε μι = μου χτυπάει την πόρτα = μου ζητάει δανεικά

B) Ένι ντία ντιλιβίρα = χτυπάει η φλογέρα = πείνασα

Φράσεις που έχουν σχέση με μέλη του σώματος

A) Ένι έχου χέρα = έχει χέρι = είναι κλέφτης

B) Ερέστε άρουγγα = βρέθηκε ο λάρυγγας = βρέθηκε εμπόδιο

Ευχές και Κατάρες

A) Να χιλιάσωι οι πορείε ντι = να χιλιάσουν οι δρόμοι σου, να ξανάρθεις (ευχή)

B) Α έμπραση να ντιφάει = να σε φάει ο πυρετός (κατάρα)

Αφήγηση της Φωτεινής Νένογλου, 80 χρονών στα Τσακώνικα

Αμπρέστα, πριν να μολ' τα Φώτα, στα σ□πίτα□ όλ' στο παντζάδε βάζντε 'τάνι π□αλιούρα□, για να μη κατεβάωι οι κουτσ□αρδοί, ως να φωτιστώι τα νερά. Όταν εθέβαμ' να βγάμ' απέξ', άναβαμ' διαδί, φωτιά, τσ□αι έγβαιναμ' απέξ', φοζόμνοι 'τάνι, από τα φωτιά τσ□αι δε 'τα μόλτε κοντά. Άμα 'τα τ' βρίσκοτ' δίχως φωτιά τσ□αι δεν έχ' στο χέρε τ' τίπταγκα, μπαίντε 'τάνι στα ράχη τ' τσ□αι γυρίζντε 'ταν ως να φωνιάτσωι οι πετεινοί. Άμα' τα φωνιάζντε οι πετεινοί, τότ' αφήντε 'ταν τσ□αι φεύντε 'τάνι.

Απόδοση στην κοινή νέα ελληνική

Μπροστά, πριν να 'ρθει των Φώτων, στα σπίτια όλα, στις καπνοδόχες έβαζαν παλιούρια (αγκαθωτούς θάμνους), για να μην κατέβουν οι καλικάντζαροι, ώσπου να φωτιστούν τα νερά. Όταν θέλαμε να βγούμε έξω (από το σπίτι), ανάβαμε δαδί, φωτιά, και βγαίναμε έξω, φοβούνταν (οι καλικάντζαροι) από τη φωτιά και δεν έρχονταν κοντά. Όταν σ' έβρισκαν χωρίς φωτιά και δεν είχες στο χάρι σου τίποτα, ανέβαιναν στη ράχη σου και γύριζαν, ώσπου να φωνάξουν οι πετεινοί. Όταν εφώναζαν οι πετεινοί, τότε (σε) άφηναν κ' έφευγαν.

ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΤΣΑΚΩΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

Σήμερα η τσακώνικη γλώσσα δεν είναι επίσημη γλώσσα κάποιας χώρας ή περιοχής. Μέχρι το 1997, η διάλεκτος διδασκόταν από ντόπιους καθηγητές στο γυμνάσιο του Τυρού ως επιπλέον μάθημα μια φορά την εβδομάδα με σκοπό τα παιδιά της περιοχής να γνωρίσουν και να μάθουν την γλώσσα τους, ώστε να μην χαθεί. Η Ακαδημία Αθηνών κατά καιρούς είχε οργανώσει διαλεκτολογικές αποστολές στην περιοχή, ώστε να αποθησαυρίσει τον λεξιλογικό πλούτο της περιοχής. Οι μόνοι που διατηρούν την γλώσσα είναι οι ηλικιωμένοι άνθρωποι της περιοχής, οι οποίοι στις καθημερινές συναναστροφές τους στο δρόμο, στο καφενείο, στην εκκλησία, στην αγορά, στις διασκεδάσεις μιλούν ο ένας με τον άλλον στα Τσακώνικα. Ο κύριος λόγος που χάνονται τα τσακώνικά είναι οι επαφή που είχαν οι Τσάκωνες με τους ξένους, όταν το 1960 άνοιξαν οι δρόμοι, όταν για να αποκτήσουν μια καλύτερη ζωή οι Τσάκωνες ξενιτεύονταν, γίνονταν ναυτικοί, όταν ο τόπος τους έγινε τουριστικός προορισμός. Ωστόσο υπάρχουν νέοι άνθρωποι που έχουν καταλάβει την σπουδαιότητα της διατήρησης της γλώσσας με αποτέλεσμα να γίνονται σοβαρές προσπάθειες, ώστε η γλώσσα, καταρχήν, να μεταδοθεί σε μικρά παιδιά

μέσα από παραμύθια με σκοπό να συνδυαστεί η γνώση της τσακωνικής με την διασκέδαση. Υπεύθυνη γι' αυτό είναι η κα. Ελένη Μάνου-Γεωργίτση από το Λεωνίδιο η οποία είναι καθηγήτρια αγγλικής γλώσσας και έχει διδάξει την τσακωνική διάλεκτο σε μαθητές και ενήλικες μέσω επιμορφωτικών προγραμμάτων της Ν.Ε.Λ.Ε Αρκαδίας. Επίσης έχει γράψει: «*Το πρώκιου μι Τσακώνικο λεξικό*» (*Το πρώτο μου Τσακώνικο λεξικό*), «*Α Κοτσινόσκουιθι*» (*Η Κοκκινοσκουφίτσα*), «*Α Σποιλιού*» (*Η Σταχτοπούτα*). Χαρακτηριστικά στα πλαίσια Τσακωνικού φεστιβάλ το καλοκαίρι του 2011, στον Πύργο Τσικαλιώτη η κα. Μάνου ντυμένη τζουμπελού (τοπική γυναικεία φορεσιά) διάβασε σε μικρά παιδιά τσακωνικά παραμύθια.

Η κα. Θωμαή Κουνιά, μια υπερδραστήρια και ευαισθητοποιημένη γυναίκα, ανιψιά του τσακωνολόγου Θανάση Κωστάκη, πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Πέρα Μελάνων και εκδότης της εφημερίδας *Η Κυνουρία* θεωρεί ότι τα τσακωνικά μπορούν να γίνουν γνωστά σε μικρά παιδιά μέσα από θεατρικά έργα όπου οι διάλογοι θα είναι γραμμένοι στα τσακωνικά. Η ιδέα αυτή ζωντανεύει κάθε καλοκαίρι στην γιορτή του Μελιού που πραγματοποιείται στα Μέλανα και μικρά παιδιά συμμετέχουν σε θεατρικά σκετσάκια.

Στο γυμνάσιο Τυροσαπουνακαϊκών από το έτος 2011 με πρωτοβουλία των καθηγητών αποφασίστηκε κάθε Παρασκευή τα παιδιά να λένε την πρωινή τους προσευχή στα τσακωνικά με σκοπό να διατηρηθεί η επαφή με τη γλώσσα τους. Στο δημοτικό σχολείο Λεωνιδίου διδάσκονται τσακωνικά, αφού έχει ενσωματωθεί ως μάθημα στο σχολείο. Στην ηλεκτρονική σελίδα του σχολείου (<http://dim-leonid.ark.sch.gr/29-03-2012>) ο επισκέπτης μπορεί να ενημερωθεί για την ιστορία της γλώσσας καθώς και να αναζητήσει όποια λέξη θέλει από τα ελληνικά στα τσακωνικά και αντίστροφα μέσα από το λεξικό τσακωνικής που παρατίθεται εκεί. Το λεξικό βασίζεται στο Λεξικό του Δέφνερ και ψηφιοποιήθηκε από την έκτη τάξη του Δημοτικού Λεωνιδίου υπό την επίβλεψη του Δασκάλου τους Παναγιώτη Τσαγκούρη, κατά τα σχολικά έτη 2004-2006.

Μια σημαντική και μοντέρνα προσπάθεια ήταν αυτή της Ελισάβετ Λαλουδάκη (η οποία έχει και καταγωγή από την Τσακωνιά) και του συζύγου της Massimo Pizzocaro, όπου το 2011 γύρισαν ένα ντοκιμαντέρ με τίτλο: «Α Γρούσσα Νάμου (Η Γλώσσα μας)». Το ενδιαφέρον τους εστιάστηκε στο ερώτημα: πώς δέχτηκαν οι Τσακωνες να εγκαταλείψουν την γλώσσα τους και να αφομοιωθούν πλήρως στην κυρίαρχη γλώσσα; αφού τα τσακωνικά είναι μια προφορική γλώσσα που μεταδίδεται από στόμα σε στόμα και από γενιά σε γενιά. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως ο 20^{ος} αιώνας είναι ο αιώνας που έγιναν πολλές γλωσσικές αλλαγές. Από τις επτά χιλιάδες ομιλούμενες γλώσσες μόνο οι δέκα είναι οι κύριες. Σύμφωνα με στοιχεία της Unesco, σε αρκετές γλωσσικές περιοχές υπολογίζεται ότι το 90% των ομιλουμένων εκεί γλωσσών θα χαθεί

στα επόμενα 100 χρόνια. Οι ήρωες του ντοκιμαντέρ είναι απλοί κάτοικοι της περιοχής της Τσακωνιάς, οι οποίοι αφηγούνται τις προσωπικές τους ιστορίες στην τσακωνική γλώσσα, μιλάνε για το παρελθόν τους αλλά και για το πώς βλέπουν το μέλλον της διαλέκτους τους. Οι εξήντα δύο αυτοί άνθρωποι στην πραγματικότητα δίνουν την δική τους άποψη για το τι σημαίνει να γνωρίζεις και να συνειδητοποιείς ότι η γλώσσα σου σε λίγο καιρό δεν θα μιλιέται, ότι θα χαθεί.

Το ντοκιμαντέρ αυτό προβλήθηκε σε όλα τα σχολεία και πνευματικά κέντρα της Τσακωνιάς και στον ιερό χώρο της Παναγίας της Χαλασμένης στην πρώτη πρωτεύουσα της Τσακωνιάς στον Πραστό. Επίσης το ντοκιμαντέρ έφτασε και στο 13^ο Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Θεσσαλονίκης τον Μάρτιο του 2011 αποσπώντας άριστες κριτικές αλλά και στο 5^ο Φεστιβάλ Ντοκιμαντέρ Χαλκίδας όπου και προβλήθηκε στις 7 και 8 Οκτωβρίου 2011. Στις 13 Οκτωβρίου του ίδιου έτους προβλήθηκε στην Αθήνα στην έδρα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου μέσα στο πλαίσιο των εκδηλώσεων για την Ευρωπαϊκή Ημέρα Γλωσσών. Στις 10 Δεκεμβρίου 2012, προβλήθηκε στο Φεστιβάλ Εθνογραφικών Ταινιών IntimateLens στην Caserta Ιταλίας.

Από το καλοκαίρι του 2010 ερευνούν την τσακωνική διάλεκτο μια μεταπτυχιακή φοιτήτρια γλωσσολογίας από το από το τμήμα Νεοελληνικών σπουδών του πανεπιστημίου της Αγίας Πετρούπολης, η Valentina Fedchenko και ο καθηγητής της ο Maxim Kisilier. Αρχικά η Valentina Fedchenko ερευνούσε την διάλεκτο της Μαριούπολης²², η οποία βρίσκεται πολύ κοντά στο γλωσσικό θάνατο. Το πανεπιστήμιο της την έστειλε το καλοκαίρι του 2010 στην Τσακωνιά ώστε να μελετήσει τα τσακωνικά. Όταν γύρισε στην πατρίδα της ήταν ενθουσιασμένη με αυτά που ανακάλυψε και επέστρεψε το επόμενο καλοκαίρι στην Τσακωνιά μαζί με τον καθηγητή της με σκοπό να μελετήσουν ακόμη περισσότερο την διάλεκτο και να γράψουν ένα βιβλίο με τραγούδια, μοιρολόγια και τον τρόπο ζωής των κατοίκων της περιοχής.

Από τον Σεπτέμβριο του 2003 λειτουργεί στην πόλη της Καλαμάτας η Σχολή Ανθρωπιστικών και Πολιτισμικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, με το τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Διαχείρισης Πολιτισμικών Αγαθών, ενώ από τον Σεπτέμβριο του 2005 λειτουργεί στη Σχολή και το Τμήμα Φιλολογίας. Στόχος του Παιδαγωγικού και εκπαιδευτικού

²² Η φυσιολογία του πληθυσμού με ελληνική προέλευση στη Μαριούπολη, πόλη που βρίσκεται στη βόρεια πλευρά της Αζοφικής θάλασσας, συνιστά διαφορετική περίπτωση σε σχέση με τον ελληνικό πληθυσμό άλλων πόλεων των ρωσικών παραλίων. Εδώ μετακινήθηκαν χριστιανοί κάτοικοι της Κριμαίας, ακρίτες των συνόρων της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, και ίδρυσαν τα περίφημα 23 χωριά της Μαριούπολης και την ίδια την πόλη. Η γενικότερη άνοδος του σιτεμπορίου της Αζοφικής θάλασσας μετά τα μέσα του 19ου αιώνα επηρέασε την πορεία της Μαριούπολης. Στους παλαιούς χριστιανούς μετανάστες της Κριμαίας προστέθηκαν ομογενείς κυρίως από τα νοτιοανατολικά παράλια του Εύξεινου Πόντου, δηλαδή την αρχαία κοιτίδα του ποντιακού ελληνισμού. Στα τέλη του 19ου αιώνα ο αμιγής ελληνικός ομογενειακός πληθυσμός δεν ξεπερνούσε τους 30 κατοίκους, απέναντι στους χιλιάδες μετανάστες της Κριμαίας, οικιστές της Μαριούπολης. Οι Μαριουπολίτες είχαν αναπτύξει ήδη από την παρουσία τους στην Κριμαία μια ιδιαίτερη διάλεκτο, γνωστή ως μαριουπολίτικη, με προσμείξεις γλωσσικών στοιχείων από την ποντιακή διάλεκτο καθώς και από τη γλώσσα που μιλούσαν οι Τάταροι (Οι Τάταροι αποτελούν μία μουσουλμανική, τουρκόφωνη εθνοτική ομάδα, με καταγωγή από την Κριμαία. Επίσης, βρίσκονται εγκατεστημένοι στην Τουρκία, τη Ρουμανία, τη Βουλγαρία, την Κεντρική Ασία, στη Δυτική Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική). Και σήμερα ακόμα οι παλαιοί κάτοικοι μιλούν μαριουπολίτικα.

έργου των Τμημάτων της Σχολής είναι να καλλιεργεί και να προάγει τη γνώση για την κλασική και σύγχρονη ελληνική και ξένη λογοτεχνία αλλά και για την γλωσσολογία καθώς και να μελετά τα φιλοσοφικά ρεύματα που επηρεάζουν την εξέλιξή τους. Η Τσακωνική διάλεκτος ήδη έχει ενταχθεί ως μάθημα στον Οδηγό Σπουδών του Τμήματος Φιλολογίας το οποίο πραγματεύεται τις ελληνικές διαλέκτους.

Σε πολλά τσακωνοχώρια υπάρχουν πινακίδες και επιγραφές στο δρόμο που καλωσορίζουν τον επισκέπτη στα τσακωνικά έχοντας τις αντίστοιχες μεταφράσεις στα ελληνικά και στα αγγλικά ενώ κάθε καλοκαίρι τον Δεκαπενταύγουστο στον Πραστό, ψάλλετε όλη η λειτουργία στην Τσακωνική γλώσσα.

5.2 Τσακωνικό Τραγούδι

Ο λαός χρησιμοποιεί την έκφραση: «*Τσάκωνας τραγουδιστής*

Μανιάτης καπετάνιος».

Η συγκεκριμένη παροιμία μας οδηγεί στην σκέψη ότι στην Τσακωνιά κρύβεται μια πολύ μεγάλη μουσικό-λαογραφική παράδοση όμως οι πληροφορίες που έχουμε δεν είναι αρκετές πολύ πιθανόν γιατί η παράδοση αυτή δεν καταγραφόταν από γενιά σε γενιά με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν αρκετά ή καθόλου γραπτά κείμενα και να υπάρχουν ελάχιστα τραγούδια στην τσακωνική διάλεκτο στα οποία αμφισβητείται η αυθεντικότητά τους. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.ΙΒ', 1996:23-28)

Με αφορμή τον δεύτερο τόμο των Χρονικών των Τσακωνών ο Αθανάσιος Παπαζάρης²³ αναφέρει γύρω από το πρόσωπο του δασκάλου Θεόδωρου Μ. Οικονόμου: «*Ο αυτός ευσεβής και φιλοπάτρις ιερέυς υπήρξε και στιχοπλόκος, δημοσίευσε τσακωνικά τραγούδια, μοιρολόγια και άλλα έμμετρα πεζά ιδίας κατασκευής.....*». Πρόκειται για μια μαρτυρία που δηλώνει πως υπήρξαν Τσάκωνες στιχοπλόκοι και τραγουδιστές στην μητρική τους διάλεκτο. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.ΙΒ', 1996:23-28)

Ως το 1950 στην Καστάνιτσα χόρευαν τους χορούς με τραγούδια στην τσακωνική κατά τις ώρες της δουλειάς, της ανάπαυλας, σε ώρες χαράς, σε ώρες λύπης. Το παρακάτω τραγούδι μετρά δύο αιώνες ζωής και ειπώθηκε από δύο Καστανιώτισσες κυρίες μεγάλης ηλικίας υποστηρίζοντας η μια ότι το τραγουδούσε η μάνα της γιαγιάς της. Το τραγουδούσαν οι Καστανιτσιώτισσες όταν θερίζαν στις πλαγιές του Μαλεβού, ανήκει στα ιαμβικά οκτασύλλαβα ζευγαρωτής ομοιοκαταληξίας και έχει ως εξής:

Κιά έσι, Χάρε, τσ'αραμού

Τσαί ος'ορού τοι μαραμού;

Που είσαι, Χάρε, και μένεις

και δεν βλέπεις που μαραινόμαστε;

23 Ο Αθανάσιος Χρ. Παπαζάρης είναι καθηγητής Μουσικολογίας στο Πανεπιστήμιο του Glasgow, Scotland U.K.

Κιά έσι ξεπεζέγκου,
Εσ'ορού τα'έσι παιδέγκου;

Που ξεπεζεύεις,
Βλέπεις και παιδεύεις;

Για κχάμπα τα'έμπα τθά σειρά
Τα'ορά κόπου μια βολά...
Τσαί άρε το δρεπάνι
Να σερζίρε μάνι, μάνι

Για κατέβα κι έμπα στη σειρά
και δεσ τους κόπους μια φορά...
Και πάρε το δρεπάνι
Να θερίσεις μάνι, μάνι

Η λαϊκή παράδοση της Καστάνιτσας ταυτίζει τον Αρχάγγελο Μιχαήλ ως τον άγγελο του θανάτου αλλά και ως συμπαραστάτη στις καθημερινές δυσκολίες της ζωής των ανθρώπων. (Χρονικά των Τσακώνων, τ.ΙΒ', 1996:23-28)

Ο Σίμωνας Καρας γράφει: «Οι Τσάκωνες διατηρούν διάλεκτον παλαιολακωνικήν που την ομιλούν και τη χαίρονται μεταξύ των εις την οποίαν όμως δεν σώζονται παρά ελάχιστα τραγούδια των» και συνεχίζει λέγοντας: «ανέκαθεν οι Τσάκωνες τραγουδούσαν στην νεοελληνική». Από την μια πλευρά υποστηρίζει πως οι Τσάκωνες τραγουδούσαν στα Τσακωνικά και από την άλλη στη νεοελληνική πως γίνεται αυτό; Τα δημοτικά τραγούδια της Τσακωνιάς χωρίζονται σε αυτά της τσακωνικής γλώσσας και αυτά της νεοελληνικής. Είναι γνωστό πως οι Τσάκωνες της νεώτερης εποχής τραγουδούσαν τα κοινά σε όλη την Ελλάδα δημοτικά τραγούδια. (Χρονικά των Τσακώνων, τ.ΙΒ', 1996:23-28)

Τα θέματα των Τσακωνικών τραγουδιών είναι παρμένα από τους αγώνες, τις λύπες, τα βάσανα, τις νίκες των Αγωνιστών της ελευθερίας. Είναι συνδεδεμένα με την καθημερινή ζωή, με τις παραδόσεις, με την οικογενειακή και κοινωνική ζωή, τους θρύλους, τους μύθους και τις προλήψεις. Εξέχουσα θέση έχουν τα μοιρολόγια και τα τραγούδια του γάμου τα οποία είναι εύθυμα και έχουν σατυρικό περιεχόμενο, ένα τέτοιο εύθυμο τραγούδι είναι το εξής: (Τσούχλος Κ., 1993:72-79)

*Σήκω μωρ νύφη γιατ'έρχεται ν'ο γάμος
Κι αν έρχεται και τι, ο χορός καλά κρατεί
το ψωμί ναι στο σακίδι, το τυρί'ναι στο δερμάτι
το κρασί ναι στο βαρέλι, τα κρεμμύδια στο κελάρι
τι καλό χω η κακομοίρα με τον ξιπολιά που πήρα
δόστε του να φάει να πιεί, χώρια του να κοιμηθεί
το 'να βόδι ναι ζεμένο, τα 'άλλο στο παχνί δεμένο
το γαιδιδούρι με το σπόρο, το λησμόνησε στο δρόμο.*

Όσο αναφορά τους μουσικούς τόνους κυριαρχεί το διατονικό γένος και ο «πρώτος ήχος» της ελληνικής μουσικής και δεν είχαν άδικο οι Βυζαντινοί όταν στα μουσικά τους χειρόγραφα

σημείωναν πως ο «πρώτος ήχος» ονομάζεται *δῶριος* και Δωριείς είναι και οι Τσάκωνες. Η μελωδία παρέμεινε απλή όσο εξελισσόταν, αλλά στην εκτέλεσή της υπάρχουν τα στοιχεία της χαράς και της λύπης. Ο ρυθμός που υπάρχει είναι ο Παιωνικός ρυθμός των 5 χρόνων που συναντάτε στον πανάρχαιο Τσακόνικο χορό. (Χρονικά των Τσακόνων, τ.ΙΒ', 1996:23-28)

Πολύ παλιά τα τραγούδια των Τσακόνων, τραγουδιόντουσαν με το στόμα, χωρίς συνοδεία ορχήστρας, κομπανίας, οργάνου. Αργότερα προσαρτήθηκαν οι φλογέρες, οι καραμούζες, το κλαρίνο, το λαούτο και έτσι έφτιαχναν τις τοπικές ορχήστρες.

Σήμερα στα πανηγύρια και στις εκδηλώσεις δεν ακούγονται Τσακόνικα τραγούδια στην τσακόνικη διάλεκτο αλλά στην νεοελληνική, εξαίρεση αποτελεί μια προσπάθεια στην οποία ήμουν και εγώ παρούσα του Μουσικού Συλλόγου γυναικών Τυρού που το καλοκαίρι του 2011 στον Πραστό και συγκεκριμένα στον προαύλιο χώρο της Παναγίας της Ερειπωμένης²⁴ δεκατέσσερις γυναίκες τραγούδησαν ντυμένες με την τοπική φορεσιά της τζουμπελού τσακόνικα τραγούδια στην τσακόνικη διάλεκτο με σκοπό να αναβιώσουν τα αυθεντικά τσακόνικα τραγούδια. (Χρονικά των Τσακόνων, τ.ΙΒ', 1996:23-28)

Δείγμα τσακόνικου τραγουδιού είναι:

Απατζά το Μαραθία

Απατζά, τσυρά Μαρούα Απέναντι, κυρά Μαρία

Απατζά το Μαραθία Απέναντι στο Μαραθία

Απατζά το Μαραθία Απέναντι στο Μαραθία

Τσ' ακατούσε τάν Ελία κι αποκάτω στην ελιά

Τσ' ακατούσε τάν Ελία κι αποκάτω στην ελιά

εξεχάτσε ταν κουνία εξέχασε τη στάμνα

5.3 Τσακόνικος Χορός

Η Τσακωνιά και οι Τσάκωνες έχουν να επιδείξουν τον περίφημο Τσακόνικο Χορό, ο οποίος πιθανόν είναι ο «Γέρανος» χορός των αρχαίων Ελλήνων που τον αναφέρει ο Πλούταρχος (Παράλληλοι Βίοι, Θησεύς,21).

Ο Πλούταρχος μας μεταφέρει πληροφορίες από τον αρχαίο φιλόσοφο και ιστορικό Δικαίαρχο, που μιλάει για έναν άλλο χορό που χορευόταν στη Δήλο προς τιμή της θεάς Αφροδίτης. Ο χορός αυτός ήταν κυκλικός και χορευόταν με παραλλάξεις και ανελίξεις²⁵, ονομαζόταν Γερανός και χορεύτηκε αρχικά από τον Θησέα. (Χούπης Δ., 2006:127)

²⁴ ονομάζεται έτσι εξαιτίας της καταστροφής της από τον Ιμπραήμ το 1826 και σήμερα έχουν απομείνει τα ερείπια της.

²⁵ Παραλλάξεις, ανελίξεις(διαδοχική αλλαγή θέσεων –ξετυλίγματα)

Ο Όμηρος αναφέρει ακόμη έναν κυκλικό χορό που χορεύτηκε κατά την κατασκευή της ασπίδας του Αχιλλέα από τον Ήφαιστο. Τον χορό αυτό χόρευαν νέοι και παρθένες κρατώντας ο ένας το χέρι του άλλου²⁶. Στον χορό αυτό προηγούνταν δύο χορευτές που βάδιζαν με τα χέρια και το κεφάλι προς τα κάτω κάνοντας επιδείξεις δεξιοτεχνίας και τους οποίους ο Όμηρος αποκαλεί *κυβιστήρες*. (Ομήρου Ιλιάδα Σ 594-605, (Χούπης Δ., 2006:127).

Η μητέρα του γάλλου συγγραφέα Ανδρέα Σενιέ, η οποία είχε λάβει ελληνική μόρφωση περιγράφοντας τα ήθη και τα έθιμα των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης πριν από διακόσια πενήντα χρόνια αναφέρει έναν αρχαίο ελληνικό χορό που σχετιζόταν με τα αρχαία ελληνικά κείμενα και ονομαζόταν Καντιότ. Αυτός ο χορός έμοιαζε με τις αρχαίες περιγραφές αλλά στην Κωνσταντινούπολη τον χόρευαν κρατώντας στο χέρι κορδόνι και κατά την διάρκεια του χορού μαντήλι. Φαίνεται πως ο χορός αυτός έχει κρητική καταγωγή και είναι ένας από τους αρχαίους κρητικούς χορούς και το όνομά του οφείλει στην πόλη του Ηρακλείου το οποίο στα ενετικά χρόνια ονομαζόταν *Κάντια*. (βλ. Letters de Mme Chenier, A.M. Guys, σ.196. Robert de Bonnieres, Edition Charavay Freres, Paris 1870).

Η μεγάλη μας χορογράφος Δώρα Στράτου θεωρούσε πως ο Καντιότ και ο τσακόνικος χορός είναι ίδιοι χοροί και έχουν το ίδιο μέτρο. Επίσης υποστήριζε πως ο χορός μεταφέρθηκε στην Πελοπόννησο το 1500 π.Χ. την εποχή δηλαδή που έγινε η έκρηξη του ηφαιστείου της Σαντορίνης και οι μετακινήσεις Κρητών προς την Πελοπόννησο²⁷. (Χούπης Δ., 2006:128)

Αν θεωρήσουμε πως ο τσακόνικος χορός έχει καταγωγή από την Κρήτη, τότε στη Λακωνία ήρθε από τον χοροδιδάσκαλο Θαλήτα²⁸ τον 7^ο αιώνα π.Χ. όταν ήρθε να διδάξει χορούς στους νέους Σπαρτιάτες. (Χούπης Δ., 2006:129)

Ο τσακόνικος χορός με βάση τη χορευτική του ταυτότητα κατατάσσεται στην κατηγορία των χορών της γητειάς²⁹. Αυτό συμβαίνει εξαιτίας της πρωτόγονης λατρευτικής-τοτεμικής ποίησης που είχε ως στόχο *το γήτεμα πάνω στο φίδι*³⁰ με εκτελεστικά μέσα έκφρασης το ρυθμικό λόγο συνοδευόμενο με μουσική και μιμητικό χορό, εναρμονισμένα όλα σε μια ενιαία σύνθεση με τη βοήθεια του ρυθμού. Ο Σίμωνας Καρράς επισημαίνει: «Είναι πανάρχαιος λατρευτικός χορός, εις απολλώνειον παιωνικών ρυθμών των πέντε χρόνων και παριστά ορχηστρικά την πάλη του

26 Οι πιο πολλοί παραδοσιακοί χοροί που έχουν αρχαίες ρίζες χορεύονται από χορευτές και χορεύτριες που κρατούν ο ένας το χέρι του άλλου όπως αναφέρεται στις αρχαίες εγγράφες παραστάσεις.

27 Δώρα Στράτου, Λαϊκοί χοροί, σ.15-21

28 Θαλήτας γεννήθηκε στην Γόρτυνα της Κρήτης που ήταν πολύ γνωστή πόλη, στα ΝΑ της Κνωσού, και αναφέρεται από τον Όμηρο (Ιλ. Β 646· Οδύσ. γ 294). Ο Θαλήτας θεωρούνταν μια από τις κύριες μορφές της δεύτερης μουσικής σχολής στη Σπάρτη (η πρώτη ιδρύθηκε από τον Τέρπανδρο) και ένας από εκείνους που εισήγαγαν στη Σπάρτη τις γυμνασιδίες, μαζί με τους Ξερόκριτο, Ξερόδαμο, Πολύμηστο και Σακάδα. Θεωρούνταν, επίσης ο **Θαλήτας**: (7ος αι. π.Χ.) αοιδός και μουσικός. Σύμφωνα με ένα μύθο, ο Θαλήτας προσκλήθηκε στη Σπάρτη (γύρω στο 665 π.Χ.), ύστερα από χρησμό του Μαντείου των Δελφών, και έσωσε την πόλη από λοιμό με τη μουσική του (Πρατίνας στον Πλούτ. ό.π. 1146C, 42). Λέγεται πως ο Θαλήτας έγινε φίλος του μεγάλου νομοθέτη της Σπάρτης Λυκούργου και ένας από τους κυριότερους συνθέτες παιάνων και υπορχημάτων (Πλούτ. Περί μουσ. 1134B-E, 9-10). Σύμφωνα με ένα μύθο, ο Θαλήτας προσκλήθηκε στη Σπάρτη (γύρω στο 665 π.Χ.), ύστερα από χρησμό του Μαντείου των Δελφών, και έσωσε την πόλη από λοιμό με τη μουσική του (Πρατίνας στον Πλούτ. ό.π. 1146C, 42).

29 Ο σύγχρονος κλάδος της φιλολογικής επιστήμης, η Ποιητική, σε κατηγορίες τα δημοτικά τραγούδια με βάση το περιεχόμενο των στίχων τους που αλλάζει από εποχή σε εποχή και από τόπο σε τόπο και έτσι οι κατηγορίες που χωρίζονται είναι: α) της δουλειάς, β) της οικογενειακής ζωής, γ) του πολέμου, δ) των αινιγματικών ή διδακτικών, ε) της γητειάς.

30 φιδίσια είναι η κίνηση σε μια φιγούρα του χορού

Απόλλωνος προς τον Πύθωνα, το φίδι της υγρασίας, της αρρώστιας και των επιδημιών». Δηλαδή είναι χορευτική συμβολιστική αναπαράσταση του αγώνα του ανθρώπου να νικήσει το κάθε κακό γενικά. (Χούπης Δ., 2006:129, Πετακός Χ, 2003:14, 55-56, Μπεκύρος Β. Φίλιππος-Τσαγγούρη Ελένη, 1993:20-21)

Στο Μουσείο της Ακρόπολης υπάρχει μια λαξευτική σμίλη του αρχαίου Έλληνα γλύπτη σε μαρμάρينو ανάγλυφο του 500 π.Χ. όπου παριστάνει τις *Αγλαυρίδες* κόρες να μαθαίνουν στον μικρό Εριχθόνιο, τη μυθική θεότητα της Αττικής που σχετίζεται με τον αρχαίο εποικισμό της περιοχής της σημερινής Τσακονιάς. Ο Ορνέας, ο γιος του υπήρξε οικιστής της Βορειοανατολικής Κυνουρίας και γενάρχης των Ορνεατών.

Οι Ιωνικοί δεσμοί των αρχαίων Πρασιών-Βρασιών συνεχιζόταν και όταν οι Δωριείς κυρίεψαν την περιοχή. Για να φανεί η ομοιότητα και η ταύτιση του αρχαιοελληνικού χορού της Ιωνικής Αττικής με το σημερινό Τσακόνικο χορό αρκεί να δούμε το συγκεκριμένο ανάγλυφο με τον παραδοσιακό τσακόνικο χορό.

Ο Τσακόνικος χορός χορεύεται ως εξής: Οι χορευτές πιάνονται ή με τα χέρια «επί καρπώ» ή κρατιούνται σφιχτά από το μπράτσο σαν να προσπαθούν να μη χάσει ο ένας τον άλλο. Τα βήματα είναι τα εξής: (Κυνουρία-Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, Μάρτιος 2006:50)

Μέρος 1^{ον} (Αργά)

1^{ος} χρόνος: Φέρει το δεξί πόδι κυκλικά δεξιά και λίγο πίσω

2^{ος} χρόνος: Φέρετε το αριστερό πόδι μπροστά του δεξιού.

3^{ος} χρόνος: Φέρετε το δεξί πόδι κυκλικά δεξιά και λίγο πίσω.

4^{ος} χρόνος: Φέρετε το αριστερό πόδι μπροστά του δεξιού.

5^{ος} χρόνος: Μένετε στη θέση αυτή.

Επαναλαμβάνετε μέχρι να συμπληρωθεί η μουσική οκτώ φορές.

Μέρος 2^{ον} (Γρήγορα)

1^{ος} χρόνος: Φέρετε το δεξί πόδι κυκλικά δεξιά.

2^{ος} χρόνος: Φέρετε το αριστερό πόδι κυκλικά δεξιά.

3^{ος} χρόνος: Φέρετε το δεξί πόδι κυκλικά δεξιά.

4^{ος} χρόνος: Πηδημάκι με το δεξί πόδι και ανύψωση συγχρόνως του αριστερού ποδιού μπροστά.

5^{ος} χρόνος: Πατήσατε το αριστερό πόδι μπροστά του δεξιού με όλο το βάρος του σώματος σε αυτό.

(Πετακός Δ.Χ, 2003:15)

Ο χορός γυρίζει κανονικά και σχηματίζει φίδι που κουλουριάζει, ενώ ο πρωτοχορευτής όταν θέλει να ξεκουλουριάσει γυρίζει αμέσως δεξιά, και με την πλάτη στους υπόλοιπους. Όταν ξεκουλουριάσουν, είτε σταματούν σε γραμμή, είτε κάνουν καμάρα, οι δύο πρώτοι, για να

περάσουν οι υπόλοιποι από κάτω, η μουσική είναι σε 5/8 ή 5/4. (Πίξεις Ελλήνων: χ.χ:112, (Χρονικά των Τσακώνων, τ.ΙΒ', 1996:18-20)

Για τον χορό των 5/4 και 5/8 δόθηκαν διάφορες ερμηνείες σε σχέση με την προέλευσή του και στους σχηματισμούς του. Δόθηκαν οι εξής ερμηνείες:

Ο Δήμαρχος Λεωνιδίου Στ. Μερικάκης στα Χρονικά των Τσακώνων (τόμος 3^{ος} /1969) αναφέρει: *«Σφικτοπιασμένοι με τα μπράτσα τους σταυρωτά οι χορευταί και οι χορεύτριες παρουσιάζουν, όταν ανασηκώνεται το τραγούδι, μια ζωνηρή αναπηδητή έφοδο κατά μέτωπον, για να περιπέσει σιγά-σιγά, όταν το τραγούδι καταπέσει σε μια σταθερή σφικτοδεμένη άμυνα. Με τις εναλλαγές των δύο αυτών κινήσεων με μοναδικές φιγούρες τον ελιγμό και την αναστροφή του χορού, δίνει την ολοφάνερη εικόνα πολεμικού χορού»*. (Χρονικά των Τσακώνων, τ. ΙΣΤ', 2002: 142-144).

Ο Χ. Σακελλαρίου, ένας από τους παλιούς δασκάλους χορού, γνώριζε το χορό αφού καταγόταν από τον Άγιο Πέτρο Κυνουρίας και τον πρωτοδίδαξε στη Γυμναστική Ακαδημία. Στο βιβλίο του «Ελληνικοί χοροί» που εκδόθηκε το 1939, καταγράφει το χορό, όπως χορεύεται σήμερα στην περιοχή της Τσακωνιάς και όχι όπως άλλοι νεότεροι δάσκαλοι χορού και χορευτικά συγκροτήματα τον έχουν αλλοιώσει.

Ο Δ. Χούπης στο βιβλίο του «ΕΤΡΟΥ ΕΝΑΤΘΕ» που εκδόθηκε το 1990 και υποστηρίζει ότι ο τύπος προέλευσης του χορού είναι οι Καρυές Λακωνίας και από εκεί μεταφέρθηκε στην Τσακωνιά. (Χρονικά των Τσακώνων, τ. ΙΣΤ', 2002: 142-144).

Κατά την Δώρα Στράτου ο χορός αυτός αναπαριστά την έξοδο του Θησέα από το Λαβύρινθο με τη βοήθεια του μίτου της Αριάδνης και μεταφέρθηκε στη Μικρά Ασία και στην υπόλοιπη Ελλάδα, για να διατηρηθεί μέχρι της μέρες μας μόνο στην περιοχή της Τσακωνιάς. (Χρονικά των Τσακώνων, τ. ΙΣΤ', 2002: 142-144).

Από την άλλη ο Σίμωνας Καρράς υποστήριξε στα «Χρονικά των Τσακώνων-Τόμος ΙΒ'-1996» ότι ο τσακωνικός χορός είναι ένας πανάρχαιος λατρευτικός χορός σε απολλώνιο ρυθμό 5 χρόνων και 4 βημάτων και παριστάνει ορχηστικά τη νικηφόρα πάλη του Απόλλωνα με τον Πύθωνα, το τρομερό φίδι που ζούσε σε ένα σπήλαιο και προστάτευε το ιερό της Γαίας στο Μαντείο των Δελφών, το φίδι της υγρασίας, της αρρώστιας και των επιδημιών. Ο χορός παρουσιάζει κάποια σχήματα, όπως τύλιγμα, ξετύλιγμα, δίπλες, στροφές, τις ίδιες κινήσεις δηλαδή που κάνει ένα φίδι. (Χρονικά των Τσακώνων, τ. ΙΣΤ', 2002: 142-144).

Ο Φ. Μπεκύρος, συμφωνεί με την εκδοχή του Σίμωνα Καρρά και στο βιβλίο του «Τσακωνικός χορός» προσθέτει πως ο τσακωνικός χορός διατηρήθηκε άρρηκτα με την τοπική ενδυμασία, τον τζουμπέ και την φουστανέλλα δίνοντας στο όλο σύνολο μια αίσθηση αρχοντιάς. (Χρονικά των Τσακώνων, τ. ΙΣΤ', 2002: 142-144).

Η Δώρα Στράτου και ο Χ. Σακελλαρίου, βοήθησαν στην διάδοση του Τσακωνικού χορού. Με την επανάκμψη στο αίτημα: «Επιστροφή στις ρίζες μας» μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο η Δώρα Στράτου καλεί Τσάκωνες στο πλαίσιο των χορευτικών επιδείξεων στο Αρχαίο Θέατρο Πειραιώς το 1961. Μερίμνησε επίσης να απεικονίσει στο εξώφυλλο του βιβλίου της: «Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί» που απευθύνεται σε μαθητές τον Τσακωνικό χορό. Σημαντική είναι και η συμβολή του «Θεάτρου της Δώρας Στράτου» που κυκλοφόρησε καρτ-ποστάλ όπου εικονιζόταν ο Τσακωνικός χορός. (Χρονικά των Τσακωνών, τ. ΙΣΤ', 2002: 142-144).

Στην τελετή λήξης των Ολυμπιακών αγώνων της Αθήνας του 2004 ανάμεσα στους άλλους χορούς από όλη την Ελλάδα που παρουσιάστηκαν ήταν και ο Τσακωνικός.

Σήμερα ο χορός αυτός χορεύεται με τα τραγούδια: «Σούπα μάναμ' πέντρεψε με» και «Κίνησαν τα τσαμόπουλα» και χορεύεται σε κάθε εκδήλωση σε όλες της περιοχές της Τσακωνιάς από άντρες ντυμένους φουστανελάδες και γυναίκες ντυμένες τζουμπελούδες (τοπική τσακωνική φορεσιά) και από παιδιά κατά τη διάρκεια των εκδηλώσεων της 28^{ης} Οκτωβρίου και 25^{ης} Μαρτίου. Επίσης χάρη στους χορευτικούς συλλόγους της περιοχής, ο τσακωνικός χορός ταξιδεύει σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας όπου και διοργανώνονται φεστιβάλ τοπικών χορών και έτσι γίνεται ευρέως γνωστός. Το πιο γνωστό Τσακωνικό τραγούδι που συνοδεύει τον χορό είναι το ακόλουθο:

Σου ειπα μανα

*Σού είπα μάνα, καλή μου μάνα
Σού είπα μάνα, πάντρεψέ με
Σού είπα μάνα, πάντρεψέ με
Σπιτονοικοκύρεψέ με*

*Και στα ξένα, καλή μου μάνα
Και στα ξένα μη με δώσεις
Και στα ξένα μη με δώσεις,
Μάνα θα το μετανιώσεις*

*Για' στα ξένα, καλή μου μάνα
Για' στα ξένα θ' αρρωστήσω
Για' στα ξένα θ' αρρωστήσω,
Μάνα θα πρωτομιλήσω*

*Θα μιλήσω, καλή μου μάνα
Θα μιλήσω της κουνιάδας
Θα μιλήσω της κουνιάδας,
Και της πρώτης συννυφάδας*

*Θα μου πουν, καλή μου μάνα
Θα μου πουν πως δεν αδειάζω
Θα μου πουν πως δεν αδειάζω,
Και θα βαριαναστενάζω*

*Και θα στείλω, καλή μου μάνα
Και θα στείλω να σε φέρω*

*Και θα στείλω να σε φέρω,
Και δεν ξέρω που θα σ' εύρω*

*Η στον ποταμό, καλή μου κόρη
Η στον ποταμό θα πλένω,*

*Η στον ποταμό θα πλένω,
Η στη βρύση θα λευκαίνω.*

5.4 Ενδυμασία

•Τσακώνικη Υφαντική – Τσακώνικη Φορεσιά

Από τα αρχαία χρόνια η υφαντική ήταν συνδεδεμένη με την Αράχνη μια υφάντρα από την Λυδία, που ήρθε αντιμέτωπη με την θεά Αθηνά που θεωρείτο η προστάτιδα της υφαντικής, η οποία και χάρισε στους ανθρώπους την γνώση της τέχνης αυτής. Οι άνθρωποι έτσι έμαθαν να φτιάχνουν ρούχα, χαλιά, στρωσίδια. Η υφαντική τέχνη, στο μύθο, ταυτίζεται και προσωποποιείται έμμεσα, στο πρόσωπο της Αράχνης. Η Αράχνη ήταν κόρη του βαφέα Ίδμονα από την Κολοφώνα. Η υφαντική της τέχνη ήταν τόσο ξακουστή ώστε ακόμα και οι Νύμφες πήγαιναν για να θαυμάσουν τα έργα της. Πολλοί πίστευαν πως η επιδεξιότητά της Αράχνης οφείλεται στην θεά Αθήνα η οποία της δίδαξε την τέχνη αλλά η ίδια το αρνιόταν και για να αποδείξει την αξία της προκάλεσε σε διαγωνισμό την θεά για να φανεί ποια υφαίνει καλύτερα. (<http://www.techne.gr-27-3-2012>)

Η Αθηνά μεταμορφώθηκε σε γριά προσπαθώντας να συνετίσει την Αράχνη λέγοντας της ότι ήταν ασέβεια να προσπαθεί κάποιος να αναμετρηθεί με τους θεούς. Όμως η Αράχνη δεν άκουσε τις συμβουλές της και συνέχισε να προκαλεί τη θεά. Τότε η Αθηνά πήρε την κανονική της μορφή κι ο αγώνας άρχισε. Το υφαντό της Αθηνάς είχε δυο θέματα. Το κεντρικό θέμα ήταν ο αγώνας της με τον θεό της θάλασσας Ποσειδώνα για την προστασία της Αθήνας. Το άλλο απεικόνιζε τέσσερις θνητούς (ένας σε κάθε γωνία του υφαντού) να τιμωρούνται γιατί είχαν τολμήσει να αναμετρηθούν με τους θεούς. (<http://www.techne.gr-27-3-2012>)

Η Αράχνη στο δικό της υφαντό είχε παραστήσει τους έρωτες του Δία και άλλων θεών με θνητές καθώς και τις μορφές που είχαν πάρει για πετύχουν το σκοπό τους. Η Αθηνά πήρε το έργο της Αράχνης στα χέρια της και προσπάθησε να του βρει ψεγάδια. Όταν δεν κατάφερε να

του βρει κάποιο ελάττωμα θυμωμένη από τις παραστάσεις του υφαντού και τυφλωμένη από την ζήλια το έσκισε και χτύπησε με το αδράχτι της την κοπέλα στο πρόσωπο. Η Αράχνη από ντροπή για την προσβολή που της έγινε επιχείρησε να κρεμαστεί. Η θεά όμως δεν την άφησε να πεθάνει. Την μεταμόρφωσε στο γνωστό έντομο και την καταράστηκε να είναι πάντα κρεμασμένη καθώς θα εξασκεί την παλιά της τέχνη. (<http://www.techne.gr-27-3-2012>)

Από τότε μέχρι σήμερα η υφαντική έχει αναπτυχθεί και όχι μόνο για να καλύψει τις βασικές ανθρώπινες ανάγκες, εκείνες δηλαδή που προστάτευαν τον άνθρωπο από τις άσχημες καιρικές συνθήκες αλλά έγινε και το σήμα κατατεθέν ώστε να κατηγοριοποιούνται οι άνθρωποι σε κοινωνικές τάξεις. Άλλα υφάσματα θα φορούσαν και θα κοσμούσαν το παλάτι ενός βασιλιά ή ενός πλούσιου ανθρώπου και με άλλα υφάσματα θα ντυνόταν και θα είχε στο σπίτι του ένας φτωχός άνθρωπος.

Όπως στα αρχαία χρόνια, έτσι και στη νεότερη Ελλάδα, η υφαντική κατέλαβε ξεχωριστή θέση ανάμεσα στους κλάδους της ελληνικής λαϊκής τέχνης, ενώ η διαδικασία και τα όργανα της ετοιμασίας της κλωστής και του πανιού πήραν μεταφυσικές προεκτάσεις και συνδέθηκαν με διάφορες λαϊκές μαγικό-θρησκευτικές πρακτικές και δοξασίες. Η μεγαλύτερη άνθηση της ελληνικής υφαντικής συμπίπτει με την εποχή της γενικής αναγέννησης του Ελληνισμού και καλύπτει τον 18ο και 19ο αιώνα. Τέχνη ανέκαθεν γυναικεία και οικιακή, η υφαντική εξελίσσεται κατά την εποχή αυτή και σε οργανωμένη ανδρική βιοτεχνία, που δεν περιορίζεται μόνο στην εξυπηρέτηση των σπιτικών αναγκών αλλά ανταποκρίνεται και σε πλατιές εμπορευματικές και εξαγωγικές απαιτήσεις. Η μεγάλη λαογράφος μας Πόπη Ζώρα αναφέρει: «Η υφαντική-κεντητική είναι ο λαμπρότερος και διακοσμητικότερος κλάδος της ελληνικής τέχνης και παρουσιάζει ιδιαίτερο καλλιτεχνικό και λαογραφικό ενδιαφέρον». (Μερακλής Μ., 2007:390)

Τα έργα της υφαντικής διακρίνονταν κυρίως για τους χρωματικούς συνδυασμούς τους και τον πλούτο των διακοσμητικών θεμάτων. Τα χρώματα, βαμμένα με φυτικές χρωστικές ουσίες (ρίζες, φύλλα, καρποί φυτών κ.ά.) έδιναν στα ελληνικά υφαντά αρμονικές συνθέσεις. Απαραίτητο εξάρτημα για την ύφανση των κάθε λογής υφαντών, που δεν έλειπε από κανένα σπίτι, ήταν ο ξύλινος αργαλειός.

Υπάρχει κάποια παράδοση μεταφρασμένη στα Τσακωνικά σχετικά με τον αργαλειό και είναι η εξής: «Πήγε ο Χριστός και βρήκε μια γυναίκα που ύφαινε.

-Τι κάνεις εδώ; Την ρώτησε.

- Υφαίνω, απάντησε εκείνη.

Έκοβε την κλωστή της σαΐτας και την περνούσε από το άλλο μέρος και πάλι την έκοβε.

-Γιατί την κόβεις την κλωστή; Της είπε ο Χριστός.

-Μα τι να κάνω; Θέλω να υφάνω! Απάντησε εκείνη

-Όχι δεν θα το κάνεις έτσι. Την συμβούλεψε ο Χριστός παρόλο που η γυναίκα δεν είχε αντιληφθεί ποιος ήταν.

-Πώς να το κάνω; Είπε εκείνη.

-Μην την κόβεις την κλωστή. Της είπε ο Χριστός.

Η γυναίκα στάθηκε.

-Ρίξε τη σαΐτα από εδώ προς τα εκεί και από εκεί προς τα εδώ χωρίς να κόψεις την κλώστη. Να έτσι θα υφάνεις! Είπε ο Χριστός.

Η γυναίκα το έκανε έτσι και πήγε και το είπε σε μια γειτόνισσά της.

-Γειτόνισσα, ποιος σου έδειξε έτσι και υφαίνεις; Ρώτησε η γειτόνισσα.

-Μόνη μου, ολομόναχη το έκανα! Απάντησε εκείνη.

Ο Χριστός έφυγε και την καταράστηκε τη γυναίκα, για την απάντηση που έδωσε. Και είπε:

-Να δουλεύεις ολημερίς και η δουλειά που θα κάνεις όλη την ημέρα να είναι τόσο λίγη που να την παίρνεις κάτω από τη μασχάλη σου και να πηγαίνεις, να μη φαίνεται η δουλειά σου». Αυτός είναι και ο λόγος που οι γυναίκες υφαίνουν τόσο λίγο πανί μέσα σε μια μέρα.

Στον ελλαδικό χώρο οι ξύλινοι αργαλειοί, διακρινόταν σε τρεις τύπους : **α) τον όρθιο, β)τον πλαγιαστό και γ)τον αργαλειό του λάκκου**. Από άποψη τεχνικής, τα πιο διαδομένα υφαντά ήταν τα κιλίμια, οι φλοκάτες, τα σκουλάτα, τα δίμιτα κ.ά. Ο πλαγιαστός ή καθιστός είναι ο πιο συνηθισμένος. Αποτελείται από τέσσερα κάθετα ξύλα που συνδέονται μεταξύ τους με τέσσερις σανίδες χαμηλά και τέσσερις σανίδες στην κορυφή. Στο ορθογώνιο αυτό σύστημα στερεώνονται τα στημόνια, ανάμεσα από τα οποία περνούσαν με τη σαΐτα τα υφάδια.

Ο όρθιος αργαλειός τοποθετείται κάθετα στο χώμα και η ύφανση γίνεται από κάτω προς τα πάνω. Ο αργαλειός του λάκκου είναι ένας είδος πλαγιαστού αργαλειού που τοποθετείται στο χώμα. Τα πόδια της υφάντρας κινούνται μέσα σε έναν λάκκο.

Η προετοιμασία του αργαλειού για την ύφανση είναι η εξής: Μετά το γνέσιμο και τη βαφή του μαλλιού, ακολουθεί το "ντύσιμο" του αργαλειού με τα νήματα για την ύφανση. Κατά μήκος του αργαλειού στερεώνεται το στημόνι, τεντωμένες κλωστές με τις οποίες θα διασταυρωθεί κάθετα το υφάδι τυλιγμένο στη σαΐτα για την ύφανση. Το υφάδι μπαίνει στη σαΐτα και ακολουθεί η διαδικασία του διασίματος για την προετοιμασία του στημονιού. Με το διάσιμο ρυθμίζεται το μήκος του στημονιού, σύμφωνα με το μάκρος του υφάσματος που πρόκειται να υφανθεί. Στη συνέχεια ακολουθεί το τύλιγμα του στημονιού στο πίσω αντί του αργαλειού, το πέρασμα του στα μιτάρια, και τέλος στο χτένι. Από το χτένι οι κλωστές του στημονιού θα στερεωθούν στο μπροστινό αντί όπου και θα τυλίγεται το έτοιμο ύφασμα. Ακολουθεί η ένωση των μιταριών με τις πατήτρες και ο αργαλειός είναι έτοιμος για να αρχίσει η ύφανση. Η διακόσμηση των υφαντών αναπαριστούν: πουλιά, λουλούδια και γενικά θέματα παρμένα από τη φύση. Τα υφαντά χωρίζονται στα ριγωτά, με πλατιές ή λεπτές ρίγες, και

στα κεντητά ή ξομπλιαστά. Τα κεντητά υφαντά είναι περίτεχνα, αφού η υφάντρα κρατά στα χέρια της κουβαράκια διαφορετικών χρωμάτων και, σαν να κεντά, τα εναλλάσσει για να δημιουργηθούν τα σχέδια της.

Η Τσακωνιά φημίζεται για τα υφαντά της είναι γνωστά τα Κοσμίτικα υφαντά και τα κεντήματα, που τα σχεδίαζαν και τα έφτιαχναν οι Κοσμίτισσες με τα χέρια τους ή χρησιμοποιώντας τον αργαλειό.

Η υφαντική τέχνη, η οποία ξεκίνησε στην Τσακωνιά από το τέλος του 18ου αιώνα και αρχές του 19ου αιώνα (ένα κιλίμι από το 1890 στη μονή Ελώνης πιστοποιεί την ύπαρξη της) για καθαρά πρακτικούς και βιοποριστικούς λόγους. Αρχικά ύφαιναν σακιά για τη μεταφορά των σιτηρών από τα χωράφια, που τα ονόμαζαν *ταγάρια*³¹ για να παίρνουν στη δουλειά τους τοποθετώντας μέσα τα τρόφιμά τους και διαδρόμους και κιλίμια για να στρώνουν τα σπίτια τους το χειμώνα ή για να τα δώσουν προίκα στα παιδιά τους.

Το είδος του αργαλειού που χρησιμοποιούταν στην Τσακωνιά ήταν ο όρθιος οι λόγοι είναι οι εξής:

α)σε αυτόν τα υφαντά βγαίνουν μονοκόμματα, γι' αυτό και είναι μεγαλύτερης ανθεκτικότητας
β)υφαίνεται στις διαστάσεις που ο καθένας επιθυμεί. Αρχικά τα σχέδιά τους ήταν απλά, έπειτα γεωμετρικά και αργότερα η θεματολογία τους ήταν παρμένη από τη φύση από όπου προέρχονταν και τα υλικά για το χρωματισμό των νημάτων.

Εκτός από κιλίμια, τους διαδρόμους και τα ταγάρια οι Τσάκωνες στους αργαλειούς ύφαιναν και την παραδοσιακή στολή της περιοχής που ήταν ο Τζουμπές.

Η αείμνηστη Αγγελική Χτζημιχάλη (1896-1966) υποστηρίζει πως στα τέλη του 18^{ου} αιώνα προστέθηκαν στη φορεσιά του Πραστού οι Τζουμπέδες, μακριοί και βαρύτιμοι επενδυτές. Αυτό όμως δεν συνηθιζόταν στις φορεσιές της Καστάνιτσας και της Σίταινας που φορούσαν μόνο τσόχινα ζιπούνια ή χρυσοκέντητα κοντογούνια από βελούδο, οι Πραστιώτισσες ονομάστηκαν τζουμπελούδες.

Το κύριο στοιχείο της φορεσιάς είναι το «όγκιουμα» δηλαδή το πουκάμισο. Το πουκάμισο ήταν δύο φύλλα με ένα κομμάτι στο πλευρό και στη ραφή για πλάτος. Τα ράβανε ίσια με την με τη ραφή της φρεντής. Κρατούσαν δηλαδή και τα δύο φύλλα στο ένα χέρι και περνούσαν μια βελονιά στο ένα και μία στο άλλο φύλλο. (Ρουσάλη Σ, 1977:8-181)

Το πλάτος γινόταν σούρα στη μασχάλη. Έτσι χωρίς κόψιμο έραβαν και τα μανίκια που τα διακοσμούσαν με άσπρα κεντίδια ή χρυσοκλωστή και τραχηλιά και στο τελείωμα στολίζονταν με μεταξωτή χειροποίητη μπιμπίλα, δηλαδή μικρή δαντέλα.

Από πάνω φορούσαν το φουστάνι που ονομαζόταν «βραχάνι» επειδή φτιαχνόταν από ένα είδος μάλλινου υφάσματος παρεμφερούς της τσόχας. Ήταν λαδοπράσινο ή πράσινο και σπάνια

31 είδος χωριάτικης τσάντας.

κίτρινο και είχε πλατιά ταινία στον ποδόγυρο. Τοποθετούσαν τέσσερα με πέντε φύλλα και τα έραβαν στο χέρι. Στη μέση ήταν μαζεμένο ίσα με τη μέση της γυναίκας που θα το φορούσε. Το πάνω μέρος ήταν γιλέκο χωρίς μανίκια και στην μασχάλη ολόγυρα ήταν ανοικτό. Το πίσω μέρος είχε δύο εξώραφα, από τη μέση του μανικιού που πήγαιναν καμπύλη, ως τη μέση (του φουστανιού). Το βραχάνι ήταν απαραίτητο ένδυμα για την προίκα κάθε εύπορης νέφης. Τα ακριβά νυφιάτικα φουστάνια γίνονταν από μεταξωτό βυσσινί ή κόκκινο βελούδο που τελείωνε σε ποδόγυρο με χρυσά «συρμακέσια» δηλαδή συρματερά κεντήματα με χρυσές πούλιες. Τα καθημερινά φουστάνια ήταν από ριγωτό υφαντό «μπογάζι», έναν αλατζά από τη Μικρά Ασία. (Ρουσάλη Σ, 1977:8-181)

Το «γιορκιάτσικο», οι γυναίκες την γιορτή φορούσαν τον *τζουμπέ*. Αν έλεγες *τζουμπέ* ονόμαζες όλη την ενδυμασία, στην πραγματικότητα όμως δεν ονόμαζες παρά ένα κομμάτι απ' όλη την ενδυμασία, μόνο το κόκκινο τσόχινο ζιπούνι ονομάζεται *τζουμπές*, τα υπόλοιπα κομμάτια ονομάζονται αλλιώς. Το σκέτο φουστάνι ήταν από λινό μεταξωτό ύφασμα είχε μανίκια μακριά και το έραβαν μόνες τους. Στο κάτω μέρος είχε μια γαρνιτούρα σε καφέ ή μαύρο χρώμα και άλλο ένα δέκα με δώδεκα δάκτυλα πιο πάνω και το ίδιο στα μανίκια και στο λαιμό, για να δείχνει έβαζαν δύο σειρές. (Ρουσάλη Σ, 1977:8-181)

Έπειτα φορούσαν το ζιπούνι δηλαδή ένα είδος κοντομάνικου μακριού επενδυτή μέχρι τη μέση της κνήμης. Οι εύπορες γυναίκες έραβαν από κόκκινη ή λαδοπράσινη τσόχα, βέλιο ή χρυσούφαντο καμουχά. Μπροστά στο άνοιγμα του στήθους στολιζόταν αριστερά και δεξιά με πέντε «ζύγιες» δηλαδή ζεύγη με ασημένια κουμπιά. Η επίδειξη πλούτου από τις γυναίκες των εφοπλιστών του Πραστού γινόταν με τον αμάνικο *τζουμπέ* από κόκκινη τσόχα ή ατλάζι³² σε απαλές αποχρώσεις. Η μέση έσφιγγε με «ζώστρα», μια ταινία από κόκκινο ή πράσινο βελούδο στολισμένη με συρματερά κεντήματα που στο κέντρο της δέσποζε το «ασημοζούναρο», η μεγάλη ασημένια πόρπη. Στα πόδια φορούσαν τις πλεγμένες στο χέρι λευκές μεταξωτές κάλτσες, τα «προπόδια», που ήταν στολισμένα με μικρά σχέδια, ανθάκια, κυπαρισσάκια, ζιγκ-ζαγκ και άλλα αρχέγονα σύμβολα ευγονίας και καλής τύχης. (Ρουσάλη Σ, 1977:8-181)

Η στολή που επέβαλλε η βασίλισσα Αμαλία ως επίσημο ένδυμα στις δεξιώσεις του παλατιού, επηρέασε τις τοπικές φορεσιές με αποτέλεσμα ο κεφαλόδεσμος του Πραστού να εγκαταλειφθεί και στη θέση του να φορεθεί το γνωστό μεγάλο φέσι της Αμαλίας. Η Αγγελική Χατζημιχάλη υποστηρίζει ότι στη παλιά φορεσιά του Πραστού συναντάμε την αρχαιότερη μορφή και τον

32 Το ατλάζι ήταν πράσινο ή κίτρινο, και αυτό όπως το κουτουνί, το αγόραζαν από την ξενιτιά. Το κουτουνί, το ατλάζι, τον *τζουμπέ*, τις καπότες, τα σορκάδια, τις πατατούκες, τις σκάλιτσες, τα έραβε ο *τερζής*. Στο κουτουνί και το ατλάζι, έβαζαν και ποδόγυρο, δέκα-δώδεκα δάκτυλα από κόκκινη τσόχα του *τζουμπέ*.

τρόπο δεσίματος του κεφαλόδεσμου που παραπέμπει στις γυναικείες μορφές της βυζαντινής εποχής. Στο κεφάλι έβαζαν το φέσι και γύρω του τύλιγαν τις κοτσίδες των μαλλιών τους και η φούντα πήγαινε στο πλάι. Η λεπτή μεταξοϋφαντη «σκεπή» είναι το πέπλο του κεφαλόδεσμου. Σκεπάζει το κεφάλι με τις δύο μεγάλες πλεξίδες, που το περιβάλλουν σαν στεφάνι και τον τράχηλο αφήνοντας όμως ακάλυπτο το «ραξίνι» δηλαδή την σκούφια αλλά και την «κορώνα» που ήταν επιμετώπιο κόσμημα. Το ραξίνι έμοιαζε με μικρό φέσι εφαρμοστό στο κεφάλι και μπορούσε να γίνει από μεταξωτό ατλάζι, σατέν, βελιό, βυσσινί είτε ακόμα από τσόχα. Ολόκληρο είχε περίτεχνα κεντήματα με μαλαματένιες συρματοκλωστές. (Ρουσάλη Σ,1977:8-181, Ρίζες Ελλήνων, χ.χ:98-100)

Στο μέτωπο η «κορώνα» ή το «μετώπι» ήταν ένα περίτεχνο κόσμημα που προσαρμοζόταν στο «ραξίνι» και αποτελείται από ασημένια λεπτοκαμωμένα ελάσματα, στα οποία κρέμονταν μικρές και μεγάλες αλυσίδες με χρυσά «κωνσταντινάτα» και «ματόχαντρες» στις άκρες τους. Κάθε νοικοκυρά που συμπλήρωνε τα πενήντα χρόνια φορούσε στις γιορτές τον τζουμπέ της. Έπειτα έπαιρνε σειρά η κόρη και η μητέρα της αν μπορούσε οικονομικά της έφτιαχνε γούνα δηλαδή παλτό που ήταν μακριά ως τα πόδια και πλατιά και την έραβε ο τερζής. (Ρουσάλη Σ,1977:8-181)

Οι άνδρες φορούσαν την φουστανέλα, ένδυμα αρκετά διαδεδομένο στην Ελλάδα. Την πρωτοφόρεσαν οι αρματολοί, οι κλέφτες και οι αγωνιστές του 1821. Ο Όθωνας στα μέσα του 19^{ου} αιώνα το καθιέρωσε ως αυλικό ένδυμα, αργότερα ως γιορτινή φορεσιά σε αγροτικούς και ποιμενικούς πληθυσμούς της χώρας. Υπάρχουν πολλές θεωρίες για την καταγωγή της φουστανέλας. Ο Γιάννης Τσαρούχης πίστευε ότι ήρθε από την Ινδία αφού το ένδυμα των μαχαραγιάδων είναι λευκό και κατασκευασμένο από βαμβακερή μουσελίνα και έχει φούστα που αποτελείται από πολλά ισοσκελή τρίγωνα, προσαρμοσμένη σε μακρυμάνικο σταυρωτό μπούστο το οποίο δένει στο πλάι. Αυτό ονομαζόταν καλιντράγκερ ή τζαμά ή ανγκάρκα και καλιντρατζάμα. Η επικρατέστερη άποψη όμως είναι αυτή του Κεραμόπουλου, ο οποίος θεωρεί ότι προέρχεται από το ρωμαϊκό στρατιωτικό ένδυμα και πέρασε από τους μισθοφόρους των Ρωμαίων στο χώρο της Ηπείρου. Από ενδυματολογική σκοπιά αν αφαιρεθούν τα επίρραφα χρυσοκεντήματα από εξαρτήματα όπως το γιλέκο και οι περικνημίδες απομένει ένα μεσαιωνικό ευρωπαϊκό ένδυμα. (Παπαντωνίου Ι.2000:205-217)

Η φουστανέλα αποτελείτο από το απλό φέσι, το μαντηλάκι, το ολόλευκο πουκάμισο, το μπλε ή μαύρο γιλέκο, το σελάχι, δύο ή τρία μεταξωτά χειρομάντηλα, την ολόλευκη φουστανέλα, το ολόλευκο στενοβράκι, τις μπλε τσόχινες σκάλιτσες με τα μεταξωτά, τα μπλε κορδόνια, την άσπρη κάλτσα και το αρβανίτικο τσαρούχι. Το φέσι οι άνδρες το φορούσαν από το αριστερό μέρος αλλά και από τα δεξιά. Οι άνδρες χτενίζονταν έτσι ώστε μερικά μαλλιά να μένουν έξω από το φέσι. (Ρουσάλη Σ,1977:8-181)

Το πουκάμισο ήταν από λευκό ύφασμα και στο κάτω μέρος είχε άρραφτες δίπλες για να δίνει πλάτος. Στη μέση φορούσαν ζωνάκι, που είχε τρία με τέσσερα δάκτυλα φάρδος ίσα-ίσα με τη μέση τους. Το επάνω μέρος της στολής είχε ραμμένες πιέτες που το έφερναν ίσα-ίσα με τον κορμό και κούμπωναν με κουμπιά. Είχε μανίκια μακριά σε όλο το πλάτος. Τα μανίκια άφηναν να φαίνεται το πλεκτό μανικέτι. Στις στροφές του χορού, όταν σήκωνε ο χορευτής το χέρι του, έπεφτε το μανίκι και φαινόταν το πλεκτό. Είχε δηλαδή μία δύο φανέλες υφαντές με πλεκτά μανικέτια που έφθαναν μέχρι τον αγκώνα. Τα έπλεκαν με ψιλό νήμα και σχεδιάζαν φύλλα και ολόκληρο άνθος ή ό,τι άλλο σκεπτόταν κάθε μία γυναίκα για τον άνδρα της που θα το φορούσε με την φουστανέλα και θα χόρευε κάνοντας φιγούρες για να δείξει τη φορεσιά. (<http://el.wikipedia.org/27-03-2012>)

Το γιλέκο ήταν από τσόχα μπλε ενώ ολόγυρα είχε το σιρίτι που ήταν η μόνη του γαρνιτούρα και ήταν στερεωμένο με το ράψιμό του, όπως σε κάθε ραφή ράβαμε σιρίτι, ένα με δύο δάκτυλα πιο μέσα έραβαν και άλλη σειρά. Μπροστά κάνανε κεντήματα με σιρίτι, και κουμπιά με μετάξι. Στην μασχάλη έβαζαν μαντήλι μεταξωτό, όπως και στο σελάχι. Κάτω φορούσαν το στενοβράκι και από έξω τη φουστανέλα. Η χάρη στη φουστανέλα ήταν να έχει πολλές «λόξες» (φύλλα) και να είναι καλοσιδερωμένη. Υπήρχε φουστανέλα με 200-300 λόξες. Ανάλογα με το βάρος της κάθε μία ήταν δύο ή τέσσερα κομμάτια και τα ένωνε την ώρα που τα φορούσε, ίσαμε τη μέση του. Μία φουστανέλα ήταν καλή, όταν σκέπαζε το γόνατο και δεν άνοιγαν οι πιέτες. Από έξω φορούσαν τις σκάλιτσες που ήταν φτιαγμένες από τσόχα μπλε και κούμπωναν με κόπιτσες. Για να είναι στέρρες τις έδεναν με κορδόνι μάλλινο ή μεταξωτό, κάτω από το γόνατο και με τις άκρες απ' έξω. Το «σορκάϊδι» το έφτιαχναν από μάλλινο μαύρο υφαντό, ήταν σαν γιλέκο, αλλά μπροστά σταύρωνε και είχε κόπιτσες και από τα δύο μέρη. Τις σκάλιτσες, το γιλέκο, το εσορκάδι, τα έραβε ο τεχνίτης ενώ τα υπόλοιπα τα έραβαν μόνοι τους. Όταν έκανε πολύ κρύο αντί για γιλέκο φορούσαν το «πισομάνικο». Το πισομάνικο ήταν σαν το γιλέκο, αλλά είχε μανίκια ραμμένα κατά το ήμισυ, για να περνά το χέρι αν ήταν κρύο ή το έριχνε πίσω, περνώντας το χέρι από το άνοιγμα. Το «μανικοκάπι» ήταν σαν το σορκάιδι και είχε μανίκια σαν το πισομάνικο. Κούμπωνε με κουμπιά ως πάνω και στο ρεβέρ είχε μύτη και έκλεινε με κουμπιά, εκεί έραβαν κεντήματα και ήταν σχεδόν πάντα κλειστό. (Ρουσάλη Σ, 1977:8-181)

Το «σελάχι» το φορούσαν στη μέση και ήταν δερμάτινο με πλάτος δέκα με δώδεκα δάκτυλα, με θήκη για το χαρτζιλίκι, το μαχαιράκι, τα σπέρτα, τον καθρέπτη, την τσατσάρα, καμιά κουμπούρα, καμιά φορά και το ψωμί τους. Στην μέση τους (το σελάχι) στερεωνόταν στη λωρίδα του. Το σελάχι ήταν απαραίτητο στους βοσκούς ενώ όποιος φορούσε φουστανέλα δεν γινόταν να μην φοράει σελάχι. Στην καθημερινή φουστανέλα φορούσαν για τσαρούχι λαδιές, δηλαδή τσαρούχια που τα έφτιαχνα μόνοι τους. Κάλτσες δεν φορούσαν το χειμώνα, εκτός από πλεκτές.

Οι βοσκοί στο κρύο φορούσαν σορκάδι μέσα από την πουκαμίσσα και απ' έξω στα βουνά την «καπερώνα». Η καπερώνα ήταν από μάλλινο υφαντό άσπρο ή μαύρο. Το έραβε ο τεχνίτης. Το πίσω μέρος είχε ένα ίσο φύλλο και δύο φύλλα υπήρχαν μπροστά. Τα μανίκια ήταν μακριά και πλατιά, και στο μάκρος σκέπαζε το γόνατο και είχε κουκούλα για να προστατεύει το κεφάλι. Τα νήματα και τα ρούχα τα έβαφαν με κλαδιά και φλοιούς δέντρων. Το καφέ με καπνιά ή με αραποσυκιά, το κίτρινο με ροδόφυλλα, το λαδί-πράσινο με μυγδαλόφυλλο, το καφέ με σβαντιά, το λαδοκίτρινο με χαράτσια και με τσουένι, το σκούρο λαδί με καρυδόφυλλα, το κόκκινο με σπόρους πρίνου και το μπλε με λουλούδι. Έριχναν λίγο αλεύρι, λάδι, αλάτι και την βαφή και για μάλλινα και για βαμβακερά. (Κωστάκης, Θ. Π. 1962:224-283, (Ρουσάλη Σ,1977:8-181)

Σήμερα τσακόνικα υφαντά και ενδυμασίες εκτίθονται στο Λαογραφικό Μουσείο των Μελάνων. Πολλά κιλίμια, ταγάρια, βραχάνια, τζουμπέδες και φουστανέλες υπάρχουν στα μπαούλα πολλών τσακόνικων σπιτιών και περνάνε από την μάνα στην κόρη. Φοριούνται από τα παιδιά σε όλες τις εθνικές γιορτές, στις παρελάσεις, στα πανηγύρια και στους χορούς. Με αυτό τον τρόπο διατηρείται η τσακόνικη φορεσιά και οι νεότεροι μαθαίνουν την ιστορία της. Επίσης όσο αναφορά το θέμα του αργαλειού υπάρχουν λίγοι βέβαια Κοσμίτες χτενάδες ή " Γιωργατζάδες" οι οποίοι κατασκευάζουν τα χτένια του αργαλειού από καλάμι. Το επάγγελμα του χτενοποιού το ασκούσαν για πολλά χρόνια, κατά αποκλειστικότητα στην Ελλάδα, οι Κοσμίτες. Αυτοί που κατασκεύαζαν χτένια του αργαλειού από καλάμι τους έλεγαν «Γιωργατζάδες». Το ίδιο γνωστά με την κατασκευή των χτενιών είναι και τα φημισμένα χειροποίητα κοσμίτικα υφαντά και τα κεντήματα που τα σχεδίαζαν και τα έφτιαχναν οι Κοσμίτισσες με τα χέρια τους στον αργαλειό. Για τους «Γιωργατζάδες» τεχνίτες, με την πείρα που διαθέτανε αλλά και το μεράκι που βάζανε πάνω στην τέχνη τους, η δουλειά τους γινόταν εύκολη. Ήταν πραγματικά αξιοπρόσεκτος ο ρυθμός και η ταχύτητα με την οποία πλέκανε, καθιστοί σ' ένα ξύλινο σκαμνί, τα χτένια. Οι καλοί τεχνίτες μπορούσαν να ετοιμάσουν μέσα σε μία ημέρα, μέχρι και οχτώ χτένια και οι συνδυασμοί χρωμάτων ήταν: κίτρινο καλάμι με κόκκινη ή άσπρη, ή μαύρη ή μπλε κλωστή για να δώσουν στο χτένι την ξεχωριστή του χάρη. Πάνω στα «κεφαλάρια» του χτενιού, ανάλογα με το κέφι τους χάραζαν ημερομηνίες και σύμβολα (σταυρούς, καρδιές, ήλιους, λουλούδια κλπ.) ονόματα και φυσικά το όνομα του χωριού τους, με το οποίο ακόμα και τώρα συνδέονται συναισθηματικά. Αξίζει να αναφερθεί ότι οι «Γιωργατζάδες» χαρακτηρίζονταν από ανεπτυγμένο αίσθημα ομαδικότητας και θεωρούσαν ότι η τέχνη τους ήταν μοναδική. Αυτό αποδεικνύεται απ' το γεγονός ότι μεταξύ τους είχαν αναπτύξει μία δικιά τους συναισθηματική διάλεκτο, τα «Γιωργατζίδικα» που ίσως να τους βοηθούσε να κρατήσουν τα μυστικά του επαγγέλματος. (Κωστάκης, Θ. Π. 1962:224-283, Χρονικά των Κυνουριατών,τ. Α, 1956:76)

Στον Κοσμά, παρά την καταστροφή που υπέστη το 1944, σώζονται πολλά είδη λαϊκού βίου ενώ κατασκευάζονται έργα λαϊκής τέχνης από Κοσμίτες νέους τεχνίτες, οι οποίοι ασχολούνται με την ξυλογλυπτική. Στον Τυρό της Κυνουρίας πάνω στο δρόμο Αθηνών-Λεωνιδίου η κα. Ψαρολόγου Θωμά είναι η μοναδική γυναίκα η οποία διατηρεί εργαστήρι και συνεχίζει την παράδοση του όρθιου αργαλειού. Δέχεται παραγγελίες φτιάχνοντας ρούχα, κιλίμια, ταγάρια κ.ά. από οπουδήποτε και αν ζητηθεί χάρη στην ιστοσελίδα που έχει δημιουργήσει και στην εξής ηλεκτρονική διεύθυνση: www.tsakonikaifanta.gr, εκεί μπορούμε να δούμε και φωτογραφίες της δουλειάς της. Στο Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, που βρίσκεται στο Ναύπλιο μπορεί κανείς να θαυμάσει έναν αργαλειό που έχει διασωθεί καθώς και το βραχάνι που φορούσαν οι Τσακωνίσες.

5.5 ΗΘΗ-ΕΘΙΜΑ

•Γιορτή του Δάσους

Η γιορτή του Δάσους, λαμβάνει χώρα κάθε καλοκαίρι από τα τέλη Ιουλίου ως τις αρχές Αυγούστου στο χωριό Καστάνιτσα της Βόρειας Κυνουρίας. Σκοπός της γιορτής είναι να προβληματίσει και να ευαισθητοποιήσει τους ανθρώπους για θέματα που αφορούν το περιβάλλον και το δάσος γενικότερα αλλά και να θαυμάσουν το υπέροχο βουνό του Πάρνωνα που δοκιμάστηκε σε πυρκαγιά πριν από λίγα χρόνια.

Κατά την διάρκεια της γιορτής πραγματοποιούνται συζητήσεις για το δάσος και την προστασία του, για την χλωρίδα, την πανίδα και τα σπάνια βότανα του Πάρνωνα, γίνονται σεμινάρια πρώτων βοηθειών και εθελοντική αιμοδοσία, ζωγραφική και δημιουργική απασχόληση των παιδιών, προβολές ντοκιμαντέρ και ταινιών και εκθέσεις φωτογραφιών. Επίσης, προγραμματίζονται αθλητικοί αγώνες αλλά και πεζοπορίες στα μοναδικά μονοπάτια του Πάρνωνα, καθώς και παραδοσιακοί χοροί από κάθε γωνιά της ορεινής Ελλάδας.

•Η Γιορτή του Κάστανου

Στο ίδιο χωριό στην Καστάνιτσα, κάθε χρόνο το τελευταίο Σαββατοκύριακο του Οκτωβρίου οι παραγωγοί της περιοχής μαζεύουν τα κάστανά τους και διοργανώνουν με μεγάλη επιτυχία την γιορτή του Κάστανου. Διοργανώνεται από το Μορφωτικό και Φυσιολατρικό Σύλλογο Καστάνιτσας "ο Άγιος Παντελεήμων" και το Σύλλογο Απανταχού Καστανισιωτών "η Μεταμόρφωση του Σωτήρος". Η εκδήλωση αυτή έγινε για να ξαναζωντανέψει μια παλιά γιορτή που γινόταν στην Καστάνιτσα και έχει τις ρίζες της στον 18^ο αιώνα. Οι γηραιότεροι κάτοικοι φρόντισαν να διασώσουν και να μεταφέρουν τις μνήμες της τριήμερης γιορτής που την

αποκαλούσαν: "πανηγύρι των Καστάνων " και που διήρκησε ως το 1930 για να επανέλθει το 1983. Κατά τη διάρκεια της γιορτής ο επισκέπτης έχει την δυνατότητα να ενημερωθεί, να ψυχαγωγηθεί και να προμηθευτεί κάστανα, γλυκά του κουταλιού και άλλα τοπικά εδέσματα. (Περιοδικό "Επαθλο", τ.59 Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2007:20-21)

•Πάσχα στο Λεωνίδιο- Τα αερόστατα

Κάθε χρόνο το Πάσχα στο Λεωνίδιο Κυνουρίας είναι μοναδικό και σίγουρα δεν μοιάζει με κανένα άλλο εξαιτίας ενός εθίμου που ξεκίνησε σύμφωνα με τον σπουδαίο μελετητή της τσακωνικής ιστορίας και πολιτισμού Χρήστο Πετάκο, από τους ναυτικούς της Τσακωνιάς που το έφεραν από την Κίνα και την Ιαπωνία τον 19^ο αι. με αρχές του 20^{ου} αι. στο Λεωνίδιο και δεν είναι άλλο από το έθιμο του αερόστατου. Η κατασκευή των αερόστατων είναι μια διαδικασία που ξεκινάει εβδομάδες πριν το Πάσχα και συμμετέχουν συνήθως άνδρες από πολύ μικρή ηλικία. Οι κόλλες που χρησιμοποιούν για να κατασκευαστούν τα αερόστατα είναι ανθεκτικά σε υψηλές θερμοκρασίες ενώ τα χρώματα που κυριαρχούν είναι: τα κόκκινο, κίτρινο, μπλε, πράσινο. Στην αρχή ενώνουν δύο κόλλες χαρτί μεταξύ τους , μια κόκκινη και μια μπλε, έπειτα τις κάνουν τέσσερις, βάζοντας τα χρώματα αντίθετα κόκκινο-μπλε, μπλε-κόκκινο. Μετά τις τέσσερις κόλλες χαρτί τις κάνουν οκτώ, τις οκτώ δεκαέξι. Κατόπιν φτιάχνεται η κορυφή, ο κουμπές, ο θόλος του αεροστάτου. Τσακίζουν τις δύο άκρες τριγωνικά, τις κόβουν και μετά τις κολλούν με σύγχρονη κόλλα εμπορίου, παλιά η κόλλα ήταν από ζυμάρι ή αλευρόκολλα. Ακολουθεί το καλάμωμα, το ράψιμο δηλαδή λεπτού καλαμιού στο στόμιο του αεροστάτου. Στο καλάμι τοποθετείται σταυρωτά σύρμα και σ'ένα γάντζο ακριβώς στη διασταύρωση των συρμάτων κρέμεται η κολλημάρα (Ρίζες Ελλήνων, χ.χ:125-126,)

Την Μεγάλη Παρασκευή το βράδυ οι πέντε Επιτάφιοι ξεκινούν από τις εκκλησίες συνοδευόμενοι από τον μεγάλο ξύλινο Σταυρό, όλα τα εξαπτέρυγα, όλο το εκκλησίασμα και τους ιερείς με την επίσημη φορεσιά τους και συναντώνται στην προ του Ηρώου Πεσόντων χώρο. Το Μεγάλο Σάββατο το γραφικό Λεωνίδιο μετατρέπεται σ'ένα γιγάντιο σκηνικό θεάματος, ήχου και φωτός. Από τη μια τα βαρελότα , τα δυναμιτάκια , οι δυναμίτες και τα κανούλια , από την άλλη 500-600 αερόστατα ξεκολλούν από τη γη, για να ταξιδέψουν με ορμή στην αρχή και νοχελικά κατόπιν το ταξίδι τους προς τ'αστέρια. Η παράδοση λέει πως όποιες καιρικές συνθήκες και να επικρατούν , ξαφνικά τη στιγμή της Αναστάσεως επικρατεί σχετική νηνεμία με ελαφρό δυτικό αεράκι. (Ρίζες Ελλήνων, χ.χ:125-126, Οδοιπορικό στη Νότια Κυνουρία, 2011:39-40)

Οι φωτιές από τις κολλημάρες των αεροστάτων πολλές φορές γίνονται ορατές μέχρι τις Σπέτσες και το Ναύπλιο. Την Κυριακή του Πάσχα, ο Δήμος, στήνει στον κήπο του Δημαρχείου, σούβλες με αρνιά και κοκορέτσια και φιλεύει όλους τους επισκέπτες με καλόπιοτο κρασί, νόστιμους μεζέδες και κόκκινα αυγά. Στην Ακολουθία της Αγάπης, το απόγευμα, στην πλατεία 25ης Μαρτίου το Ευαγγέλιο διαβάζεται και στην Τσακωνική διάλεκτο. Κατόπιν το γλέντι ανάβει με τον Τσακωνικό χορό και άλλα δημοτικά τραγούδια ενώ μοιράζονται παραδοσιακές δίπλες και άλλα τοπικά γλυκά. Φουστανελοφόροι και τζουμπελούδες (τοπική επίσημη ενδυμασία) χορεύουν τον Τσακωνικό και άλλους δημοτικούς χορούς. Η μουσική είναι πάντα ζωντανή από λαϊκούς ντόπιους οργανοπαίκτες. Προσφέρονται σ' όλους παραδοσιακές δίπλες που οικοκυρές έφτιαξαν στα σπίτια τους. (Ρίζες Ελλήνων, χ.χ:125-126, περιοδικό "Επαθλο", τ.72 Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2010:52-54)

•Πάσχα στον Τυρό

Σε ένα άλλο τσακωνοχώρι της Αρκαδίας κάθε Πάσχα αναβιώνετε ένα έθιμο που κρατάει κιόλας από τα Προεπαναστατικά χρόνια. Όλη την διάρκεια της μεγάλης εβδομάδας οι κάτοικοι του Τυρού προετοιμάζονται για την επιτυχή εκπλήρωση των εθίμων που θα πραγματοποιηθούν τις ημέρες της Μεγάλης Παρασκευής, του Μεγάλου Σαββάτου και Κυριακής του Πάσχα. Οι γυναίκες και τα μικρά κορίτσια είναι υπεύθυνα για τον σχεδιασμό και στολισμό του επιταφίου ενώ οι άντρες και τα αγόρια είναι υπεύθυνα για την δημιουργία του Ιούδα ο οποίος κρέμεται σε μια πλωτή εξέδρα μέσα στην θάλασσα, η οποία το βράδυ του Μεγάλου Σαββάτου θα πάρει φωτιά μπροστά στα μάτια των πιστών. Την ημέρα της Μεγάλης Παρασκευής γίνεται η περιφορά των δύο επιτάφια στην παραλία του Τυρού με την συνοδεία των ψαροκάικων. Η ατμόσφαιρα που δημιουργείται είναι κατανυκτική και οι πιστοί παρακολουθούν και συμμετέχουν με ευλάβεια στην σταύρωση του θεανθρώπου. Το Μεγάλο Σάββατο από νωρίς το βράδυ τα μικρά παιδιά γεμίζουν τον κόλπο του Τυρού με χιλιάδες κεριά που φωτίζουν την θάλασσα, πρόκειται για μια συμβολική αναπαράσταση των ψυχών των Τσακωνών ναυτικών και ψαράδων που έχουν χαθεί. Τη στιγμή που ο ιερέας αρχίζει να ψάλλει: «το Χρηστός Ανέστη», σε όλες τις ενορίες του χωριού οι Τσάκωνες φωτίζουν τον Αναστάσιμο ουρανό με εκατοντάδες πυροτεχνήματα. Στην ενορία της Μεταμόρφωσης του Σωτήρος που βρίσκεται κοντά στο λιμάνι του χωριού ένα αγόρι ντυμένος Τσάκωνας μπουρλοτιέρης διασχίζει μια μικρή διαδρομή με βάρκα και κρατώντας μια δάδα ετοιμάζεται να κάψει τον Ιούδα που βρίσκεται στην πλωτή εξέδρα. Ενώ στην ενορία της Αγίας Μαρίνας θα δείτε το κάψιμο του αφανού και του Ιούδα. Την Κυριακή του Πάσχα στην πλατεία του χωριού θα ακούσετε την ανάγνωση του Ευαγγελίου στην

Τσακωνική διάλεκτο. Ακολουθεί γλέντι στην πλατεία με σούβλες, ντόπιο κρασί, λαϊκή ορχήστρα, χορούς από τον Πολιτιστικό Σύλλογο ο οποίος χορεύει και τον Τσακωνικό χορό. (Ρίζες Ελλήνων, χ.χ:125-126, Αρκαδία, τουριστικός οδηγός, 2008-2009:94-96)

•Γιορτή της Μελιτζάνας

Εδώ και δεκατέσσερα χρόνια το τελευταίο δεκαήμερο του Αυγούστου διοργανώνεται μια σπουδαία γιορτή στην Πλάκα του Λεωνιδίου που σκοπό έχει να τιμήσει ένα μοναδικό προϊόν που παράγει ο τόπος, *την τσακωνική μελιτζάνα*. Η γιορτή της τσακωνικής μελιτζάνας στο τέλος Αυγούστου είναι πλέον θεσμός και γίνεται για να τιμήσει το ιδιαίτερο αυτό προϊόν που καλλιεργείται στο Λεωνίδιο και έχει χαρακτηριστεί ως προϊόν Προστατευόμενης Ονομασίας Προέλευσης (ΠΟΠ).

Στην ουσία πρόκειται για ένα διαγωνισμό μαγειρικής όπου το βασικό υλικό είναι η μελιτζάνα και παίρνουν μέρος οι κάτοικοι της περιοχής αλλά και διάφοροι συνεταιρισμοί (π.χ. ο αγροτικός). Τα πιάτα είναι ευφάνταστα και έχουν πρωτότυπες ονομασίες είτε πρόκειται για γλυκά είτε για φαγητά όπως: «Το γλυκό της αγάπης», «Τσακωνική λιχουδιά», κ.ά.. Οι κριτές των πιάτων είναι καταξιωμένοι σεφ και καθηγητές σχολών μαγειρικής και βαθμολογούν τα τρία καλύτερα πιάτα. Ακολουθούν οι ομιλίες του δημάρχου και των επίσημων καλεσμένων και η βραδιά συνεχίζεται με τον τσακωνικό χορό και άλλους χορούς από τον χορευτικό σύλλογο Λεωνιδίου. Οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να δοκιμάσουν τα εδέσματα μελιτζάνας και να αγοράσουν τοπικά προϊόντα, γλυκό μελιτζανάκι, δίπλες, κ.ά. Η βραδιά ολοκληρώνεται με βεγγαλικά και τραγούδια από ξεχωριστούς καλλιτέχνες.

•Φεστιβάλ Μελιτζάzz στο Λεωνίδιο

Το καλοκαίρι του 2011 στα πλαίσια του Φεστιβάλ Τσακωνιάς και με διοργανωτές τον Δήμο Νότιας Κυνουρίας, την Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνωνα και την Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αρκαδίας (ΤΕΔΚ) έγινε μια γιορτή στην οποία έλαβαν μέρος ντόπιοι και διακεκριμένοι μάγειροι οι οποίοι πειραματίστηκαν πάνω στην παράδοση, τους πρωτόγνωρους γευστικούς συνδυασμούς και τις σύγχρονες μαγειρικές αντιλήψεις. Και όλα αυτά με βάση τα εξαιρετικά τοπικά προϊόντα της Τσακωνιάς και κυρίως την τσακωνική μελιτζάνα. Ο διατηρητέος ιστορικός και παραδοσιακός οικισμός, τα παλιά αρχοντικά του, τα σοκάκια και τα πυργόσπιτά του Λεωνιδίου γέμισαν με ήχους **jazz, ethnic, funky, reggae, swing και latin** αλλά και ποιοτικά ελληνικά ακούσματα έντεχνου, λαϊκού και ρεμπέτικου τραγουδιού. Σκοπός της γιορτής αυτής ήταν να προωθηθεί η τσακωνική μελιτζάνα ώστε να κατέχει σημαντική θέση και σε πιο gourmet πιάτα χωρίς ωστόσο να χάνει τον παραδοσιακό χαρακτήρα του.

•Αναπαράσταση της μάχης των Δολιανών

Κάθε τέσσερα χρόνια στα μέσα Μαΐου γίνεται αναπαράσταση της Μάχης των Δολιανών, στα Δολιανά Κυνουριάς που πραγματοποιήθηκε το Μάιο του 1821 και άνοιξε το δρόμο για την άλωση της Τριπολιτσάς. Μέχρι σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί εκατόν ενενήντα τέτοιοι επέτειοι, οι οποίοι διενεργούνται συνήθως σαββατοκύριακα. Το πρόγραμμα ξεκινάει με επιμνημόσυνη δέηση στον Νικητάρά στα Άνω Δολιανά και κατάθεση στεφάνου. Ακολουθεί προβολή ταινιών με αναπαράσταση από την μάχη καθώς και άλλες πολιτιστικές εκδηλώσεις στην πλατεία του χωριού ενώ η γιορτή κλείνει με παραδοσιακούς χορούς και προσφορά τοπικών εδεσμάτων. Εδώ και έξι χρόνια όμως η αναπαράσταση της Μάχης των Δολιανών δεν τελείται εξαιτίας οικονομικών δυσκολιών όπως με ενημέρωσε ο κ. Κοντογιαννόπουλος εκπαιδευτικός και κάτοικος της περιοχής σε επικοινωνία που είχα μαζί του.

•Τσακώνικος γάμος

Με την παρουσία του χριστιανισμού σκοπός του γάμου είναι η προσωπική ευτυχία και ακολουθούν η τεκνοποιία και η φροντίδα των ηλικιωμένων γονιών. Οι Τσάκωνες ως σκοπό του γάμου πρώτα είχαν την τεκνοποιία, έπειτα τη γηροκόμηση των γονέων και ακολουθούσε η προσωπική ευτυχία.

Ο Τσακώνικος γάμος ως θεσμός περιελάμβανε πολλά έθιμα τα οποία σήμερα δεν τηρούνται, πολλά από αυτά είναι όμοια με αντίστοιχα έθιμα των αρχαίων Ελλήνων τα οποία διατήρησαν οι Τσάκωνες. Η διαδικασία του γάμου ξεκινούσε μέρες πριν και τελείωνε οχτώ ημέρες μετά από αυτόν όταν δηλαδή οι νεόνυμφοι πήγαιναν στην εκκλησία και έπαιρναν την ευχή του παπά. Ενδιαφέρον σημείο είναι τα τραγούδια που ακούγονταν στον τσακώνικο γάμο διακρίνονταν για την τρυφερότητά τους, την πληθωρική συγκίνησή τους, το εύθυμο, γρήγορο και σατυρικό τους περιεχόμενο. Το έθιμο του Τσακώνικου γάμου σταμάτησε να εφαρμόζεται από το 1950 περίπου ενώ πέρα από την βιβλιογραφική έρευνα τα στοιχεία προέκυψαν και από μαρτυρίες τσακόνων που είχαν παρευρεθεί σε τέτοιου είδους γάμους.

Οι αρραβώνες

Όλοι οι Τσακώνικοι γάμοι ξεκινούσαν με προξενιό! Ήταν αδιανόητο να αναπτυχθούν ερωτικοί δεσμοί και αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι τα κορίτσια ζούσαν κάτω από αυστηρές αρχές και θα έπρεπε να αρχίσουν να παντρεύονται από τα δεκατέσσερά τους χρόνια. Από τον Τσουμάκη Θεόδωρο μαθαίνουμε τα εξής:

- «Υπόσχονταν από την παιδική ηλικία να παντρεύουν τα παιδιά τους όσοι ήταν φίλοι;
- Ναι, να τα καπαρώσουν. Το έκαναν παλιά ως το 1900 και λίγο μετά.
- Όταν έδιναν το λόγο τον κρατούσαν;
- Ασφαλώς. Σπάνια να αθετήσουν το λόγο τους».

Ευθύνη των αδερφών ήταν να παντρέψουν πρώτη την αδερφή τους και να την προικίσουν καλά, έτσι ώστε «να βγάλουν την υποχρέωση» και να πάρουν και αυτοί σειρά αφού υπήρχε ο φόβος μην μείνουν γεροντοπαλίκαρα. Εκείνη ήταν η στιγμή που επενέβαινε ο προξενητής! Από τα μαύρα μεσάνυχτα ξεκινούσε με το κλεφτοφάναρο και πήγαινε στο σπίτι του νέου και αράδιαζε όλες τις χάρες και τα καλά της κοπέλας με την οποία του έκαναν το προξενιό. Όταν όλα τα πράγματα πήγαιναν καλά τότε οι οικογένειες έρχονταν σε επαφή και οριζόταν η ημερομηνία όπου θα γίνονταν τα «φανερώματα». Η είδηση του συνοικεσίου διαδιδόταν στο χωριό με ντουφεκιές. (Κορολόγος Θ.,2002:107-111, Τσολομούτης Δ.Γ 1971:14-15)

Η ημέρα που γίνονταν συνήθως οι αρραβώνες ήταν η Κυριακή. Μετά την εκκλησία πήγαιναν από το σόι της νύφης τρία, πέντε ή επτά άτομα (πάντα μονός ο αριθμός) το προικοσύμφωνο στο σπίτι στου γαμπρού. Το προικοσύμφωνο διαβαζόταν από τον πατέρα της νύφης στον γαμπρό και τους συγγενείς του και εκεί αναφερόταν όλη η κινητή και ακίνητη περιουσία της νύφης και αν όλοι ήταν σύμφωνοι υπέγραφαν γαμπρός και πεθερός το προικοσύμφωνο. (Κορολόγος Θ.,2002:107-111)

Ένα δείγμα τέτοιου προικοσυμφώνου είναι και το παρακάτω:

Kindia

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
ἁγίου πνεύματος ἄμην -

Ὁ ὑπογεγραμμένος Πνεύματι Ἁγίῳ ἐξεδυνάμην Μίτῃ τῆς
Εὐφροσύνης σου ἔγειν Πν. Ἐξεδυνάμην Παροχαρακτῆρα εἰς
τὴν Κόρινθον καὶ Μαριμίαν καὶ εἰς Ἀγαπῶμεν τοὺς μετέδωκεν
αὐτὴν καὶ εἰς ἄλλοις τοῖς υἱοῖς τοῦ Θεοῦ

ὅτι οὐ δύναται βασταεῖν τὸ ἥμισυ αὐτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ

2) εἰς θεοῦ βοήθειαν ἔνουν αἰχρὸν ὅσο ἀντιβόη καὶ ἐβρίσκειται

3) Primo αγγίξω τις διόδους Μοναρχίας όσο έσονται και εβρίθουσι

4) αὐτὸς ἵσταν Ἀρχαίοιο ἐν αὐτοῖς ἔργοις καὶ τὸν ἑαυτοῦ

5) Ηλια θερμότητα αμυνείν στο θάλασσο μέρος

5 μηνών
ρουχισμού

b) Kugeln

2-вращающ

1) Στοιχισμός

2- anhydrides

2. живым людям

10. Συγγραφή

2. $\int \sin x \cos x \, dx$

1° नाम रत्न

Καὶ οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐκ ἔχοντες τὸ πνεῦμα καὶ τὸν λόγον οὐκ ἔχοντες

1990-1991 και 1992-1993

(1000) ခုသာမယ် ၆၃၀၀

Προσέζη και την ελπίδα των γονέων

10. Μεσογαιανός
~~Μεσογαιανός~~

10. Присоединение
к 2.2.2. азовым
Азотным

Κωθια

Εἰς τὸ ἔσθια τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ
ἁγίου πνεύματος Ἄμην -

Ὁ ὑπογεγόμενος ἀνίσταται ὁ Σαδουναῖος Μιχαὴλ εἰς
ἐνέγκαι μου ἔγεννη Μιχ. Σαδουναῖον παρακαλοῦμαι εἰς
τὴν κόριν μου Μαριγὴ καὶ εἰς ἀγαρομικρὸν μεριδιον
αὐτὴν καὶ εἰς ἀρὸς τοὺς υἱοὺς δι' ἡμᾶς

- 1) εἰς δέσμη βασκίνοι εὐὴ ἡμῶν ἀπὸ τὴν καὶ δόξα
- 2) εἰς δέσμη βορινὰ ἔναν ἀγρὸν ὅσο ἔστιν καὶ ἐβρίσκει
- 3) εἰς δέσμη ἀγρὸν ἡς δέσμη Μανδρινὰ ὅσο ἔστιν καὶ ἐβρίσκει
- 4) εἰς δέσμη Πρέσας ἔναν ἀγρὸν ἡς εὐὴ καὶ δόξα
- 5) Μία δεξιά ἀμύδην εἰς τὸ ἰσθμὸν μέρι

5 μερίδια
ρουχίμων

2) Κουζιμα	10 Μαντρινίς
2) Χιραμιά	10 Σαδουναῖα
1) Σαμιά	20 Πουάμισα
2- ἀνδρομίδες	20 θρουσάινια
2) γίβνη Σαμιά	12 Μαζιζαίρια
10. ταγαρία	10 φορέματα
2) γυδούρια	12 Πέτσες
1) Πάγος	5- φαίματα

Καὶ εἰς τὴν εὐχὴν τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος

1) φορέματα καὶ φαίματα Μερικά
(1000) ὡσὲν ἔχων

Προσέστη καὶ τὴν εὐχὴν τῶν γονέων

Ὁ Μετόγαμβρος
Μιχαὴλ

Ὁ Πρινοδόκος
Μ. Σ. Σαδουναῖος
Ἀποστολὴ

Ἐπειτα ξεκινά μια πομπή αποτελούμενη από οργανοπαίχτες, τους απεσταλμένους της νύφης και δύο συγγενείς του γαμπρού οι οποίοι κρατούν ένα μεγάλο δίσκο με δίπλες (τοπικό γλυκό της περιοχής) και ο άλλος ένα ταγάρι με ποτά, ρόδια, κουφέτα και ένα κομμάτι κρέας (σύμβολα γονιμότητας και καλής τύχης). Κατά τη διάρκεια της πομπής το ένα τραγούδι διαδέχεται το άλλο και όταν φτάνουν στο σπίτι της νύφης ξαναρχίζουν οι ντουφεκιές ενώ η νύφη θα κάνει μετάνοια

στην πεθερά και στον πεθερό. Όταν καθίσουν όλοι στο σαλόνι του σπιτιού, η μητέρα της νύφης θα φορέσει τη βέρα στο χέρι του γαμπρού και η μητέρα του γαμπρού τη βέρα στο χέρι της νύφης. Όλοι οι συγγενείς σερβίρονται με λουκούμια και ποτά από την νύφη δίνοντας της τις ευχές τους. Τα δώρα που συνήθως δίνονται στην νύφη είναι: διαμαντένιο δαχτυλίδι από την πεθερά, χρυσή καρφίτσα από τον πεθερό, χρυσό βραχιόλι από τον γαμπρό, σκουλαρίκια από την αδερφή του γαμπρού και ένα μεταξωτό φόρεμα από τον κουμπάρο. Μία κοπέλα από το σόι της νύφης μοιράζει τις μπουμπουνιέρες. Τα κουφέτα είναι μονά σε αριθμό και είναι τυλιγμένα με κόκκινο χαρτί και ένα λουκούμι τυλιγμένο και αυτό με κόκκινο χαρτί. Μετά τρώνε ξεκινώντας από τις τσακόνικες δίπλες. Όταν τελειώσει το φαγητό ξεκινούν οι χοροί και τα τραγούδια με την νύφη να σέρνει δεύτερη σε σειρά τον χορό. Οι χοροί που χορεύονται είναι τα τσάμικα και ο συρτός ενώ στους οργανοπαίχτες δίνουν και χρήματα ως επιβράβευση για τους σκοπούς που εκτελούν. Όταν τελειώσει το γλέντι πριν φύγει ο γαμπρός και οι συγγενείς τους η νύφη δίνει για δώρο ένα μεταξωτό μαντήλι τυλιγμένο σε κόκκινο χαρτί, ένα κουτί λουκούμια ή μουσταλευριά. Τα ίδια δώρα δίνει και στους νέους που έφεραν το δίσκο και το ταγάρι από το σπίτι του γαμπρού. (Κορολόγος Θ.,2002:111-116)

Από την ημέρα των αρραβώνων η νύφη πηγαиноέρχεται στο σπίτι του γαμπρού και εκεί αποδεικνύει την νοικοκυροσύνη της, την εργατικότητα της και την προθυμία της να βοηθήσει τα πεθερικά της ακόμα και σε αγροτικές δουλειές. Ο γαμπρός κάνει και αυτός το ίδιο μόνο που θα οργώσει τα χωράφια, θα ραβδίσει τις ελιές ενώ η πεθερά του θα σφάζει για χάρη του τα καλύτερα κοκόρια. (Κορολόγος Θ.,2002:111-116)

Υπάρχουν διάφοροι παραλληλισμοί των τσακόνικων αρραβώνων με τους αρραβώνες των αρχαίων Ελλήνων. Σύμφωνα με μια έρευνα του Χρύσανθου Συμεωνίδη-Χείλαρη και στα αρχαία χρόνια αφού γινόταν η επιλογή της νύφης ακολουθούσε η επίσκεψη της προμνήστριας δηλαδή της προξενήτρας και έπειτα οριζόταν η ημέρα του αρραβώνα που γινόταν στο πατρικό σπίτι της νύφης. Κατά τη διάρκεια της εγγύησης (παράγεται από το ρήμα εγγυάω-ω= δέχομαι σύζυγο, υπόσχομαι, αρραβωνιάζομαι) θα έπρεπε να υπάρχουν μάρτυρες ενώ η παρουσία της νύφης δεν είναι απαραίτητη. Σύμφωνα με τον αθηναϊκό νόμο καμία ένωση δεν ίσχυε χωρίς τον επίσημο αρραβώνα. Οι γονείς της νύφης υπόσχονταν στην κόρη τους στον μέλλοντα γαμπρό με εγγυήσεις, γραπτές ομολογίες δηλαδή και τους όρους τους έθετε ο γαμπρός. (Χρονικά των Τσακόνων,τ.4, 1974:410-411)

Από μικρά παιδιά αρραβωνιάζονταν οι αρχαίοι Έλληνες χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό του Μενέλαου ο οποίος τηρώντας την υπόσχεση που είχε δώσει με τον Αχιλλέα κατά τη διάρκεια του Τρωικού πολέμου παραθέτει γαμήλιο τραπέζι είκοσι χρόνια μετά και στέλνει την κόρη του Ερμιόνη στο γιο του Αχιλλέα.

Ο γάμος

Ημέρα του γάμου οριζόταν η Κυριακή ενώ προτιμούσαν τους καλοκαιρινούς μήνες και αυτό γιατί ήθελαν να τελειώσουν οι δουλειές όπως το μάζεμα των ελιών, τα πορτοκάλια και γενικότερα όταν μάζευαν όλη την σοδειά έτσι ώστε να έχουν χρήματα να ξοδέψουν για το μυστήριο του γάμου. Οι αρχαίοι επίσης, τελούσαν γαμήλιες τελετές κατά τον μήνα Γαμηλιώνα ή Ληναιώνα, δηλαδή 15 Ιανουαρίου – 15 Φεβρουαρίου και αυτό γιατί τους μήνες εκείνους είχαν τελειώσει τις γεωργικές τους εργασίες. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.4, 1974:411)

Στην Τσακωνιά οι ετοιμασίες άρχιζαν από την Πέμπτη όπου η νύφη με τις άλλες κοπέλες του χωριού ετοίμαζαν τα προικιά. Την Παρασκευή γίνονταν τα καλέσματα, η νύφη επισκεπτόταν όλα σπίτια των συγγενών της με σκοπό να τους καλέσει προσωπικά στο γάμο και εκείνοι για να την ευχαριστήσουν για την τιμή που τους έκανε της δίνουν ένα μπουκέτο λουλούδια και ένα κομμάτι μουσταλευριά ή λουκούμια. Το ίδιο κάνει και ο γαμπρός, ενώ οι δύο μελλοντοίμοι δεν έπρεπε να συναντηθούν για μια εβδομάδα. Το Σάββατο ζυμώνουν τα ψωμιά και μ' ένα νόμισμα στο χέρι κάνουν το σημείο του σταυρού πάνω στην σκάφη κι εύχονται στα τσακωνικά: Ούρα κά. (=Η ώρα η καλή). Εκείνη την ημέρα σφάζουν και τα ζωντανά. Πριν γίνει η σφαγή, τρία αγόρια που ζουν οι γονείς τους βάζουν για το καλό το μαχαίρι στο λαιμό των ζωντανών. Οι γονείς του γαμπρού ή της νύφης ασημώνουν τα αγόρια δένοντας το ασήμωμα σε ένα μαντήλι. Σημαντική εργασία εκείνης της ημέρας είναι το ζύμωμα της «φουσκωτής» που είναι το ειδικό ψωμί του γάμου που το στολίζουν με «κουφέτες» όπως τις έλεγαν οι παλιοί Τσακωνες και λουλούδια συνήθως «γαρουφαλίνες» και ένα ρόδι (σύμβολο της ευτυχίας). Την Κυριακή του γάμου από το πρωί έρχονται οι καλεσμένοι φορώντας τα καλά τους ρούχα ενώ συνεχώς στο σπίτι τους κερνούν και εκείνοι εύχονται: Ούρα κά! Κα στέφανα! (= Η ώρα η καλή! Καλά Στέφανα!). (Κορολόγος Θ., 2002:111-116)

Λίγο πριν από το μεσημέρι οι συγγενείς του γαμπρού ξεκινούν με τα μουλάρια και τα άλογα τα οποία είναι στολισμένα με πολύχρωμα χαϊμαλιά, έχοντας ως προορισμό το σπίτι της νύφης έτσι ώστε να πάρουν τα προικιά. Η πομπή ξεκινά με τους οργανοπαίχτες και ένα παλικάρι που κρατά τη φουσκωτή. Ακολουθούν οι συγγενείς και τέλος οι καβαλάρηδες. Στη διαδρομή περνώντας από όλα τα δρομάκια του χωριού τραγουδούν:

« Σαράντα λεβεντόπουλα, μια λυγερή αγαπούνε,

και παν να την ιδούνε.

Και τα σαράντα κίνησαν και τα σαράντα πάνε

Στην κόρη π' αγαπάνε».

Όταν φτάσουν στο σπίτι της νύφης όλοι τους καλοδέχονται και αφού ανταλλάξουν ευχές στρώνουν στο πάτωμα δύο σεντόνια και τοποθετούν τα προικιά. Έπειτα τρία μικρά αγόρια από το σόι της νύφης παίρνουν τρία ρούχα ή πάπλωμα ή μάλλινα σκεπάσματα από το μεγάλο σεντούκι και τα πετούν κάτω λέγοντας: «Εμείς λίγα κι ο Θεός πολλά». Με την σειρά τους δύο

κοπέλες βγάζουν και δείχνουν τα προικιά που αναφέρονται στην κόπια. Κάποιες άλλες γυναίκες θα μετρήσουν τις κουβέρτες, τα σεντόνια, τα ταγάρια, τα απλάδια, τα φορέματα της νύφης που είναι αποτέλεσμα της εργατικότητας της νύφης. Όταν βγάλουν όλα τα προικιά τα λούζουν με ρύζι και κουφέτα και εύχονταν: «Να ζήσουν, να τα χαρούν. Εμείς λίγα κι ο Θεός πολλά».
(Κορολόγος Θ.,2002:111-116)

Την στιγμή που οι συγγενείς του γαμπρού μαζεύουν τα προικιά τραγουδούν:

*«Μάσε νύφη τα προικιά σου
τα μεταξοφούστανά σου,
να τα βάλω στ'αλογό μου,
να τα πάω στο χωριό μου.
Και στο δρόμο που θα πάμε,
Ο κόσμος όλο θα ρωτάνε:
-Τσακωνιά μου, πενεμένη,
πως γελάστηκες, καημένη;
Δεν ευρέθη παλικάρι
Στο χωριό σου να σε πάρει;
-Δε σας το 'πα, συμπεθέροι,
απ'το χθες το μεσημέρι;
Θα σας πάρουμ' την πέρδικα,
Του σπιτιού τη σιγυρίστρα;»*

Ο κεραστής θα προσφέρει μεζέ με κρασί ενώ μια κοπέλα μοιράζει τις μπουμπουνιέρες. Μετά τους χορούς στο σαλόνι του σπιτιού φορτώνουν τα προικιά στα ζώα αφού η νύφη δέσει στα καπίστρια από ένα μεταξωτό μαντίλι που περιέχει ένα κέρμα ως ασήμωμα. Στο δρόμο οι χωριανοί έλουζαν τα προικιά καθώς περνούν από μπροστά τους και εύχονταν: «Να ζήσουνε». Σε όλη αυτή την διαδικασία ο γαμπρός μένει στο σπίτι του και υποδέχεται τα προικιά με ντουφεκιές. (Κορολόγος Θ.,2002:111-116)

Το μεσημεριανό φαγητό και στο σπίτι της νύφης και του γαμπρού είναι σύντομο αφού σειρά έχουν τα «λούσματα» τόσο του γαμπρού όσο και της νύφης. Στο σπίτι του γαμπρού ο κουρέας θα ξυρίσει τον γαμπρό ενώ δύο μικρά αγόρια θα κρατούν το ένα δύο κεράκια αναμμένα και το άλλο το δίσκο με τα ξυραφάκια του κουρέα. Μέχρι και το 1920 περίπου από παλιές φωτογραφίες και μαρτυρίες μεγαλύτερων ανθρώπων μαθαίνουμε πως οι άνδρες παντρευόντουσαν φορώντας φουστανέλα ενώ αργότερα καθιερώθηκε το κουστούμι. Καθώς ξυρίζουν τον γαμπρό οι καλεσμένοι τραγουδούν:

*«Τώρα που λούζουν το γαμπρό και τραγουδούν τη νύφη
για φέρτε το χρυσό θρονί και τ' αργυρό λαγήνι*

*να λούσουμε το νιόγαμπρο το πρώτο παλικάρι
γιατ' είν' από ψηλή σειριά κι από μεγάλο σόι.
-Ευχήσου αφέντη ευχήσου με τώρα στα λούσματά μου
-Με την ευχή μου γιόκα μου να ζήσεις να γεράσεις».*

Ο καθένας ξεχωριστά κάνει το σημείο του σταυρού μ' ένα νόμισμα στο κεφάλι του γαμπρού, αφήνει το νόμισμα στο δίσκο φυλάει το γαμπρό με την ευχή: «Ούρα κά. Κά στέφανα» (=Η ώρα η καλή. Καλά στέφανα). Τα χρήματα του δίσκου τα μοιράζονται ο κουρέας και τα δύο αγόρια. (Κορολόγος Θ.,2002:116-126, Τσολομούτης Δ.Γ 1971:27)

Στο σπίτι της νύφης μια κοπέλα όπου ζουν οι γονείς της λούζει και χτενίζει τη νύφη, το χτένισμά που της έκαναν ήταν συνήθως πολλές κοτσίδες οι οποίες τυλίγονταν γύρω από το κεφάλι σχηματίζοντας στεφάνι. Το νυφιάτικο φόρεμα ήταν παλιότερα η στολή της τζουμπελού και έπειτα ένα φόρεμα σε χρώμα κόκκινο ή θαλασσί το οποίο είχε πίεςτες ενώ φορούσαν και το κόκκινο φέσι. Αργότερα καθιερώθηκε το γνωστό λευκό νυφικό όπως το γνωρίζουμε σήμερα. Οι καλεσμένοι τραγουδούσαν:

*«Στείλτε την πάπια για νερό, τη χήνα για σαπούνι
να λούσουνε τη νιόνυμφη την πρώτη αρχοντοπούλα
γιατί είν' από ψηλή γενιά κι από μεγάλο σόι.
-Ευχήσου, αφέντη, ευχήσου με, τώρα στα λούσματά μου
-με την ευχή μου, κόρη μου, να ζήσεις, να γεράσεις....»*

Οι καλεσμένοι κάνουν το σημείο του σταυρού με νόμισμα στο κεφάλι της νύφης, τη φιλούν και εύχονται: «Ούρα κά. Κά στέφανα» (Ωρα καλή. Καλά στέφανα).

Μετά τραγουδούν:

*«Χτενίσαμε τη νιόνυμφη, μάστε τα 'αποχτενίδια
και δώστε τα στο χρυσικό να φτιάξει δαχτυλίδια.
Νύφη μας, καλορίζικη, να ζήσεις να γεράσεις
Να ζήσεις χρόνους εκατό και να τους απεράσεις».*

Το νερό από τα λούσματα το ρίχνουν στις τέσσερις γωνίες του σπιτιού. Πριν ξεκινήσουν για την εκκλησία η νύφη θα κάνει μετάνοια στους γονείς της και θα φιλήσει τ' αδέρφια της (κίνηση που υπονοεί την ευγνωμοσύνη της κοπέλας προς την οικογένειά της). (Κορολόγος Θ.,2002:116-126)

Στα αρχαία χρόνια έντυναν τη νύφη με πολυτελή ρούχα, τη στόλιζαν με διαδήματα, της κάλυπταν με κόκκινο λεπτό πέπλο το πρόσωπο και το κεφάλι. Στα μαλλιά της φορούσαν στεφάνι, την αρωμάτιζαν και την έβαφαν. Η Κασσάνδρα λέγοντας το χρησμό τον παρομοιάζει με νύφη: «*τώρα ο χρησμός σα νιόνυμφη παρθένα, μεσ' απ' τα πέπλα δε θα μισοβλέπει....*»(Χρονικά των Τσακώνων,τ.4, 1974:414)

Ο γαμπρός καταλαβαίνει ότι η νύφη ξεκινάει για να τον συναντήσει στην εκκλησία από τις τουφεκιές στον αέρα που ρίχνουν έξω από το σπίτι της νύφης.

Η πομπή που ξεκινάει από το σπίτι της νύφης έχει ως επικεφαλής τους οργανοπαίχτες ακολουθεί η νύφη συνοδευόμενη από τ' αδέρφια της και οι καλεσμένοι που τραγουδούν:

*«Σήμερα αλλάζει ο ουρανός, σήμερα αλλάζει η μέρα
σήμερα στεφανώνεται ο αϊτός την περιστέρα
με το βαγγελιό της Βλαχιάς, με το σταυρό της Πόλης
με τετρακόσιους άρχοντες και χίλιους συμπεθέρους».*

Και

*Τις στράτες, ρόδα γιόμισα και τα σοκάκια μόσχο
για να περάσει ο γαμπρός το πρώτο παλληκάρι....*

Στην εκκλησία βρίσκεται όλο το χωριό που αποτελεί το «σειρί» δηλαδή μαζεύονται οι μικροί και οι μεγάλοι για να καμαρώσουν τους νιόπαντρους. Η νύφη όταν φθάνει στην εκκλησία την χορεύουν με την σειρά τ' αδέρφια της, οι γονείς της και οι υπόλοιποι συγγενείς. Οι οργανοπαίχτες παίζουν λίγο και μετά συνοδεύουν και το γαμπρό με το σόι του για την εκκλησία. (Κορολόγος Θ.,2002:116-126)

Στην εκκλησία περιμένει ο κουμπάρος και φθάνοντας ο γαμπρός του τραγουδούν:

*«Κίνησε τ' αρχοντόπουλο και πάει να στεφανώσει.
Χίλιοι το παν' από μπροστά και δυο χιλιάδες πίσω
Και πεντακόσιοι στο πλευρό να μην το κόψει ο ήλιος
Γιατί είν' από ψηλή γενιά και από μεγάλο σόι».*

Η νύφη περιμένει τον γαμπρό μέσα στην εκκλησία και αυτό γιατί δεν πρέπει να συναντηθεί με τον γαμπρό έξω. Ο πατέρας της την συνοδεύει μέσα στην εκκλησία για να ασπαστεί τις εικόνες του Χριστού και της Παναγίας, το ίδιο κάνει και ο γαμπρός όταν περάσει το κατώφλι της εκκλησίας πριν ξεκινήσει το μυστήριο. (Κορολόγος Θ.,2002:116-126)

Όταν τελειώσει το μυστήριο όλοι βγαίνουν στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας σχηματίζουν δύο κύκλους και αρχίζουν τους χορούς. Στον έναν κύκλο είναι η νύφη με τους συγγενείς του γαμπρού και στον άλλο ο γαμπρός με τους συγγενείς της νύφης. Η νύφη και ο γαμπρός θα χορέψουν με όλους πρώτος ξεκινάει ο κουμπάρος που χορεύει το γαμπρό και κουμπάρα τη νύφη, αλλάζουν στους χορούς και έπειτα δίνουν την σειρά στους παρακούμπαρους. Όταν χορέψουν αυτοί θα χορέψουν τη νύφη όλοι οι συγγενείς του γαμπρού και αυτόν θα τον χορέψουν όλοι οι συγγενείς της νύφης. (Κορολόγος Θ.,2002:116-126, Τσολομούτης Δ.Γ 1971:36-37)

Στη μέση των δύο χορών είναι οι οργανοπαίχτες που παίζουν και αλλάζουν τα τραγούδια σύμφωνα με τις παραγγελίες του κάθε χορευτή. Κάθε χορευτής πριν δώσει τη σειρά στον άλλον,

θα κάνει με το χαρτονόμισμα που θα ρίξει στους οργανοπαίχτες το σημείο του σταυρού πάνω από το κεφάλι του γαμπρού ή της νύφης λέγοντας: «Να ζήσετε και με κληρονόμους». Ακόμη, βγάζουν πολλά κέρματα από την τσέπη του, θα τα σταυρώσουν πάνω από τους νεόνυμφους και θα τα πετάξουν έξω από το χορό. Τα μικρά παιδιά τρέχουν για να μαζέψουν τα περισσότερα κέρματα. (Κορολόγος Θ., 2002:116-126)

Ο χορός συνεχίζεται ως αργά και τελειώνει με το τσακόνικο χορό και τραγούδι:

*Σου 'πα μάνα καλέ μάνα
σου 'πα μάνα πάντρεψέ με,
σου 'πα μάνα πάντρεψέ με
σπιτονοικοκύρεψέ με.*

*Και στα ζέ - καλή μου μάνα
και στα ξένα μη με δώσεις
και στα ξένα μη με δώσεις
γιατί θα το μετανιώσεις.*

*Κι αν στα ζέ - καλή μου μάνα
κι αν στα ξένα θ' αρρωστήσω
κι αν στα ξένα θ' αρρωστήσω
ποια μανούλα θα ζητήσω;*

*Θα ζητή - καλή μου μάνα
θα ζητήσω την κουνιάδα
θα ζητήσω την κουνιάδα
και την πρωτοσυννυφάδα.*

*Θα μου πουν καλή μου μάνα,
θα μου πουν πως δεν αδειάζω
θα μου πουν πως δεν αδειάζω
και θα βαριαναστενάζω.*

Μόλις φεύγουν από την εκκλησία τραγουδούν:

*Καλά πήγαν στην εκκλησία, καλά εστεφάνωσαν
Και στον καλό τον γυρισμό στο γοργογύρισμά τους*

*Στοιχειό τους εκαρτέρεψε στη γέφυρα από πάνω
Πιάνει της νύφης τ'άλογο και του γαμπρού το χέρι
-Κατέβα κάτω κυρ-γαμπρέ και συ, κυρία νύφη.
-Στοιχειό, αν θέλεις χάρισμα, χάρη να σου χαρίσω
να σου χαρίσω τα 'άλογο να περπατάς καβάλα....*

Και

*Στράτες για καθαρίσετε, δέντρα μου φουντωθείτε
Για να περάσ' ο νιόγαμπρος με την αρχοντοπούλα
Γιατ'είν από τρανή γενιά κι από μεγάλο σόι.
Χίλιοι τους παν' από μπροστά και δυο χιλιάδες πίσω*

Και τρεις χιλιάδες στο πλευρό, να μην τους κάψει ο ήλιος...

Οι καλεσμένοι ξεκινούν για το σπίτι του γαμπρού ενώ μπροστά πηγαίνει ένα μικρό αγόρι κρατώντας το δίσκο με τα στέφανα και τις αναμμένες λαμπάδες, ακολουθούν οι οργανοπαίχτες, οι νεόνυμφοι, οι κουμπάροι και οι υπόλοιποι συγγενείς. (Κορολόγος Θ.,2002:116-126)

Όταν φτάσουν στο σπίτι του γαμπρού οι συγγενείς του μπαίνουν μέσα στο σπίτι ενώ της νύφης μένουν έξω, κοντά στην πόρτα στέκονται οι νιόγαμπροι με τους κουμπάρους και τραγουδούν μεταξύ τους οι συγγενείς της νύφης και του γαμπρού:

*-Χίλια καλώς σας ορίσατε, αρχοντοσυμπεθέροι.
-Χίλια καλώς σας ήβραμε, αρχοντοσυμπεθέροι.
- Έβγα μανούλα του γαμπρού και πεθερά της νύφης
να ιδείς τον ακριβό σου γιο, τη νύφη που σου φέρνει.
Σου φέρνει ρούσα πέρδικα κι ελατινή τρυγόνα....
-Εγώ είμαι η μάνα του γαμπρού και πεθερά της νύφης.
Χίλια καλώς επρόστισε ο ήλιος στην αυλή μου,
Ο ήλιος κι ο αυγερινός, τ' αστρί και το φεγγάρι.*

Μετά από το τραγούδι η νύφη σταυρώνει τρεις φορές την πόρτα με ένα ρόδι, που έχει μέσα ένα κέρμα (ασήμωμα) και το πετά μέσα στο σπίτι, αυτός που το πιάνει θεωρείται τυχερός κι αν είναι ανύπαντρος θα παντρευτεί σύντομα.

Ο πατέρας του γαμπρού ενώνει το νέο αντρόγυνο μ' ένα μεταξωτό μαντήλι και τους φέρνει μέσα στο σπίτι. Η νύφη μπαίνοντας μέσα πατά ένα σιδερικό που έχουν βάλει κάτω και κάνει τη μετάνοια στα πεθερικά της και η πεθερά της δίνει μια κουταλιά γλυκό (συνήθως μέλι με καρύδια) και ένας συγγενείς της νύφης φωνάζει: «Το τάμα της νύφης». Εκείνη τη στιγμή ο πεθερός της θα τάξει το δώρο της νύφης που θα είναι ένα κτήμα, ένα ζωντανό, χρυσαφικό ή οτιδήποτε μπορεί ο καθένας να προσφέρει ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητές του. Μετά

από αυτό, μπαίνουν οι συγγενείς της νύφης στο σπίτι και εύχονται: «Να ζήσουν και με κληρονόμους».

Η μητέρα του γαμπρού στο παιδί που κρατούσε το δίσκο θα καρφώσει στο πέτο του σακακιού του ένα μεταξωτό μαντίλι που περιείχε ένα κέρμα. Ο κουμπάρος με τους παρακούμπαρους φεύγουν και πηγαίνουν στο σπίτι του ή σε γειτονικό σπίτι αν αυτό ήταν μακριά. Ο γαμπρός με κάποιους καλεσμένους και με τους οργανοπαίχτες πηγαίνουν να κάνουν επίσημη πρόσκληση στον κουμπάρο για το μεγάλο γαμήλιο τραπέζι. Ο κουμπάρος τους υποδέχεται κερνώντας τους μεζέ και κρασί, χορεύουν, τραγουδούν και πηγαίνουν όλοι στο σπίτι του γαμπρού. (Κορολόγος Θ., 2002:116-126)

ΤΟ ΓΑΜΗΛΙΟ ΤΡΑΠΕΖΙ

Στο γαμήλιο τραπέζι οι νιόγαμπροι με τους κουμπάρους, τους γονείς της νύφης και του γαμπρού κάθονται και τα αδέλφια κάθονται σε εμφανή θέση. Ξεχωριστή θέση στο τραπέζι έχουν οι Τσακώνικες δίπλες ενώ αρχικά προσφέρεται στο τραπέζι ποτό και όλοι εύχονται: «Να ζήσουν και με κληρονόμους. Οι ανύπαντροι στις χαρές τους και οι παντρεμένοι στις χαρές των παιδιών τους». Μια ευχή του γάμου-τραγούδι που λένε οι καλεσμένοι είναι η εξής:

*Εμείς καλά τα βρήκαμε τούτον το νοικοκύρη
Με τα γλυκά του τα κρασιά, τα πλούσια τα τραπέζια
«φάτε και πιέτε, ρε παιδιά, χαρείτε να χαρούμε
τροπολιτσιώτικο κρασί, καστρίτικο κεράσι
τ'αντρόγυνο που γίνεται να ζήσει να γεράσει
να ζήσει χρόνους εκατό κι ακόμα να περάσει
ν'ασπρίσει σαν το πρόβατο και σαν το περιστέρι
να κάνει τους εννιά υγιούς και μια ωραία κόρη».*

Το πρώτο φαγητό που σερβίρεται είναι κρέας σούπα, το δεύτερο είναι κρέας στο φούρνο με πατάτες ή μακαρόνια ενώ τραγουδούν και πολλά τραγούδια «της τάβλας». Όταν το κέφι αρχίζει βγάζουν τις τραπεζαρίες από τη σάλα μαζεύουν τις καρέκλες και αρχίζει ο χορός. Οι χοροί είναι δύο στον έναν βρίσκεται η νύφη και στον άλλον ο γαμπρός. Αφού χορέψουν οι νιόπαντροι θα βγουν για λίγο από τον χορό για να ξεκουραστούν αλλά ο χορός θα συνεχιστεί. Ο πρώτος του χορού θα χορέψει τους κουμπάρους, τους συμπεθέρους, τους άλλους συγγενείς, το να χορεύεις κάποιον σημαίνει ότι τον αγαπάς. Όταν κουραστούν από τον χορό θα παίζουν τα «παιχνίδια του γάμου», ένα από αυτά είναι το να γυρίζουν ένα μπουκάλι όπου φιλιούνται αυτοί που θα βρεθούν αντίκρυ στο στόμιο και στον πάτο του μπουκαλιού. Ένα άλλο είναι το να μουντζουρώνει ένας με καπνιά από το τηγάκι ένα πιάτο και χαϊδεύοντας τους άλλους τους μουντζουρώνει χωρίς αυτοί να το έχουν καταλάβει. Μετά τα παιχνίδια ο χορός αρχίζει ξανά. Ο κουμπάρος θα ενώσει σ' ένα χορό τη νύφη και το γαμπρό αφού πρώτα δώσουν στη νύφη να κρατήσει για λίγο ένα μικρό

αγοράκι στην αγκαλιά της θεωρείται γούρι ώστε το πρώτο της παιδί να είναι αγόρι. Μετά το γλέντι του γάμου ο γαμπρός με τους συμπεθέρους του και τα βιολιά, συνοδεύουν ως το σπίτι τον κουμπάρο. (Κορολόγος Θ.,2002:116-126)

ΤΟ ΟΧΤΩΗΜΕΡΟ

Την επόμενη Κυριακή γίνεται το οχτώήμερο, δηλαδή οι νιόπαντροι πηγαίνουν στην εκκλησία μαζί με τα πεθερικά και τους πιο στενούς συγγενείς. Κατά τη διάρκεια της λειτουργίας ο ιερέας θα ευχηθεί «και υπέρ υγείας των νεονύμφων» λέγοντας τα ονόματά τους. Στο τέλος της λειτουργίας μ' ένα παιδί ή με τον επίτροπο θα στείλει στο ζευγάρι ο παπάς, μέσα σ' ένα δίσκο ένα μπουκέτο λουλούδια κι ένα «ύψωμα» στον καθένα. Το ζευγάρι θα στείλει στον ίδιο δίσκο και θα στείλει στον παπά ένα κουτί λουκούμια ή μουσταλευριά με το ανάλογο ασήμωμα. Όταν τελειώσει η λειτουργία η νύφη και η πεθερά θα μοιράσουν στον κόσμο λουκούμια ή μουσταλευριά. Οι νιόπαντροι μαζί με τους κουμπάρους και τους στενούς συγγενείς πηγαίνουν στο σπίτι του ζευγαριού για φαγητό, το γλέντι κρατάει μέχρι το απόγευμα και μετά θα επισκεφτούν τα πιο συγγενικά σπίτια θα κεραστούν, θα χορέψουν και το βράδυ όλοι οι συγγενείς θα καθίσουν στο τραπέζι που έχουν ετοιμάσει οι γονείς της νύφης. Θα χορέψουν και θα τραγουδήσουν μέχρι το πρωί. (Κορολόγος Θ.,2002:126-128)

Σήμερα το έθιμο του Τσακωνικού γάμου δεν ισχύει από το 1970 περίπου. Όλοι οι γάμοι της περιοχής τελούνται σύμφωνα με το εθιμοτυπικό των αστικών γάμων ενώ όλα αυτά τα έθιμα έχουν χαθεί.

5.6 ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

•Κώστας Ουράνης

Ο Κώστας Ουράνης γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1890. Το φιλολογικό του ψευδώνυμο ήταν Κώστας Νέαρχος. Καταγόταν από την Κυνουρία αφού ο πατέρας του Νικόλας Νιάρχος καταγόταν από τη Κουνουπιά της Κυνουρίας κι η μητέρα του Αγγελική Γιαννούση από το Λεωνίδιο. Στο Λεωνίδιο έζησε και τα πρώτα παιδικά του χρόνια και εκεί τελείωσε το δημοτικό σχολείο. Έπειτα φοίτησε στο Γυμνάσιο Ναυπλίου, κατόπιν πήγε στη Κωνσταντινούπολη όπου συνέχισε στη Ροβέρτειο Σχολή εκεί έγραψε και το πρώτο του ποίημα σε ηλικία μόλις δεκατεσσάρων ετών. Αποφοίτησε το ιδιωτικό Λύκειο Χατζηχρήστου. Στα 18 του χρόνια ήρθε στην Αθήνα και εργάστηκε στην εφημερίδα «Ακρόπολις» όπου και έκανε τα πρώτα του δημοσιογραφικά βήματα, υπήρξε διευθυντής της εφημερίδας «Ελεύθερος Λόγος» και τακτικός συνεργάτης στις εφημερίδες «Ελεύθερος Τύπος», «Ελεύθερον Βήμα» και ταυτόχρονα στον «Εθνικό Κήρυκα» της Αμερικής. Στη συνέχεια συνεργάστηκε με το «Ημερολόγιον Ελλάδος» και μ' ένα μεγάλο αριθμό περιοδικών: «Δάφνη», «Νουμάς», «Καλλιτέχνης», «Γράμματα» και «Νέα Ζωή» της Αλεξάνδρειας, «Νέοι», «Μούσα», «Παναθήναια», (Αμερικής),

«Μπουκέτο», «Οικογένεια», «Ημερολόγιο Του Μπουκέτου», «Κυριακή Του Ελευθέρου Βήματος», «Ελληνικά Γράμματα», «Πειθαρχία», «Νέα Εστία», «Σήμερα», «Νεοελληνικά Γράμματα», «Ορίζοντες», στη «Φιλολογική Πρωτοχρονιά». Επίσης έγραψε και στις εφημερίδες: «Νέα Ελλάδα», «Δημοκρατία», «Πρωία», «Αθηναϊκά Νέα», «Η Καθημερινή» κ.α. Όταν αποφάσισε να πάει στο εξωτερικό για να σπουδάσει και συγκεκριμένα στην Γαλλία προσβλήθηκε από φυματίωση και έμεινε δύο χρόνια στο σανατόριο του Νταβός στην Ελβετία. Εκεί γνωρίστηκε με την πρώτη του γυναίκα την Πορτογαλίδα Μανουέλα Σαντιάγκο και μετά από λίγα χρόνια χώρισαν και ξαναπαντρεύτηκε με τη συγγραφέα και κριτικό Ελένη Νεγρεπόντη. Το 1920 διορίστηκε γενικός πρόξενος της Ελλάδας στη Λισσαβόνα, ενώ το 1924 επέστρεψε στην Αθήνα και εργάστηκε ως χρονογράφος, συντάκτης, ανταποκριτής ή έκτακτος απεσταλμένος. Σαν ανταποκριτής και δημοσιογράφος ταξίδευε σ' όλο το κόσμο και μ' αναφορά τα ταξίδια του έγραψε ταξιδιωτικά βιβλία. Ασχολήθηκε με τη ποίηση και με τη ταξιδιωτική πεζογραφία. Επίσης έγραψε διηγήματα, κριτικές μελέτες, μικρές πρόζες και δοκίμια, με ξεχωριστή επίδοση σε θέματα των εικαστικών τεχνών. Τέλος ασχολήθηκε με τη μετάφραση ξένων έργων. Τον Δεκέμβριο του 1908 δημοσίευσε τα πρώτα του ποιήματα στο περιοδικό «Ελλάς». Η επίσημη εμφάνιση του όμως στο χώρο της λογοτεχνίας σημειώθηκε το 1909, όταν δημοσίευσε τη νεανική ποιητική συλλογή του «Σαν Όνειρα, την οποία αποκήρυξε αργότερα, θεωρώντας ως πρώτη δημιουργία του τη συλλογή «Spleen», που τύπωσε το 1912. Ακολούθησαν οι «Νοσταλγίες» (1920) και οι «Αποδημίες», ποιήματα που δημοσιεύτηκαν σε περιοδικά και εφημερίδες, και συγκεντρώθηκαν για πρώτη φορά μετά το θάνατο του ποιητή στην έκδοση «Ποιήματα» (1953). Ασχολήθηκε επίσης με την πεζογραφία («Αχιλλεύς Παράσχος»), την ταξιδιωτική λογοτεχνία («Sol y sombra», «Σινά, το θεοβάδιστον Όρος», «Γλαυκοί δρόμοι», «Ταξίδια στην Ελλάδα» κ.α.), το χρονογράφημα, τη συνέντευξη, ενώ εξέδωσε επίσης την κριτική μελέτη «Κάρολος Μπωντλαίρ» (1918). Η κατάσταση της υγείας του επιδεινώθηκε μετά τη Κατοχή. Από τότε, χρειάστηκε να νοσηλευθεί κατά καιρούς στο σανατόριο Παπανικολάου, στα Μελίσσια Αττικής. Εκεί πέθανε στις 12 Ιουλίου 1953 από καρδιακή προσβολή. Ο Κώστας Ουράνης τοποθετείται ανάμεσα στους λεγόμενους παρακμιακούς ή νεορομαντικούς Έλληνες ποιητές του Μεσοπολέμου μαζί με τον Κώστα Καρυωτάκη, τον Τέλο Άγρα, τον Λαπαθιώτη, τον Κλέων Παράσχος και άλλους) και καθοριστική ήταν η επίδραση που δέχτηκε από τον Κάρολο Μπωντλαίρ. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.1, 2006:159-171)

Ο σπουδαίος λογοτέχνης Δημήτρης Γιάκος τον χαρακτηρίζει ως νεκρόφιλο ταξιδιώτη ο οποίος ήταν ιδιαίτερα συνδεδεμένος με το Λεωνίδιο. Λέγεται πως η αιτία που ο Ουράνης ταξίδευε αρκετά ήταν για να πολεμήσει τον χειρότερο εχθρό του την μοναξιά. Με αυτό τον τρόπο δραπετεύε από τις ανησυχίες και τα προβλήματα της σύγχρονης ζωής ίσως και από τον ίδιο του τον εαυτό. Όσο και αν ταξίδευε όμως ήταν συναισθηματικά δεμένος με τον τόπο του και πέρα

από το πνευματικό έργο που άφησε ενδιαφερόταν να βοηθήσει το Λεωνίδιο και σε πρακτικά θέματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι όταν το 1930 το νεοσύστατο τότε Γυμνάσιο Λεωνιδίου είχε ανάγκη στελέχωσης με διδακτικό προσωπικό ο ίδιος ο Ουράνης γνωστοποίησε το θέμα αυτό με επιστολή που έστειλε στον τότε υπουργό Παιδείας Γ. Παπανδρέου και ο οποίος του απάντησε χαρακτηρίζοντας τον ως «φίλο» τον διορισμό του καθηγητή Γαλλικής Λεωνίδα Γιαννούση³³. (Τοπικό αρχείο Λεωνιδίου-Πρακτικά Ε'Τσακωνικού Συνεδρίου 26-28 Σεπτεμβρίου 2003:388)

Το έργο του χαρακτηρίζεται από έντονες συμβολιστικές επιρροές με κυρίαρχο τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, το μελαγχολικό τόνο, το αίσθημα της ανεκπλήρωτης ευτυχίας, της νοσταλγίας, της πλήξης και τη διάθεση φυγής, η οποία όμως υπονομεύεται από μια ρεμβαστική νωχελικότητα.

Το κοινό στο οποίο απευθύνονται τα ποιήματα του Ουράνη περιλαμβάνει όλες τις κατηγορίες των ανθρώπων εξαιτίας του βιωματικού χαρακτήρα που τα χαρακτηρίζουν. Αγγίζουν την ψυχή και παρόλο το ονειρικό στοιχείο της ποίησης του Ουράνη υπάρχει και ρεαλισμός. Η ποίηση του ατενίζει την αγάπη, τον άνθρωπο, τη ζωή, μέσα από μια πληθωρική φύση, που δεν μπορεί να μη συγκινεί³⁷.(Τοπικό αρχείο Λεωνιδίου-Πρακτικά Ε'Τσακωνικού Συνεδρίου 26-28 Σεπτεμβρίου 2003:388)

Σήμερα μπορεί κανείς να επισκεφθεί το πατρικό σπίτι (σήμερα ιδιοκτησία της Νομ/κής συμβούλου Μαρίας Τροχάνη-Ευσταθίου) όπου μεγάλωσε ο Κώστας Ουράνης στο Λεωνίδιο Κυνουρίας και να θαυμάσει τον πρώτο όροφο τα περίτεχνα σχέδια και την ζωγραφική των ταβανιών.

•Ελισάβετ Ψαρά

Η Ελισάβετ Ψαρά γεννήθηκε στο Λεωνίδιο το 1895 και πέθανε το 1972. Υπήρξε σπουδαία ποιήτρια, ζωγράφος και δημοσιογράφος και με την τελευταία της ιδιότητα εργάστηκε για πολλά χρόνια στον «Ταχυδρόμο» της Αλεξάνδρειας. Την πρώτη ποιητική συλλογή της «*Ρόδα και φλόγες*» δημοσίευσε το 1935. Την ποίησή της διακρίνει γνήσιος λυρισμός, τρυφερή συγκίνηση, βαθιά φυσιολατρία και πατριωτικός οίστρος.

Το πατρικό της σπίτι (ιδιοκτησίας σήμερα Παναγιώτου. Ευ. Κυρίου), πέτρινο, διώροφο, ανακαινισμένο σήμερα είναι από τα ομορφότερα και μεγαλύτερα του Λεωνιδίου και βρίσκεται δίπλα στα αρχοντικά του Αρκουδάρη, Ρουμπάνου, Ευσταθίου, Λεκέικα. (www.leonidio.gr/29-03-2012)

•Νέστορ Βερβέρης

33 Συλλογή Λαϊκής Βιβλιοθήκης Λεωνιδίου, εφημερίδα «Κυνουρία», φ=05 Σεπτ.1971, σελ. 01, επιφυλλίδα της Ελπίδας Καρρά-Αμάραντου

Ο Νέστωρ Βερβέρης γεννήθηκε το 1867 στο Λεωνίδιο Κυνουρίας. Ήταν κωφάλαλος αλλά το γεγονός αυτό δεν τον εμπόδισε να ασχοληθεί με την ζωγραφική από την ηλικία ήδη των δεκατριών ετών. Σπούδασε στην Σχολή Καλών Τεχνών έχοντας ως καθηγητές τους Νικηφόρο Λύτρα και Σπυρίδωνα Προσαλέντη ενώ αργότερα σπούδασε στη Παρισινή Σχολή των κωφαλάλων. Στο Παρίσι είχε γνωριστεί με τον Αιμίλιο Ζολά ενώ δεν ήταν λίγοι αυτοί που είχαν εκφράσει τον θαυμασμό τους για το έργο τους ανάμεσά τους ο Γεώργιος Α' και ο Χαρίλαος Τρικούπης. Αφού τελείωσε τις σπουδές του εγκαταστάθηκε στον Πειραιά, στη Σύρο και στο Λεωνίδιο όπου διέμενε στο διώροφο πέτρινο αρχοντικό των Βαρβέρηδων. Στην ζωγραφική ασχολήθηκε με προσωπογραφίες, αγιογραφίες και τοπία. Τα έργα του χαρακτηρίζονται από συμμετρία ενώ συχνή είναι η χρήση φωτοσκιάσεων. Μερικά από τα έργα του είναι: "Η γέννηση του Χριστού", "Η είσοδος του Κολοκοτρώνη στη Νεμέα", "Η καταστροφή του Δράμαλη", αυτά τα έργα μπορεί κανείς να τα θαυμάσει στο Μουσείο του Λούβρου. Τα ίδια έργα βρίσκονται σε μορφή φωτογραφικής απεικόνισης στο δημαρχείο του Λεωνιδίου μετά από δωρεά του ανιψιού του Λέοντος Βαρβέρη. Στο πατρικό του σπίτι σώζονται μερικά από τα έργα του καθώς και πενήντα προσωπογραφίες, περισσότερες από είκοσι αγιογραφίες και τοπία. (www.dim-leonid.ark.sch.gr/29-03-2012)

•Βρασίδας Ν. Τσούχλος

Ο Βρασίδας Τσούχλος ήταν ο υστερότοκος γιος της Τσακωνικής αρχοντικής οικογένειας του Νικολάου Τσούχλου που γεννήθηκε στην Αθήνα το 1904. Έπειτα από τη στοιχειώδη μόρφωση στο δημοτικό σχολείο και την εγκυκλοπαιδική της Μέσης Παιδείας στο Πρότυπο Βαρβάκειο Γυμνάσιο φοίτησε στην Αρχιτεκτονική Σχολή, αλλά σύντομα θα την εγκαταλείψει για να σπουδάσει ζωγραφική στο Παρίσι κοντά στον Lucien Simon, νωπογραφία στον Paul Baudoin, γλυπτική κοντά στον A. Bourdelle και φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης. Χαρακτηρίζεται ως ο ζωγράφος της ηρεμίας και της ευγένειας. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στο Παρίσι καλλιέργησε το ταλέντο του και τις απόψεις του για την Τέχνη σε καιρούς που η επανάσταση στην ζωγραφική βρισκόταν στην ακμή της με τους Πικασσό, Σεζάν και Φυλιτά. Στην Γαλλία και σε νεαρή ηλικία παρουσίασε εκθέσεις έργων του στο Salon des Tuileries το 1926, 1927, 1928, 1929 στο Salon des Independants, 1927 και στο Σύλλογο Ελλήνων καλλιτεχνών Παρισίων 1926, 1927. Πήρε μέρος σε σημαντικά διεθνή συνέδρια αισθητικής. Στα φοιτητικά του χρόνια μελέτησε στα μουσεία, στις εκκλησίες και σε άλλα κέντρα Τέχνης της Ιταλίας τα έργα μεγάλων δασκάλων της αναγέννησης. Όταν το 1929 επιστρέφει στην Αθήνα αρχίζει μια περίοδος της καλλιτεχνικής του άνθησης και στην Ελλάδα με παρουσίαση πολλών εκθέσεων, ανακοινώσεων σε συνέδρια, δημοσίευσε άρθρα και μελέτες. Ατομικές εκθέσεις παρουσίασε στην Αθήνα στην αίθουσα Στρατηγοπούλου 1929, προσωπογραφίας το 1936, στην

αίθουσα του Κεντρικού το 1937, στην αίθουσα Ζυγός το 1979, κ.ά. Το 1948 θα εκλεγεί πρόεδρος του Καλλιτεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος, θέση που θα διατηρήσει μέχρι το 1964. Έλαβε μέρος στη Μπιεννάλε Βενετίας το 1936, στη Σόφια με την «Ομάδα Τέχνης», στις Πανελλαδικές Εκθέσεις του Ζαπείου Μεγάρου των ετών 1938, 1939, 1948, 1952, 1957, 1960, 1963 και ήταν πρόεδρος σε πολλές Κρητικές επιτροπές. (Χρονικά των Τσακόνων, τ.ιβ:57)

Τα εκθέματά του που αποτελούνταν από προσωπογραφίες, γυμνά, τοπία, nature fortes (=νεκρές φύσης), θρησκευτικές συνθέσεις, ιστορικές, μυθολογικές, συμβολικές, απέσπασαν ενθουσιώδεις κριτικές δημοσιογράφων της Τέχνης όπως οι: Κώστας Ουράνης, Ζαχαρίας Παπαντωνίου, Π. Πρεβελάκης, Άγγελος Προκοπίου, κ.ά.. Για παράδειγμα ο Φώτος Γιοφύλλης στην εφημερίδα Πρωτοπορία τον Ιανουάριο του 1930 αναφέρει: «Νιώθει τη συνθετική λογική των παλαιών ζωγράφων και συγχρόνως μεταχειρίζεται μοντέρνα τεχνική»(Χρονικά των Τσακόνων, τ.ιβ:57)

Οι κριτικοί του αναγνωρίζουν στα έργα του είναι: ο στοχασμός, η λεπτή αίσθηση, η προσοχή, η καλή προοπτική, η τεχνική, η άνεση, οι ζεστοί τόνοι, οι καλοί φωτισμοί, η αλήθεια, η φρεσκάδα, η αγάπη στη φύση, ο μουσικός χαρακτήρας, η ηρεμία, η διαύγεια και η ακρίβεια στο σχέδιο. Πολλοί τον χαρακτηρίζουν στοχαστικό, αθόρυβο, σεμνό και ευγενικό. Ο ίδιος μιλώντας για το ζωγραφικό του έργο εκφράζοντας και την άποψη του για την τέχνη γράφει: « Δεν υπάρχει τομή ή αντίθεση μεταξύ της παρισινής και της αθηναϊκής περιόδου των έργων μου, η δεύτερη συνεχίζει στην πορεία της πρώτης και αφού αποβάλλει κάθε ξένο ή σχηματικό στοιχείο, καταλήγει.....σε μια εννοιατική ζωγραφική.....Στην εννοιατική ζωγραφική δεν υπάρχει ανταγωνισμός ανάμεσα στη σύλληψη της μορφής και την αντίληψη του χρώματος..... Ως οικογενειάρχης υπήρξε υποδειγματικός και ήταν παντρεμένος με την Δήμητρα Πισσία, διδάκτορα Ιστορίας Τέχνης στις Σορβόννης και είχε ένα γιο. Σε ένα άλλο κομμάτι που πρόσφερε πολλά ήταν και στον καλλιτεχνικό συνδικαλισμό αφού επί έντεκα χρόνια από το 1948 και το 1955-1966 διετέλεσε Πρόεδρος του Καλλιτεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος. Η δράση του ήταν ενεργή χάρη στις γνώσεις και την γλωσσομάθειά του. Ο επισκέπτης εάν είναι τυχερός μπορεί να δει έργα του στο πατρικό του σπίτι που προορίζεται να γίνει Μουσείο. (Χρονικά των Τσακόνων, τ.ιβ:57)

•Θανάσης Κωστάκης

Ο μεγάλος γλωσσολόγος και λαογράφος Θανάσης Κωστάκης γεννήθηκε στις 30 Νοεμβρίου 1906 στα Πέρα Μέλανα της επαρχίας της Κυνουρίας και πέθανε 101 ετών τον Δεκέμβριο του 2006. Ο πατέρας του Παναγιώτης ήταν ο δάσκαλος του χωριού και παντρεύτηκε τη Θωμάη Καμπίση από τον Τυρό και έκαναν οκτώ παιδιά τέσσερα αγόρια και τέσσερα κορίτσια.

Πρωτότοκος ήταν ο Θανάσης, ο οποίος τελείωσε το δημοτικό σχολείο και όπως οι πιο πολλοί νέοι της εποχής πήγε στον Πειραιά και εργάστηκε σε ένα παντοπωλείο της οδού Σκουζέ.

Το καλοκαίρι του 1920 ενώ ο Θανάσης Κωστάκης είχε κατέβει στο χωριό του ο πατέρας του τον ενημέρωσε ότι θα ανοίξει Γυμνάσιο στο Λεωνίδιο και τον συμβούλεψε πως καλό θα ήταν να συνεχίσει τις σπουδές του όπως και έκανε. Ένας καθηγητής του, εντυπωσιασμένος από τις γνώσεις του τον συμβούλεψε να ακολουθήσει τον κλάδο της φιλολογίας έτσι και έγινε και το 1952 πήρε υποτροφία για την Γαλλία. Μετά τον στρατό υπηρέτησε ως καθηγητής στα γυμνάσια Λεωνιδίου, Σαλαμίνας και Κοκκινιάς. Μετά το σχολείο έπαιρνε τους δρόμους για τα Ταμπούρια, για τον Πειραιά, για τη Νίκαια, για το Πέραμα και συγκέντρωνε λαογραφικό υλικό από τους Μικρασιάτες. Συγκέντρωσε υλικό για τους Τσάκωνες της Προποντίδας με το ιδίωμα της γλώσσας τους, το λεγόμενο «ιδίωμα της Σίλλης (Λυκαονία)», γράφοντας τον τόμο της Ανακού. Το 1952 πήρε το διδακτορικό του δίπλωμα από το Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης και την ίδια χρονιά πήρε υποτροφία από τη γαλλική κυβέρνηση κι έφυγε για το Παρίσι. Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα, συνέχισε να εργάζεται ως καθηγητής. Μετά τη συνταξιοδότησή του εργαζόταν στο Ιστορικό Λεξικό της Ακαδημίας Αθηνών.

Ως άνθρωπος ήταν σπουδαίος βοήθησε τ' αδέρφια του και τ' ανίψια του να σπουδάσουν και έδινε χρήματα σε ιδρύματα, γηροκομεία, σε παιδιά με ειδικές ανάγκες, στο χωριό SOS, στην αντικαρκινική εταιρεία, στον Ερυθρό Σταυρό, κ.ά.

Ο συγγραφέας-εκδότης Γιάννης Σμυρνιώτης στα «Χρονικά των Τσακώνων/τόμος κα» αναφέρει για τον Θανάση Κωστάκη *ότι ήταν ένας άνθρωπος πλασμένος για μια κοινωνία ιδανικών ανθρώπων*. Ήταν ο μεγαλύτερος εργάτης του Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών, ήταν βαθύς γνώστης της ελληνικής γλώσσας και ιδιαίτερα του τσακωνικού ιδιώματος, ο ίδιος συνέταξε το τρίτομο «Τσακωνικό Λεξικό» που εξέδωσε η Ακαδημία Αθηνών. Η Τσακωνική γραμματική έχει ειδικά σύμβολα τονισμού και προφοράς των λέξεων και δεν υπήρχαν τότε τα τυπογραφικά στοιχεία των υπολογιστών. Έτσι ο ίδιος με το χέρι του έθετε πάνω στα γράμματα κάθε λέξης τα σύμβολα αυτά για να μπορέσουμε ύστερα εμείς, χρησιμοποιώντας μια ειδική γραμματοσειρά που κάνουμε με βάση τα σύμβολα αυτά να τονίζουμε τα τσακωνικά κείμενα στον ηλεκτρονικό υπολογιστή.

Έγραψε περισσότερα από εβδομήντα βιβλία και συνεργάστηκε με πλήθος περιοδικών και εφημερίδων για θέματα κυρίως του τσακωνικού ιδιώματος. Έγραψε μεταξύ των άλλων πέντε τόμους των «Χρονικών των Τσακώνων». Έργα του: *Τσακωνικά παραμύθια, Ματιές στον Πολιτισμό μας, Σύντομος Γραμματική της Τσακωνικής διαλέκτου, Δείγματα Τσακωνικής Διαλέκτου, Τσακωνιά-Τσακωνικά, Δείγματα Τσακωνικής Διαλέκτου, Βάτικα και Χαβουτσί τα Τσακωνοχώρια της Προποντίδας", Λεξικό της τσακωνικής διαλέκτου II", Το γλωσσικό ιδίωμα της*

Σίλλης, Η Ανάκου, Λεξικό της τσακωνικής διαλέκτου I I I, Λεξικό της τσακωνικής διαλέκτου I, Ματιές στη ζωή των αρχαίων μας, κ.ά. Το 1972 πήρε το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών (Ιδρυμα Ουράνη) για το «Μιστί». Επίσης το χάλκινο μετάλλιο Ακαδημίας Αθηνών για το σύνολο της προσφοράς του το 1988 και δεκαπέντε άλλα βραβεία για διάφορα έργα του και από τη συμμετοχή του σε Πανελλήνιους Λογοτεχνικούς Διαγωνισμούς.

•Θανάσης Βαλτινός

Γεννήθηκε το 1932 στο Καστρί Κυνουρίας. Πήγε γυμνάσιο στη Σπάρτη, το Γυθείου και την Τρίπολη. Το 1950 ήρθε στην Αθήνα όπου ζει έως σήμερα. Σπούδασε κινηματογράφο. Το 1974 έζησε στην Αγγλία, το Δυτικό Βερολίνο και στις Η.Π.Α., καλεσμένος από Πανεπιστήμια ή άλλα πνευματικά ιδρύματα. Έχει μεταφράσει τις "Τρωάδες" του Ευριπίδη και την "Ορέστεια" του Αισχύλου, που παίχτηκαν στην Επίδαυρο το 1979 και 1980 αντιστοίχως, από το Θέατρο Τέχνης, σε σκηνοθεσία Καρόλου Κουν. Έχει γράψει σενάρια για τον κινηματογράφο. Το 1984 τιμήθηκε με το βραβείο σεναρίου στο Φεστιβάλ των Καννών για την ταινία του Θ. Αγγελόπουλου "Ταξίδι στα Κύθηρα". Το 1990 τιμήθηκε επίσης με το Κρατικό Βραβείο Μυθιστορήματος για το βιβλίο: "Στοιχεία για την Δεκαετία του 60". Είναι μέλος της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Επιστημών και Τεχνών, της Εταιρείας Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων, καθώς και της Εταιρείας Συγγραφέων της οποίας υπήρξε πρόεδρος επί σειρά ετών. Διετέλεσε γενικός Διευθυντής του 2ου καναλιού της Κρατικής τηλεόρασης 1989-1990. Τα βιβλία που έχει εκδώσει είναι τα εξής: - "Συναξάρι του Αντρέα Κορδοπάτη; Βιβλίο πρώτο: Αμερική". Κέδρος, 1972. - "Η Κάθοδος των εννιά", Κέδρος, 1978. - "Τρία Ελληνικά μονόπρακτα", Μυθιστόρημα, Κέδρος, 1978. - "Εθισμός στη νικοτίνη". Τρία διηγήματα, Θανάσης Βαλτινός, Χριστόφορος Μηλιώνης, Δημήτρης Νόλλας, Στιγμή. - "Μπλε βαθύ σχεδόν μαύρο", Στιγμή, 1985. - "Στοιχεία για την δεκαετία του 60", Μυθιστόρημα, Στιγμή 1989. - "Θα βρείτε τα οστά μου υπό βροχή", Διηγήματα, Άγρα 1992. - "Φτερά Μπεκάτσας", Άγρα 1993. - "Ορθοκωστά", Μυθιστόρημα, Άγρα 1994. - "Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, Βιβλίο δεύτερο, Βαλκανικοί - 22" Ωκεανίδα, 2000. Τα έργα του έχουν μεταφραστεί σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες. Το 2002 του απενεμήθη ο χρυσός σταυρός του Τάγματος της Τιμής της Ελληνικής Δημοκρατίας. (www.ekebi.gr/29-03-2012, Αλτουβά Άννα-Γαλάνη Γεωργία-Σαρδή Ελισσάβετ., 1993: .463-480)

•Γιώργος Σαραντάρης

Ο Γιώργος Σαραντάρης γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1908, ήταν γιος του Δημήτρη Σαραντάρη και της Μαλθίντας το γένος Σωτηρίου που κατάγονταν από το Λεωνίδιο της

Κυνουρίας. Από πολύ νέος ασχολήθηκε με την λογοτεχνία και τη μελέτη της φιλοσοφίας, ενώ παράλληλα ασχολήθηκε με τις ξένες γλώσσες. Σπούδασε νομικά στα πανεπιστήμια της Μπολόνια και της Ματσεράτα, και πήρε διδακτορικό δίπλωμα. Στην Ιταλία έγραψε τους πρώτους στίχους του, στα ιταλικά και στα ελληνικά και δημοσίευσε ποιήματα στην ιταλική και γαλλική γλώσσα. Το 1931 επέστρεψε στην Ελλάδα και μπήκε στους λογοτεχνικούς κύκλους. Κατά τη διάρκεια του πολέμου του 1940 στρατεύτηκε στην Αλβανία και αρρώστησε από κοιλιακό τύφο. Μεταφέρθηκε στην Αθήνα, όπου πέθανε το 1941. Την πρώτη του εμφάνιση στο χώρο της ελληνικής λογοτεχνίας έκανε το 1933 μέσα απ' τις σελίδες του περιοδικού Νέα Ζωή με το διήγημα Μάρθας βίος, με το οποίο εισήγαγε στον ελληνικό χώρο το είδος του γαλλικού αντι - μυθιστορήματος (antiroman). Τον ίδιο χρόνο δημοσίευσε και την πρώτη του ποιητική συλλογή Οι Αγάπες του χρόνου. Ακολούθησαν τα Ουράνια (1934) και τα Αστέρια (1935) και πολλά ακόμη ποιήματα δημοσιευμένα στα περιοδικά Νέα Γράμματα, Νέα Εστία, Κύκλος, και Μακεδονικές Ημέρες (Θεσσαλονίκης). Ο Γιώργος Σαραντάρης υπήρξε ένας από τους πρώτους ανανεωτές έλληνες ποιητές του μεσοπολέμου και ένας από τους πρώτους εισηγητές του υπαρξισμού στη χώρα μας. Ο φιλοσοφικός του στοχασμός κινήθηκε στα πλαίσια της αναζήτησης του απολύτου ενάντια στη φθορά της ανθρώπινης υπόστασης, εκφρασμένης μέσω της κατάργησης της παραδοσιακής ποιητικής φόρμας και γλωσσικής έκφρασης. Επιδράσεις δέχτηκε μεταξύ άλλων δέχτηκε από τη σκέψη των Ουγκκαρέττι, Νίτσε, Κίρκεγκωρ, Ντοστογιέφσκι, Σεστώφ και Μπερντιάγιεφ. Ασχολήθηκε επίσης με το φιλοσοφικό δοκίμιο και τις ποιητικές μεταφράσεις. Στο έργο του κυριαρχούν διάφορες μορφές όπως η γυναίκα και ο έρωτας. Τα σύμβολα που αρέσκεται να χρησιμοποιεί είναι ο ουρανός και η θάλασσα, τα αρχέγονα φυσικά στοιχεία, ο ουρανός ως σύμβολο της πνευματικής διάστασης του ανθρώπου και η θάλασσα ως σύμβολο της θηλυκότητας ή της ίδιας της ύπαρξης. Η περίπτωση του Σαραντάρη είναι μοναδική στα Γράμματά μας. Η όλη καλλιέργειά του ήταν περισσότερο φιλοσοφική παρά λυρική, ενώ έντονος ήταν ο προβληματισμός του για την ουσία της ελληνικότητας. (www.dim-leonid.ark.sch.gr/29-03-2012, Κόρφης Τάσος: 71-77)

•Γεώργιος Στρατήγης

Ο Γεώργιος Στρατήγης του Κωνσταντή γεννήθηκε στις Σπέτσες το 1860, καταγόταν από την Καστανίτσα Κυνουρίας και μεγάλωσε στον Πειραιά, όπου τελείωσε το γυμνάσιο. Αποφοίτησε από τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου το 1883 αναγορεύτηκε διδάκτωρ. Συνέχισε τις σπουδές του στο Βερολίνο και το Παρίσι. Εργάστηκε ως δικηγόρος στον Πειραιά και την Αλεξάνδρεια. Στους λογοτεχνικούς κύκλους εμφανίστηκε το 1879 με ποιήματα που δημοσίευε με το ψευδώνυμο Font - General στο περιοδικό "Μη χάνεσαι" του Βλάση Γαβριηλίδη και τον επόμενο χρόνο εξέδωσε την πρώτη ποιητική συλλογή του με τίτλο "Ροδοδάφνη". Στις

29 Μαρτίου 1880 στην Πειραιώτικη εφημερίδα: «Σφαίρα» δημοσιεύτηκε το ποίημα του «Το Ζάλογγο». Το 1886 μετέφρασε και δημοσίευσε τον «Φάουστ» του Γκαίτε, το «Όνειρο Θερινής Νυκτός» του Σαίξπηρ και τα πρωτότυπα δράματά του «Βασίλειος Βουλγαροκτόνος» και «Αρχίλοχος» που μεταφράστηκαν στη δημοτική γλώσσα και παίχτηκαν στο θέατρο. Το 1892 βραβεύτηκε στο Φιλαδέλφειο ποιητικό διαγωνισμό με το ποίημα "Έρωσ και ψυχή". Ακολούθησαν οι συλλογές: "Τα τραγούδια του σπιτιού" και "Τι λεν τα κύματα". Δημοσίευσε μεταξύ άλλων την πραγματεία: "Περί της θείας κωμωδίας του Δάντη", έναν τόμο διηγημάτων με τίτλο: "Το βιβλίο της ψυχής" καθώς επίσης φιλολογικές αναμνήσεις. Ο Γεώργιος Στρατήγης πέθανε το 1938 στον Πειραιά. Το έργο του έχει σημασία, γιατί πάνω του στηρίχτηκε και αναπτύχθηκε η δεύτερη Αθηναϊκή Σχολή του Παλαμά, του Δροσίνη, του Γρυπάρη, κ.ά (Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου" τ.17^{ος}:303)

•Λάμπρος Αστέρης

Ο Λάμπρος Αστέρης γεννήθηκε στο Καστρί της Κυνουρίας το 1871 και απεβίωσε το 1942. Ήταν σπουδαίος Έλληνας δημοσιογράφος και ποιητής. Το καλλιτεχνικό του ψευδώνυμο ήταν Δημήτριος Καραχάλιος. Αρχικά σπούδασε νομικά στην Αθήνα και έλαβε μέρος στη Κρητική επανάσταση του 1896 (Επανάσταση του Βάμου) ενώ αργότερα πήγε στην Θεσσαλία ως μέλος της Εθνικής Εταιρείας προκειμένου να οργανώσει επαναστατικά σώματα.

Αργότερα στάλθηκε στη Βιέννη ως ανταποκριτής ελληνικού ημερήσιου τύπου όπου και παρέμεινε εκεί μέχρι το τέλος του Α' Παγκοσμίου πολέμου. Όταν επέστρεψε στην Ελλάδα το 1917 απελάθηκε από τη νέα κυβέρνηση στη Κρήτη. Εκεί ασχολήθηκε με ιστορικές μελέτες του Μυκηναϊκού πολιτισμού. Πέθανε στη κατοχή στην Αθήνα.

Έγραψε πολλές ποιητικές συλλογές όπως: "Νικητήρια" (1895), "Από τους γύρους των ωρών" (1906), "Το φλογερό πέραςμα" (1926). Επίσης συνέγραψε και δράματα όπως "Ίκαρος", "Είλωτες" κ.ά., καθώς και ιστορικές πραγματείες μεταξύ των οποίων ξεχωρίζουν: "Αι παραδουνάβιαι ελληνικαί αποικίαι" (1903), "Pro Albania" (1910), "περί των κατοίκων της προϊστορικής Ελλάδας" (1925) κ.ά. Η ποίηση του διακρίνεται για τον λυρισμό της και την έντονη αρχαιολατρία

•Κουβαράς Ιωάννης

Ο Γιάννης Κουβαράς γεννήθηκε στο Άστρος Κυνουρίας το 1950. Είναι διδάκτωρ Κλασικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Εργάζεται στη μέση εκπαίδευση. Έχει εκδώσει τις ποιητικές συλλογές: "Οδός Ανθρώπου" (1983), "Δωρητής σώματος" (1988) και "Μέσα

Θάλασσα" (1999). Ποιήματά του έχουν συμπεριληφθεί σε διάφορες ανθολογίες. Έχει δημοσιεύσει μελέτες σε λογοτεχνικά και επιστημονικά περιοδικά (Διαβάζω, η λέξη, Εντευκτήριο, Νέα Παιδεία, Επιστημονική Σκέψη, Μανδραγόρας κ.ά.), καθώς και κριτικές βιβλίων σε εφημερίδες (Η Καθημερινή, Αυγή, Ελευθεροτυπία κ.ά.) και σε περιοδικά. Πολλές από τις κριτικές του έχουν εκδοθεί σε δύο τόμους με τίτλο "Επί πτερύγων βιβλίων" (1995). Κατά το ακαδημαϊκό έτος 2006-07 δίδαξε Δραματική Ποίηση στο Τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, ενώ επί σειρά ετών δίδασκε Λογοτεχνία σε σεμινάρια επιμόρφωσης εκπαιδευτικών (ΠΕΚ).

•Εμμανουήλ Τροχάνης

Ο Εμμανουήλ Τροχάνης θεωρείται ο πρώτος λόγιος από τον Πραστό³⁴ της Κυνουρίας. Ήταν γιος του ιερέα Γεωργίου Τροχάνη και γεννήθηκε στον Πραστό γύρω στα 1725 με 1730. Είχε σπουδάσει στην Αθωνιάδα Σχολή στο Άγιο Όρος από τον διδάσκαλο του Γένους Ευγένιο Βούλγαρη για πέντε χρόνια όμως η φτώχεια και η ασκητική ζωή τον ανάγκασαν να επιστρέψει στον Πραστό το 1758 όπου δίδαξε στα σχολεία των ελληνικών γραμμάτων του Πραστού και της Σίφνου (αργότερα μετά τα Ορλωφικά) γραμματική και αρχαία ελληνικά, είχε επίσης ασχοληθεί και με την Τσακωνική γλώσσα καθώς αναφέρει ο Γάλλος φιλόλογος και ελληνιστής Villoison που μας άφησε αρκετά και σημαντικά στοιχεία για την Τσακωνική διάλεκτο. Ο Τροχάνης είχε συγγράψει το 1775 στην Ομηρική γλώσσα ποίημα αποτελούμενο από 782 στίχους αφιερωμένο στον Οικουμενικό Πατριάρχη Σωφρόνιο Β'³⁵. Το μέτρο του είναι δακτυλικό εξάμετρο και βρίσκεται στην Βιβλιοθήκη του Μετοχίου του Πανάγιου Τάφου στην Κωνσταντινούπολη και μας είναι άγνωστο πως συμπεριλήφθηκε σε αυτή την συλλογή. Σημαντικό είναι να τονίσουμε και το ψευδώνυμο του Εμμ. Τροχάνη σε αυτή την επιστολή που ήταν *Λάκων*, όχι γιατί καταγόταν από την Λακωνία αφού ο Πραστός ανήκει στην επαρχία της Τσακωνιάς, αλλά σαν *Τσάκων*=*Λάκων*. Η σημασία της λέξης *Τσάκωνας*=*Λάκωνας* είναι δημιουργημένη από τους Βυζαντινούς λογίους που έκαναν παλιότερα τον πιο πάνω συσχετισμό. Έργο του Εμμανουήλ Τροχάνη είναι επίσης μια επιγραφή του 1762 η οποία βρίσκεται στα ερείπια του παλιού

³⁴ Ο Πραστός αποτελούσε την πρώτη πρωτεύουσα της Κυνουρίας.

³⁵ Καρ. Γκιών- Ιστορία της νήσου Σίφνου, εν Σύρω 1876, σ.κθ', όπου γράφει: «διδάσκαλοι καθόσον ηδυνήθημεν να ανεύρωμεν ήσαν οι επόμενοι...το 1750 Στέφανος τις εκ Κύπρου...μετά τούτον δε μέχρι του 1785 εδίδαξεν ο εκ Λακωνίας Εμμ. Τροχάνης, όστις προς τιμήν του τότε Πατριάρχου Κων/πόλεως Σωφρονίου Β', κ.ά.» .

³⁴ Έτσι την αποκαλούν σήμερα οι Κυνουριάτες. Η επιγραφή είχε δημοσιευτεί στα «Χρονικά των Τσακωνών» (Α',σ.11), αλλά είναι καταγεγραμμένη ώστε να χρειάζεται ειδική παρουσίαση.

μητροπολιτικού ναού της Παναγίας της "χαλασμένης"³⁶ στον Πραστό που καταστράφηκε επί Τουρκοκρατίας η οποία έχει ως εξής: (Χρονικά των Τσακωνών, τ.ΙΒ', 1996:192-197)

ΕΥΜΕΝΕΤΕΙΡΑ ΑΝΑΣΣΑ

ΤΕΟΙΣ ΠΡΟΠΟΛΟΙΣΙΝ Ο

ΠΑΣΕ ΔΩΡΑ ΠΡΟΣΕΡΧΟΜΕΝΟΙΣ

ΟΛΙΒΙΑ ΣΩ ΤΕΜΕΝΕΙ ΤΕΥΞΑΝ

ΟΠΕΡ ΠΡΑΣΤΟΥ ΝΑΟΣ ΗΡΕ ΣΕ ΔΑ

ΠΑΝΗΣΙΝ ΣΠΟΥΔΗ ΗΔΕ ΠΟΝΩ

ΕΙΝΕΚΑ ΜΝΗΜΟΣΥΝΗΣ

ΕΥ ΤΕ ΡΕΟΝΤΟΣ ΕΗΝ ΔΙΕΠΩΝ

ΚΑΘΕΔΡΗΝ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ

ΠΟΙΗΤΗΣ Δ ΕΠΕΩΝ ΕΜΜ

ΝΟΗ ΤΡΟΧΑΝΗΣ Α Ψ Ξ Β

ΕΠΙΣΤΑΤΟΥ ΟΝΤΟΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΔΟΜΗΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ

Η επιγραφή σε μια πλάκα εντοιχισμένη στον Ιερό ναό της Αγίας Κυριακής στο Λεωνίδιο είναι ένα ακόμη έργο του Εμμανουήλ Τροχάνη στην οποία αναφέρονται τα εξής:

ΤΟΝΔΕ ΝΕΩΝ ΠΡΑΣΤΟΥ ΝΑΕΤΑΙ ΑΝΕΚΑΙΝΙΣΑΝ ΩΔΕ,

ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΑΓΙΗΣ ΣΗΜΑ ΘΕΟΦΡΟΣΥΝΗΣ.

ΜΝΩΟ ΤΩΝΔΕ ΘΕΟΥ

ΛΟΓΕ ΔΜΩΩΝ ΚΟΣΜΟΔΟΜΗΤΟΡ,

ΣΕΥ ΕΝΙ ΚΟΙΡΑΝΙΗ ΛΑΜΠΡΑ ΕΛΕΥΣΟΜΕΝΟΣ, ΕΚΤΙΣΘΗ ΜΕΝ ΟΥΤΟΣ

Ο ΠΕΡΙΚΛΥΤΟΣ ΝΑΟΣ ΕΠΙ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΡΕΟΝΤΟΣ, ΕΝ ΕΤΕΙ ΣΩΤΗΡΙΩ

Ο Δημήτρης Καμπούρογλους με το ψευδώνυμο «Αναδρομάρης» στην Εστία της 21^{ης} Απριλίου 1914 αναφέρει πως ο Εμμανουήλ Τροχάνης ήταν άριστος ποιητής.

5.7 ΔΙΑΤΡΟΦΗ

•Διατροφή-Τσακωνική Μελιτζάνα

Η Μεσογειακή διατροφή είναι ένας όρος που επινοήθηκε από τον φυσιολόγο Άνσελ Κις ώστε να περιγράψει το μοντέλο διατροφής, το οποίο ακολουθούσαν οι λαοί των μεσογειακών χωρών που συμπεριλαμβάνονταν στη Μελέτη των Επτά Χωρών (Ιταλία, Ελλάδα, Γιουγκοσλαβία, Ιταλία, Φιλανδία, Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, Ολλανδία). Στη Διεθνή Διάσκεψη για τις Μεσογειακές Διατροφές το 1993 αποφασίστηκε τι θα θεωρείται υγιεινή, παραδοσιακή Μεσογειακή διατροφή και το 1995 μια ομάδα επιστημόνων του Πανεπιστημίου του Χάρβαρντ δημιούργησε την *"Πυραμίδα της Μεσογειακής Διατροφής"* (www.wikipedia.org/2-04-2012)

Η παραδοσιακή Μεσογειακή Διατροφή ορίστηκε με τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Άφθονες φυτικές ίνες (φρούτα, λαχανικά, ψωμί/ δημητριακά, πατάτες, όσπρια, καρποί).
- Ελάχιστα επεξεργασμένα προϊόντα
- Γαλακτοκομικά προϊόντα (κυρίως τυρί και γιαούρτι) καθημερινά σε μικρές έως μέτριες ποσότητες.
- Ψάρια και πουλερικά σε μικρές έως μέτριες ποσότητες.
- Κόκκινο κρέας σε μικρές ποσότητες
- Ελαιόλαδο ως κύρια πηγή λιπαρών που περιέχουν μονοακόρεστα λιπαρά οξέα.

Το 2010, η UNESCO συμπεριέλαβε την Μεσογειακή Διατροφή στον Κατάλογο της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας, ύστερα από αίτημα που υπέβαλαν από κοινού οι χώρες Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία και Μαρόκο. (Ελευθεροτυπία, 17/11/2010, φ.10603, «Πολιτισμός η μεσογειακή δίαιτα», της Έρσης Βάτου»).

Η Τσακωνιά είναι ένας τόπος πλούσιος σε ελαιόδεντρα και έτσι το λάδι χρησιμοποιείται σε όλα τα φαγητά και συμβάλλει: (www.leonidion.gr/2-04-2012)

- Τα μονοακόρεστα λιπαρά που περιέχει, εκτός του ότι είναι αντιοξειδωτικά, επιδρούν θετικά στα επίπεδα της χοληστερίνης. Συγκεκριμένα, το έξτρα παρθένο ελαιόλαδο ρίχνει την «κακή» (LDL) χοληστερίνη και αυξάνει την «καλή» (HDL).
- Το ολεϊκό οξύ, το πιο βασικό από τα μονοακόρεστα λιπαρά στο ελαιόλαδο επηρεάζει την ανάπτυξη του ογκογονιδίου (HER-2/neu), το οποίο ευθύνεται για την ανάπτυξη του καρκίνου του μαστού.
- Έχει αντιφλεγμονώδεις ιδιότητες με εξαιρετική δράση σε περιπτώσεις άσθματος και ρευματοειδούς αρθρίτιδας. Οι ειδικοί, μάλιστα, του Αμερικανικού Ιδρύματος Αρθρίτιδας, βρήκαν ότι κάποια συστατικά στο ελαιόλαδο έχουν τις ίδιες επιδράσεις με τα μη στεροειδή αντιφλεγμονώδη φάρμακα.
- Το μαγνήσιο, η σκουαλένη και η κυκλοαρτενόλη, που συναντούμε στο ελαιόλαδο, βοηθούν στη μείωση της οξύτητάς του.
- Οι ερευνητές βρήκαν ότι το φυσικό συστατικό ολεοκανθάλη μπορεί να δράσει αποτρεπτικά στην εμφάνιση Αλτσχάιμερ στο μέλλον ή ακόμα και να συντελέσει στην επιβράδυνση της ασθένειας.
- Η Αμερικανική Ένωση κατά του Διαβήτη και το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Πληροφόρησης για τα Τρόφιμα συνιστούν την κατανάλωση ελαιολάδου από διαβητικούς, καθώς λόγω των μονοακόρεστων λιπαρών μπορεί να βοηθήσει στο να πέσουν τα επίπεδα της γλυκόζης στο αίμα.
- Μελέτες έχουν δείξει ότι οι μαύρες ελιές περιέχουν θρεπτικά συστατικά, ικανά να αποτρέψουν την απώλεια οστικής μάζας, ειδικά στα - Τα ολεανολικά και μασλινικά οξέα δρουν αποτρεπτικά στην ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό των καρκινικών κυττάρων στο έντερο.
- Μειώνει τις εξάψεις που βιώνουν σε έντονο βαθμό οι γυναίκες που βρίσκονται σε εμμηνόπαυση.
- Περιέχει τα φυσικά χημικά στοιχεία που μπορούν να μειώσουν τον πόνο.
- Κάνει καλό στο δέρμα του κεφαλιού και τα μαλλιά: βοηθά να διορθωθούν οι κατεστραμμένοι αδένες της τρίχας και παρέχει την απαραίτητη υγρασία στα μαλλιά, χαρίζοντάς τους λάμψη και απαλότητα.

-Αν έχετε σκληρές φτέρνες, το ελαιόλαδο θα σας τις απαλύνει, ενώ θα κάνει καλό και στα νύχια σας.

- Εμπεριέχεται σε πολλά προϊόντα για την περιποίηση του δέρματος, λόγω του ότι βελτιώνει την ελαστικότητά του και αποτρέπει την εμφάνιση ρυτίδων, ενώ ταυτόχρονα ενυδατώνει.
(www.clicatlifegr/12-05-2012)

Αυτή η διατροφική και θεραπευτική του αξία ήταν γνωστή στην Ελλάδα πριν από 6.000 χρόνια. Το αρχαιότερο ελαιοτριβείο βρέθηκε στο οροπέδιο των Μεθάνων από τον Δέφνερ το 4.000 π.Χ. Οι χρήσεις του εκτός από την διατροφή ήταν πολλές: α)Αφού το αρωμάτιζαν με βότανα (κορίανδρο, κρόκο, κάρδαμο, σχοίνο, κύμινο, μάραθο κλπ), το συσκεύαζαν σε ειδικούς αμφορείς χωρητικότητας έως 12 λίτρων και το εξήγαγαν σε όλες τις χώρες της Μεσογείου. β) Το έδιναν ως έπαθλο σε ποσότητες έως και 5.000 λίτρων στους νικητές των αγώνων σε ειδικούς αμφορείς, που απεικόνιζαν το αγώνισμα του νικητή. γ) Έκαναν επάλειψη στο σώμα τους οι αθλητές για να γίνονται ελαστικοί οι μύες τους. δ) Στον Ιπποκράτειο ιατρικό κώδικα συναντώνται παραπάνω από 60 φαρμακευτικές χρήσεις του ελαιολάδου. ε) Το χρησιμοποιούσαν ως μέσο καλλωπισμού σκέτο ή αρωματισμένο και ως φωτιστικό μέσο σε λυχνάρια φωτίζοντας σπίτια, ναούς και δημόσια οικοδομήματα. (www.leonidion.gr/2-04-2012)

Από τα ευρήματα των αρχαιολογικών ανασκαφών φαίνεται πως και οι πρόγονοί μας κατανάλωναν πριν από 4000 χρόνια τα ίδια σχεδόν προϊόντα που καταναλώνει και ο σημερινός κάτοικος. Βρέθηκαν μεγάλα πιθάρια για το λάδι της ελιάς, τους δημητριακούς καρπούς, τα όσπρια και το μέλι. Καθώς περνούσαν οι αιώνες η κουζίνα της περιοχής συγκέντρωνε την γνώση και την εμπειρία που μεταδιδόταν από γενιά σε γενιά, έτσι που ο Πανσανίας να μας πληροφορεί για δύο γευστικά γλυκά που παρασκευάζονταν στην περιοχή μας στα αρχαία χρόνια με μέλι και με σησάμι. Στα βυζαντινά χρόνια οι κάτοικοι της περιοχής διατηρούν τις συνήθειες τους και η κουζίνα των αστικών οικογενειών αρέσκεται σε πολύπλοκα εδέσματα, τα οποία πρόσφεραν εξαιρετική γεύση. Ο αγροτικός πληθυσμός εξακολουθεί να στηρίζει την επιβίωση του στη φύση: στα χόρτα, στους καρπούς, στα όσπρια, στην ελιά και το λάδι.
(www.leonidion.gr/2-04-2012)

Ένα άλλο βασικό μοναδικό προϊόν που βγάζει αυτός ο τόπος είναι η Τσακωνική μελιτζάνα. Η μελιτζάνα συγγενεύει με την πατάτα, την ντομάτα και τις πιπεριές. Πριν γίνει γνωστή, πέρασε τις δοκιμασίες της «δυσφήμισης», όπως και η ντομάτα αφού και τα δύο είδη θεωρούνταν δηλητηριώδη γιατί περιέχουν σε ελάχιστες ποσότητες την ουσία σολανίνη. Η σολανίνη υπάρχει στις πρόωρες και άγουρες ποικιλίες των λαχανικών αυτών και προκαλεί δυσπεψίες, ενώ στις

ώριμες και επιλεγμένες σημερινές καλλιέργειές τους, η σολανίνη ανιχνεύεται σε απειροελάχιστες ποσότητες, οι οποίες πρακτικά είναι ασήμαντες. Τα οφέλη της μελιτζάνας είναι ότι καθαρίζει το αίμα, προλαμβάνει τα εγκεφαλικά επεισόδια και τις αιμορραγίες, προστατεύει τις αρτηρίες ενώ τα θρεπτικά συστατικά που προσφέρει είναι Ασβέστιο, φωσφόρος, β-καροτένιο, φολικό οξύ. (www.tsouxtres.gr/12-05-2012)

Η μελιτζάνα είναι ένα ποώδες φυτό που έχει ως πατρίδα του την Ινδία όπου καλλιεργήθηκε το 2.000 π.Χ. περίπου, όμως άρχισε να πρωτοκαλλιεργείται συστηματικά στην Κίνα το 500 π.Χ. Η πρώτη καταγραφή της βρέθηκε στην αρχαία Κινεζική πραγματεία *Qí mín yào shù* του 544 μ.Χ. Πολύ αργότερα, το 14^ο αι. μ.Χ άρχισε να καλλιεργείται στην Ευρώπη και πιο συγκεκριμένα στην Ιταλία και ακόμα πιο αργότερα, το 18^ο αι. μ.Χ. εκτιμήθηκε από τους Ευρωπαίους και εντάχθηκε στη διατροφή τους. Το ιταλικό της όνομα είναι: melanzana που έχει ως ρίζα το λατινικό male insane που σημαίνει τρελό μήλο. Την εποχή εκείνη δεν είχε και την καλύτερη φήμη πιθανόν γιατί συνδέεται με τη σαλανίνη η οποία προκαλεί στομαχικές διαταραχές, όταν οι καρποί της καταναλωθούν άφουροι ή πολύ ώριμοι. Χρονολογικά τότε έφτασε στην Τσακωνιά δεν το γνωρίζουμε, αυτό που ξέρουμε όμως είναι ότι οι εδαφολογικές συνθήκες (τα περιβόλια στο Λεωνίδιο είναι αλμυρά επειδή βρίσκονται δίπλα στη θάλασσα) και το κλίμα της περιοχής βοήθησαν στην παραγωγή της ποικιλίας της Τσακωνικής μελιτζάνας και στο να έχει η τσακωνική μελιτζάνα αυτή τη γλυκιά γεύση. Χαρακτηριστικό είναι το κυρτό επιμηκές σχήμα της, μήκους 20-25 εκατοστά και διαμέτρου 4-6 εκατοστών με μεγαλύτερη διάμετρο στη μέση. Η επιφάνεια του φλοιού είναι λεία, γυαλιστερή, χρώματος μοβ με ραβδώσεις κατά μήκος του καρπού οι οποίες έχουν μοβ χρώμα. Το φύτεμα της μελιτζάνας αρχίζει στα μέσα Μαρτίου και αρχίζουν να τις κόβουν μετά από 40 μέρες. Όταν οι καιρικές συνθήκες είναι ευνοϊκές το κόψιμο φτάνει μέχρι τον Νοέμβριο. Τον Μάρτιο του 1996 η Ευρωπαϊκή Ένωση τη συμπεριέλαβε στον κατάλογο των προϊόντων με Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης (Π.Ο.Π) με αυτό τον τρόπο κατοχυρώθηκαν οι παραγωγοί της τσακωνικής μελιτζάνας. (Εθνικό Τυπογραφείο:13-14,αριθ. 444266 / 16-12-1993(ΦΕΚ Β 934/24-12-93).

Κάθε χρόνο τον Αύγουστο διοργανώνεται στο Λεωνίδιο γιορτή για να τιμήσουν την μελιτζάνα. Ειδικοί γευσιγνώστες βραβεύουν το καλύτερο φαγητό που έχει ως βασικό συστατικό την τσακωνική μελιτζάνα και έπειτα στήνεται λαϊκό γλέντι με γνωστούς τραγουδιστές και φαγοπότι μέχρι το πρωί. Χιλιάδες ντόπιοι και ξένοι επισκέπτες παρελαύνουν μπροστά από πάγκους με εκατοντάδες ταγιά και κατσαρόλες και δοκιμάζουν μια απίστευτη ποικιλία συνταγών μελιτζάνας .

Σήμερα και μέσα στο πλαίσιο της αυξημένης χρήσης των βιολογικών προϊόντων από καταναλωτές υπάρχει η ανάγκη εκσυγχρονισμού για την τσακωνική μελιτζάνα αφού αξίζει

κάποιος να πληρώσει κάτι παραπάνω για να την απολαύσει. Οι παραγωγοί υποστηρίζουν ότι δεν κάνουν περιττή χρήση των φυτοφαρμάκων. Ένας αγρότης στην Πλάκα Λεωνιδίου λέει χαρακτηριστικά: «Πάει η βρομιάρα η πεταλούδα στο λουλούδι και γεννάει σκουλήκι. Πρόσεξε εδώ, το βλέπεις; Αναγκάζομαι να ραντίσω. Δεν μπόλιασα, δεν ράντισα, δεν μένει μελιτζάνα ούτε να φάω εγώ ο ίδιος». Ωστόσο αξιόλογη είναι η προσπάθεια των γυναικών του Λεωνιδίου όπου από το Νοέμβριο του 2006 έχουν δημιουργήσει έναν σπουδαίο γυναικείο αγροτικό συνεταιρισμό που έχει ως σκοπό να προωθήσει τα τοπικά παραδοσιακά προϊόντα και κυρίως την Τσακωνική μελιτζάνα. Ο συνεταιρισμός αποτελείται από επτά γυναίκες που παρασκευάζουν γλύκα του κουταλιού ανάμεσα σε αυτά και το μοναδικό παραδοσιακό τσακωνικό μελιτζανάκι, μαρμελάδες, λικέρ, χυλοπίτες, τραχανά, παξιμάδια, βουτήματα, δίπλες, αμυγδαλωτά και γλυκά του ταψιού. Η δράση τους είναι μεγάλη αφού αναλαμβάνουν και τις τροφοδοσίες σε διάφορες εκδηλώσεις όπως βαπτίσεις, γάμους, κ.ά.. Πέρα από τον συνεταιρισμό που υπάρχει στο Λεωνίδιο μπορεί κανείς να παραγγείλει και ηλεκτρονικά τα προϊόντα που επιθυμεί στην ηλεκτρονική διεύθυνση www.tsakonises.gr.

5.8 ΣΥΛΛΟΓΟΙ

•Σύλλογος της Ενώσεων των Καστανισσιωτών

Ο σύλλογος αυτός ιδρύθηκε στην Καστάνιτσα το 1912 και σκοπός του ήταν όπως αναφέρεται στο άρθρο 2 του καταστατικού:

- Η συντήρηση του υδραγωγείου
- Η κατασκευή του δρόμου Καστάνιτσας-Άστρους ώστε να υπάρχει θαλάσσια επικοινωνία και να κυκλοφορούν τα προϊόντα που παράγονται από την Καστάνιτσα και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας.
- Η συντήρηση και η διακόσμηση των εκκλησιών και του σχολείου.
- Η δημιουργία βιβλιοθήκης.
- Η παροχή βοήθειας προς κάθε κοινωφελή σκοπό.

Οι πόλεμοι του 1912-1913 και 1922 δημιούργησαν προβλήματα σε όλη την Ελλάδα με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουμε πόσοι από αυτούς του στόχους επιτεύχθηκαν. Η διάρκεια ζωής του συλλόγου έφτασε μέχρι τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.

•Καστανισσιώτικος Σύλλογος Πειραιά:«Η Μεταμόρφωση του Σωτήρος»

Ιδρύθηκε στον Πειραιά το 1957 και στόχος αυτού του συλλόγου ήταν:

- Η σύσφιξη των πατριωτικών δεσμών μεταξύ των Καστανιωτών.
- Η τουριστική ανάπτυξη της Καστάνιτσας.

Στη διάρκεια των σαρανταπέντε ετών ζωής του συλλόγου καταγράφηκαν σημαντικές επιτυχίες σε μορφωτικό, πολιτιστικό, κοινωνικό και εκδοτικό επίπεδο.

Ο σύλλογος δημιούργησε και δική του εφημερίδα το 1975 με το όνομα: «Η φωνή της Καστάνιτσας», η οποία διατηρείται μέχρι και σήμερα και εκδίδεται κάθε τρεις μήνες. (700 Χρόνια Καστάνιτσα Αρκαδίας 1923-1993.:7)

•Σύλλογος: «Ο Άγιος Παντελεήμων»

Το 1978 ιδρύθηκε ο Μορφωτικός και Φυσιολατρικός Σύλλογος Καστάνιτσας:«Ο ΑΓΙΟΣ ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΩΝ» με έδρα την Καστάνιτσα και στα εικοσιέξι χρόνια λειτουργίας του κατασκεύασε το Πνευματικό Κέντρο, ανέδειξε τον Πύργο, συντήρησε αρκετά εξωκλήσια, σημαντικά εξωραϊστικά έργα, καθιέρωσε την ΓΙΟΡΤΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΑΝΟΥ και διοργάνωσε μεγάλες εκδηλώσεις με πανελλήνια απήχηση στο Πάρνωνα (καταφύγιο ΕΟΣ Σπάρτης) το 1984, 2000 και 2005 κ.ά.

•Σύλλογος της Καστάνιτσας

Ο Σύλλογος της Καστάνιτσας δημιουργήθηκε το 2004 από την ένωση δύο συλλόγων της: «Μεταμόρφωσης του Σωτήρος» και του «Αγίου Παντελεήμονος». Η ενοποίηση των δύο συλλόγων του χωριού σε έναν ουσιαστικά δημιούργησε έναν ισχυρότερο φορέα για το χωριό που έστειλε μήνυμα συνένωσης στους απανταχού Καστανιτσιώτες. Το έργο του Συλλόγου μέχρι σήμερα είναι σημαντικό και είναι το εξής: (www.kastanitsa.gr/2-04-2012)

- Συνέχεια του έργου των δύο προηγούμενων συλλόγων όσον αφορά την προβολή του χωριού και των παραδόσεων, την διατήρηση της ζωντάνιας του χωριού αλλά και η ανάπτυξη και πρόοδος του. (www.kastanitsa.gr/2-04-2012)

- Από τις σημαντικότερες δράσεις του Συλλόγου υπήρξε η έκδοση της ΦΩΝΗΣ ΤΗΣ ΚΑΣΤΑΝΙΤΣΑΣ το 1975 η οποία εκδίδεται κάθε τρίμηνο από τότε συνέχεια με μία μικρή μόνο διακοπή 2-3 χρόνων με συνεχή ποιοτική αναβάθμιση. Υπάρχει αρχείο για όλες τις εφημερίδες και μάλιστα μέχρι και το 100 φύλλο βιβλιοδετημένες σε δύο τόμους. (www.kastanitsa.gr/2-04-2012)

- Δημιουργία επίσημης ιστοσελίδας του χωριού. Έργο που προσβλέπει όχι μόνο στην προβολή της Καστάνιτσας αλλά και στην αμεσότερη επικοινωνία και ενημέρωση των πατριωτών για τα δρώμενα του χωριού αλλά και του συλλόγου.

- Πολύ πετυχημένες εκδηλώσεις στα πλαίσια των ΓΙΟΡΤΩΝ ΤΟΥ ΚΑΣΤΑΝΟΥ κάθε Οκτώβρη με σημαντικότερο στοιχείο την συμμετοχή σ' αυτές χιλιάδων επισκεπτών από όλα τα μέρη της Ελλάδος και την προβολή του χωριού και του Κάστανου βασικού προϊόντος της περιοχής σε όλη τη Ελλάδα.

- Η Καθιέρωση της Γιορτής του Δάσους κάθε καλοκαίρι για την προβολή του βουνού της χλωρίδας, της πανίδας και γενικότερα της φύσης που περιβάλλει το χωριό μας, καθώς και την ευαισθητοποίηση και αφύπνιση τόσο των κατοίκων μας όσο και των κατοίκων των όμορων οικισμών του Πάρνωνα για την προστασία και διαφύλαξη του πολύτιμου φυσικού πλούτου μας.
- Ετήσιες συνεστιάσεις με μεγάλη επιτυχία στα μέσα του χειμώνα στην Αθήνα , στην Τρίπολη, την Σπάρτη και στο Άστρος, με συμμετοχή εκατοντάδων Καστανιστιωτών και φίλων του χωριού.
- Προσεγμένες και ποιοτικές Πολιτιστικές Εκδηλώσεις κάθε χρόνο το πρώτο δεκαπενθήμερο του Αυγούστου με ειδικές εκδηλώσεις για τους νέους, για τα μικρά παιδιά για τους ηλικιωμένους, αλλά και ενημερωτικές ομιλίες, θεατρικές παραστάσεις και μουσικές βραδιές.
- Εκδηλώσεις κάθε Πάσχα με Πυροτεχνήματα και δώρα γιορταστικά για μικρούς και μεγάλους.
- Εκδηλώσεις στα ξωκλήσια του Αι-Γιώργη και στο Μοναστήρι της Κοντολινάς όπου αναβιώνουν τα παλιά πανηγύρια προσελκύοντας πολλούς συμπατριώτες.
- Γιορτή Αποκριάς στο χωριό με μασκαρέματα και γλέντι μέχρι πρωίας.
- Αγορά ενός μικρού και ευέλικτου Πυροσβεστικού Οχήματος με πλήρη εξοπλισμένο πυροσβεστικό συγκρότημα. Ίδρυση και οργάνωση δεκαμελούς εθελοντικής ομάδας πυροπροστασίας και συμμετοχή σε κατασβέσεις πυρκαγιών και σε περιπολίες για την προστασία και φύλαξη.
- Κατασκευή και εξοπλισμός γηπέδου 5x5 καθώς και αποθήκης για τον εξοπλισμό και τα αντικείμενα του συλλόγου.
- Συντήρηση και ανάπλαση της Παιδικής Χαράς για τους μικρούς μας φίλους.
- Κατασκευή σύγχρονων δημόσιων τουαλετών, λύνοντας ένα σοβαρό πρόβλημα αισθητικής και καθαριότητας και διαμόρφωση του περιβάλλοντα χώρου.
- Ανακαίνιση της αίθουσας του Πολιτιστικού Κέντρου και διαμόρφωση του σε πολιτιστικό πολυχώρο, που μπορεί να προσαρμοστεί αναλόγως τις ανάγκες που προκύπτουν με πλήρη σύγχρονο οπτικοακουστικό εξοπλισμό.
- Ανάπλαση και αναδόμηση της πλατείας της Μάνας , της πηγής που τροφοδοτεί με νερό το χωριό και αφιέρωση της στον πεσόντα στην Κύπρο, Κουρούνη Σωτήρη του Ιωάννη.
- Ο Σύλλογος προσφέρει και φιλανθρωπικό έργο όχι μόνο σε οικογένειες συμπατριωτών που έχουν ανάγκη ,αλλά συνδράμει με την αναδοχή ,μέσω της Action Aid ένα παιδί που μεγαλώνει σε δύσκολες συνθήκες στην Sierra Leone. (www.kastanitsa.gr/2-04-2012)

•Αδελφότητα Κυνουριέων

Ιδρύθηκε το 1922.Οι εθνικές περιστάσεις και ταλαιπωρίες της χώρας δεν άφησαν αρχείο στην αδελφότητα έτσι ώστε να γνωρίζουμε με ακρίβεια την προπολεμική δράση του συλλόγου σε

εθνικό, κοινωνικό και πολιτιστικό επίπεδο. («Αδελφότητα Κυνουριέων:70 χρόνια από την ίδρυση της 1922-1992».:4)

Σκοποί της αδελφότητας σύμφωνα με το αρ.20 του καταστατικού ήταν:

- Η πνευματική και πολιτιστική άνοδος της Κυνουρίας
 - Η συλλογή λαογραφικού υλικού της Κυνουρίας και οι λαογραφικές εκδηλώσεις στο χώρο της Κυνουρίας.
 - Η σύσφιξη των σχέσεων των Κυνουριακών Σωματείων και συλλόγων σε θέματα Παγκυνουριακού χαρακτήρα.
 - Η προβολή των ηθικών δικαιωμάτων της επαρχίας της Κυνουρίας, η υποστήριξη των υλικών συμφερόντων, η ενίσχυση των άπορων Κυνουριέων, των μαθητών, σπουδαστών και επιστημόνων για βασικές σπουδές και μετεκπαιδεύσεις στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.
- («Αδελφότητα Κυνουριέων:70 χρόνια από την ίδρυση της 1922-1992».:3)

Η δράση του συλλόγου χωρίζεται σε τρεις περιόδους:

Α΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1922-1940)

Τα έργα του συλλόγου εκείνης της περιόδου ήταν:

- Η βρύση στον Κοσμό
 - Η γέφυρα που συνδέει το Κορακοβούνι και τον Άγιο Ανδρέα, επί του ποταμού Βρασιάτου.
 - Η στέγαση του σχολείου Στόλου στο Καστρί
 - Η βρύση στα Πούλιθρα
 - Για να κατασκευαστεί το νοσοκομείο του Λεωνιδίου διέθεσε το 1927, 17.150 δραχμές.
- («Αδελφότητα Κυνουριέων:70 χρόνια από την ίδρυση της 1922-1992».:5)

Β΄ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1940-1980)

Τα έργα εκείνης της περιόδου ήταν:

- Τον Δεκέμβριο του 1940 η Αδελφότητα διέθεσε τα μισά χρήματα που υπήρχαν στο ταμείο της για τον έρανο της φανέλας του στρατιώτη και για τον έρανο υπέρ της αεροπορίας συνολικού ποσού 80.000 δραχμών.
- Κατά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο η Αδελφότητα με μια ειδική επιτροπή επισκέφτηκε τους συμπατριώτες τραυματίες στα νοσοκομεία της πρωτεύουσας και μοίρασε άνθη, γλυκά, τσιγάρα, κ.ά.
- Ενισχύει οικονομικά πάσχουσες Κυνουριακές οικογένειες, γέρους, χήρες και ορφανά.
- Κατά τους προπολεμικούς χρόνους στην περίοδο των αποκριών δινόταν στο «Ακταίο» του Νέου Φαλήρου κάθε χρόνο χορός όπου οι κοπέλες της Κυνουρίας, ντυμένες με την τοπική ενδυμασία χόρευαν τον τσακωνικό χορό.

-Προέβη στην ενημέρωση του μητρώου των μελών, διορισμών εισπράκτορας, τακτική είσπραξη των συνδρομών και εγγράφηκαν 45 νέα μέλη.

-Ενημέρωνε τους συμπατριώτες μέσω του ημερήσιου και επαρχιακού περιοδικού τύπου τις δράσεις, γιορτές, εκδρομές και συνελεύσεις της αδελφότητας.

-Καθιέρωνε κάθε χρόνο ετήσια καλοκαιρινή εκδρομή όπου συμμετείχαν τα μέλη και οι συμπατριώτες.

- Το έτος του 1948 διέθεσε μικρό οικονομικό ποσό για να φτιαχτεί ο δρόμος Δολιανά-Ζάβιτσα-Μύλοι και το 1950 για τον δρόμο Καστάνιτσα-ετιάς-Βαμβακού.

-Το 1949 πρόσφερε τετράδια τους άπορους μαθητές του Κοσμά, του Παλαιοχωρίου, του Λεωνιδίου και του Πραστού.

- Καθιέρωσε κάθε χρόνο το θεσμό των «Ηθικών Βραβείων Τιμής», για το χωριό που θα παρουσίαζε τη σπουδαιότερη δραστηριότητα και ανάπτυξη συμβάλλοντας έτσι στην πρόοδο. Το 1949 τιμήθηκαν τα Δολιανά

Το 1950 τιμήθηκε ο Άγιος Πέτρος

Το 1951 τιμήθηκε ο Κοσμάς

Το 1952 τιμήθηκε το Λεωνίδιο

Το 1953 τιμήθηκε το Παλαιοχώρι

Το 1955 τιμήθηκαν τα Τσιτάλια, γιατί όλοι οι κάτοικοι βοήθησαν στο να ανοίξει ο δρόμος προς το Λεωνίδιο.

- Καθιέρωσε θρησκευτική γιορτή κάθε χρόνο στον Άγιο Κωνσταντίνο του Πειραιά (όπου υπάρχει και εικόνα της Παναγίας της Έλωνα, προστάτιδα της αδελφότητας αφού και το πρώτο όνομα της αδελφότητας ήταν: «Παναγία η Έλωνα») με τέλεση μνημοσύνου, αρτοκλασίας και το βράδυ πνευματική εκδήλωση με συνεστίαση και χορό.

-Καθιέρωσε τη γιορτή της πίτας σε κοσμικό κέντρο συνδιασμένη με χοροεσπερίδα.

(«Αδελφότητα Κυνουριέων:70 χρόνια από την ίδρυση της 1922-1992»:6-7)

Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1980-σήμερα)

Την περίοδο αυτή ο σύλλογος κατόρθωσε να:

- ενίσχυσε με 30.000 δραχμές τον Σύλλογο Βερβενιωτών Αττικής με σκοπό την έκδοση εφημερίδας: «Μπαρουτοκαπνισμένα Βέρβενια».
- Ενίσχυσε οικονομικά το Αρχείο της Τσακωνιάς με το ποσό των 70.000 δραχμών και 80.000 δραχμών για την έκδοση Τσακωνικού Ημερολογίου του 1984 και του ΣΤ' τόμου των «Χρονικών των Τσακωνών».

-Βοήθησε την κοινότητα του Αγίου Ανδρέα χορηγώντας από το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, δάνειο ύψους 7.000.000 δραχμών με σκοπό την βελτίωση ύδρευσης. («Αδελφότητα Κυνουριέων:70 χρόνια από την ίδρυση της 1922-1992».:10-11)

•Σύλλογος Αγιοπετριτών Αθηνών και Αμερικής

Ιδρύθηκε στον Πειραιά τον Ιανουάριο του 1880 με πρώτο πρόεδρο τον καθηγητή Αθανάσιο Σακελλάριο. Η πρώτη εικοσαετία αποτέλεσε τα χρόνια της αλληλογνωριμίας. Μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο τα γραφεία του Συλλόγου μεταφέρθηκαν στην Αθήνα στην οδό Κάνιγγος 16 και Βερανζέρου στο κέντρο της Αθήνας όπου παραμένουν μέχρι σήμερα με το όνομα Σύλλογος "Άγιος Πέτρος" Αγιοπετριτών Αττικής. Επιτελέστηκαν σημαντικά έργα με την συνεργασία των ιδρυθέντων στην Αμερική Συλλόγων για την πρόοδο και την ανάπτυξη του Αγίου Πέτρου.

Οι δύο μεγάλοι Αγιοπετρίτικοι Σύλλογοι των Αθηνών και της Νέας Υόρκης συνεργάζονται άριστα και έχουν ως στόχο: πως θα δημιουργήσουν έναν Άγιο Πέτρο πολιτισμένο, όμορφο, εξυπηρετικό για τους ξένους και αυτοβιώσιμο για τους ντόπιους.

Ένας από τους μεγάλους ευεργέτες του Αγίου Πέτρου είναι ο Αθανάσιος Τσαγκάρης όπου ήταν και αντιπρόεδρος του Συλλόγου Αθηνών και δωρητής του ηλεκτροφωτισμού. Ο Αντ. Γεωργέλος ήταν επίσης ένας μεγάλος ευεργέτης του Αγίου Πέτρου και έμενε στη Νέα Υόρκη δώρισε το ποσό των 20.000.000 δραχμών με σκοπό την δημιουργία υπόστεγου δημοτικού σχολείου και άλλα 25.000.000 δραχμές για το Ηρώων καθώς και για την κατασκευή τριών παραθύρων του ναού των Αγίων Αποστόλων και για το κωδωνοστάσιο της Παναγίας. Επίσης οι εξ Αμερικής Αγιοπετρίτες κ. Πέτρος Μούγιος, Αχιλ. Κοκκαλιάρης κ.ά. αποφάσισαν να διαθέσουν μεγάλα ποσά για διάφορα κοινωφελή έργα του Αγίου Πέτρου.

Οι δύο σύλλογοι των Αγιοπετριτών, οι οποίοι συνεργάζονται και αποτελούν παράδειγμα και υπόδειγμα εργατικότητας και φιλοπατρίας και κατόρθωσαν να πετύχουν :

- δώρισαν 15.000.000 δραχμές με σκοπό την ενοικίαση και διαρρύθμιση του σπιτιού Σακελλαρίου για Ξενοδοχείο.
- για έπιπλα, ρουχισμό και σκεύη του ξενοδοχείου δώρισαν 18.000.000 δραχμές.
- για τις μελέτες υδρεύσεως (αμοιβή υδρολογίου και έξοδα υπαλλήλων του Υπουργείου Γεωργίας, δώρισαν 14.000.000.
- Η ανέγερση του ξενοδοχείου "Πάρνων" ιδιοκτησίας του Συλλόγου, κράτησε 15 χρόνια και το 1971 εγκαινιάσθηκε πανηγυρικά.
- Ο Στυλιανός Κοροδήμας έδωσε ως κληροδότημα την χορήγηση υποτροφιών σε φοιτητές ΑΕΙ καταγόμενων από τον Άγιο Πέτρο.
- Ο Σύλλογος Αγιοπετριτών Αθηνών-Αμερικής ανέλαβε με τη συμμετοχή των Αγιοπετριτών της Ελλάδος την διαρρύθμιση και επίστρωση της πλατείας του Αγίου Πέτρου.

- Ο σύλλογος αναγνωρίστηκε επάξια από το ελληνικό κράτος και τιμήθηκε το 1982 με το βραβείο της Ακαδημίας Αθηνών για την συμπλήρωση της εκατονταετίας 1880-1980

Η παράδοση των αγιοπετρίτικων εκδηλώσεων με τους εορτασμούς των πολιούχων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου στις 29 Ιουνίου, της Παναγίας της Μαλεβής στις 23 Αυγούστου και του προστάτη του Αγίου Νείλου στις 7 Μαΐου στον Αγ. Πέτρο και 12 Νοεμβρίου στον ομώνυμο ναό στον Πειραιά, με την ετήσια κοπή πίτας, τις συνεδριάσεις και τις εκδρομές συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

•Κεντρικός Πατριωτικός Σύλλογος Δολιανιτών-Κυνουρίας στην Αθήνα

Ο «Σύλλογος εν Αθήναις και Πειραιεί Δολιανιτών» ιδρύθηκε τον Μάρτιο του 1879 . Ο Σύλλογος στα χρόνια της Κατοχής παρέμενε αδρανής. Μετά τα πρώτα χρόνια της απελευθερώσεως η κατάσταση ήταν στάσιμη ενώ το 1947 και 1948 όπου με παρότρυνση των συμπολιτών Χριστόφορου Κωστούρου και Σπυρ. Αποστολοπούλου δημιούργησαν τον σύλλογο.

Το πρώτο μεταπολεμικό διοικητικό συμβούλιο αποτελούνταν: κ. Κωνστ. Λυμπεράκη, Βασ. Κόκκορη, Ιω. Παπαγεωργίου, Ηλίου Παπακωνσταντίνου και Τάκη Ιατρίδη κατόρθωσαν να συγκεντρώσουν τα πρώτα χρήματα για να ανοίξουν τον δρόμο από τα Κάτω Δοιλιανά προς την Αργολίδα. Τον Μάρτιο του 1948 ο γιατρός κ. Καχριμάνης παρότρυνε του Δολιανίτες να συνεχίσει τον δρόμο Δολιανών-Μύλων που θα ενώσει ένα μεγάλο και το πιο εύφορο της Κυνουρίας τμήμα με το δημόσιο δρόμο Αθηνών-Τριπόλεως. Παρ' όλη την φτώχεια της εποχής παπάδες, δάσκαλοι με τα παιδιά, γυναίκες, νέοι και γέροι όλοι άρχιζαν να εργάζονται στο δρόμο. Πολλοί Κυνουριάτες αρχίζαν να στέλνουν χρήματα κι έτσι το έργο αυτό δεν είναι Δολιανίτικο αλλά Κυνουριακό.

•Η Δράσις του Συνδέσμου των Απανταχού Παλαιοχωριτών

Τον Μάιο του 1945 ιδρύθηκε ο σύλλογος με πρωτοβουλία του Γεώργιου Σακελλαράκη, Δημήτρη Κανάκη και Δημητρίου Νίκου. Στόχος ήταν η ηθική, πνευματική και υλική εξύψωση των Παλαιοχωριτών, η ανάπτυξη του πνεύματος της αλληλεγγύης μεταξύ των πατριωτών και η προαγωγή των συμφερόντων του Παλαιοχωρίου. (Χρονικά Παλαιοχωρίου Κυνουρίας, 1949,:62-72)

Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο είχε ως πρόεδρο τον κ. Δημ. Κανάκη και έγινε μια σημαντική προσπάθεια για να γραφτούν στον σύνδεσμο νέα μέλη. Στις 18 Ιουλίου 1948 εξελέγη νέο Διοικητικό Συμβούλιο με πρόεδρο τον κ. Γεώργ. Σακελλαράκη στον οποίο έστειλε θερμή πατριωτική επιστολή προς τον εν Αμερική Σύλλογο Παλαιοχωριτών «η Ομόνοια» και συνέταξε υπόμνημα για την κατασκευή οδού Παλαιοχωρίου-Κοσμά προς συνάντηση της Εθνικής οδού Λεωνιδίου-Κοσμά-Σπάρτης. (Χρονικά Παλαιοχωρίου Κυνουρίας, 1949:62-72)

Στις 28 Νοεμβρίου 1950 έπειτα από ενέργειες του Δ.Σ του συνδέσμου υπεγράφη διαταγή από τον Υπουργό Δημοσίων Έργων και διέταξαν τον μηχανικό του Υπουργείου κ. Κόκκινο να χαράξει την οδό Καστάνιτσας-Αγίου Βασιλείου-Παλαιοχωρίου. (Χρονικά Παλαιοχωρίου Κυνουρίας, 1949:62-72)

•Ο εν Σικάγω Σύλλογος Παλαιοχωριτών: «Η ΟΜΟΝΟΙΑ»

Ιδρύθηκε στις 15 Φεβρουαρίου του 1902 από Παλαιοχωρίτες μετανάστες που βρίσκονταν στο Σικάγο της Αμερικής. Η ονομασία του συλλόγου έχει να κάνει με το αίσθημα της ομόνοιας που έπρεπε να υπάρχουν ανάμεσα στους μετανάστες Παλαιοχωρίτες έτσι ώστε να αντεπεξέλθουν στους μετανάστες της εποχής. Το πρώτο Διοικητικό Συμβούλιο είχε ως πρόεδρο τον Θεόδωρο Κούρλα. Μερικά από τους στόχους που κατάφερε να πετύχει ο σύλλογος ήταν: (Χρονικά Παλαιοχωρίου Κυνουρίας, 1949:75-78)

-Στους Βαλκανικούς πολέμους έστειλαν αρκετά δολάρια στον Εθνικό Στόλο, στον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό

-Έδωσαν στο ελληνικό δημόσιο 1.500 δραχμές για την τηλεφωνική γραμμή Λεωνιδίου-Παλαιοχωρίου. (Χρονικά Παλαιοχωρίου Κυνουρίας, 1949:75-78)

•Σύλλογος Πειραιά: «ΤΟ ΛΕΩΝΙΔΙΟ»

Ο Σύλλογος «Το Λεωνίδιο» ιδρύθηκε το 1890 με σκοπό να αντιμετωπίσει το πρόβλημα της πλημμύρας με αφορμή την πλημμύρα του Δάφνωνα στα 1876. Ο Ν.Σταματόπουλος στα 1890 δραστηριοποιήθηκε εμπορικά στον Πειραιά και έτσι φρόντισε να ιδρυθεί ο σύλλογος όπου και εκλέχτηκε και πρόεδρος του. Κατά τη διάρκεια της προεδρίας του ένα από τα πιο σημαντικά γεγονότα είναι η αγορά ακινήτου του συλλόγου (οδός Λεωχάρους 1 και Ποσειδώνος στον Πειραιά). Το δεύτερο ακίνητο του συλλόγου αγοράστηκε το 1947³⁷ στην οδό Αγίας Ειρήνης και Αιόλου στην Αθήνα, πρόεδρος ήταν ο Πάτροκλος Λεκός. (Πρακτικά Ε Τσακωνικού Συνεδρίου 26-28 Σεπτεμβρίου 2003» από αρχείο της Τσακωνιάς:51).

Η διάρκεια ζωής του συλλόγου μπορεί να χωριστεί σε τέσσερις φάσεις:

Α)από την ίδρυσή του μέχρι το 1920

Β)1920-1930

Γ)1931-1944(όπου και αποχώρησαν τα στρατεύματα κατοχής)

Δ)1944-σήμερα.

³⁷ Χρονικά των Τσακωνικών, τομ.Δ',ο.π.

(«Πρακτικά Ε Τσακωνικού Συνεδρίου 26-28 Σεπτεμβρίου 2003» από αρχείο της Τσακωνιάς:53)

Στην πρώτη φάση και συγκεκριμένα στα 1914³⁸ ο σύλλογος κατασκεύασε τρία κατεστραμμένα τόξα της μεσαίας γέφυρας Λεωνιδίου συμβάλλοντας με το χρηματικό ποσό των 1.500δρχ. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.4, 1974:56, «Πρακτικά Ε Τσακωνικού Συνεδρίου 26-28 Σεπτεμβρίου 2003» από αρχείο της Τσακωνιάς, σελ.53)

Η δεύτερη φάση ήταν σε γενικές γραμμές υποτονική ωστόσο η ίδρυση του Γυμνασίου του Λεωνιδίου στα 1923 με την σημαντική συνδρομή του συλλόγου ήταν ένα αξιοσημείωτο γεγονός. Άλλα έργα του συλλόγου ήταν οι αποξηράνσεις ελών, αποστολή δέντρων, η διοργάνωση χοροεσπερίδων, εκθέσεων και άλλων εκδηλώσεων.

Το 1930 ιδρύθηκε από το σύλλογο η Επαγγελματική σχολή Λεωνιδίου³⁹, σε αυτή γράφτηκαν 20 μαθήτριες με δίδακτρα 150δρχ./μήνα και διδάσκονταν κοπτική, ραπτική και γαλλικά. Το 1931 με δάσκαλο μουσικής τον Αγαμ. Σάντα ξεκίνησε η Φιλαρμονική ενώ ο σύλλογος διέθεσε χρηματικό ποσό για την αγορά μουσικών οργάνων. Επίσης φρόντισε για τα συσσίτια των άπορων μαθητών του Γυμνασίου Λεωνιδίου που ξεκίνησαν το 1932 με δεκαοκτώ μαθητές δίνοντας ο σύλλογος 8.000 δραχμές/ σχολικό έτος. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.4, 1974:51-55, Κυνουρία, φ.63,15/6/30:3)

Στα μέσα του 1935 τελείωσαν οι προσπάθειες από το σύλλογο της συγκρότησης επιτροπής με την έγκριση δημοπρασίας 350.000δρχ. με σκοπό την κατασκευή φράγματος στην ορεινή κοίτη του Δάφωνα. Ακόμη εγκρίθηκε η μελέτη κατασκευής αντιπλημμυρικών έργων με συρματοπλέγματα 10 τόνων στην πεδινή κοίτη αντί 115.000 δρχ. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.4, 1974:55, Κυνουρία, φ.180, 13/5/1935:4)

Άλλο σημαντικό έργο ήταν η ίδρυση της Λαϊκής Βιβλιοθήκης Λεωνιδίου δίνοντας ως πρώτη δόση το ποσό των 5.000δρχ. Το 1937 ο σύλλογος αποφάσισε να διαθέσει το ποσό των 30.000δρχ. με σκοπό το άνοιγμα δοκιμαστικού πηγαδιού σε τοποθεσία κοντά στην πόλη. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.4, 1974:56, «Πρακτικά Ε Τσακωνικού Συνεδρίου 26-28 Σεπτεμβρίου 2003» από αρχείο της Τσακωνιάς:55)

Το 1944 εξαιτίας του αγγλικού βομβαρδισμού στον Πειραιά καταστράφηκε εντελώς το ακίνητο του συλλόγου στον Πειραιά. Το ακίνητο της Αθήνας έπαθε σοβαρές ζημιές από το δεκεμβριανό κίνημα, εξαιτίας ανατίναξης της διπλανής οικοδομής. Το 1955 ο σύλλογος παίρνοντας δάνειο ύψους 41.000 δρχ. κατορθώνει να ανεγείρει δύο ορόφους στο ως τότε ισόγειο κτίριο του Πειραιά τον έναν πλήρη και το δεύτερο εσωτερικά ημιτελή. (Χρονικά των Τσακωνών, τ.4, 1974:57, «Πρακτικά Ε Τσακωνικού Συνεδρίου 26-28 Σεπτεμβρίου 2003» από αρχείο της Τσακωνιάς.:57)

38 Πρακτικά Κοινот. Συμβουλίου Λεωνιδίου 1914-1921, σελ.19κ.ε.,συνεδρίαση 05/16-7-1914, πράξη 01, επί προεδρίας Ν.Α.Καραμάνου.

39 Η Σχολή στεγάστηκε στο σπίτι Νικ. Εμ. Κριμήτσου.

Το δημοτικό συμβούλιο Λεωνιδίου με την πράξη 75/14-12-1958 ανακήρυξε το σύλλογο «Λεωνιδίου» ευεργέτη της πόλεως του Λεωνιδίου και ως ένδειξη ευγνωμοσύνης ονόμασε την οδό από οικία Σαραντόπουλου μέχρι κάτω γέφυρα σε οδό «συλλόγου του Λεωνιδίου» (Χρονικά των Τσακόνων, τ.4, 1974:59, «Πρακτικά Ε Τσακόνικου Συνεδρίου 26-28 Σεπτεμβρίου 2003» από αρχείο της Τσακωνιάς.:59)

Το 1962 ο σύλλογος τιμήθηκε για την κοινωφελή του δράση από την Παναρκαδική Ομοσπονδία ανάμεσα σε άλλα σωματεία και φυσικά πρόσωπα. Ο σύλλογος τιμήθηκε και από το Βασιλικό Εθνικό ίδρυμα με χρυσό βασιλικό εύσημο πρώτης κατηγορίας εξαιτίας της δράσης του σε κοινωφελή έργα στο Λεωνίδιο και στις κοινότητες του τ.δ. Λιμναίων. Μάλιστα η συμμετοχή του συλλόγου στην ύδρευση του Λεωνιδίου έφτασε το 1962 το ποσοστό του 29%.(Χρονικά των Τσακόνων, τ.4, 1974:60, «Πρακτικά Ε Τσακόνικου Συνεδρίου 26-28 Σεπτεμβρίου 2003» από αρχείο της Τσακωνιάς :60)

Το 1974 σε έκτακτη συνεδρίαση αποφάσισε να διαθέσει 250.000δρχ. στον πληγέντα κυπριακό λαό. (Χρονικά των Τσακόνων, τ.4, 1974:61, «Πρακτικά Ε Τσακόνικου Συνεδρίου 26-28 Σεπτεμβρίου 2003» από αρχείο της Τσακωνιάς:61)

•Ένωση Κυνουριέων Μεμβούρνης: «ΠΑΝΑΓΙΑ Η ΕΛΩΝΑ»

Με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου η Ελλάδα μπορεί να ήταν ελεύθερη αλλά το κλίμα που επικρατούσε ήταν αυτό της ανέχειας, της φτώχειας και της ανεργίας. Αυτός ήταν και ο λόγος που πάρα πολλοί Έλληνες μετανάστευσαν σε διάφορα μέρη του κόσμου έτσι και οι Κυνούριοι. Το 1945 ο πρωθυπουργός της Αυστραλίας John Curtin, δημιουργεί το υπουργείο μετανάστευσης με πρώτο υπουργό τον Arthur Calwell. Στόχος του υπουργείου ήταν να αυξηθεί ο λευκός πληθυσμός της Αυστραλίας κατά 2%/έτος ώστε για να αποφευχθεί ο κίνδυνος μαζικής λαθρομετανάστευσης ασιατών. Η διακρατική συμφωνία υπογράφηκε το 1952 και αυτοκαταργήθηκε το 1974. Προέβλεπε την μεταφορά 250000 ελλήνων από το Βασίλειο της Ελλάδος και του τότε αγγλικού προτεκτοράτου της Κύπρου. (www.leonidio.gr/29-03-2012)

Τα πρώτα χρόνια οι μετανάστες έμεναν σε στρατόπεδα υποδοχής ξεχωριστά οι γυναίκες από τους άνδρες και αυτό γιατί και η Αυστραλία περνούσε μια μεγάλη οικονομική κρίση και είχε τεράστια ανεργία. Εκεί οι Έλληνες μάθαιναν αγγλικά αφού το υπουργείο τους έστελνε δασκάλους και αργότερα τους έδωσε γη να καλλιεργούν ώστε να μην έρθουν αμέσως στις πόλεις. Το 1956 δύο Κυνούριοι ο Βασίλης Μπεκύρος και ο Παναγιώτης Τουρλούπης αποφάσισαν να συγκεντρώσουν όλους τους συντοπίτες τους με σκοπό να μην χαθούν μεταξύ τους, να αντιμετωπίσουν τη μοναξιά, τον ρατσισμό αλλά και να διασκεδάζουν όλοι μαζί. (www.leonidio.gr/29-03-2012)

Η πρώτη οργανωτική επιτροπή με ημερομηνία ίδρυσης 2 Δεκεμβρίου 1956, αποτελείτο από τους:

1. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ιωάννης ως Πρόεδρος, από τα Δολιανά
2. ΜΗΤΣΙΝΙΚΟΣ Εμμανουήλ ως Αντιπρόεδρος
3. ΤΟΥΡΛΟΥΠΗΣ Παναγιώτης ως γεν. Γραμματέας
4. ΛΕΟΣ Άλκης ως Ταμίας
5. ΜΠΕΚΥΡΟΣ Βασίλειος ως Β΄ Ταμίας
6. ΚΑΜΒΥΣΗΣ Γεώργιος ως Β΄ Γραμματέας

Σήμερα ο Σύλλογος μετράει πενήντα επτά έτη ζωής και τον διοικεί η τρίτη γενιά των μεταναστών της Κυνουρίας Έχει ιδιόκτητο κτήριο στο κέντρο της Μελβούρνης, όπου φιλοξενεί και όλους τους Συλλόγους της Αρκαδική ομογένειας, ώστε να προάγεται η ενότητα των Αρκάδων. (www.leonidio.gr/29-03-2012)

Το λογότυπο του συλλόγου είναι το εξής:

•Φυσιολατρικός Όμιλος Τσακόνων: «Ο ΠΑΡΝΩΝ»

Ιδρύθηκε το 1962 με την υπ' αριθμ. 1920/62 απόφαση του Πρωτοδικείου Πειραιώς αλλά σύμφωνα με τον Ν.Δ. 759/71 και με την υπ' αριθμ. 100/72 αποφάσεως του ίδιου δικαστηρίου η ονομασία από: «Φυσιολατρικός και Εκδρομικός Όμιλος Πειραιώς ο Πάρνων» μετονομάστηκε «Φυσιολατρικόν όμιλον Τσακόνων ο Πάρνων».

Σκοπός ήταν η σύσφιξη των πατριωτικών δεσμών των μελών του, η προβολή της Τσακωνιάς μέσα από εκδρομές, χοροεσπερίδες, πνευματικές συγκεντρώσεις και γενικά να επιτευχθούν έργα που έχουν σχέση με την φυσιολατρεία.

Μέλη ήταν όσοι κατάγονταν από την Τσακωνιά. Η πρώτη γενική συνέλευση έγινε στις 16 Σεπτεμβρίου 1962 και το Διοικητικό Συμβούλιο με πρόεδρο τον Σαράντο Δ. Κοκκίνο, αντιπρόεδρο τον Γ. Ε. Φασιλή. Η δράση του ομίλου συνίσταται σε εκδρομές, χορούς, πνευματικές εκδηλώσεις, γιορτές, κοινωνικά έργα όπως η ύδρευση του Γυμνασίου του Λεωνιδίου με δαπάνη 8.000 δραχμών και διάφορες άλλες συνδρομές.

•Ο Σύλλογος Κοσμιτών της Αθήνας

Ο Σύνδεσμος Κοσμιτών Αθήνας, δημιουργήθηκε το 1936 από Κοσμίτες που ζούσαν στην Αθήνα. Ιδρυτές υπήρξαν: ο Παναγιώτης Κ. Απαλοδήμας, Χρίστος Γ. Σιμιντζής, Γεώργιος

Καλογιάννης, Δημήτριος Μιχ. Κουρτέσης, Μιχαήλ Κοκκινόβραχος, Θεόδωρος Κουτσουμπός, Κωνσταντίνος Μανωλιάς, Παναγιώτης Χρ. Στρογγυλός, Γεώργιος Δ. Μπίλλης, Ιωάννης Ρόρρης, Νικόλαος Π. Σπύρου. («Επαθλο», περιοδικό, Μάρτιος-Απρίλιος 2008, τ.61:34).

Αφορμή για να εγκατασταθούν οι Κοσμίτες στην Αθήνα ήταν το γεγονός ότι το χωριό πυρολύθηκε από τους Γερμανούς την περίοδο της Κατοχής. Ο Σύλλογος διαλύθηκε την περίοδο της δικτατορίας και ξαναενώθηκε με την επωνυμία: «Σύνδεσμος των εν Αθήναις Κοσμιτών». («Επαθλο», περιοδικό, Μάρτιος-Απρίλιος 2008, τ.61:34).

Στόχος ήταν η οικονομική ενίσχυση και συμπαράσταση στα προβλήματα της κοινότητας του Κοσμά. Μερικά από τα έργα που έκανε ήταν:

- η οικονομική ενίσχυση του έργου της επισκευής του δημοτικού σχολείου
- συνέβαλλε στον εξοπλισμό του αγροτικού ιατρείου
- στη διαγράμμιση του δρόμου Γεράκι-Κοσμά-Παναγία Έλωνα
- στη δημιουργία του Πολιτιστικού και Πνευματικού Κέντρου Κοσμά
- προσέφερε βιβλία στην Κοινωτική Βιβλιοθήκη
- οργάνωσε εκδηλώσεις συνεργασίας και φιλίας των κατοίκων των χωριών της περιοχής με στόχο τη σύσφιξη των δεσμών των Κυνουριατών
- επετειακές, πολιτιστικές και θρησκευτικές εκδηλώσεις με πιο χαρακτηριστική την γιορτή των Αγίων Αναργύρων την 1^η Νοεμβρίου στο ναό των Ταξιαρχών στο Πεδίον του Άρεως. («Επαθλο», περιοδικό, Μάρτιος-Απρίλιος 2008, τ.61:34).

Ο Σύλλογος συνεργάστηκε με το «Σύλλογο Κοσμιτών Σικάγο-ΗΠΑ» και την «Επιτροπή Συντονισμού Οργανώσεων ΚΟΣΜΑ» που τα μέλη συνέβαλαν οικονομικά στη διάνοιξη του «Δρόμου των 100 Ημερών» από το Γεράκι Λακωνίας στον Κοσμά το 1951. («Επαθλο», περιοδικό, Μάρτιος-Απρίλιος 2008, τ.61:34).

Το 1956 εξέδωσε ένα δελτίο ενημέρωσης «ΤΑ ΚΟΣΜΙΤΙΚΑ» και κάθε χρόνο εκδίδει ημερολόγιο με φωτογραφίες του Κοσμά για τα μέλη και τους φίλους του. Επίσης συμμετείχε στη σύσταση Λαογραφικού Μουσείου, σε δέντροφυτεύσεις, στον ηλεκτροφωτισμό της κεντρικής πλατείας του χωριού και ενίσχυσε οικονομικά τους άπορους κατοίκους του Κοσμά. («Επαθλο», περιοδικό, Μάρτιος-Απρίλιος 2008, τ.61:34).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ

6.1:Μεθοδολογική Διερεύνηση

Σκοπός εργασίας

Η παρούσα έρευνα έχει ως σκοπό να συσχετίσει τα πολιτιστικά στοιχεία (υλικά και άυλα) της Κυνουρίας με τον νεώτερο πληθυσμό, τα παιδιά του γυμνασίου. Στόχος της μελέτης αυτής είναι η απήχηση που έχει σε μαθητές γυμνασίου η υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά της Κυνουρίας. Αποτελεί μια μελέτη παρατήρησης του δείγματος όσο αναφορά τη γνώση των μαθητών απέναντι στην υλική και άυλη πολιτιστική κληρονομιά της Κυνουρίας. Μέσω των κατάλληλων ερευνητικών εργαλείων θα διαπιστώσουμε την γνώση των μαθητών του γυμνασίου σε κάποια χαρακτηριστικά μνημεία της Κυνουρίας, ποια από αυτά γνωρίζουν, έχουν επισκεφτεί τον τελευταίο καιρό. Επίσης σε ποια μουσεία και σε ποια μοναστήρια της περιοχής έχουν παρευρεθεί. Στην κατηγορία αυτή θα δούμε πόσα από τα παιδιά γνωρίζουν την ιστορική μονή της Παναγίας της Χαλασμένης η οποία είχε πυρποληθεί από τον Ιμπραήμ το 1826, θα δούμε ποιους από τους δεκαπέντε παραδοσιακούς οικισμούς που υπάρχουν στην Κυνουρία θεωρούν ως παραδοσιακούς. Επιπλέον, μέσα από μια σειρά επιλογών θα πρέπει να εντοπίσουν ποιον θεωρούν ως τον πιο αντιπροσωπευτικό χορό της περιοχής, τι σημαίνει στην τσακωνική γλώσσα η λέξη «γρούσσα» και «κούε», ποια είναι η παραδοσιακή στολή και ποιο το αντιπροσωπευτικότερο λαχανικό της περιοχής.

Στην κατηγορία των πνευματικών ανθρώπων της Κυνουρίας, θα πρέπει να δηλώσουν ποιες από αυτές τις δέκα προσωπικότητες γνωρίζουν, ποια έθιμα γνωρίζουν, ποιους συλλόγους ή ποιο είναι το πιο γνωστό τραγούδι της περιοχής.

Τέλος, θα πρέπει να απαντήσουν στο τι πιστεύουν ότι λείπει από την Κυνουρία όπως το αν η τσακωνική γλώσσα θα πρέπει να εισαχθεί ως μάθημα στο γυμνάσιο και αν επαρκούν σήμερα οι προσπάθειες για την ανάδειξη της υλικής και άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς.

Η συγκέντρωση όλων αυτών των πληροφοριών πραγματοποιείται μέσω ερωτήσεων που διατυπώθηκαν σε συνεργασία με την κα. Γεωργιτσογιάννη και την κα. Μυτούλα και αποτυπώθηκαν σε ένα ερωτηματολόγιο που αποτελείται από είκοσι δύο ερωτήσεις.

Συμμετέχοντες

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν 87 μαθητές από δύο σχολεία της Κυνουρίας και συγκεκριμένα από το Γυμνάσιο του Αγίου Ανδρέα και από το Γυμνάσιο των Τυροσαπουνακαϊκών. Σύμφωνα με την απογραφή του 2001 της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας το δείγμα μαθητών που χρειαζόμασταν αντιστοιχούσε σε 85 μαθητές. Την συγκεκριμένη περίοδο που διανεμήθηκαν τα ερωτηματολόγια στο Γυμνάσιο του Αγίου Ανδρέα

απουσίαζαν 5 παιδιά εξαιτίας ίωσης και 4 παιδιά από το Γυμνάσιο Τυροσαπουνακαϊκών για τον ίδιο λόγο.

Από τους 87 μαθητές τα 35 ήταν αγόρια και τα 52 κορίτσια. Η μικρότερη ηλικία είναι 12 ετών και η μεγαλύτερη 15.

Ερευνητικά εργαλεία

Τα ερευνητικά εργαλεία τα οποία χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα είναι τα εξής:

- Γενικό ερωτηματολόγιο δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος

-Ερωτηματολόγιο σχετικά με τα πολιτιστικά κτίρια και παραδόσεις της περιοχής.

Τα εργαλεία αυτά μαζί με τη φόρμα συγκατάθεσης δόθηκαν σε ένα πακέτο ερωτήσεων σε μια και μοναδική φάση. Μαζί με αυτά δόθηκαν οι απαραίτητες διευκρινήσεις για τη σωστή συμπλήρωση ερωτηματολογίου καθώς και η επιβεβαίωση ότι οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους συμμετέχοντες θα παραμείνουν απόρρητες. Το γενικό ερωτηματολόγιο δημογραφικών χαρακτηριστικών του δείγματος είναι ένα κατάλληλα διαμορφωμένο ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε και περιλαμβάνει ερωτήσεις για τις εξής ενότητες:

•ανθρωποκεντρικά χαρακτηριστικά, όπως το φύλο και η ηλικία.

•ερωτηματολόγιο σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά της Κυνουρίας. (κλειστού τύπου ερωτηματολόγιο με δύο ερωτήσεις ανοιχτού τύπου).

Σε πρώτη φάση παρατηρείται και αξιολογείται η γνώση των μαθητών για την υλική κληρονομιά της περιοχής ενώ σε δεύτερη φάση η άυλη κληρονομιά της. Η ερευνήτρια και οι επιβλέποντες αυτής της διπλωματικής μελέτης συνέταξαν με τρόπο απλό και κατανοητό για τους μαθητές τις ερωτήσεις που αφορούσαν την υλική και άυλη κληρονομιά της Κυνουρίας.

Τέλος, για να πραγματοποιηθεί η στατιστική ανάλυση των στοιχείων που προέκυψαν από την δειγματοληπτική έρευνα, κωδικοποιήθηκαν οι απαντήσεις που δόθηκαν σε κάθε ερώτηση και καταγράφηκαν σε στατιστικό πακέτο SPSS, όπου και επεξεργάστηκαν τα δεδομένα ώστε να προκύψει η περιγραφική στατιστική. Τα αποτελέσματα της έρευνας παρουσιάστηκαν με γραφική απεικόνιση που αντιστοιχούν σε κάθε ερώτηση του ερωτηματολογίου ξεχωριστά.

Διαδικασία

Η επαφή με τους συμμετέχοντες πραγματοποιήθηκε στην περιοχή της Κυνουρίας και συγκεκριμένα στο Γυμνάσιο Τυροσαπουνακαϊκών και στο Γυμνάσιο του Αγίου Ανδρέα. Αρχικά ήρθα σε επαφή με τις διευθύντριες των δύο σχολείων, τους ενημέρωσα για το θέμα και τους στόχους της έρευνας με αποτέλεσμα να δεχθούν να συνεργαστούν μαζί μου. Έτσι συμφωνήθηκε η παραχώρηση δέκα λεπτών από το μάθημα της γυμναστικής στο Γυμνάσιο

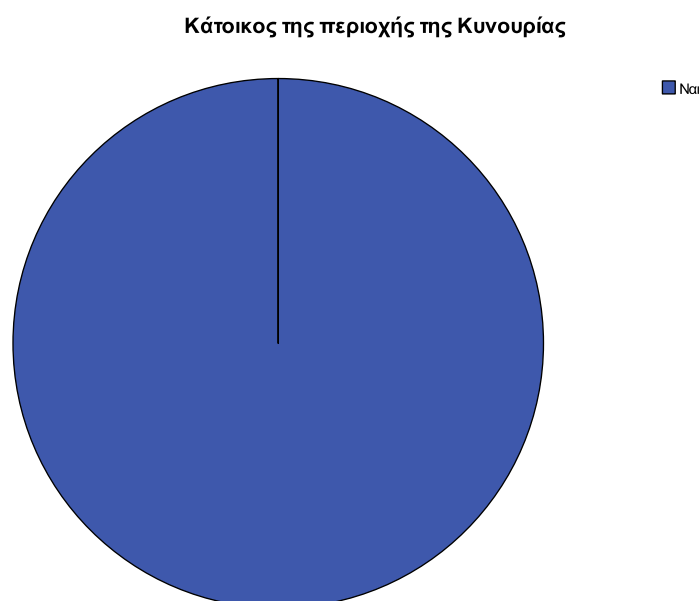
Τυροσαπουνακαϊκών με σκοπό τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ενώ στο Γυμνάσιο του Αγίου Ανδρέα δόθηκε από τον καθηγητή στο σχολείο με σκοπό την συμπλήρωση του στο σπίτι και την επιστροφή του την επόμενη ημέρα. Μετά την εισαγωγή των μαθητών στην τάξη γινόταν μια αναφορά από τον καθηγητή για την ταυτότητα και την ιδιότητα της ερευνήτριας, για την έρευνα και την ανωνυμία του ερωτηματολογίου καθώς και την διαβεβαίωση ότι θα είναι αυστηρά απόρρητα. Έπειτα ζητήθηκε από τους μαθητές να ξεκινήσουν την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου με προσοχή και ειλικρίνεια χωρίς να συνεργάζονται μεταξύ τους. Τονίστηκε ότι υπήρχαν ερωτήσεις επιλογής και όχι σωστές ή λάθος απαντήσεις. Μετά από αυτή την ενημέρωση τα ερωτηματολόγια συμπληρώνονταν με παρουσία του αντίστοιχου καθηγητή για το Γυμνάσιο Τυροσαπουνακαϊκών ενώ για το Γυμνάσιο Αγίου Ανδρέα έγινε στο πλαίσιο εργασίας για το σπίτι για τον κάθε μαθητή ξεχωριστά.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε και ολοκληρώθηκε εντός 25 ημερών. Η συλλογή των συμπληρωμένων, από τους μαθητές του ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε εντός 20 ημερών.

6.2: Περιγραφή Αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου

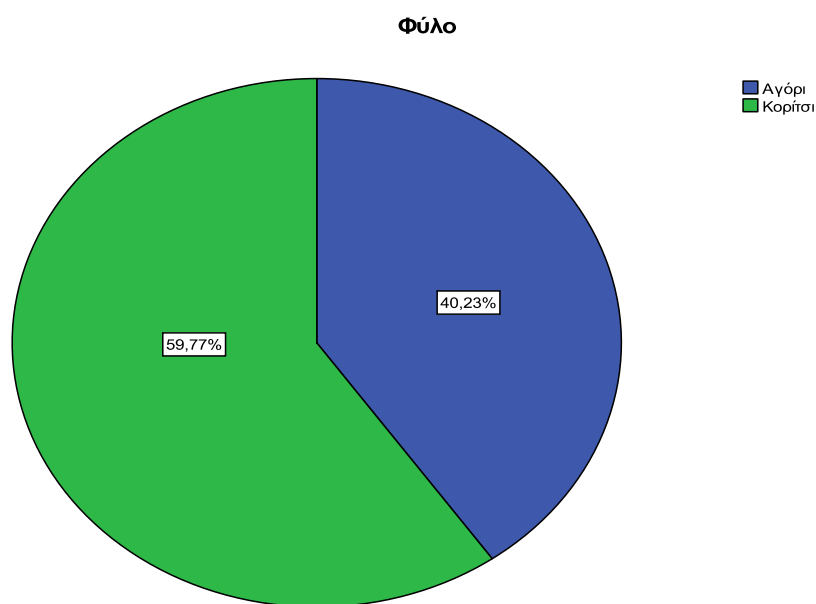
Στη συγκεκριμένη δειγματοληπτική έρευνα απάντησαν $n=87$ μαθητές, οι οποίοι είναι όλοι κάτοικοι της Κυνουρίας και συγκεκριμένα προέρχονταν από το Γυμνάσιο Τυροσαπουνακαϊκών της Νότιας Κυνουρίας και από το Γυμνάσιο του Αγίου Ανδρέα της Βόρειας Κυνουρίας. Όπως φαίνεται και από το παρακάτω διάγραμμα τα 35 ήταν αγόρια και τα 52 κορίτσια.

Ερώτηση 1: Είστε κάτοικος της περιοχής της Κυνουρίας;

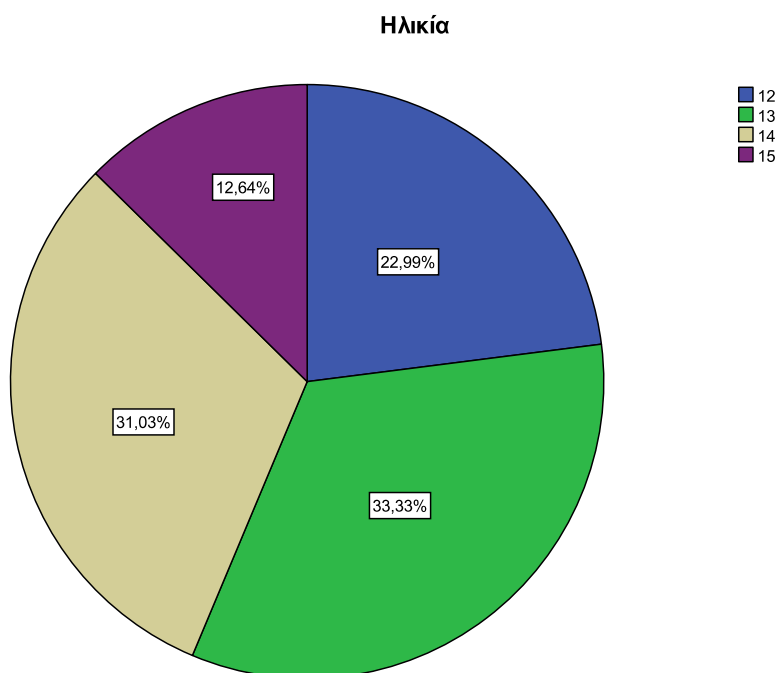
Παρατηρούμε ότι όλοι οι ερωτώμενοι απάντησαν «Ναι» σε αυτή την ερώτηση. Όλα τα παιδιά που απάντησαν στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο κατοικούν στην Κυνουρία και πηγαίνουν στα σχολεία της περιοχής.

Ερώτηση 2: Φύλο

Στο δείγμα μας τα 35 ήταν Αγόρια (40,2%) και τα 52 Κορίτσια (59,8%). Η πλειοψηφία των μαθητών απαρτίζεται από κορίτσια αφού ξεπέρνουν κατά 17 άτομα τα αγόρια.

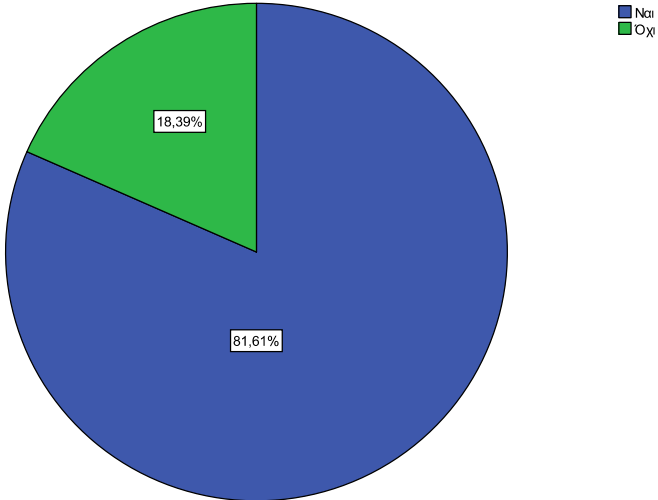
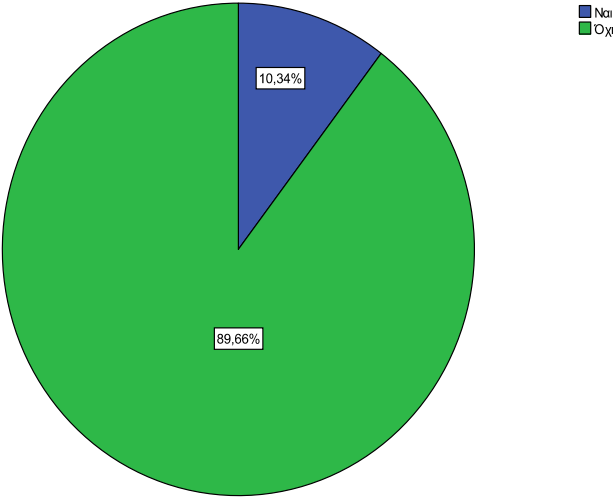
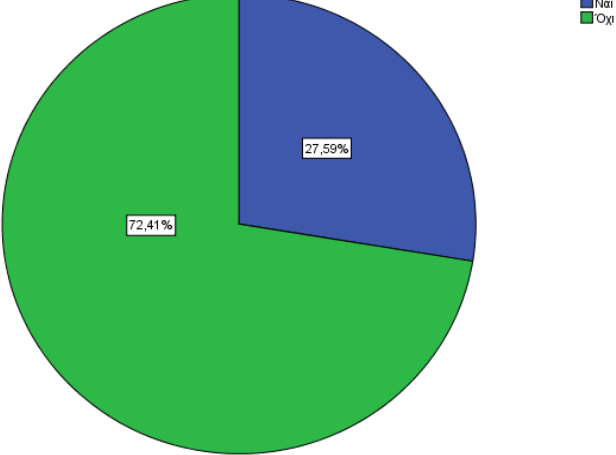
Ερώτηση 3: Ηλικία

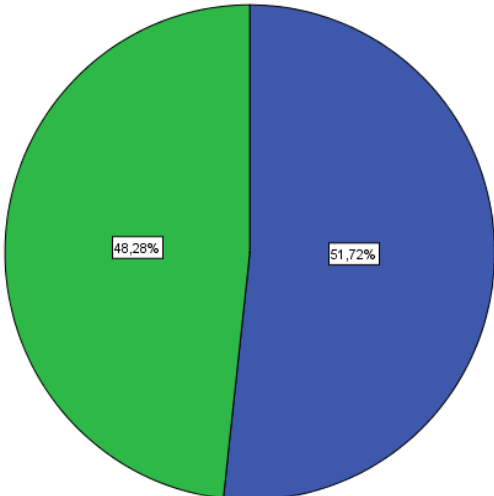
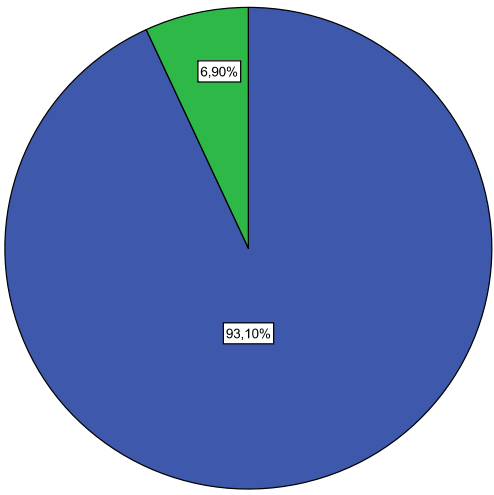

Η κατανομή ηλικιών του δείγματος μας ήταν 20 παιδιά 12 ετών (23%), 29 παιδιά 13 ετών (33,3%), 27 παιδιά 14 ετών (31%) και 11 παιδιά 15 ετών (12,6%).

Ερώτηση 4: Ποιο από τα παρακάτω μνημεία γνωρίζετε. (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις)

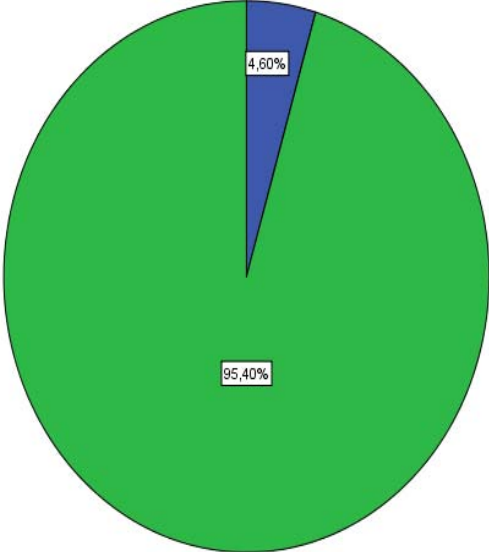
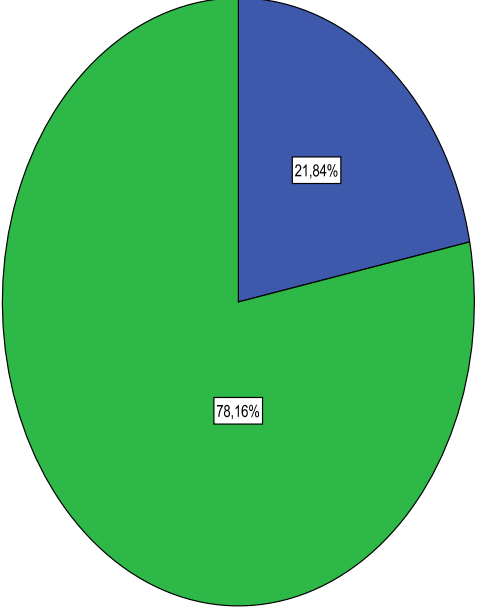
Σε αυτή την ερώτηση υπήρχαν πέντε μνημεία που άνηκαν και τα πέντε στην Κυνουρία, τα παιδιά καλούνταν να απαντήσουν αν γνώριζαν ή όχι τα συγκεκριμένα μνημεία. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν ήταν τα εξής:

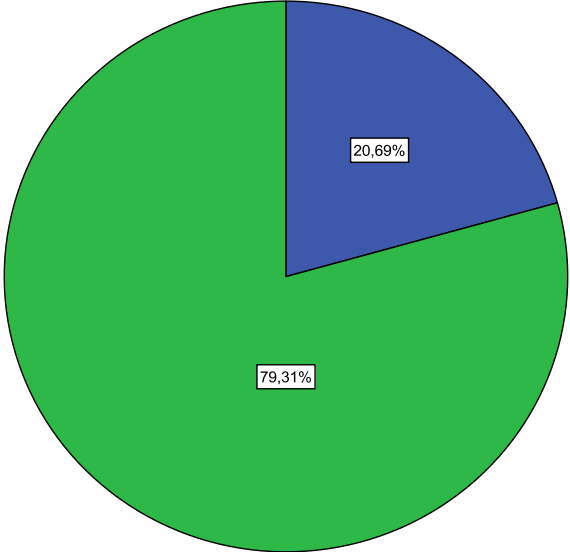
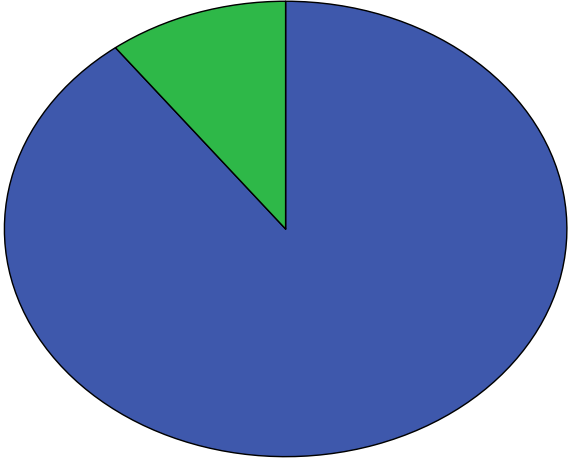
Το Κάστρο του Παράλιου Άστρους ■ Ναι ■ Όχι	Το κάστρο του Παράλιου Άστρους το γνωρίζουν 71 παιδιά (81,61%) ενώ 16 παιδιά δεν το γνωρίζουν δηλαδή (18,39%).
Το Ελληνικό ■ Ναι ■ Όχι	Το Ελληνικό το γνώριζαν 9 παιδιά (10,34%) και 78 παιδιά δεν το γνώριζαν (89,66%).
Ο Πύργος του Καψάμπελη ■ Ναι ■ Όχι	Τον Πύργο του Καψάμπελη το γνώριζαν 24 παιδιά (27,59%) και τα 63 παιδιά (72,41%) δεν το γνώριζαν.

Η Έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού ■ Ναι ■ Όχι	Την έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού το γνώριζαν 45 παιδιά (51,72%) και 42 παιδιά δεν το γνώριζαν (48,28%).
Ο Υγροβιότοπος του Μούστου ■ Ναι ■ Όχι	Τον υγροβιότοπο του Μούστου το γνώριζαν 81 παιδιά (93,10%) ενώ μόνο 6 παιδιά (6,90%) δεν το γνώριζαν.

Το Κάστρο του Παράλιου Άστρους και τον Υγροβιότοπο του Μούστου, τα γνωρίζουν ένα πολύ σημαντικό μέρος των παιδιών (ποσοστά >80%), αρκετά γνωστή επίσης είναι η Έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού (από τα μισά περίπου παιδιά), ενώ τα άλλα δυο μνημεία είναι πολύ λίγο γνωστά. Στο ότι τα περισσότερα παιδιά γνωρίζουν τον Υγροβιότοπο του Μούστου, συμβάλλει επίσης το γεγονός ότι αυτός βρίσκεται δίπλα στον κεντρικό δρόμο Άστρους-Αθηνών με αποτέλεσμα να μπορεί ο καθένας να τον επισκεφτεί ή απλά να κάνει μια βόλτα σε αυτόν. Τα περισσότερα σχολεία της περιοχής αλλά και από των γύρω χωριών διοργανώνουν συχνά εκδρομές εκπαιδευτικού χαρακτήρα εκεί.

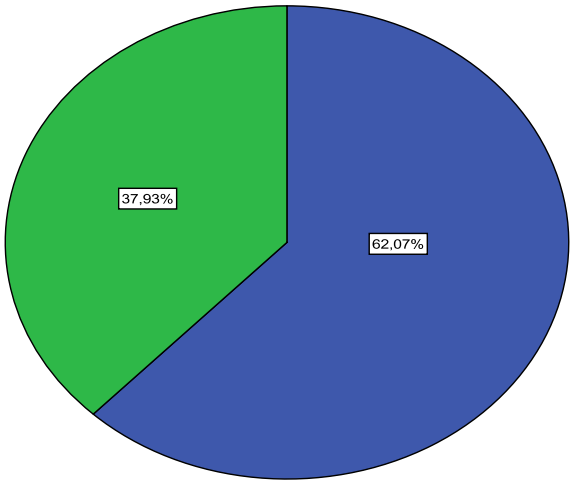
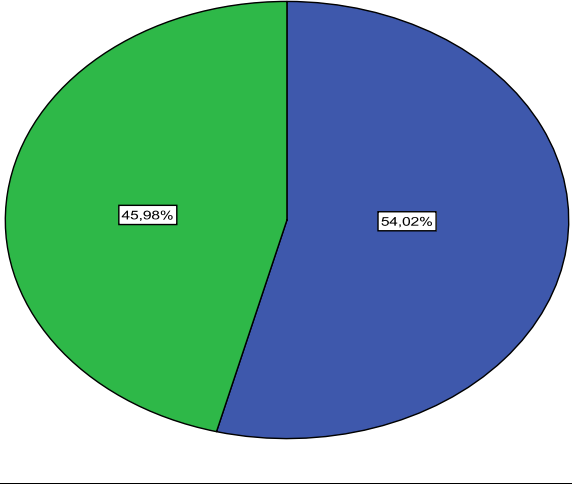
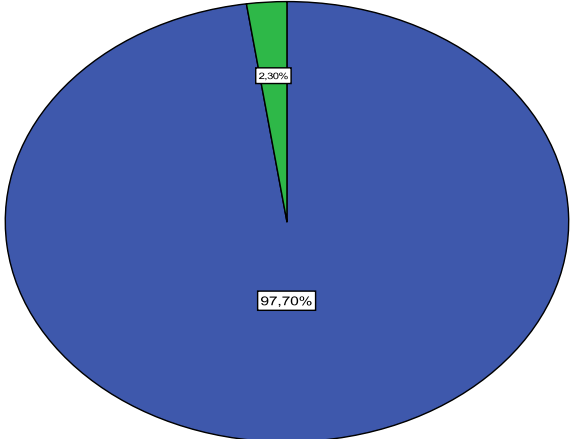
5) Ποια από τα παρακάτω έχετε επισκεφτεί τον τελευταίο χρόνο; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις)

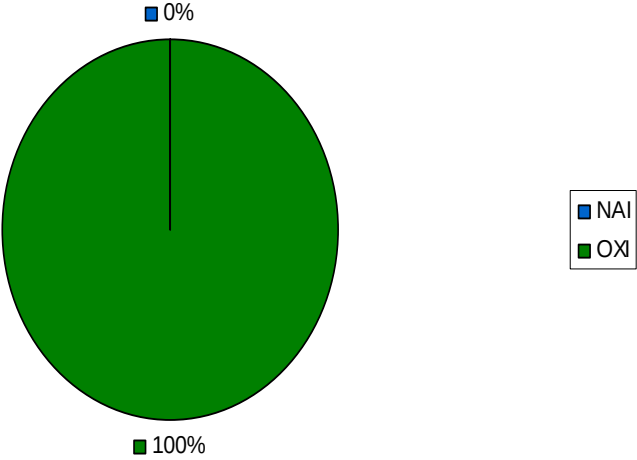
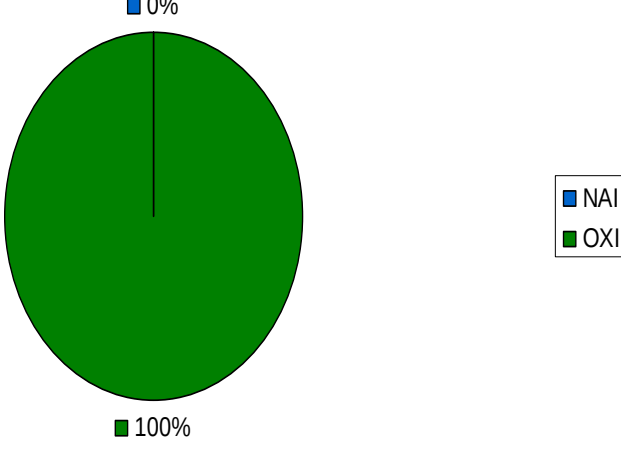
Ο Πύργος του Τρικαλιτή στον Άγιο Πέτρο ■ Ναι ■ Όχι 4,60% 95,40%	Τον Πύργο του Τρικαλιτή στον Άγιο Πέτρο το είχαν επισκεφτεί 4 παιδιά (4,60%) ενώ 83 παιδιά δεν το είχαν επισκεφτεί (95,40%).
Ο Πύργος του Τσικαλιώτη στο Λεωνίδιο ■ Ναι ■ Όχι 21,84% 78,16%	Τον Πύργο του Τσικαλιώτη στο Λεωνίδιο το είχαν επισκεφτεί 19 παιδιά (21,84%) ενώ δεν το είχαν επισκεφτεί 68 παιδιά (78,16%).

Το Κάστρο του Καψάμπελη στην Καστάνιτσα ■ Ναι ■ Όχι 20,69% 79,31%	Το Κάστρο του Καψάμπελη την Καστάνιτσα το είχαν επισκεφτεί 18 παιδιά (20,69%) ενώ 69 παιδιά όχι (79,31%).
Ο Υγροβιότοπος του Μούστου στο Άστρος ■ Ναι ■ Όχι 89,7% 10,3%	Τον υγροβιότοπο του Μούστου στο Άστρος το είχαν επισκεφτεί πρόσφατα 78 παιδιά (89,7%) και δεν το επισκέφτηκαν πρόσφατα 9 παιδιά (10,3%).

Παρατηρούμε ότι ο Υγροβιότοπος του Μούστου στο Άστρος είναι ένας πολύ διαδεδομένος χώρος επίσκεψης καθόσον μέσα στην τελευταία χρονιά τον έχει επισκεφτεί η συντριπτική πλειονότητα των μαθητών, σε αντίθεση με τους υπολοίπους χώρους που έχουν πολύ χαμηλή επισκεψιμότητα. Δεύτερο στην σειρά έρχεται ο πύργος του Τρικαλιτή στο Λεωνίδιο, στον οποίο γίνονται και πολλές εκδηλώσεις (εικαστικά δρώμενα, πνευματικές εκδηλώσεις, κ.ά) και αυτό αποτελεί έναν καλό λόγο για να επισκεφτεί τον χώρο ένα άτομο.

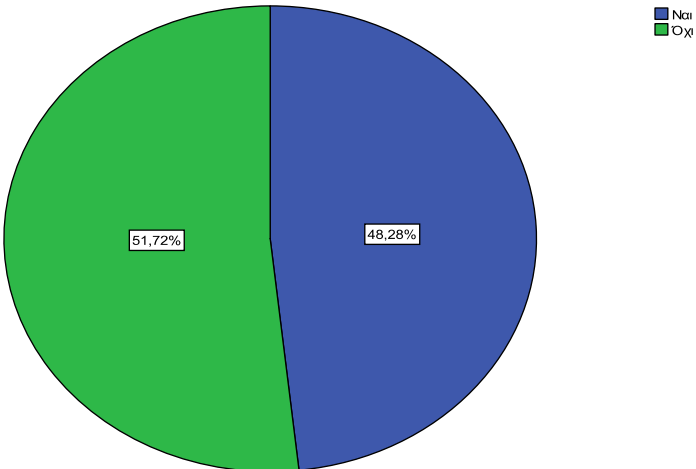
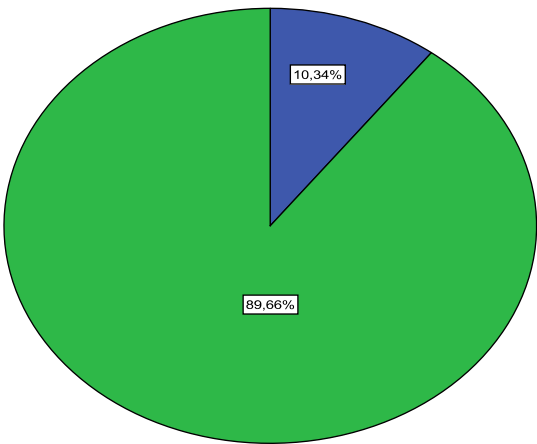
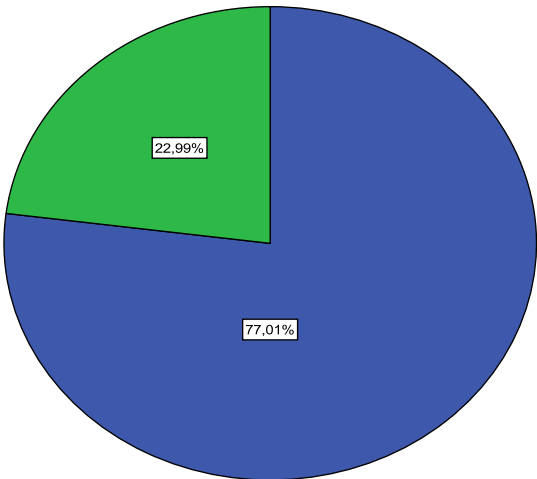
6) Ποια από τα παρακάτω μουσεία έχετε επισκεφτεί. (Σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

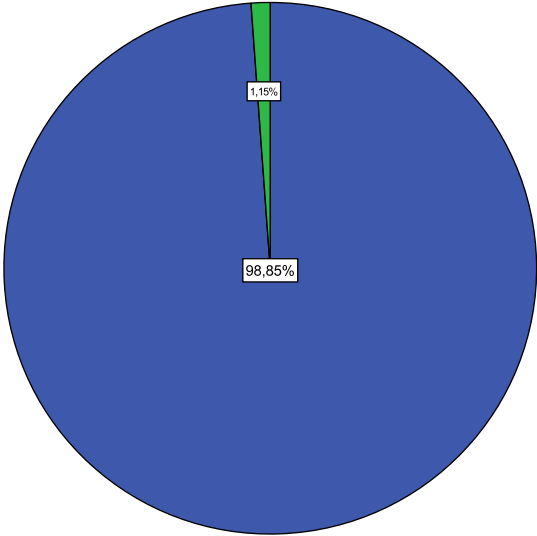
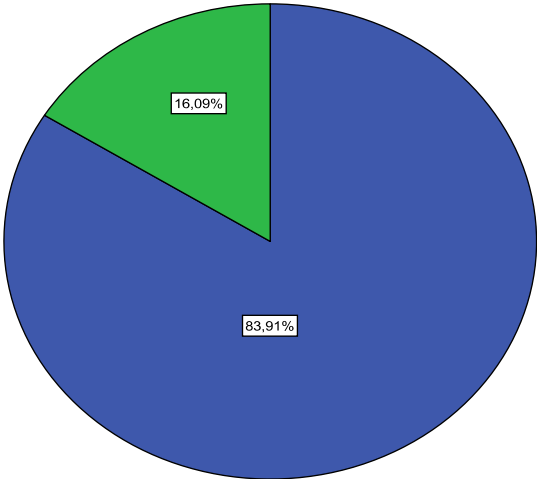
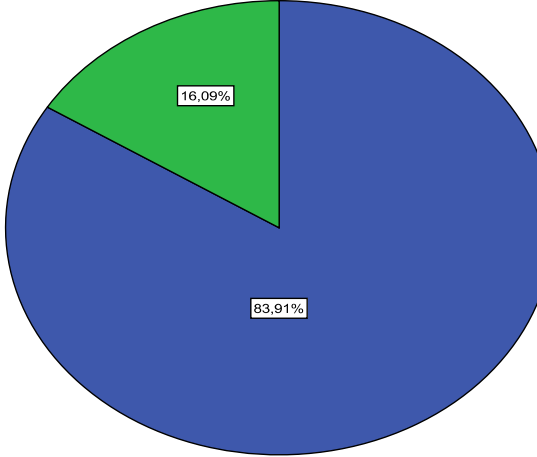
Λαογραφικό Μουσείο Μελάνων ■ Ναι ■ Όχι	Το Λαογραφικό Μουσείο Μελάνων το έχουν επισκεφτεί 54 παιδιά (62,07%) ενώ δεν το έχουν επισκεφτεί 33 παιδιά (37,93%).
Αρχαιολογικό Μουσείο Άστρους ■ Ναι ■ Όχι	Το Αρχαιολογικό Μουσείο Άστρους το έχουν επισκεφτεί 47 παιδιά (54,02%) ενώ 40 παιδιά όχι (45,98%).
Μουσείο Ελιάς Κορακοβούνι ■ Ναι ■ Όχι	Το Μουσείο Ελιάς στο Κορακοβούνι το έχουν επισκεφτεί 85 παιδιά (97,70%) ενώ 2 παιδιά όχι (2,30%).

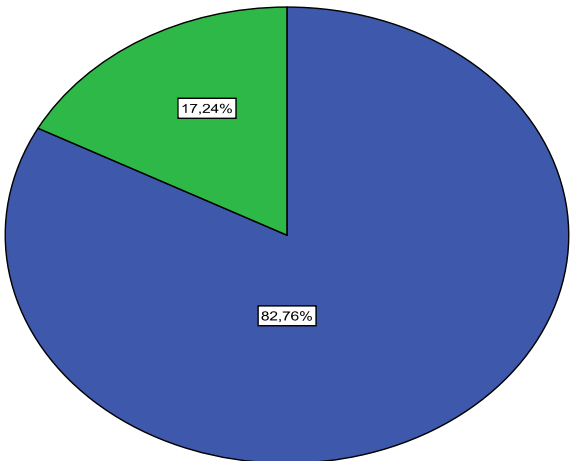
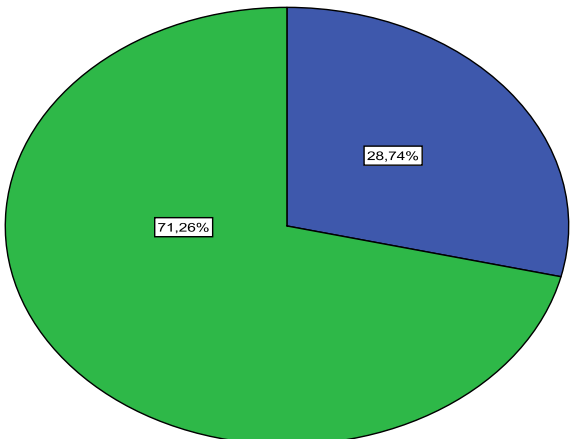
Λαογραφικό Μουσείο Δολιανών ■ 0% ■ 100% ■ NAI ■ OXI	Το Λαογραφικό Μουσείο Δολιανών το δεν το έχουν επισκεφτεί οι μαθητές.
Λαογραφικό Μουσείο Κοσμά ■ 0% ■ 100% ■ NAI ■ OXI	Το Λαογραφικό Μουσείο δεν το έχουν επισκεφτεί οι μαθητές.

Παρατηρούμε ότι το Μουσείο Ελιάς Κορακοβούνι το έχει επισκεφτεί η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών (97,7%), το Λαογραφικό Μουσείο Μελάνων και το Αρχαιολογικό Μουσείο Άστρους έχουν ένα σημαντικό ποσοστό επισκεψιμότητας (περίπου στο 60%) ενώ το Λαογραφικό Μουσείο Δολιανών και το Λαογραφικό Μουσείο Κοσμά δεν τα έχουν επισκεφτεί τα παιδιά. Το Μουσείο Ελιάς στο Κορακοβούνι παρόλο που είναι το πιο νέο στην περιοχή έχει αναπτύξει μια πλούσια δραστηριότητα χάρη στον ιδιοκτήτη του κ. Πετρόπουλο Ευάγγελο με αποτέλεσμα να γίνονται πολλές εκπαιδευτικές επισκέψεις από παιδιά όλης της Κυνουρίας. Το Λαογραφικό Μουσείο Μελάνων έρχεται δεύτερο σε επισκεψιμότητα από μαθητές. Πρόκειται για ένα μουσείο που έγινε με πρωτοβουλία των κατοίκων των Μελάνων.

7) Ποια από τα παρακάτω μοναστήρια της Κυνουρίας γνωρίζετε;

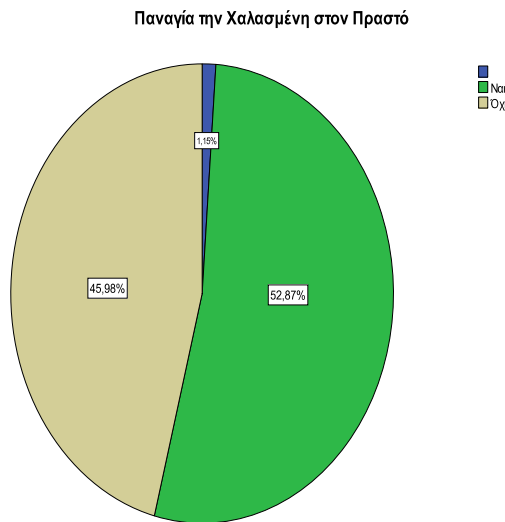
Μονή Αγίου Νικολάου Σύντζας ■ Ναι ■ Όχι	Την Μονή του Αγίου Νικολάου Σύντζας γνώριζαν 42 παιδιά (48,28%) και 45 παιδιά δεν το γνώριζαν (51,72%).
Άγιος Γεώργιος Ενδύσσενας ■ Ναι ■ Όχι	Τον Άγιο Γεώργιο Ενδύσσενας γνωρίζουν 9 παιδιά (10,34%) και 78 παιδιά (89,66%) δεν το γνώριζαν.
Παναγία Αρτοκωστά ■ Ναι ■ Όχι	Την Παναγία Αρτοκωστά την γνώριζαν 67 παιδιά (77,01%) ενώ 20 παιδιά δεν την γνώριζαν (22,90%).

Παναγία η Έλωνα ■ Ναι ■ Όχι <table border="1"> <thead> <tr> <th>Απάντηση</th> <th>Ποσοστό</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ναι</td> <td>98,85%</td> </tr> <tr> <td>Όχι</td> <td>1,15%</td> </tr> </tbody> </table>	Απάντηση	Ποσοστό	Ναι	98,85%	Όχι	1,15%	Την Παναγία την Έλωνα την γνώριζαν 86 παιδιά (98,85%) και 1 παιδί δεν την γνώριζε (1,15%).
Απάντηση	Ποσοστό						
Ναι	98,85%						
Όχι	1,15%						
Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως Σωτήρος Λουκούς ■ Ναι ■ Όχι <table border="1"> <thead> <tr> <th>Απάντηση</th> <th>Ποσοστό</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ναι</td> <td>83,91%</td> </tr> <tr> <td>Όχι</td> <td>16,09%</td> </tr> </tbody> </table>	Απάντηση	Ποσοστό	Ναι	83,91%	Όχι	16,09%	Την Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως Σωτήρος Λουκούς την γνώριζαν 73 παιδιά (83,91%) ενώ 14 παιδιά όχι (16,09%).
Απάντηση	Ποσοστό						
Ναι	83,91%						
Όχι	16,09%						
Ιερά Μονή Παναγίας Μαλεβής ■ Ναι ■ Όχι <table border="1"> <thead> <tr> <th>Απάντηση</th> <th>Ποσοστό</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ναι</td> <td>83,91%</td> </tr> <tr> <td>Όχι</td> <td>16,09%</td> </tr> </tbody> </table>	Απάντηση	Ποσοστό	Ναι	83,91%	Όχι	16,09%	Την Ιερά Μονή Παναγίας Μαλεβής την γνώριζαν 73 παιδιά (83,91%) και 14 παιδιά δεν την γνώριζαν (16,09%).
Απάντηση	Ποσοστό						
Ναι	83,91%						
Όχι	16,09%						

Άγιος Νικόλαος Καρυάς ■ Ναι ■ Όχι	Τον Άγιο Νικόλαο Καρυάς τον γνωρίζουν 72 παιδιά (82,76%) ενώ 15 παιδιά όχι (17,24%).
Άγιος Νικόλαος Παντελεήμων Κοντολινάς ■ Ναι ■ Όχι	Τον Άγιο Νικόλαο Παντελεήμων Κοντολινάς τον γνωρίζαν 25 παιδιά (28,74%) και 62 παιδιά δεν τον γνώριζαν (71,26%).

Συγκεντρωτικά λοιπόν από τους παραπάνω πίνακες διαπιστώνουμε ότι εκτός των Μοναστηριών του Αγ. Γεωργίου Ενδύσσενας και του Αγίου Νικολάου Παντελεήμονος Κοντολινάς που τα γνωρίζει ένα μικρό ποσοστό των παιδιών (10% και 29% αντίστοιχα) όλα τα υπόλοιπα Μοναστήρια τα γνωρίζει η συντριπτική πλειονότητα των παιδιών. Θα πρέπει να σημειωθεί πως οι μονές της Παναγίας της Έλωνας, ο Άγιος Νικόλαος της Σύντζας, η ιερά μονή της Παναγίας Αρτοκωστής, η Παναγία η Μαλεβή, ο Άγιος Νικόλαος Καρυάς αποτελούν και σπουδαίες μονές προσκυνηματικού τουρισμού και είναι γνωστές σε όλη την Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό. Ένας ακόμη λόγος που τα παιδιά γνωρίζουν όλα αυτά τα μοναστήρια είναι και το ότι όταν γιορτάζουν πολλοί πιστοί συρρέουν να προσκυνήσουν την χάρη των αγίων τους διοργανώνοντας ολονυκτίες και πανηγύρια.

Ερώτηση 8: Γνωρίζετε την Παναγία την Χαλασμένη στον

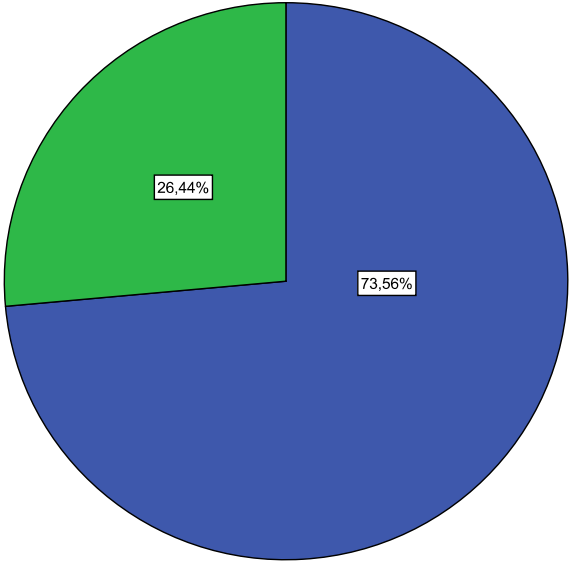
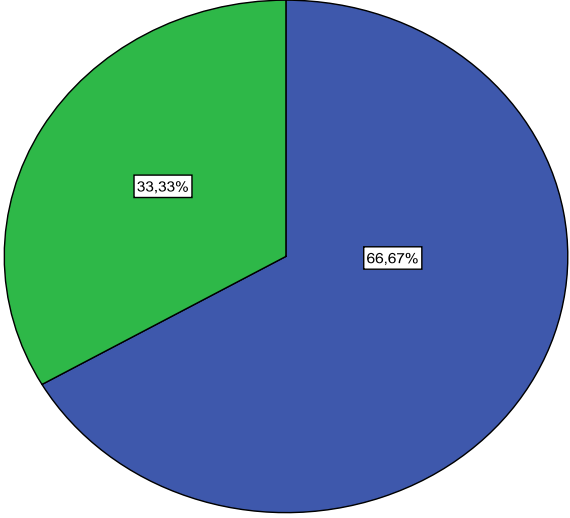

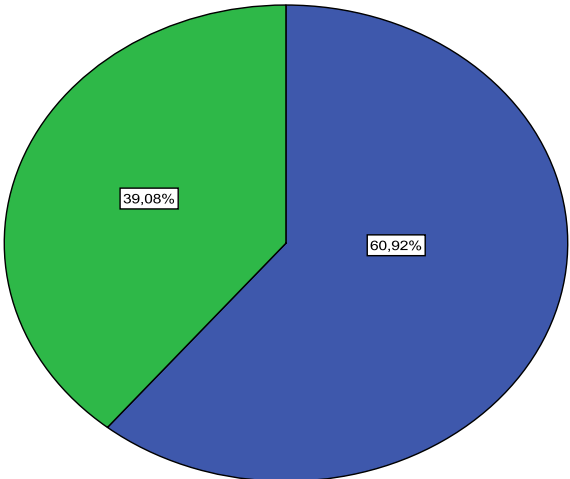
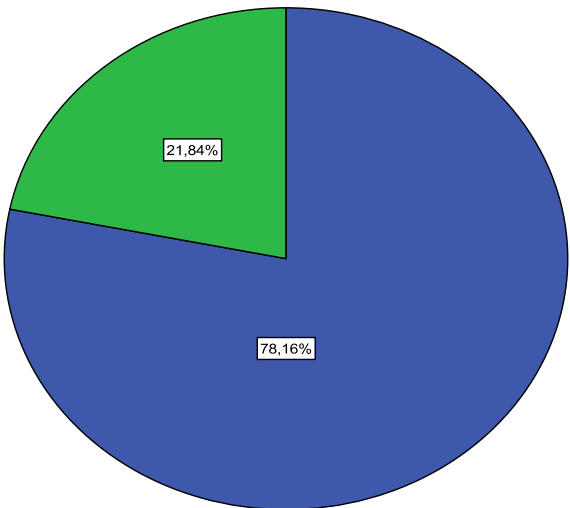
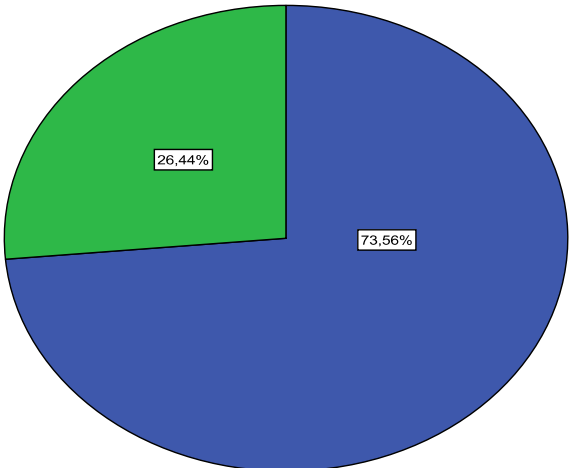
Πραστό.

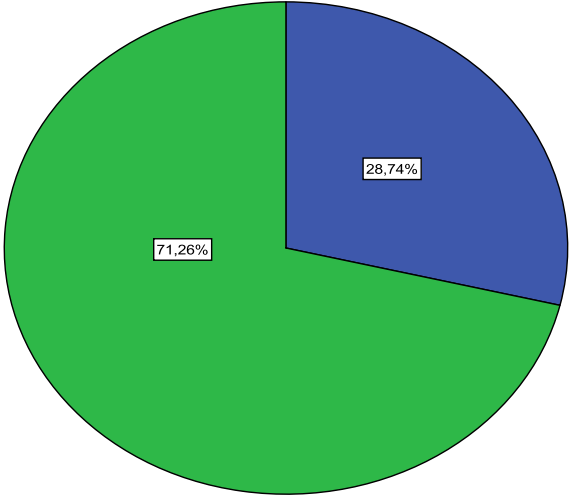
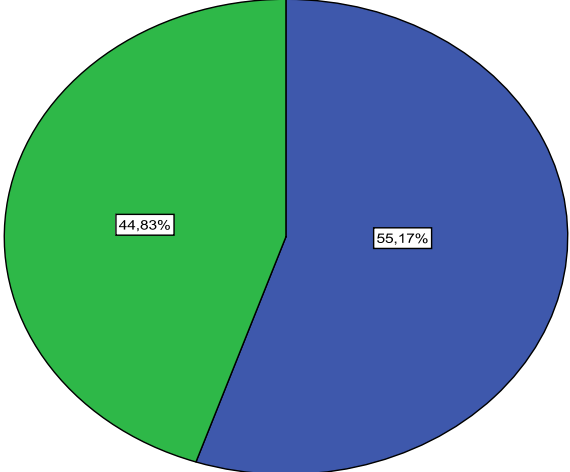
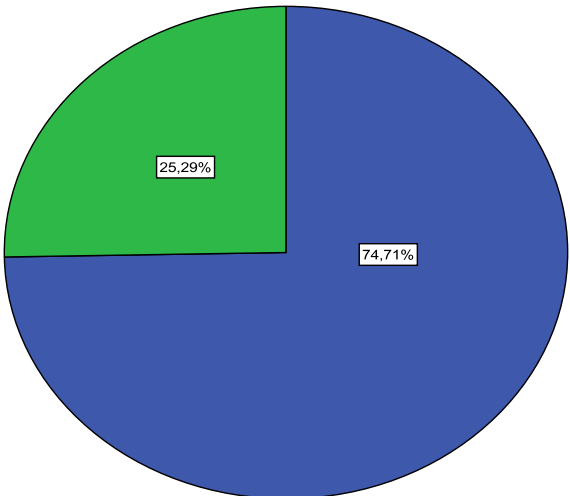
Παρατηρούμε ότι τη συγκεκριμένη Μονή την γνωρίζουν λίγο περισσότερα (46 παιδιά- 52,87%) από τα μισά παιδιά. Πρέπει να σημειωθεί ότι το αποτέλεσμα αυτό είναι πολύ ενθαρρυντικό καθώς η συγκεκριμένη μονή χρονολογείται ήδη από τα προεπαναστατικά χρόνια και διατηρούνται κάποια τμήματα από το κτίσμα. Πυρπολήθηκε το 1825 από τον Ιμπραήμ και έχουν απομείνει τα ερείπια της μονής. Συμβολικά όλοι οι Τσάκωνες παραμονή του Δεκαπενταύγουστου μαζεύονται στην μονή όπου και τελείται Θεία Λειτουργία στην τσακωνική γλώσσα.

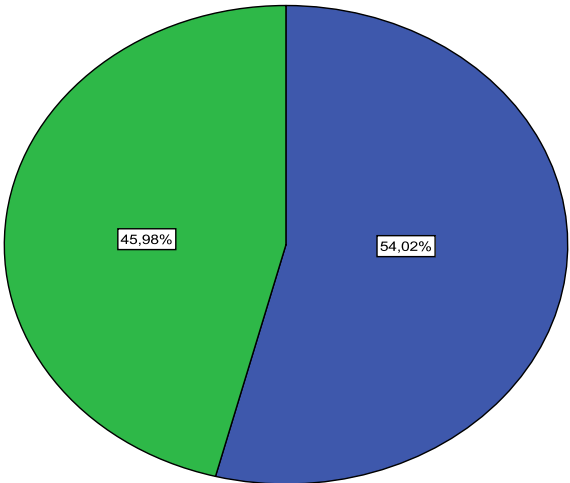
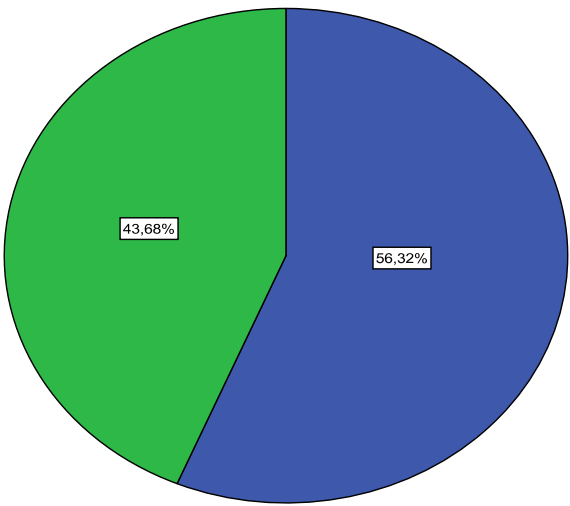
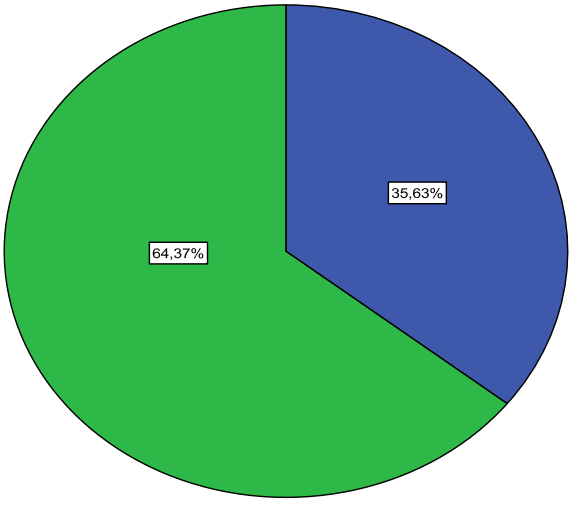
9) Ποιους από τους παρακάτω πιστεύετε ότι αποτελούν παραδοσιακούς οικισμούς; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

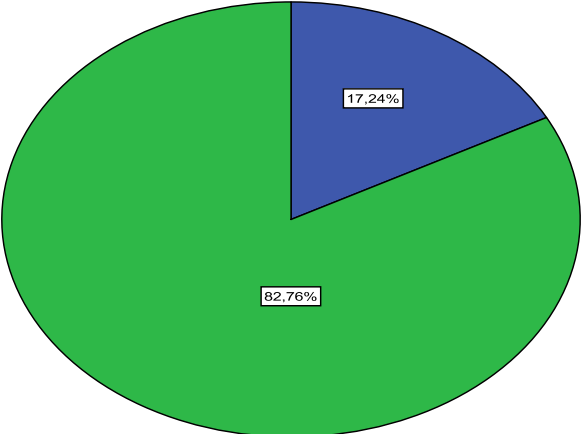
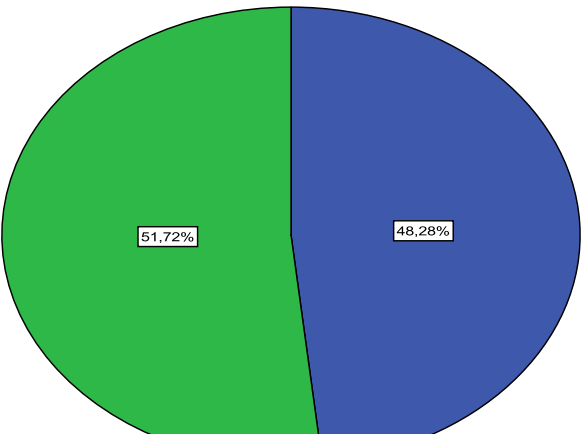
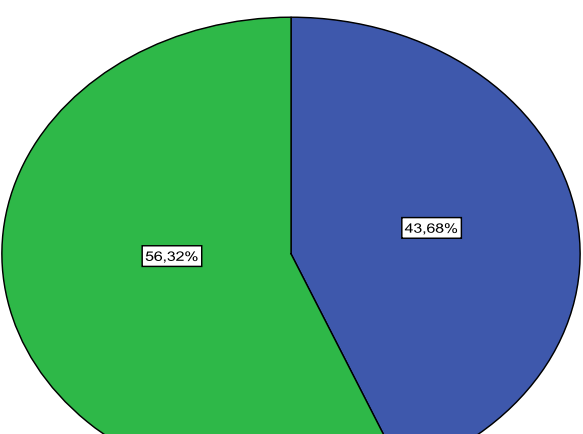
Πρέπει να διευκρινιστεί ότι όλοι οι παρακάτω οικισμοί έχουν χαρακτηριστεί ως παραδοσιακοί σύμφωνα με αποφάσεις του Υπουργείου Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής Αλλαγής. Τα παιδιά καλούνταν να απαντήσουν ποιους από αυτούς τους οικισμούς αναγνωρίζουν ως παραδοσιακούς.

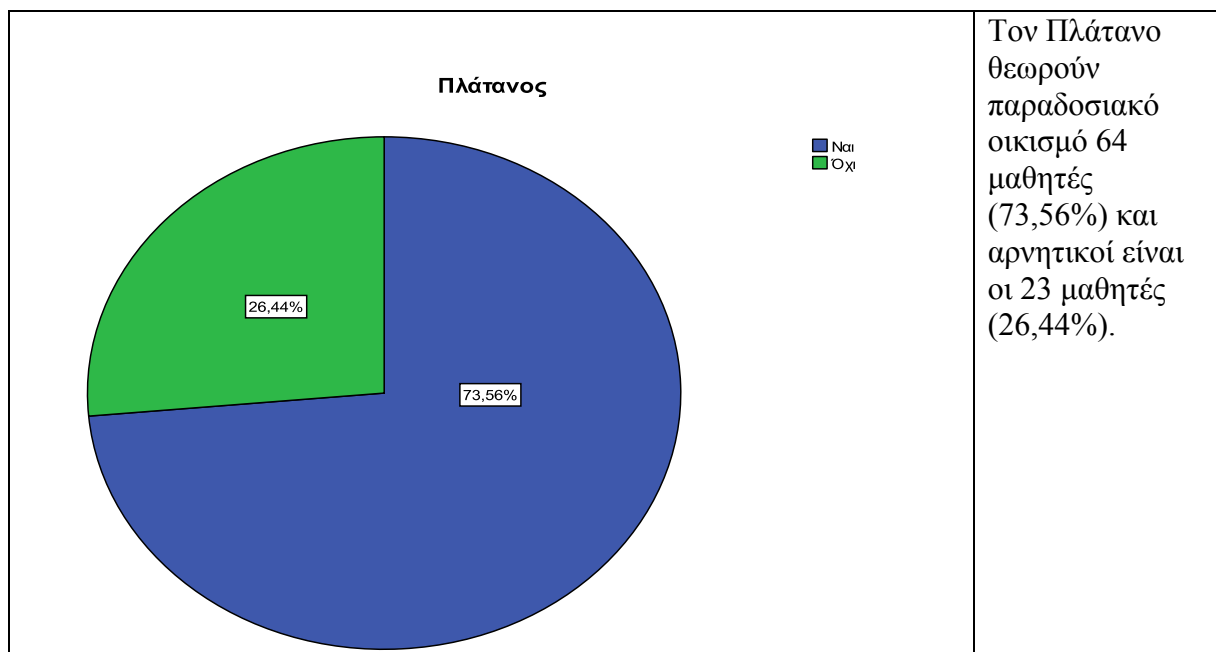
Σαπουνακαίικα ■ Ναι ■ Όχι	Τα Σαπουνακαίικα θεωρούν ότι είναι παραδοσιακός οικισμός 64 παιδιά (73,56%) και δεν θεωρούν ότι είναι παραδοσιακός οικισμός 23 παιδιά (26,44%).
Άνω Τυρός ■ Ναι ■ Όχι	Τον Άνω Τυρό τον θεωρούν ως παραδοσιακό οικισμό 58 μαθητές (66,67%) και 29 μαθητές όχι (33,3%).

Άγιος Πέτρος ■ Ναι ■ Όχι	Τον Άγιο Πέτρο τον θεωρούν ως παραδοσιακό οικισμό 53 μαθητές (60,92%) και 34 παιδιά δεν τον θεωρούν (39,08%).
Καστάνισσα ■ Ναι ■ Όχι	Την Καστάνισσα την θεωρούν 68 παιδιά παραδοσιακό οικισμό (78,16%) και 19 όχι (21,84%).
Πραστός ■ Ναι ■ Όχι	Ο Πραστός θεωρείται παραδοσιακός οικισμός από 64 παιδιά (73,56%) και δεν θεωρείται από 23 παιδιά (26,44%).

Κάτω Δολιανά ■ Ναι ■ Όχι	Τα Κάτω Δολιανά θεωρείται παραδοσιακός οικισμός από 25 παιδιά (71,26%) και δεν θεωρείται από 62 μαθητές (28,74%).
Άνω Δολιανά ■ Ναι ■ Όχι	Τα Άνω Δολιανά τα θεωρούν ως παραδοσιακό οικισμό 48 μαθητές (55,17%) και δεν θεωρούνται από 39 (44,83%).
Κοσμάς ■ Ναι ■ Όχι	Ο Κοσμός θεωρείται παραδοσιακός οικισμός από 65 παιδιά (74,71%) και δεν θεωρείται από 22 μαθητές (25,29%).

Λεωνίδιο ■ Ναι ■ Όχι	Το Λεωνίδιο θεωρείται ως παραδοσιακός οικισμός από 47 μαθητές (54,02%) και δεν θεωρείται από 40 μαθητές (45,98%).
Πέρα Μέλانا ■ Ναι ■ Όχι	Οι 49 μαθητές (56,32%) θεωρούν τα Πέρα Μέλانا ως παραδοσιακό οικισμό και οι 38 όχι (48,68%).
Πούλιθρα ■ Ναι ■ Όχι	Τα Πούλιθρα συμφωνούν ότι είναι παραδοσιακός οικισμός 31 παιδιά (35,63%) και 56 παιδιά όχι (64,37%).

Κουνουπιά ■ Ναι ■ Όχι	Τα 15 (17,24%) παιδιά συμφωνούν ότι η Κουνουπιά είναι παραδοσιακός οικισμός και τα 72 (82,76%) όχι.
Πραγματευτή ■ Ναι ■ Όχι	Την Πραγματευτή την θεωρούν ως παραδοσιακό οικισμό 42 παιδιά (48,28%) και δεν τον θεωρούν 45 παιδιά (51,72%).
Άγιος Ανδρέας ■ Ναι ■ Όχι	Τον Άγιο Ανδρέα τον θεωρούν παραδοσιακό οικισμό 38 μαθητές (43,68%) και δεν τον θεωρούν 49 παιδιά (56,32%).

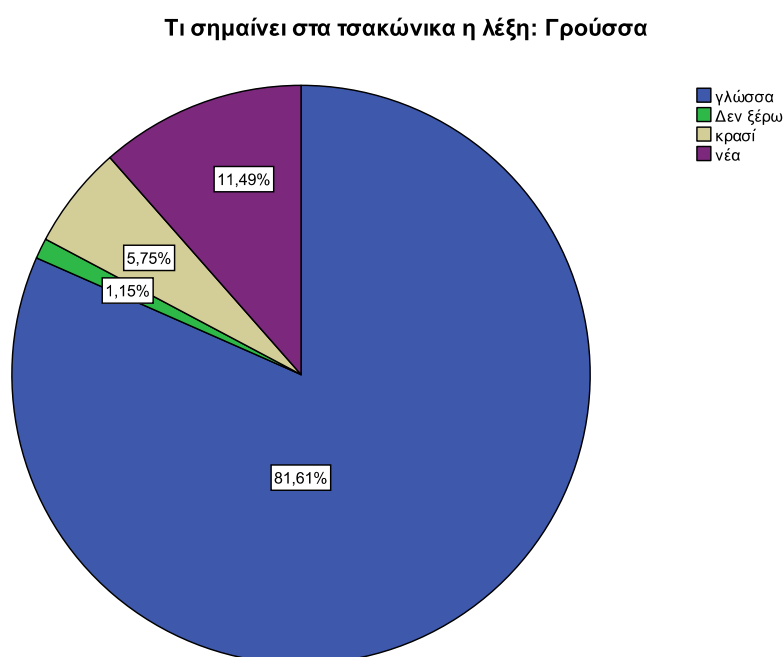
Οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι τα περισσότερα παιδιά θεωρούν ως παραδοσιακό οικισμό την Καστάνιτσα (68 μαθητές), ακολουθεί ο Κοσμάς (65 μαθητές), ο Πραστός και τα Σαπουνακαίικα (64 μαθητές), ο Άνω Τυρός (58 μαθητές), ο Άγιος Πέτρος (53 μαθητές), τα Πέρα Μέλανα (49 μαθητές), τα Άνω Δολιανά (48 μαθητές), το Λεωνίδιο (47 μαθητές) και τα Κάτω Δολιανά (25 μαθητές).

10) Ποιο γορό θεωρείται ως τον πιο αντιπροσωπευτικό της Κυνουρίας;

Όπως παρατηρούμε η συντριπτική πλειονότητα των παιδιών γνωρίζει την Σωστή απάντηση που είναι ο Τσακόνικος. 77 παιδιά απάντησαν σωστά (88,51%) δηλαδή ότι ο πιο αντιπροσωπευτικός χορός είναι ο Τσακόνικος, ο Τσάμικος συμπληρώθηκε από 4 παιδιά (4,60%), ο Καλαματιανός από 1 (1,15%) και δεν ήξεραν 5 παιδιά (5,75%). Το ότι τα περισσότερα παιδιά απάντησαν σωστά οφείλεται στο γεγονός ότι ο Τσακόνικος, χορεύεται στις γιορτές, στους γάμους, στα πανηγύρια της περιοχής. Μαθαίνετε από τους χορευτικούς συλλόγους της Κυνουρίας και προβάλλεται σε κάθε ευκαιρία από τους Τσάκωνες.

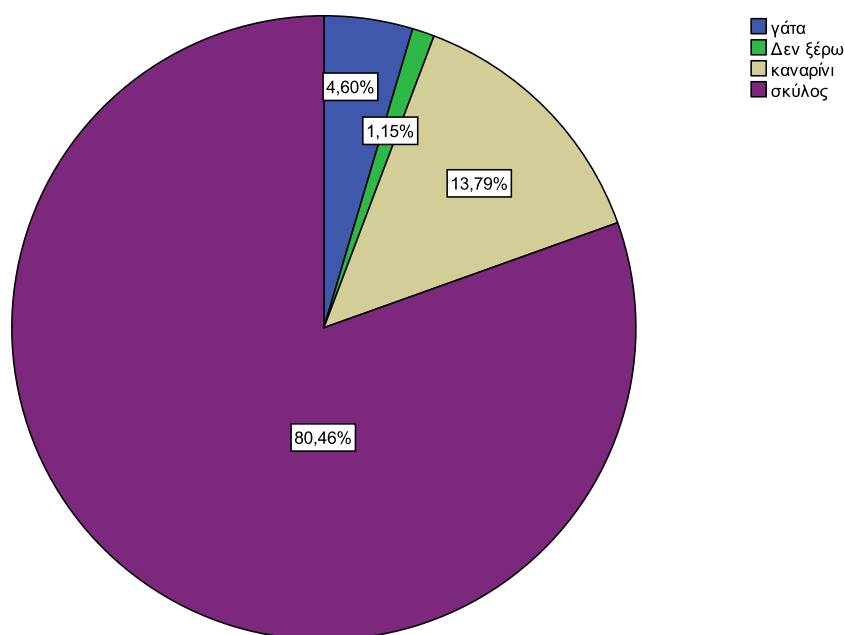
11) Γνωρίζετε τι σημαίνει στα τσακόνικα η λέξη: Γρούσσα;

Παρατηρούμε ότι υπάρχει ένα εντυπωσιακά μεγάλο ποσοστό (81,62%) δηλαδή 71 παιδιά γνωρίζουν τη σωστή απάντηση που είναι: «Γλώσσα». Ότι σημαίνει: «Νέα» απάντησαν 10 παιδιά (11,49%), ότι σημαίνει: «κρασί» απάντησαν 5 παιδιά (5,75%) ενώ δεν γνώριζε 1 παιδί (1,15%). Αποτελεί ένα ενθαρρυντικό αποτέλεσμα αφού σημαίνει πως τα παιδιά έχουν μια οικειότητα με την γλώσσα, καταλαβαίνουν την σημασία των λέξεων και ας μην μιλούν τέλεια και ολοκληρωμένα την τσακόνικη διάλεκτο.

12) Γνωρίζετε της σημαίνει στα τσακόνικα η λέξη: κούε;

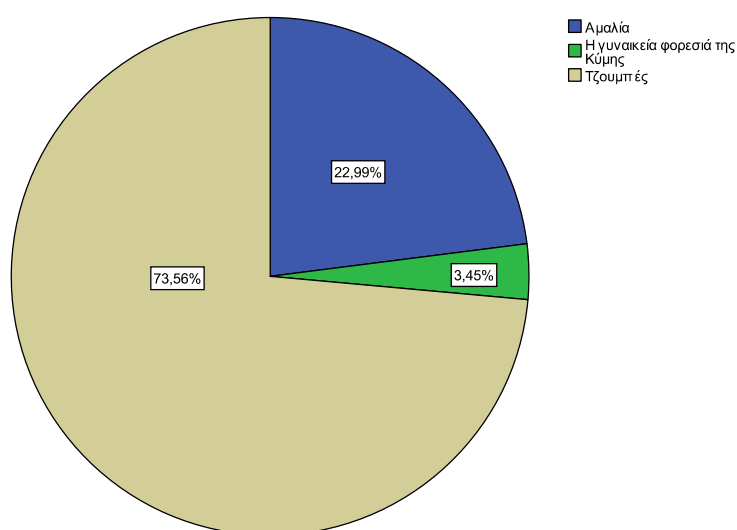
Τι σημαίνει στα τσακωνικά η λέξη: κούε

Από τα παραπάνω παρατηρούμε ότι και σε αυτή την ερώτηση ποσοστό > του 80% ήξερε τη σωστή απάντηση : «Σκύλος». Θεώρησαν ότι σωστή απάντηση ήταν: «η γάτα» τα 4 παιδιά (4,60%), 12 παιδιά: «το καναρίνι» (13,79%) ενώ δεν γνώριζε 1 παιδί (1,15%). Το αποτέλεσμα είναι ενθαρρυντικό αφού δείχνει ότι τα παιδιά αναγνωρίζουν τις απλές και καθημερινές λέξεις.

13) Ποια είναι η πιο αντιπροσωπευτική γυναικεία στολή της Κυνουρίας;

η πιο αντιπροσωπευτική γυναικεία στολή της Κυνουρίας

Παρατηρούμε ότι ενώ ένα πάρα πολύ μεγάλο (74%) ποσοστό των παιδιών γνωρίζει τη Σωστή απάντηση υπάρχει και ένα σημαντικό ποσοστό παιδιών (23%) που θεωρεί την Αμαλία σαν την πιο αντιπροσωπευτική στολή της Κυνουρίας.

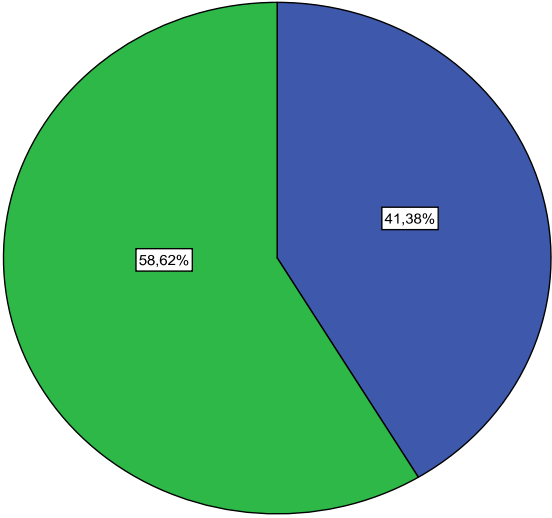
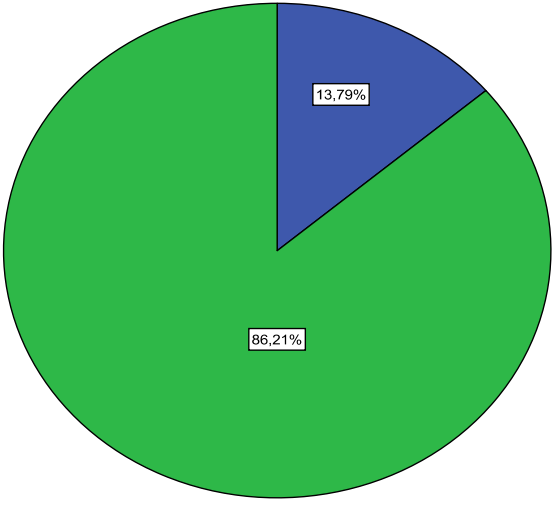
Σωστά απάντησαν 64 παιδιά (73,56%), 20 μαθητές (22,99%) απάντησαν ότι η πιο αντιπροσωπευτική στολή της Κυνουρίας ήταν η Αμαλία και 3 (3,45%) πίστευαν ότι σωστή απάντηση ήταν η γυναικεία στολή της Κύμης. Ο λόγος που τα περισσότερα παιδιά απάντησαν σωστά σε αυτή την ερώτηση είναι πως αυτή την στολή τα κορίτσια την φορούν την 25^η Μαρτίου και χορεύουν με αυτή στις γιορτές και τις εκδηλώσεις της περιοχής. Επίσης κάθε οικογένεια έχει στο σπίτι της την φορεσιά αυτή που περνάει από την μητέρα στην κόρη.

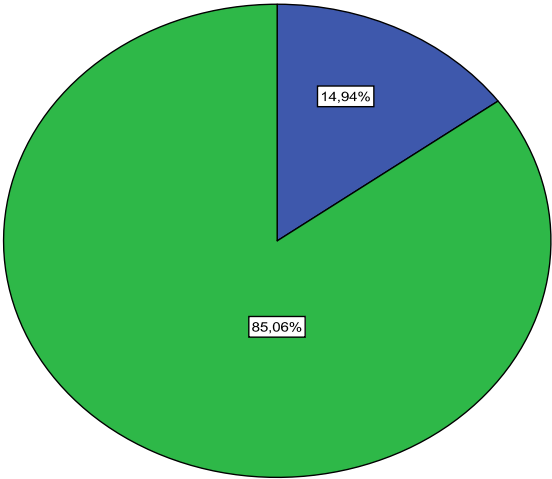
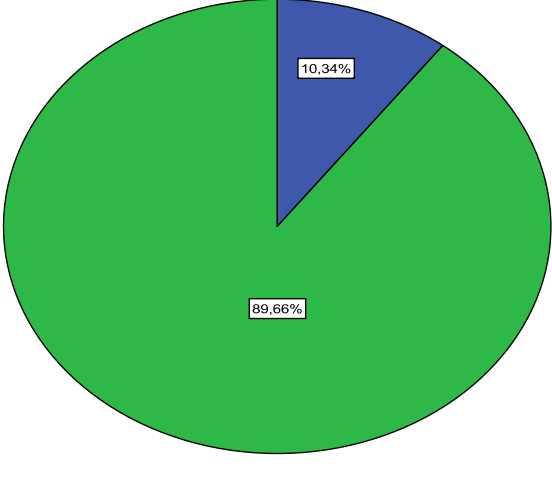
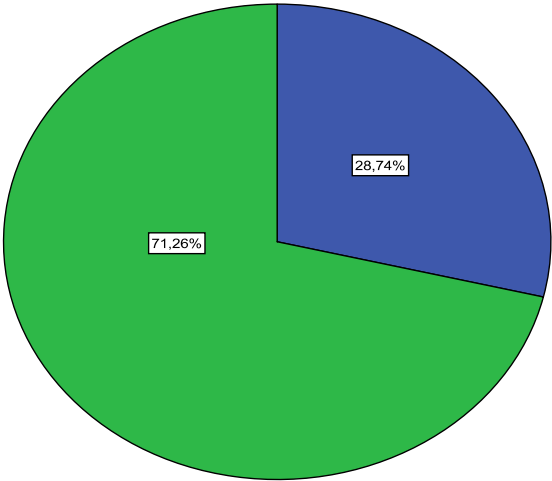
14) Ποιο είναι το πιο αντιπροσωπευτικό λαχανικό της Τσακωνιάς;

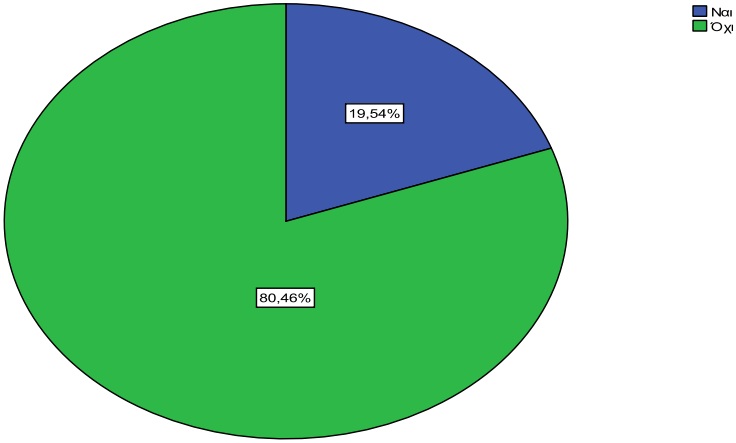
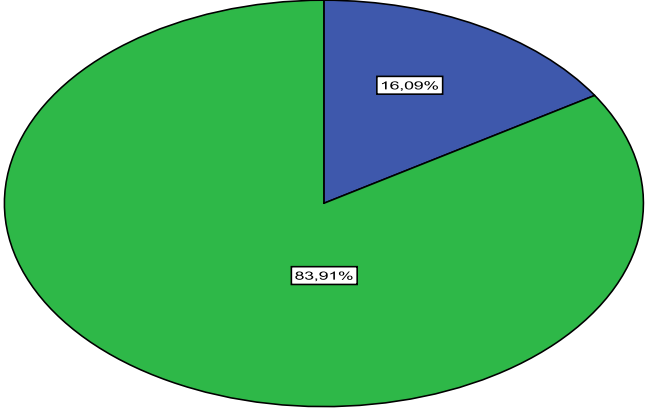
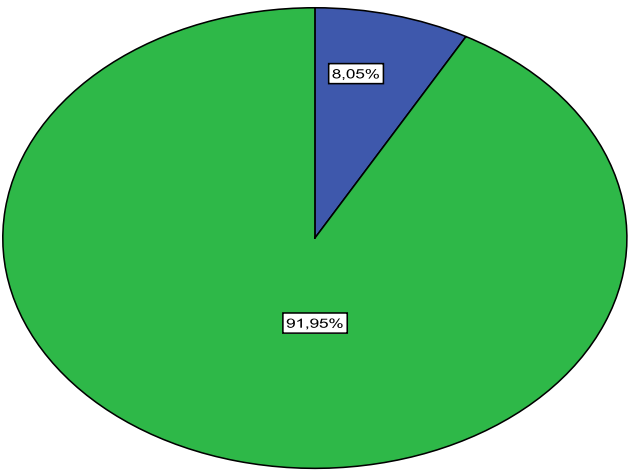

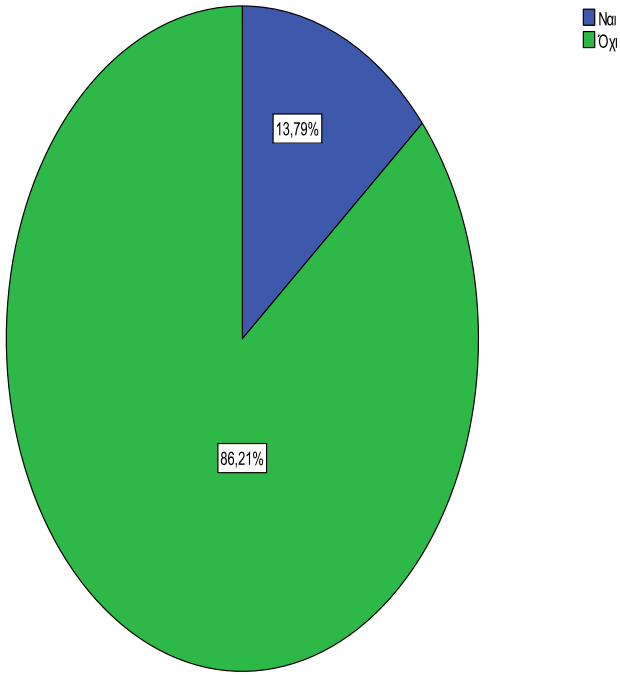
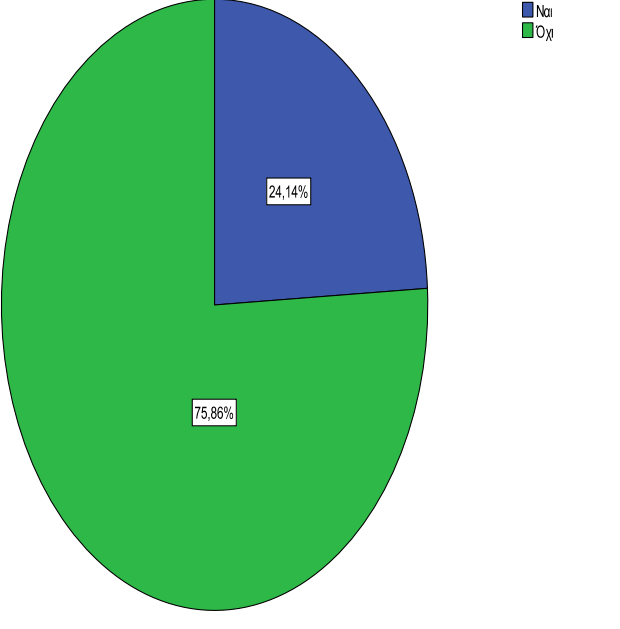
Από τα ανωτέρω παρατηρούμε ότι το 92% των παιδιών γνωρίζει τη Σωστή απάντηση (Μελιτζάνα). Συγκεκριμένα 80 παιδιά έδωσαν την σωστή απάντηση, 5 μαθητές (5,75%) πίστεψαν ότι σωστή απάντηση ήταν η ντομάτα και 2 μαθητές (2,30%) το μαρούλι. Πολλές είναι οι οικογένειες της περιοχής που στο καθημερινό τους γεύμα απολαμβάνουν φαγητά με κύριο υλικό την τσακωνική μελιτζάνα. Επίσης πολλές οικογένειες ζουν καλλιεργώντας το συγκεκριμένο λαχανικό. Η γιορτή της μελιτζάνας, που γίνεται κάθε καλοκαίρι είναι ένας ακόμη λόγος που κάνει γνωστό το λαχανικό.

15) Από τους παρακάτω πνευματικούς ανθρώπους της Κυνουρίας ποιους γνωρίζετε; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

Κώστας Ουράνης ■ Ναι ■ Όχι	Οι 36 μαθητές (41,38%) γνώριζαν ότι ο Κώστας Ουράνης ήταν ένας από τους πνευματικούς ανθρώπους της περιοχής ενώ οι 51 όχι (58,62%).
Ελισσάβετ Ψαρά ■ Ναι ■ Όχι	Για την Ελισσάβετ Ψαρά μόνο οι 12 (13,79%) απάντησαν ότι την αναγνωρίζουν ως πνευματικό άνθρωπο της περιοχής και οι 75 (86,21%) όχι.

Βρασίδα Ν. Τσούχλος ■ Ναι ■ Όχι 14,94% 85,06%	Τον Βρασίδα Ν. Τσούγλο τον αναγνώριζαν ως πνευματικό άνθρωπο της περιοχής 13 μαθητές (14,94%) ενώ 74 όχι (85,06%).
Θανάσης Κωστάκης ■ Ναι ■ Όχι 10,34% 89,66%	Για τον Θανάση Κωστάκη απάντησαν 9 παιδιά θετικά (10,34%) και 78 αρνητικά (89,66%).
Θανάσης Βαλπινός ■ Ναι ■ Όχι 28,74% 71,26%	Τον Θανάση Βαλτινό τον γνώριζαν 25 παιδιά (28,74%) ενώ δεν τον γνώριζαν 62 παιδιά (71,26%).

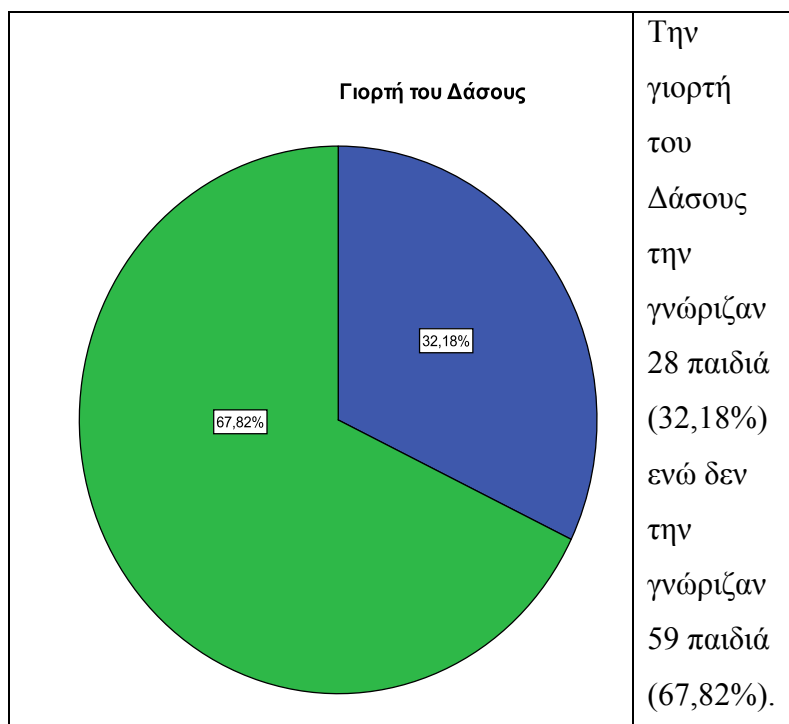
Γιώργος Σαράνταρης ■ Ναι ■ Όχι 19,54% 80,46%	Θετικά για τον Γεώργιο Σαραντάρη απάντησαν 17 παιδιά (19,54%) ενώ 70 παιδιά δεν τον αναγνώριζαν (80,46%).
Γεώργιος Στρατήγης ■ Ναι ■ Όχι 16,09% 83,91%	Τον Γεώργιο Στρατήγη τον αναγνώρισαν 14 παιδιά (16,09%) και 73 παιδιά όχι (83,91%).
Λάμπρος Αστέρης ■ Ναι ■ Όχι 8,05% 91,95%	Τον Λάμπρο Αστέρη τον αναγνώρισαν 7 παιδιά (91,95%) και 80 όχι (91,95%).

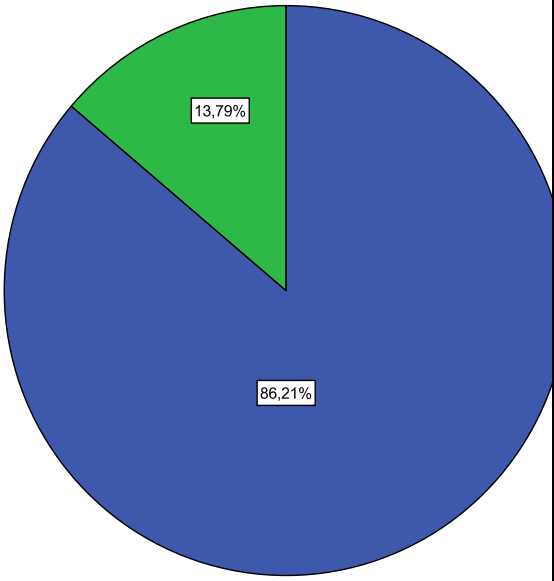
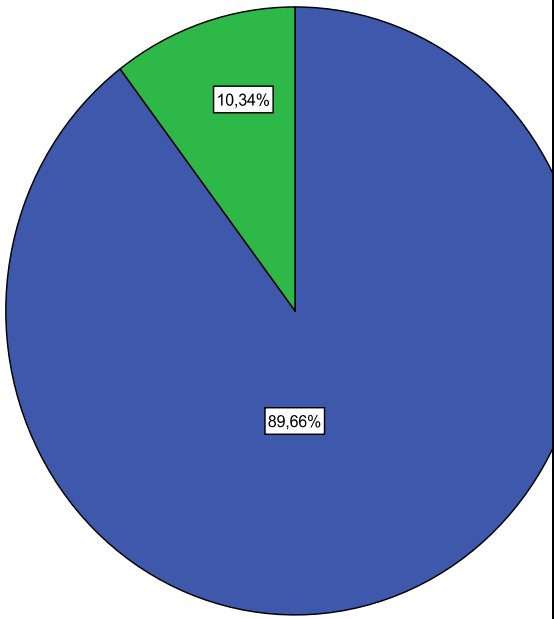
Κουβαράς Ιωάννης ■ Ναι ■ Όχι	Τον Κουβαρά Ιωάννη τον αναγνωρίζουν ως πνευματικό άνθρωπο της περιοχής 12 μαθητές (13,79%) και δεν τον αναγνωρίζουν 75 μαθητές (86,21%).
Εμμανουήλ Τροχάνης ■ Ναι ■ Όχι	Τον Εμμανουήλ Τροχάνη τον αναγνωρίζουν 21 παιδιά (75,86%) και 66 παιδιά (24,14%) δεν τον αναγνωρίζουν.

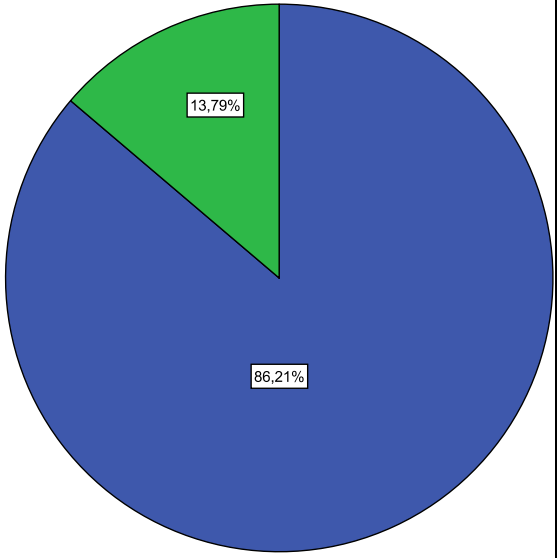
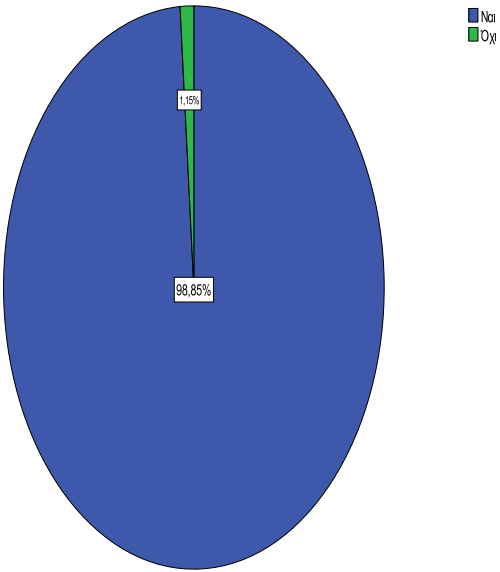
Συμπερασματικά ο Κώστας Ουράνης έχει μία μέτρια αναγνωρισιμότητα (41%) ενώ η αναγνωρισιμότητα των υπολοίπων είναι σποραδική. Στην αναγνωρισιμότητα αυτή συμβάλλει και το γεγονός ότι πολλά από τα έργα του Ουράνη έχουν δημοσιευθεί σε πολλά σχολικά βιβλία. Ακολουθεί ο Θανάσης Βαλτινός στον οποίο απάντησαν θετικά 25 παιδιά, τον Εμμανουήλ

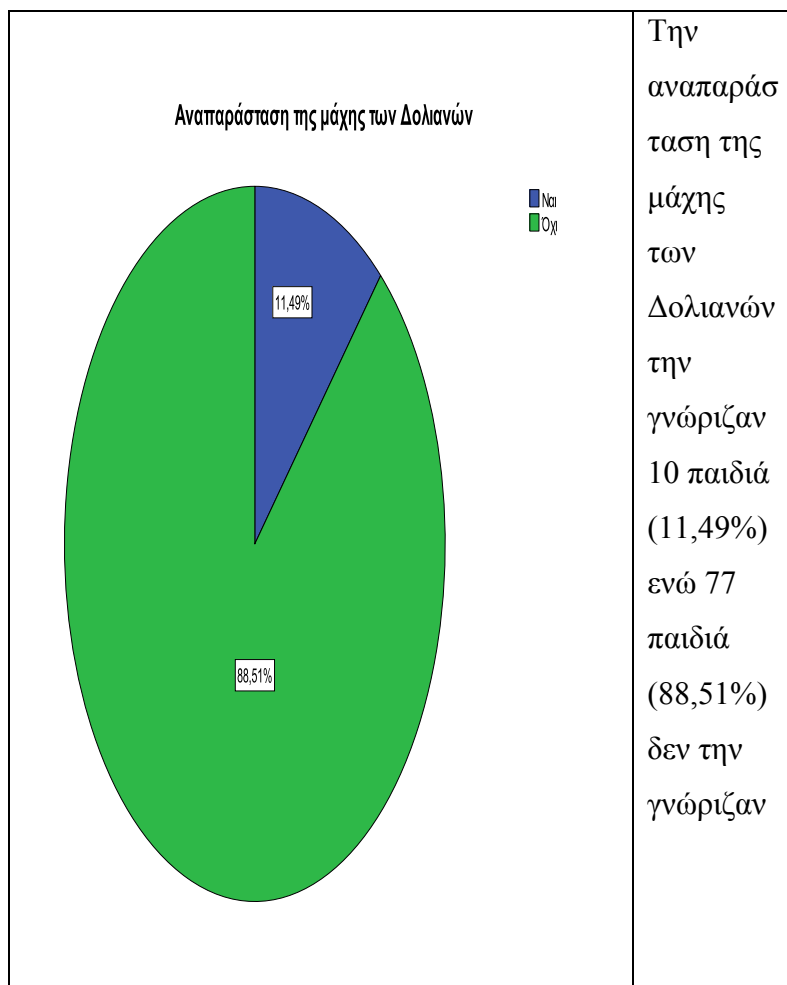
Τροχάνη 21 παιδιά, τον Γεώργιο Σαραντάρη 17 παιδιά, τον Γεώργιο Στρατήγη 14 παιδιά, τον Βρασίδα Ν. Τσούγλο 13 παιδιά, τον Κουβαρά Ιωάννη και την Ελισάβετ Ψαρρά 12 μαθητές, τον μεγάλο λαογράφο και τσακωνολόγο Θανάση Κωστάκη μόνο 9 μαθητές και τον Λάμπρο Αστέρη μόνο 7 μαθητές.

16) Ποια από τα παρακάτω έθιμα που συμβαίνουν στην Κυνουρία γνωρίζετε; (σημειώστε με Χ περισσότερες από μια απαντήσεις).

Γιορτή του Κάστανου <table border="1"> <thead> <tr> <th>Κατηγορία</th> <th>Ποσοστό</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Γνωρίζαν</td> <td>86,21%</td> </tr> <tr> <td>Όχι</td> <td>13,79%</td> </tr> </tbody> </table>	Κατηγορία	Ποσοστό	Γνωρίζαν	86,21%	Όχι	13,79%	Την γιορτή του Κάστανου την γνώριζαν 75 παιδιά (86,21%) ενώ 12 παιδιά όχι (13,79%).
Κατηγορία	Ποσοστό						
Γνωρίζαν	86,21%						
Όχι	13,79%						
Πάσχα στο Λεωνίδιο <table border="1"> <thead> <tr> <th>Κατηγορία</th> <th>Ποσοστό</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Γνωρίζαν</td> <td>89,66%</td> </tr> <tr> <td>Δεν το γνώριζαν</td> <td>10,34%</td> </tr> </tbody> </table>	Κατηγορία	Ποσοστό	Γνωρίζαν	89,66%	Δεν το γνώριζαν	10,34%	78 μαθητές (89,66%) γνώριζαν για το Πάσχα στο Λεωνίδιο και 9 μαθητές (10,34%) δεν το γνώριζαν.
Κατηγορία	Ποσοστό						
Γνωρίζαν	89,66%						
Δεν το γνώριζαν	10,34%						

Πάσχα στον Τυρό <table border="1"> <thead> <tr> <th>Απάντηση</th> <th>Ποσοστό</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ναι</td> <td>86,21%</td> </tr> <tr> <td>Όχι</td> <td>13,79%</td> </tr> </tbody> </table>	Απάντηση	Ποσοστό	Ναι	86,21%	Όχι	13,79%	Το Πάσχα στον Τυρό το γνώριζαν 75 μαθητές (86,21%) και 12 μαθητές δεν το γνώριζαν (13,79%).
Απάντηση	Ποσοστό						
Ναι	86,21%						
Όχι	13,79%						
Γιορτή της Μελιτζάνας <table border="1"> <thead> <tr> <th>Απάντηση</th> <th>Ποσοστό</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Ναι</td> <td>98,85%</td> </tr> <tr> <td>Όχι</td> <td>1,15%</td> </tr> </tbody> </table>	Απάντηση	Ποσοστό	Ναι	98,85%	Όχι	1,15%	Την γιορτή της Μελιτζάνας την γνωρίζουν 86 παιδιά (98,85%) ενώ 1 παιδί (1,15%) απάντησε αρνητικά.
Απάντηση	Ποσοστό						
Ναι	98,85%						
Όχι	1,15%						

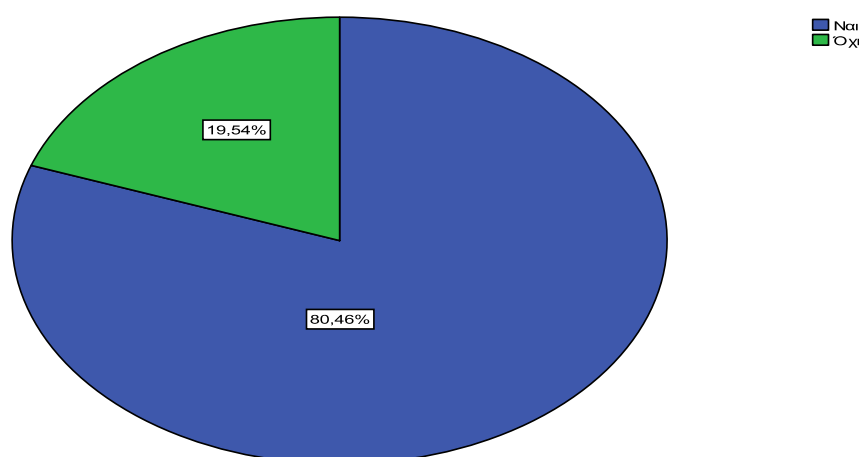

Συμπεραίνουμε ότι εκτός της Αναπαράστασης της μάχης των Δολιανών τα υπόλοιπα έθιμα είναι ευρύτατα γνωστά στα παιδιά. Το αποτέλεσμα αυτό δεν είναι τυχαίο αφού το έθιμο αυτό έχει σταματήσει να πραγματοποιείται για οικονομικούς λόγους εδώ και έξι χρόνια. Προφανώς τα παιδιά γνώριζαν την ύπαρξη αυτού του εθίμου από αφηγήσεις. Η γιορτή της Μελιτζάνας έρχεται πρώτη αφού την γνώριζαν 86 μαθητές. Είναι μια εκδήλωση που γίνεται κάθε καλοκαίρι στο Λεωνίδιο με συμμετοχή μικρών και μεγάλων. Επίσης προβάλλεται πολύ από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης αλλά και τα έντυπα με αποτέλεσμα να έχει μεγάλη απήχηση. Ακολουθεί το Πάσχα στο Λεωνίδιο αφού 78 παιδιά το αναγνώρισαν αφού την περίοδο της Λαμπρής όλο το Λεωνίδιο συμμετέχει και προετοιμάζεται για την τήρηση των εθίμων που κρατούν πολλά χρόνια και κάτοικοι από τις γύρω περιοχές και από όλη την Ελλάδα πηγαίνουν για να περάσουν το Πάσχα τους εκεί. Είναι ακόμη ένα έθιμο που προβάλλεται πολύ από τις τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και τον τύπο γενικότερα έντυπο και ηλεκτρονικό. Η γιορτή του Κάστανου και το Πάσχα στον Τυρό αναγνωρίζεται από 75 παιδιά. Η γιορτή του Κάστανου γίνεται κάθε χρόνο κατά τους φθινοπωρινούς μήνες, έχει μεγάλη συμμετοχή κοινού ενώ οι σύλλογοι της περιοχής και οι νοικοκυρές με τις συνταγές τους δίνουν τον καλύτερό τους εαυτό για να παρουσιαστεί μια σωστή εκδήλωση. Σημαντικό ρόλο παίζει και το ότι η Καστάνιτσα είναι ένας παραδοσιακός

οικισμός και έτσι εναρμονίζεται το τοπίο με την ατμόσφαιρα της γιορτής. Το Πάσχα στον Τυρό είναι επίσης πολύ γνωστό και αυτό γιατί τα έθιμα που συμβαίνουν σε αυτό το χωρίο συνδυάζονται με την θάλασσα προσφέροντας ένα μοναδικό θέαμα και στους κατοίκους αλλά και στους τουρίστες. Επίσης προβάλλεται πάρα πολύ από τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και από έντυπα. Την γιορτή του Δάσους την γνώριζαν μόνο 28 παιδιά και ακολουθεί η αναπαράσταση της μάχης των Δολιανών που την γνώριζαν μόνο 10 παιδιά.

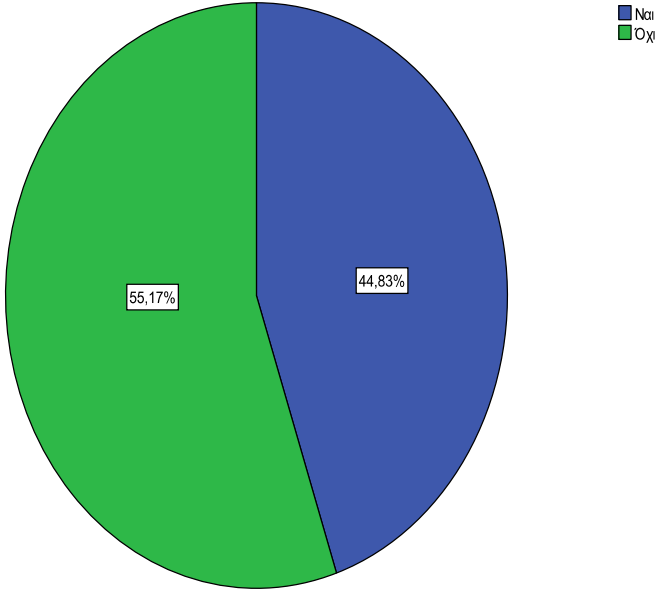
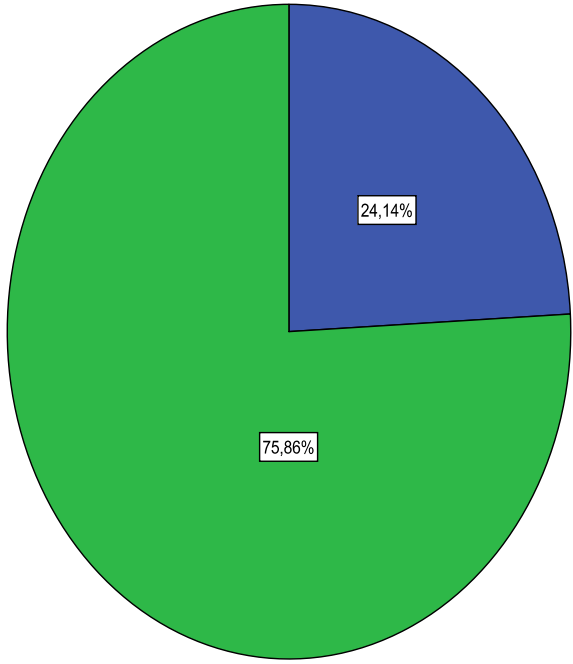
17) Γνωρίζατε κάποια έθιμα που συνέβαιναν παλιότερα σε έναν τσακωνικό γάμο;

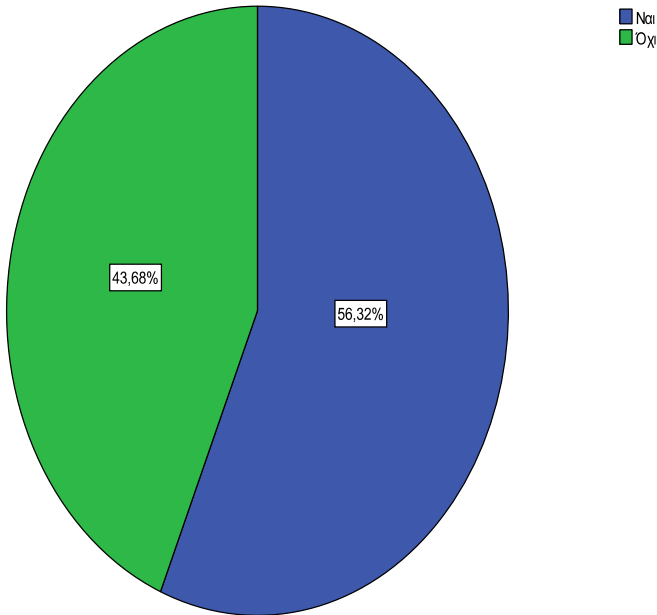
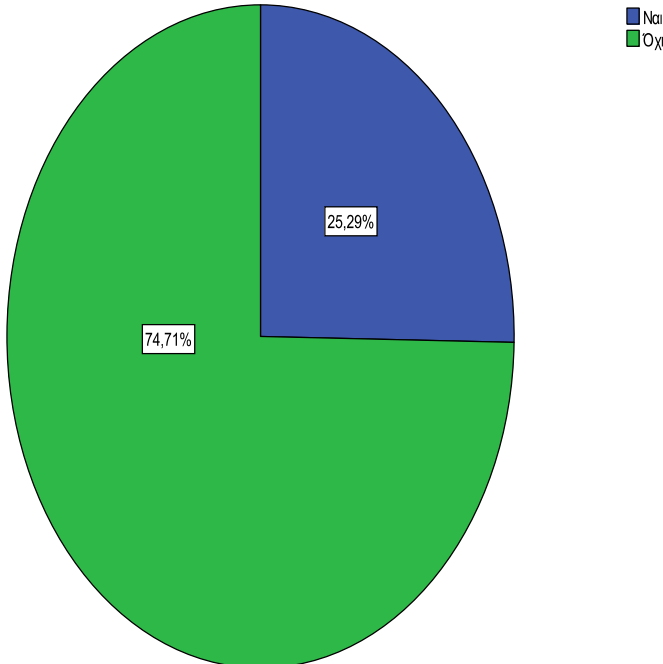
Γνωρίζατε κάποια έθιμα που συνέβαιναν παλιότερα σε έναν τσακωνικό γάμο

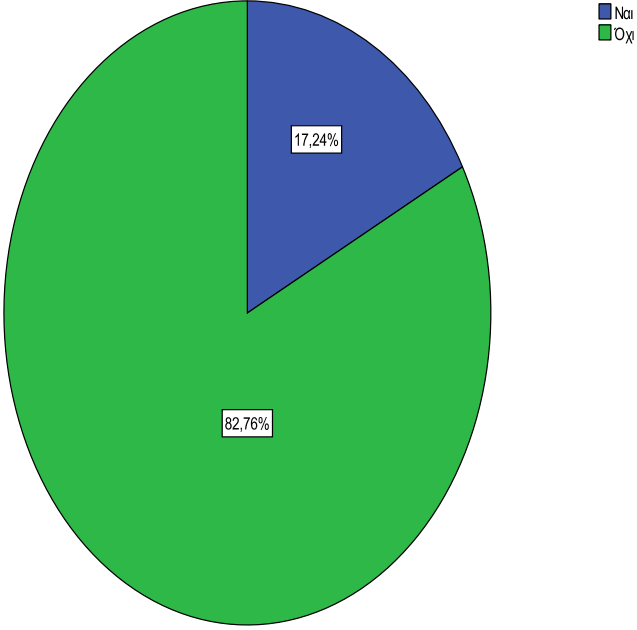
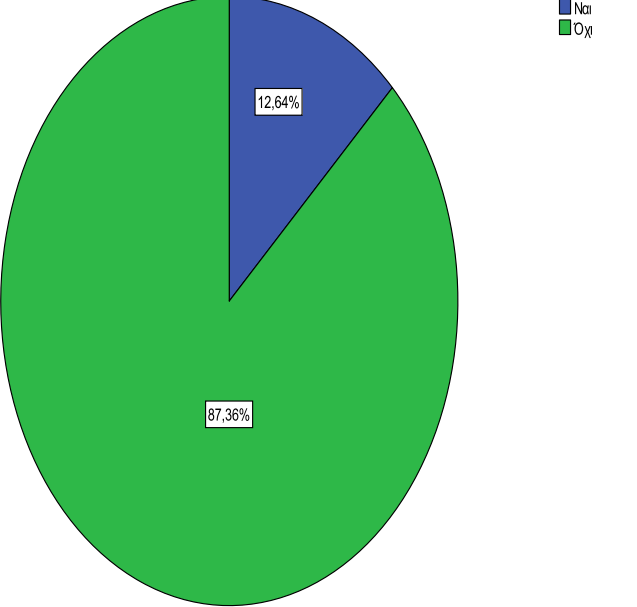

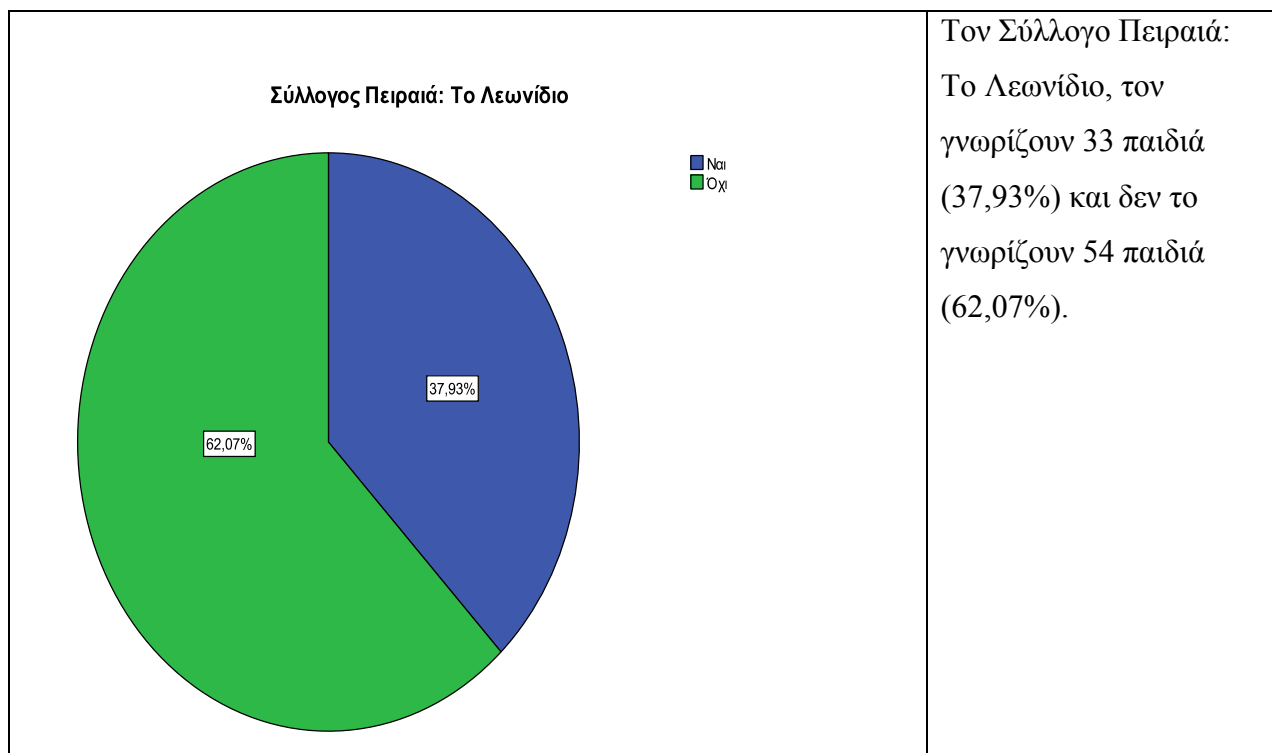
Όπως παρατηρούμε ένα πολύ σημαντικό ποσοστό των παιδιών δήλωσε ότι γνωρίζει κάποιο τέτοιο έθιμο. Τα 70 παιδιά (80,46%) γνώριζαν έθιμα ενώ 17 (19.56%) απάντησαν πως δεν γνώριζαν. Επίσης καταλαβαίνουμε πως η παλιότερες γενιές που έχουν βιώσει ένα τέτοιο έθιμο μεταφέρουν και κάνουν γνωστή αυτή την εμπειρία τους και αυτό το έθιμο στις πιο νέες γενιές.

18) Ποιους από τους παρακάτω συλλόγους της Κυνουρίας γνωρίζετε; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

Σύλλογος της Ενώσεως των Καστανισιωτών ■ Ναι ■ Όχι	48 μαθητές (44,83%) είπαν πως γνωρίζουν τον συγκεκριμένο σύλλογο ενώ 48 μαθητές (55,17%) δεν τον αναγνώριζαν.
Σύλλογος: Ο Άγιος Παντελεήμονας ■ Ναι ■ Όχι	21 παιδιά (24,14%) γνώριζαν τον σύλλογο: «Ο Άγιος Παντελεήμονας» ενώ 66 παιδιά δεν τον γνώριζαν (75,86%).

Σύλλογος της Καστάνισας <table><tr><th>Απάντηση</th><th>Ποσοστό</th><th>Αριθμός Μαθητών</th></tr><tr><td>Ναι</td><td>56,32%</td><td>49</td></tr><tr><td>Όχι</td><td>43,68%</td><td>38</td></tr></table>	Απάντηση	Ποσοστό	Αριθμός Μαθητών	Ναι	56,32%	49	Όχι	43,68%	38	Τον Σύλλογο Καστάνιτσας τον γνωρίζουν 49 μαθητές (56,32%) ενώ οι 38 (43,668%) όχι.
Απάντηση	Ποσοστό	Αριθμός Μαθητών								
Ναι	56,32%	49								
Όχι	43,68%	38								
Αδελφότητα των Κυνουριέων <table><tr><th>Απάντηση</th><th>Ποσοστό</th><th>Αριθμός Παιδιά</th></tr><tr><td>Ναι</td><td>25,29%</td><td>22</td></tr><tr><td>Όχι</td><td>74,71%</td><td>65</td></tr></table>	Απάντηση	Ποσοστό	Αριθμός Παιδιά	Ναι	25,29%	22	Όχι	74,71%	65	Την Αδελφότητα των Κυνουριέων την γνωρίζουν 22 παιδιά (25,29%) ενώ οι 65 (74,71%) δεν την γνωρίζουν.
Απάντηση	Ποσοστό	Αριθμός Παιδιά								
Ναι	25,29%	22								
Όχι	74,71%	65								

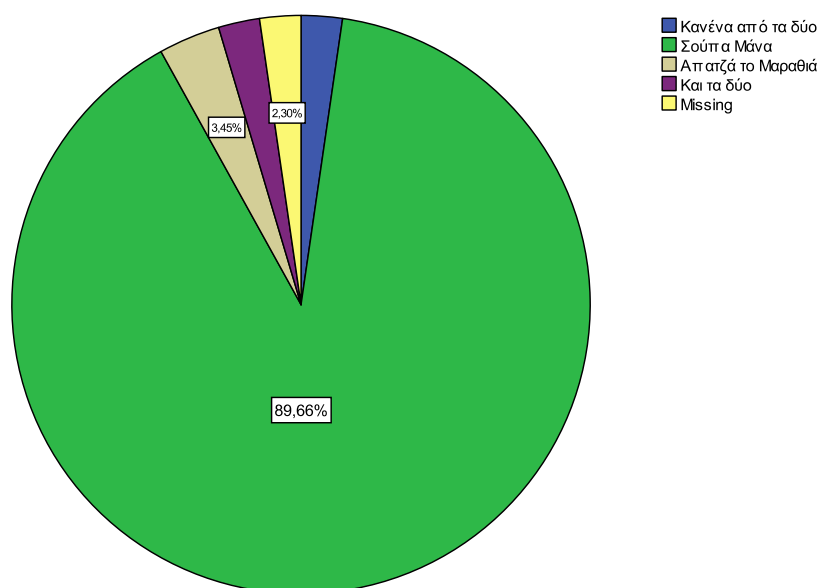
Σύλλογος Αγιοπετριτών Αθηνών και Αμερικής ■ Ναι ■ Όχι 17,24% 82,76%	15 μαθητές (17,24%) γνωρίζουν τον Σύλλογο Αγιοπετριτών Αθηνών και Αμερικής ενώ 65 μαθητές όχι (82,76%).
Κεντρικός πατριωτικός σύλλογος Δολιανιτών-Κυνουρίας στην Αθήνα ■ Ναι ■ Όχι 12,64% 87,36%	Αυτό τον σύλλογο τον γνωρίζουν 11 παιδιά (12,64%) και δεν τον γνωρίζουν 76 παιδιά (87,36%).

Παρατηρούμε ότι οι Σύλλογοι: « Σύλλογος της Ενώσεως των Καστανισσιωτών», « Σύλλογος της Καστάνιτσας» και «Σύλλογος Πειραιά: Το Λεωνίδιο» είναι αρκετά αναγνωρίσιμοι από τα παιδιά. Τον «Σύλλογο της Καστάνιτσας», τον γνώριζαν 49 παιδιά, δεύτερος έρχεται ο «Σύλλογος της Καστάνιτσας» με 48 παιδιά, τρίτος ο «Σύλλογος Πειραιά: Το Λεωνίδιο» αφού τον αναγνωρίζουν 33 παιδιά. Ακολουθεί η «Αδελφότητα των Κυνουριέων» με 22 παιδιά και 21 παιδιά γνωρίζουν τον «Σύλλογο Άγιος Παντελεήμων». Τελευταίοι έρχονται ο «Σύλλογος Αγιοπετριτών Αθηνών και Αμερικής» και ο «Κεντρικός Πατριωτικός Σύλλογος Δολιανιτών- Κυνουρίας στην Αθήνα» που αναγνωρίζεται από 11 παιδιά.

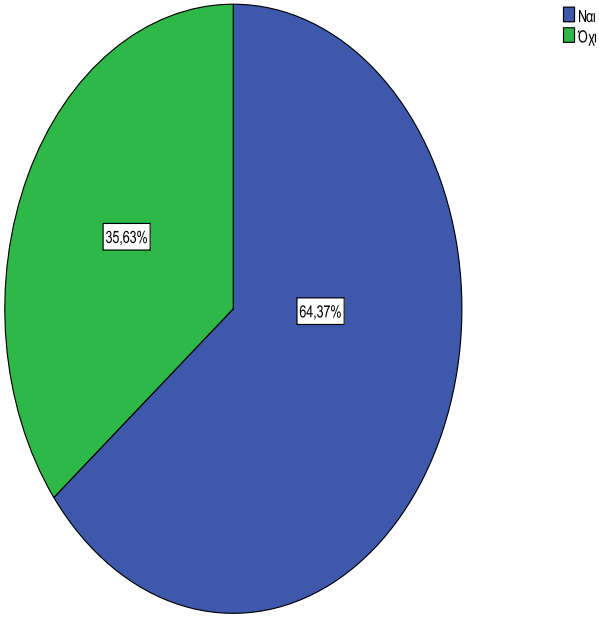
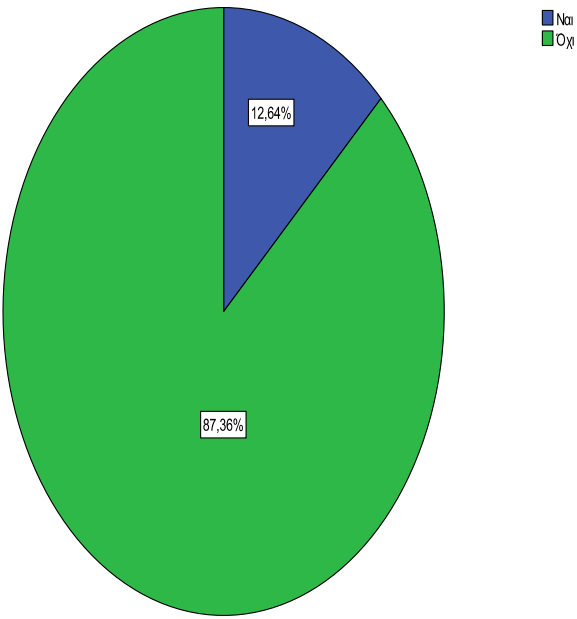
19) Ποιο πιστεύετε ότι είναι το πιο γνωστό τσακωνικό τραγούδι από τα παρακάτω:

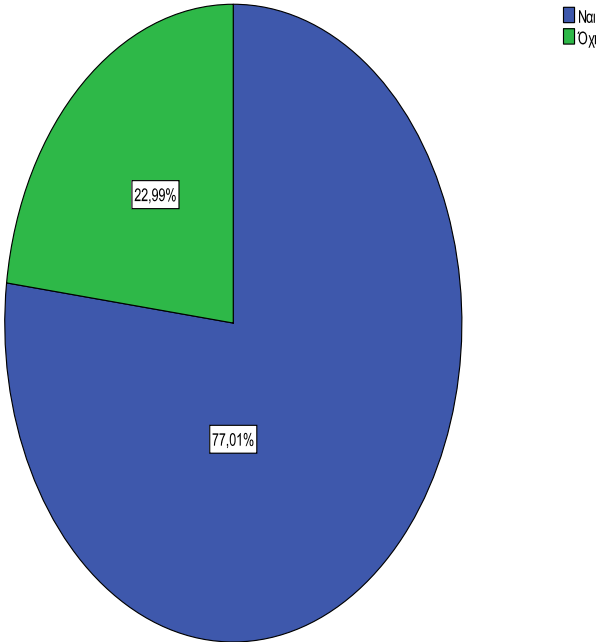
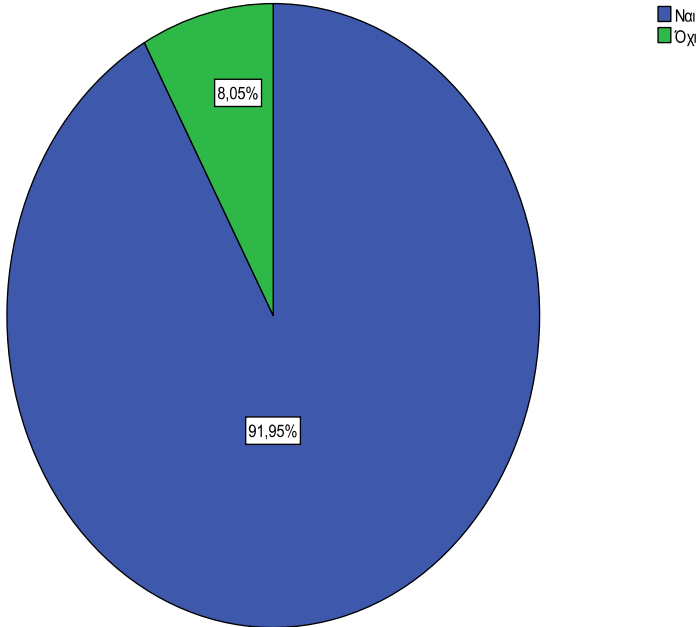
Ποιο πιστεύετε ότι είναι το πιο γνωστό τσακωνικό τραγούδι

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι η συντριπτική πλειονότητα των παιδιών γνώριζε τη Σωστή απάντηση (Σούπα Μάνα). Συγκεκριμένα 78 μαθητές (89,66%) γνώριζαν την σωστή απάντηση. 3 μαθητές (3,45%) πίστεψαν ότι σωστή απάντηση ήταν το τραγούδι: «Απατζά το Μαραθιά», 2 μαθητές (2,30%) απάντησαν κανένα από τα δύο ενώ και τα δύο 2 μαθητές (2,30%). Αυτό το αποτέλεσμα είναι πολύ σημαντικό αφού βλέπουμε πως τα παιδιά αναγνωρίζουν το πιο αντιπροσωπευτικό τραγούδι του τόπου τους. Δεν είναι τυχαίο πως το τραγούδι αυτό ακούγεται σε όλες τις τοπικές εκδηλώσεις και γιορτές της περιοχής, καθώς είναι αυτό που συνοδεύει τον τσακωνικό χορό.

20) Τι πιστεύετε ότι λείπει από την Κυνουριά; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

Περισσότερα Μουσεία ■ Ναι ■ Όχι	56 μαθητές (64,3%) πιστεύουν ότι λείπουν από την Κυνουρία πιο πολλά μουσεία ενώ 31 μαθητές (35,63%) δεν τα θεωρούν απαραίτητα.
Περισσότεροι Σύλλογοι ■ Ναι ■ Όχι	11 παιδιά (12,64%) πιστεύουν ότι χρειάζονται περισσότεροι σύλλογοι στην Κυνουρία ενώ 76 (87,36%) δεν τους θεωρούν απαραίτητους.

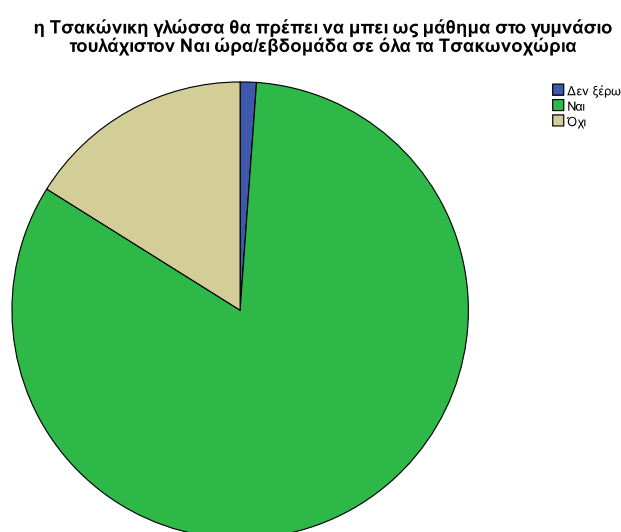
Περισσότεροι Αρχαιολογικοί Χώροι ■ Ναι ■ Όχι	67 παιδιά (77,01%) θεωρούν απαραίτητη την ύπαρξη περισσότερων αρχαιολογικών χώρων ενώ 20 παιδιά (22,99%) όχι.
Πιο συχνή χρήση της Τσακωνικής γλώσσας ■ Ναι ■ Όχι	80 παιδιά (91,96%) θεωρούν σωστό το να χρησιμοποιείται η Τσακωνική γλώσσα πιο συχνά σε αντίθεση με 7 παιδιά (8,05%) που δεν το θεωρούν απαραίτητη.

Από αυτούς παρατηρούμε ότι αυτό που σχεδόν όλα τα παιδιά θεωρούν ότι λείπει είναι: η πιο συχνή χρήση της Τσακωνικής γλώσσας (σε ποσοστό 92%) όπως επίσης ότι χρειάζονται περισσότερα Μουσεία και η ανάδειξη περισσότερων Αρχαιολογικών χώρων. Επίσης ένα

σημαντικό ποσοστό (περίπου 25%) δηλαδή 21 παιδιά είχε να προτείνει και κάτι άλλο (όπως Βιβλιοθήκες, Αθλητικούς χώρους κλπ).

Συμπεραίνουμε ότι τα παιδιά εντοπίζουν σωστά ότι αυτό που τους λείπει είναι το να μάθουν να χρησιμοποιούν την τσακωνική γλώσσα σε συνδυασμό με την έλλειψη μουσείων και αρχαιολογικών χώρων αφού έτσι δεν προβάλλεται σωστά και επαρκώς η ιστορία του τόπου τους. Άλλα παιδιά επισημαίνουν πως θα πρέπει να υπάρχει περισσότερη ενημέρωση για την υλική και άυλη πολιτισμική κληρονομιά τόσο σε τοπικό όσο και σε πανελλαδικό επίπεδο.

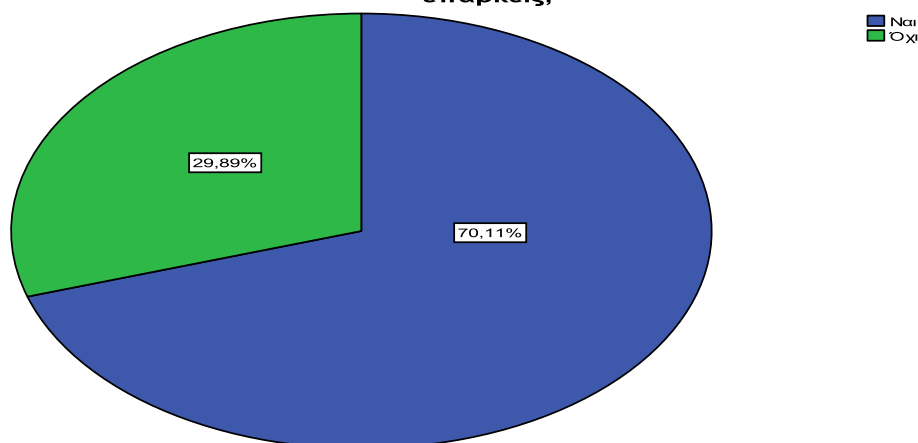
21) Πιστεύετε ότι η Τσακωνική γλώσσα θα πρέπει να μπει ως μάθημα στο γυμνάσιο τουλάχιστον 1 ώρα/εβδομάδα σε όλα τα Τσακωνοχώρια;

Παρατηρούμε λοιπόν ότι το 83% περίπου των παιδιών (72 παιδιά) θεωρούν ότι πρέπει να μπει σαν μάθημα η διδασκαλία της Τσακωνικής γλώσσας. Τα 14 παιδιά (16,1%) δεν το θεωρούν απαραίτητο και 1 μαθητής δεν ξέρει (1,1%). Τα παιδιά έχουν την διάθεση να μάθουν την τσακωνική γλώσσα αλλά παρόλα αυτά δεν έχει ενσωματωθεί ως μάθημα στα σχολεία της Τσακωνιάς.

22) Πιστεύετε πως οι προσπάθειες με σκοπό την προστασία και ανάδειξη της υλικής (μνημεία, μουσεία, παραδοσιακοί οικισμοί, κ.τ.λ.) και άυλης (γλώσσα, χορός, τραγούδια, σύλλογοι, ενδυμασία, κ.τ.λ.) πολιτισμικής κληρονομιάς στην Κυνουρία είναι επαρκείς; Αν όχι, τι άλλο θα προτείνατε;

οι προσπάθειες με σκοπό την προστασία και ανάδειξη της υλικής (μνημεία, μουσεία, παραδοσιακοί οικισμοί, κ.τ.λ.) και άυλης (γλώσσα, χορός, τραγούδια, σύλλογοι, ενδυμασία, κ.τ.λ.) πολιτισμικής κληρονομιάς στην Κυνουρία είναι επαρκείς;

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι ένα 70% των παιδιών (61 μαθητές) είναι ικανοποιημένοι αλλά και ένα σημαντικό ποσοστό 29,9% (26 μαθητές) θεωρεί ότι πρέπει να γίνουν και άλλες ενέργειες προς αυτή την κατεύθυνση όπως η πιο συχνή χρήση κάποιων εθίμων, η προβολή των συλλόγων και να γίνονται περισσότερες εκδηλώσεις τους καλοκαιρινούς μήνες αφού έτσι θα γνωρίσουν καλύτερα την Κυνουρία και οι τουρίστες. Κάποια άλλα παιδιά απάντησαν πως ένας τρόπος για να διατηρηθεί η τσακωνική διάλεκτος είναι η διοργάνωση θεατρικών παραστάσεων με διαλόγους γραμμένους στην τσακωνική γλώσσα, συνδυάζοντας έτσι την γνώση με την διασκέδαση. Μια ακόμη εύστοχη παρατήρηση που ειπώθηκε ήταν πως η Κυνουρία έχει πολλούς χώρους ανεκμετάλλευτους και πως θα πρέπει οι διάφοροι επιστήμονες αρχαιολόγοι, λαογράφοι, εθνολόγοι, κτλ, να τους αναδείξουν περισσότερο. Επίσης πρότειναν πως θα ήταν χρήσιμο να δημιουργηθεί ένα μουσείο αποκλειστικά αφιερωμένο στην Τσακωνική γλώσσα. Ακόμη πρότειναν να εισαχθεί ως μάθημα την ώρα της γυμναστικής η διδασκαλία τοπικών χορών και να προστατευθούν τα παλιά κτίρια στα παραδοσιακά χωριά καθώς και να αναστηλωθούν παλιοί χώροι που μπορούν να προσελκύσουν τουρισμό όπως η εκκλησία της Παναγίας της Χαλασμένης στον Πραστό. Χρήσιμο θα ήταν να υπάρχει περισσότερη ενημέρωση σε μαθητές, κατοίκους και άλλους και να γίνουν περισσότερες ανασκαφές για να βρεθούν και άλλοι ανεξερεύνητοι αρχαιολογικοί χώροι.

6.3: Ανάλυση Αποτελεσμάτων του Ερωτηματολογίου

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως τα περισσότερα παιδιά γνωρίζουν τα μνημεία τα οποία έχουν επισκεφτεί ή έχουν συμμετάσχει μέσα από διάφορες πολιτιστικές δράσεις που έχουν συμβεί στους χώρους αυτούς. Το ότι κάποια από αυτά τα έχουν επισκεφτεί περισσότερο από μια φορά τον χρόνο παίζει ρόλο η χιλιομετρική απόσταση, δηλαδή όσο πιο κοντά στον τόπο κατοικίας τους βρίσκονται, τόσο πιο εύκολη και συχνή είναι η πρόσβασή τους σε αυτά.

Στο θέμα των μουσείων τα πράγματα είναι λίγο διαφορετικά. Τα παιδιά έχουν επισκεφτεί αυτά τα οποία λειτουργούν κανονικά ενώ το λαογραφικό μουσείο Κοσμά και Δολιανών δεν το έχουν επισκεφτεί εξαιτίας του ότι είναι κλειστά. Παρόλο που υπάρχει η διάθεση για γνώση τα μουσεία δεν μπορούν να τους παρέχουν την πληροφορία που ζητούν. Τα περισσότερα μοναστήρια και παραδοσιακοί οικισμοί είναι γνωστά στα περισσότερα παιδιά κάτι που δεν δημιουργεί πρόβλημα ή σημείο αδυναμίας στους τομείς αυτούς. Παρατηρείται ότι από τους πρώτους οικισμούς που θεωρούν ως παραδοσιακούς είναι η Καστάνιτσα και ο Κοσμάς που είναι δύο ορεινοί οικισμοί.

Με το κομμάτι του άυλου πολιτισμού τα παιδιά τα πηγαίνουν καλύτερα αφού γνωρίζουν την Παναγία την Χαλασμένη στον Πραστό μια εκκλησία σπουδαίας ιστορικής σημασίας για όλη την Κυνουρία. Γνωρίζουν ποιος είναι ο χορός της περιοχής τους, η φορεσιά τους, το τραγούδι τους, το πιο αντιπροσωπευτικό λαχανικό του τόπου τους και μπορούν να κατανοήσουν στα ελληνικά κάποιες τσακόνικες λέξεις παρόλο που δεν διδάσκονται ή δεν μαθαίνουν την τσακόνικη. Το γεγονός ότι τις αναγνωρίζουν οφείλεται σε ακούσματα που έχουν από τους παππούδες τους. Ξέρουν κάποια έθιμα που συνέβαιναν παλιότερα στον Τσακόνικο γάμο και σήμερα δεν συμβαίνουν και αυτό οφείλεται πάλι σε αφηγήσεις που έχουν από μεγαλύτερους ανθρώπους.

Ένα ακόμη σημείο στο οποίο θα πρέπει να σταθούμε είναι ότι τα παιδιά δεν γνωρίζουν τους πνευματικούς ανθρώπους της περιοχής τους. Ο Κώστας Ουράνης είναι ο μόνος που αναγνωρίζεται ενώ οι υπόλοιποι είναι γνωστοί από πολύ λιγότερα παιδιά. Κείμενα του σπουδαίου αυτού ποιητή διδάσκονται από το σχολείο και ίσως εκεί οφείλεται κατά ένα μεγάλο ποσοστό η αναγνωρίσιμότητά του.

Οι σύλλογοι που αναγνωρίζουν τα παιδιά είναι ο « Σύλλογος της Ενώσεως των Καστανιτσιωτών» και ο « Σύλλογος της Καστάνιτσας », στους οποίους οφείλεται κάθε χρόνο η επιτυχημένη γιορτή της Καστάνιτσας.

Τα παιδιά κατανοούν ότι η διάλεκτος χάνεται από γενιά σε γενιά και προτείνουν να μαθαίνεται η γλώσσα στο σχολείο ως επιπλέον μάθημα και να μιλιέται περισσότερο. Προτείνουν να γίνονται περισσότερες εκδηλώσεις το καλοκαίρι και να διοργανώνονται θεατρικές παραστάσεις στην τσακόνικη διάλεκτο με σκοπό να μαθαίνεται από τα παιδιά πιο ευχάριστα και να διατηρείται κιάλας. Εύστοχη παρατήρηση ήταν πως η Κυνουρία έχει πολλούς αρχαιολογικούς χώρους ανεκμετάλλευτους και πως θα πρέπει οι λαογράφοι της περιοχής να αναδείξουν την ιστορία της. Προτείνουν τα δημιουργηθεί ένα μουσείο αφιερωμένο στην τσακόνικη γλώσσα.

Επιθυμούν να προστεθεί ως μάθημα την ώρα της γυμναστικής η διδασκαλία τοπικών χορών, να προστατευθούν τα παλιά κτίρια στα παραδοσιακά χωριά και να αναστηλωθούν παλιοί χώροι που μπορούν να προσελκύσουν τουρισμό όπως η εκκλησία της Παναγιάς της Χαλασμένης στον Πραστό. Κρίνουν απαραίτητη την ενημέρωση του υλικού και άυλου πολιτισμικού πλούτου της

Κυνουρίας σε μαθητές, κατοίκους και τουρίστες. Τα παιδιά θέλουν να γίνουν περισσότερες ανασκαφές στην Κυνουρία για να βρεθούν και άλλοι ανεξερεύνητοι αρχαιολογικοί χώροι.

Παρατηρούμε πως η νέα γενιά δεν αδιαφορεί για τον πολιτισμικό πλούτο του τόπου της. Κατανοεί τις ελλείψεις που υπάρχουν και οι ιδέες που έχουν είναι έξυπνες και αρκετά υλοποιήσιμες. Η διάθεση υπάρχει δεν μένει παρά η πολιτεία να υποστηρίξει αυτές τις προτάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Σγολιασμός συνεντεύξεων

7.1: Συνέντευξη με Πετρόπουλο Ευάγγελο

Συνέντευξη από τον κ. Πετρόπουλο Ευάγγελο, ιδιοκτήτη του Παραδοσιακού Ελαιολιτριβείου - Μουσείου Ελιάς στο Κορακοβούνι Κυνουρίας, ετών 77, συνταξιούχος.

Πως ονομάζεστε;

Ευάγγελος Αναστασίου Πετρόπουλος.

Το επάγγελμα σας;

Συνταξιούχος.

Πόσο ετών είστε;

Εβδομήντα επτά.

Το ελαιολιτριβείο αυτό χτίστηκε το 1884 από τον παππού μου τον Πέτρο Πέτρου Πετρόπουλο. Εκτίθηκε ξεκάθαρα για λιολιτριβείο μόνο σε αντίθεση με τ' άλλα πέντε λιολιτριβεία στο Κορακοβούνι τότε τα οποία είχαν χτιστεί στο ισόγειο των σπιτιών που στον πρώτο όροφο καθόντουσαν οι οικογένειες. Δηλαδή ετούτο το λιολιτριβείο είναι μόνο λιολιτριβείο δεν είναι και σπίτι τ' άλλα πέντε είναι σπίτια πάνω και λιολιτριβείο στο ισόγειο. Το λιολιτριβείο αυτό είχε ως κινητήριο δύναμη αυτό που καλώ εγώ *βιοκίνηση* δηλαδή κίνηση από ζωντανούς οργανισμούς όχι από μηχανές και ο πρώτος ζωντανός οργανισμός ήταν το άλογο, το οποίο εγύριζε την πέτρα, την μυλόπετρα, η οποία διατριβούσε δηλαδή πολτοποιούσε τον ελαιόκαρπο. Εν συνεχεία, δούλευαν οι εργάτες εδώ που ήταν ζωντανά πλάσματα και μετέφεραν στο σημείο που έπρεπε να μπει στα *τσόλια* όπου πάλι ένας άλλος άνδρας τα γέμιζε και τα έβαζε στο πιεστήριο κουνιόταν πάλι με την μυϊκή δύναμη των ανδρών. Ένας ή δύο αλλά πολλές φορές και τρεις και τέσσερις όταν η μανιβέλα και η πλάκα που πίεζε τα τσόλια γινόντουσαν πολύ σφιχτές γιατί είχαν φτάσει πλέον στο τέλος και εκεί έπρεπε να μπουν δύο ή τρεις άνθρωποι, οι δύο να τραβούνε από την μια πλευρά την μανιβέλα και οι άλλοι δύο να σπρώχνουνε προς αυτή την κατεύθυνση ούτως ώστε να τα σφίξουνε πάρα πολύ για να βγει και η τελευταία σταγόνα λάδι από τα τσόλια.

Το λάδι...ε...συγγνώμη...πριν από αυτό τα ξεσφίγγανε, τα ξεπιέζανε και εν συνεχεία ρίχνανε ζεστό νερό, καυτό στο καθένα πάλι έτσι ώστε και τα τελευταία υπολείμματα του λαδιού που είχανε απομείνει στον πυρήνα όπως το λέγανε δηλαδή στο *λιοκόκι* που το λέμε πιο κοινά, να φύγουνε, δηλαδή να εκχυλιστούν από το λιοκόκι και να πέσουνε και αυτά στο *λίμπι* και έτσι τελικά το λάδι και τ' άλλα υγρά της ελιάς καθώς και το νερότο ζεστό που είχε ξεπλύνει το τελευταίο ίχνος λαδιού από τα χέρια έπεφταν όλα μαζί στο λίμπι. Εκεί στο λίμπι δεν είχανε τα

μοντέρνα μέσα που έχουμε της *φυγοκεντρίσεως* που τα βάζουμε σήμερα στα φυγοκεντρικά μηχανήματα βάζαμε το λάδι και τα ζουμιά της ελιάς και ξεχωρίζει το λάδι από το νερό και από την πυρήνα, από την λάσπη. Τότε βασιζόντουσαν μόνο στην φυσική ιδιότητα του λαδιού να ανεβαίνει στην επιφάνεια του νερού ενώ βέβαια το νερό καθότανε κάτω γιατί το λάδι είναι ελαφρότερο από το νερό. Εδώ θέλω να κάνω μια παρένθεση ότι τα δημοτικά σχολεία που μου έρχονται εδώ πέρα και τα ρωτάω τα παιδάκια: «που πάει το λάδι; πάει πάνω και το νερό κάτω; ή το νερό απάνω και το λάδι κάτω;» το λέω αυτό για τους δασκάλους αλλά και για την εμπειρία που χάνεται σιγά-σιγά, τα μισά παιδάκια μου λένε ότι το λάδι πάει κάτω και το νερό απάνω και τ' άλλα μισά μου λένε ότι το λάδι πάει πάνω και το νερό κάτω και όταν τα ρωτάω: «δεν έχετε ένα καντήλι στο σπίτι σας να δείτε που είναι;» μερικά παιδιά έχουνε και το έχουνε δει, ε...μ' αυτό θέλω να πω ότι σιγά-σιγά αυτές οι πληροφορίες από την φύση είναι που είναι χρήσιμες πληροφορίες σιγά-σιγά χάνονται διότι μπαίνουμε στην βιομηχανοποιημένη πλέον και τυποποιημένη και θα έλεγα κονσερβαρισμένη γνώση των βιβλίων, μπορεί να έχουμε προσωπικές εμπειρίες από το φυσικό περιβάλλον που είναι δίπλα μας.

Λοιπόν, για να το ξεχωρίσουμε το λάδι από τα υπόλοιπα υγρά της ελιάς χρησιμοποιούσαμε μια *φιάλα* όπως την λέγανε που ήταν μια νεροκολοκύθα ξερή κομμένη στο επάνω μέρος και μ' αυτό ξαφρίζανε το λάδι από την επιφάνεια αυτού του μίγματος των υγρών και σιγά-σιγά, λίγο-λίγο-λίγο-λίγο το ξάφριζε ένας ειδικός μάστορας γι' αυτό το πράγμα που λεγότανε *μετρητής* γιατί μέτραγε επίσης και τις φιάλες που έπαιρνε σιγά-σιγά το ξάφριζε το λάδι και έμενε πλέον σκέτο το νερό και τα υγρά, τα υπόλοιπα υγρά στο κάτω μέρος του *λιμπιού* και από εκεί έφευγε και πήγαινε στο χωράφι έξω από το λιοτριβειό. Βέβαια δεν ήτανε ο διαχωρισμός τέλειος μαζί με το λάδι έπαιρνε πολλές φορές και νερό και έπαιρνε και λίγο νερό όπως και λίγο λάδι έμενε κάτω μέσα στο νερό και έτσι δεν υπήρχε τέλειος διαχωρισμός όπως υπάρχει σήμερα με τα φυγοκεντρικά μηχανήματα. Ζεστό νερό είχανε ένα πολύ μεγάλο καζάνι που πιάνει γύρω στα 1.200 κιλά νερό και το ζεσταίνανε το νερό αυτό καίγοντας *λιοκάκι* από κάτω από το καζάνι βέβαια και εκεί ήτανε ένας άλλος άνδρας ο οποίος ήτανε ο θερμαστής. Ο θερμαστής έδερνε το νερό με ένα ειδικό δοχείο που το λέγανε *σέκιο* και το πήγαινε στα τσόλια όπως είπα και πριν για να ξεπλύνει και το τελευταίο ίχνος του λαδιού. Το νερό αυτό δεν υπήρχαν να τρέχουνε τα νερά όπως ξέρουμε σήμερα. Το νερό αυτό το μαζεύανε από τα κεραμίδια τους από την βροχή δηλαδή τον χειμώνα και το αποθήκευαν στην στέρνα που ήταν κάτω από το δάπεδο του λιοτριβειού και από εκεί το βγάζανε με τρόμπα, χειροκίνητη τρόμπα, αντλία δηλαδή και από εκεί που το βγάζανε πήγαινε το νερό της στέρνας, πήγαινε στο καζάνι είχαν ένα αυλάκι και πήγαινε στο καζάνι και εκεί ζεσταινόταν και το χρησιμοποιούσαν με τον τρόπο που σας είπα πριν.

Ένας από τους λόγους που ιδρύσατε αυτό το ελαιοτριβείο είναι για να μεταφερθεί η γνώση του τότε στα παιδιά ώστε να μην χαθεί αυτή η γνώση;

Ναι, απλώς το ανάπλασα, δηλαδή το κτίριο υπήρχε, τα μηχανήματα τα περισσότερα υπήρχανε τα υπόλοιπα τα βρήκα ή τα έφτιαξα και το ανάπλασα ακριβώς όπως ήτανε στην εποχή εκείνη ούτως ώστε όπως είπατε και εσείς η γνώση να παραμείνει και να περνάει στις επόμενες γενιές, σιγά-σιγά για να βλέπουν πως ήτανε παλιότερα οι διάφορες αγροτικές εργασίες. Όπως είπα το λιοτριβείο χτίστηκε το 1884 από τον παππού μου και το κτίριο είναι όπως ήτανε τότε με ελάχιστες μικροεπισκευές και με αλλαγή της σκεπής και τα μηχανήματα τα περισσότερα είναι τα ίδια όπως ήτανε και τότε υπήρξε μια πυρκαγιά επί κατοχής και κάηκαν λίγο τα ξύλα από το πιεστήριο και αναγκάστηκα να τα αντικαταστήσω αλλά κατά τ' άλλα το λιοτριβείο είναι όπως ήτανε τότε.

Θα θέλατε να μας πείτε τα ονόματα μερικών αντικειμένων;

Εδώ είναι η *μυλόπετρα*, ο *καραβανιάρης* και τον λέγανε έτσι διότι με μια *καραβάνα* όπως τη λέγανε τότε μετέφερε τον πολτό, τον ελαιόκαρπο τον μετέφερε στον *στοιβαδόρο*, τον λέγανε *στοιβαδόρο* διότι *στοίβαζε* τα τσόλια, το ένα πάνω στο άλλο, στο *πιεστήριο* στην βάση του πιεστηρίου και λεγόταν *στοιβαδόρος*. Εδώ ο άλλος κύριος είναι ο *θερμαστής*, τον λέγανε *θερμαστή* διότι μετέφερε το ζεστό, το καυτό νερό από το καζάνι στα τσόλια και γι' αυτό λεγόταν *θερμαστής* από εδώ ο άλλος κύριος είναι ο *μετρητής*, ο οποίος όπως είπα ξεχώριζε το λάδι από το νερό και λεγόταν *μετρητής* διότι κάθε φιάλη που έριχνε έλεγε: «Μία, δύο, τρεις, τέσσερις.....δέκα» και όταν έφτανε στις δέκα φιάλες έλεγε: «τάλια μια». Λοιπόν, οι αγγλομαθείς θα αναγνωρίσουν στην λέξη αυτή τη δική μας *τάλια* την αγγλική λέξη *tally, tally* που σημαίνει ένα ορισμένο ποσό μετρήματος. Βέβαια υπάρχει η αντίστοιχη ιταλική λέξη *talìa* που σημαίνει το ίδιο ακριβώς πράγμα.

Μετά ήτανε το αφεντικό εδώ που μάζευε τα λεφτά και κρατούσανε τότε ένα 10% ως δικαίωμα για την δουλειά που βάζανε, να βγάλουν το λάδι για τον πελάτη. Ήτανε ας πούμε η πληρωμή από τον πελάτη προς τον ιδιοκτήτη του εργοστασίου για την δουλειά, να βγει το λάδι από τις ελιές. Υπάρχουν *πιθάρια* εδώ στα οποία βάζανε τα λάδια, αυτή εδώ είναι η *μανιβέλα* στα οποία μπορούσανε και γυρίζανε περισσότερο και περισσότερο το πιεστήριο και σφίγγανε τα τσόλια ούτως ώστε να βγάλουνε και το τελευταίο λάδι και εδώ πάλι είναι μια λέξη αγγλική. Οι Άγγλοι το λέγανε *demijohn* και εμείς το παραφράσαμε στο *νταμιτζάνα* και είναι αυτά τα δοχεία που βλέπετε οι *λαδούσες*. Είναι η *πλάστιγα* στην οποία γύριζαν όπως βλέπετε εδώ από το 1913.

Βλέπουμε ένα *τουλούμι* που είναι δέρμα από τράγο που το χρησιμοποιούσαν για να μεταφέρουν το λάδι αλλά εκτός από το λάδι μεταφέρονε και κρασί, μεταφέρονε και μούστο. Βλέπουμε τα *λυχνάρια* που άλλα είναι μονόφωτα άλλα είναι δίφωτα όπως αυτό και άλλα τετράφωτο όπως εκείνο και άλλα είναι σαν πυρσοί και τις λέμε *λουσέρνες* αυτές.

Πόσο χρόνο σας πήρε για να υλοποιήσετε το μουσείο;

Δύο χρόνια. Το μουσείο στηρίχθηκε με μια επιχορήγηση από το ΟΠΑΧ (Οργανωμένα Προγράμματα Ανάπλασης Αγροτικού Χώρου) με 62.000€ αλλά η ανάπλαση στοίχισε 188.000€ τα υπόλοιπα τα έβαλα εγώ από τα δικά μου χρήματα.

Βρισκόμαστε στον χώρο όπου προορίζετε να γίνει αίθουσα προβολών

Εδώ θα μπει ο προβολέας. Εδώ είναι τα καθίσματα όπου προορίζεται να καθίσουν μέχρι και είκοσι άνθρωποι.

Με αφορμή μια φωτογραφία που υπάρχει στον χώρο και απεικονίζει σε μεγέθυνση το φύλλο της ελιάς, ο κ. Πετρόπουλος εξηγεί:

Εδώ είναι το ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σάρωσης που δείχνει το φύλλο της ελιάς και μας δείχνει τα λέπια, που κρατάνε το νερό και γι' αυτό η ελιά αντέχει στο ξηροθερμικό κλίμα που έχουμε εδώ στην Ελλάδα, διότι κρατάει το νερό εδώ από κάτω. Αυτό εδώ είναι 600 φορές σε μεγέθυνση.

Με αφορμή μια φωτογραφία που υπάρχει στον χώρο και απεικονίζει ποικιλίες ελιάς, ο κ. Πετρόπουλος εξηγεί:

Εδώ είναι μια απεικόνιση με τις ποικιλίες της ελιάς της περιοχής μας. *Μεγαρίτικο, Αγουρομάνα, Κορωνιώτικη, Γλυκομάνακη, Γαιδουροελιά, Ανθίσσης, Καλαματιανή, Μηλιοελιά, Κορακοελιά, Αγριελιά.*

Σας ευχαριστώ.

7.2: Συνέντευξη με την κ. Τσουκάτου Μαρία

Συνέντευξη από την κ. Τσουκάτου Μαρία, κάτοικο Τυρού, ετών 72, συνταξιούχο. Αναφέρει το πώς έχει βιώσει την τσακωνική γλώσσα από την παιδική της ηλικία ως σήμερα καθώς και για τον αργαλειό και τα τσακωνικά τραγούδια.

Πως ονομάζεστε;

Μαρια

Επώνυμο;

Τσουκάτου

Πόσο ετώ είστε;

72

Και είστε συνταξιούχος; Ασχολήστε με κάτι άλλο;

Ναι παίρνω σύνταξη, κάνω αγροτικές δουλειές, φυτεύουμε περιβόλια, κόβουμε πορτοκάλια, λεμόνια, σκάουμε, καματεύουμε.

Μιλήστε μου για τον αργαλειό που υπήρχε παλιά;

Είχαμε τον αργαλειό φτιάχναμε το νήμα και το υφαίναμε και μετά φτιάχναμε ρούχα, πουκάμισα, φουστάνια, μπολκάκια τα παλιά που φοράγανε οι μανάδες μας. Τελειώναμε το ένα από τον αργαλειό και βάζαμε πάλι νήμα και φτιάχναμε κουρελούδες, υφαίναμε και στρώναμε και στρώνουμε και τώρα κάτω. Πολύ ωραία ήταν!

Τι είδους αργαλειό είχατε;

Είχαμε με ξύλο

Ήτανε όρθιος; καθιστός;

Όρθιος, όρθιος, αυτός που είναι καθιστός είναι που φτιάχναμε τα κιλίμια, τους δρόμους...

Τα πιο χοντρά ρούχα;

Τα πιο χοντρά, σακιά, ταγάρια, κιλίμια, κιλίκοις.

Τι είναι οι κιλίκοι;

Χαλί. Αλλά ο αργαλειός, ο ψηλός είχε το κάθισμα, είχε το χτένι, ερχότανε το νήμα, η σαίτα που πέρναγε. Ήτανε ένα γλέντι! Μόνο ήθλε λίγο σκλαβιά, λέγανε: «Ο αργαλειός ήτανε λέει σκλαβιά και η ρόκα σεργιάνι». Την έπαιρνες την ρόκα και έγνεφες και έβγαινες στην γειτονιά και μίλαγες ενώ ο αργαλειός δεν μπορούσες να φύγεις.

Από μικρή ζείτε στον Τυρό;

Από μικρή, δουλεύαμε πολύ, σπέρναμε, καματεύαμε, αλωνίζαμε το σιτάρι, τα άχυρα.

Αγροτικές δουλειές;

Αγροτικές δουλειές

Εσείς θυμάστε τους γονείς σας μέσα στο σπίτι να μιλούν τσακόνικα ή ελληνικά;

Ε κε μιλούντε τσακόνικα (=Μιλούσαν Τσακόνικα). Εγκαίκα α μάτη μι τσε όλοι οι γυναίκαι οι παλιοί τω ποταμό, ανάφονται τα κάρα, το λεβέτα, να ξύσοι τα ήττα.

Και τι σημαίνει αυτό που μας είπατε στα ελληνικά;

Ότι πλένουνε τα ρούχα, ανάβουνε φωτιά ζεσταίνουν το νερό και πλένουνε και μαζευόντουσαν πολλές κυρίες. Η μια είχε την ρόκα, η άλλη έκανε τον αργαλειό, εμπαλώνανε, επλένανε.

Μεταξύ τους αυτές οι κυρίες μιλούσανε τσακόνικα;

Όλες οι κυρίες αυτές μιλούσανε τσακόνικα

Εσείς όταν πήγατε στο σχολείο μάθατε τα ελληνικά ή μιλούσατε και ελληνικά πιο πριν;

Μιλούσαμε τα ελληνικά και εμείς ξέραμε τα τσακόνικα από μικρά αλλά μιλούσαμε ελληνικά γιατί πηγαίναμε στο σχολείο.

Αλλά μετα (ενν. το σχολείο) στο σπίτι σας, στις βόλτες σας, στα πανηγύρια τα τσακόνικα;

Στα πανηγύρια...πανηγύρια...τραγούδια τσακόνικα, χορό...πολύ χορό...

Το τσακόνικο χορό εκτός από τα πανηγύρια το χορεύατε σε γάμους; Που αλλού;

Ναι το χορεύαμε και σε γάμους. «Σου' πα μάνα, καλέ μάνα

Σου' πα μάνα παντρεψέ με»

Και τσακώνικα τραγούδια υπήρχαν;

Ναι. «Νε'πε κα μάτη παντρεψέ με

Σπιτονοικοκυρεψε με

Για στα ξένα θα'ρωστίου ποια

Μανούλα θα ζητήου».

Εσείς πόσα παιδιά έχετε;

Τρια

Μιλάνε τσακώνικα;

Ε όχι και τα τρια καλά. Μόνο η Δήμητρα μιλάει τα τσακώνικα.

Τα παιδιά σας όταν πήγαιναν στο σχολείο υπήρχε μάθημα στα τσακώνικα;

Όχι, όχι δεν υπήρχε μάθημα στα τσακώνικα ούτε και τα μιλούσαν τα τσακώνικα τα παιδιά. Ε μετά προσπαθούσανε να μάθουν τα τσακώνικα.

Πιστεύετε ότι από τότε που άρχισαν να έρχονται οι τουρίστες, που ο Τυρός είναι ένα τουριστικό τσακωνοχώρι σταμάτησαν να μιλιούνται τα τσακώνικα;

Όχι οι τουρίστες θέλανε να τα'ακούνε τα τσακώνικα, να μην χαθεί αυτή η γλώσσα.

Αλλά οι ντόπιοι;

Ε οι ντόπιοι λάθος κάνανε που δεν τα μαθαίνανε γιατί τα παιδιά μας δεν προσπαθούν να τα μάθουν τα τσακώνικα, τα μαθαίνανε τώρα που είναι μεγάλοι.

Σε ένα τσακώνικο γάμο ποιο ήταν το πιο γνωστό τσακώνικο τραγούδι που λέγανε;

«Επέκα μάτη παντρεψέ με...σπιτονοικοκυρεψε με»

Κα. Τσουκάτου εσείς είστε και σε κάποια χορωδία;

Είμαστε στην χορωδία και τραγουδάμε τσακώνικα τραγούδια και ελληνικά. Πάρα πολύ ωραία!!!

Πόσα χρόνια είστε σε αυτή την χορωδία;

Πάνω από 10 χρόνια

Και που πηγαίνετε και τραγουδάτε;

Τον Αύγουστο πάμε στον Πραστό και κάνουμε την Τσακωνική Λειτουργία. Πολύ ωραία!!!

Πέρα από την Τσακωνική Λειτουργία που αλλού πηγαίνετε και τραγουδάτε;

Τώρα πηγαίνουμε στη Δημαρχία, πρώτα πηγαίναμε και τραγουδάγαμε και τώρα θα κάνουμε και χορούς σαν εκδήλωση

Θα χορεύετε με τζουμπέδες; Την παραδοσιακή στολή;

Ε ναι θα φορέμε και τζουμπέδες, θα φορέμε τσε απ' όλα, τσε φουστάνια

Ευχαριστώ πολύ

Παρακαλώ.

7.3: Συνέντευξη με την κα. Κουνιά Θωμαή, συντάκτρια και ιδιοκτήτρια της εφημερίδας «Κυνουρία», μέλος του Δ.Σ: «Αρχείο της Τσακωνιάς» και ανιψιά του μεγάλου τσακωνολόγου Θανάση Κωστάκη

Πείτε μας δυο λόγια για το Μουσείο των Μελάνων.

Ξεκίνησαν τα δεκάχρονα παιδιά του χωριού του δημοτικού σχολείου το 1990 περίπου, δική τους ήταν η πρωτοβουλία ίσως πέρνωντας ερεθίσματα από κάποια μαθήματα στο σχολείο και ξεκίνησαν να συλλέγουν αντικείμενα, λαογραφικά αντικείμενα στα σπίτια πράγματα που δεν χρησιμοποιούσαν οι νοικοκυρές ή οι ιδιοκτήτες και το πρώτο σπίτι που μεταφέρθηκαν τα πράγματα ήταν το δικό μας και το πατρικό μου και το πατρικό του συζύγου, τα αλέτρια, σβάρνες, λυχνάρια, φανάρια, οτιδήποτε είχαν μέσα στα υπόγεια των σπιτιών αυτών, τα συγκέντρωσαν, τα έπλυναν, τα έφτιαξαν, τα λουστράρισαν, τα έφτιαξαν όποια χρειαζόνταν ειδική φροντίδα και στη συνέχεια τα εξέθεταν κατά καιρούς στην αίθουσα Βλασιώτη. Όμως το 1994-1998 όντας πρόεδρος της κοινότητας ξεκινήσαμε με το δημοτικό συμβούλιο να αναστηλώνουμε και να αναπαλαιώνουμε το πρώτο μας δημοτικό σχολείο, το παλαιό σχολείο όπως το λέμε το οποίο είναι ένα κτίσμα του 1870 και εκεί έχει χρησιμοποιηθεί απί τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, το 1900. Το δημοτικό σχολείο που φιλοξενούσε μαθητές από τα Μέλανα βέβαια,

από την Πραγματευτή, τον Τυρό και τα Σαπουνακαίικα ήταν το μοναδικό σχολείο που λειτουργούσε με δασκάλους τον Παναγιώτη Αθανασίου Κωστάκη από τα Τσιτάλια ο οποίος παντρεύτηκε στα Μέλανα την Θωμαή την Καμβύση που ήταν η γιαγιά μου και ο παππούς μου. Μετά η μητέρα μου ήταν ένα από τα οχτώ παιδιά της οικογένειας εκείνης και τιμής ένεκεν και με την ευαισθησία αυτή σκεφτήκαμε να το αναστηλώσουμε. Ήταν ένα ερείπιο, οι τρεις τοίχοι υπήρχαν μόνο και το φτιάξαμε έτσι όπως με τη μορφή που ήταν εξαρχής με καλαμωτές στη στέγη, με κεραμίδια, με τα παραθυρά τους σε ξύλα, είναι ένα προσεγμένο κτίριο. Τελικά από το 1995 με 1996 τοποθετήσαμε όλα αυτά σε τα λαογραφικά αντικείμενα κατά ενότητες και έπειτα το επισκέπτονταν το σχολείο μαθητές. Το έχουν επισκεφτεί οι τάξεις των δημοτικών σχολείων όλης της περιοχής από τα Βέρβена μέχρι και το Πηγάδι και επισκέπτες που περιδιαβαίνουν το χωριό μας είτε πεζοπόροι, είτε άλλοι διάφοροι επισκέπτες. Είναι γεγονός ότι αρέσει δεν υπάρχει και κάτι άλλο που λειτουργεί στην περιοχή της Κυνουρίας είναι ένα άλλο που πρόσφατα δημιουργήθηκε στο Άστρος στο *ΕΠΑΛ ΤΟΥ ΑΣΤΡΟΥΣ*, έχει μεγαλύτερο χώρο από το δικό μας και είναι πλούσιο σε λαογραφικά αντικείμενα, σε λαογραφικά εκθέματα. Εμείς, τα παιδιά βέβαια αυτά τα παρέδωσαν στον Πολιτιστικό και Μορφωτικό Σύλλογο της περιοχής μας, Πέρα Μελάνων της Τσακωνιάς και τα μέλη του συλλόγου το προσέχουν, το συντηρούν και το διατηρούν σε μια κατάσταση επισκέψιμη. Στα παιδιά που έρχονται τα αντικείμενα τους είναι άγνωστα γιατί δεν έζησαν την εποχή εκείνη, όμως εμείς οι μεγαλύτεροι που ζήσαμε εκείνη την εποχή και χρησιμοποιούσαμε αυτά ή γνωρίσαμε ή ζήσαμε με αυτά τα αντικείμενα τα θεωρούμε πολιτισμικό πλούτο και θέλουμε να τα προσέχουμε για να τα διατηρήσουμε στο διάβα του χρόνου. Μπορεί οποιοσδήποτε να το επισκεφτεί το μουσείο αυτό, βέβαια δεν είναι μέσα σε πρόγραμμα του ΕΟΤ αλλά εθελοντικά υπάρχουν άτομα στο χωριό μας και ηλικιωμένα άτομα και νεώτερα που μπορούν να εξυπηρετήσουν έναν επισκέπτη όταν έρχεται και θέλει να δει το λαογραφικό μας μουσείο. Το κτίριο είπαμε ότι χρησιμοποιήθηκε σαν σχολείο, η μια του αίθουσα η μεγάλη χωρούσε περί τα ενενήντα παιδιά και ήταν στέγη του δασκάλου στο άλλο δωμάτιο το δεύτερο και έπειτα παντρεύτηκε και έφτιαξε σπίτι στα Μέλανα και έμειναν εκεί. Τα σπουδαιότερα που θα μπορούσαμε να αναφέρουμε είναι τα πρακτικά της κοινότητας των Πέρα Μελάνων του 1914 είναι επίσης εκκλησιαστικά βιβλία με νέα και Ευαγγέλια του 1714 και του 1800 και άλλα διάφορα αντικείμενα τα οποία αυτή την εποχή είναι δυσεύρετα γι' αυτό και εμείς τα προσέχουμε με μεγάλη φροντίδα. Επίσης έχουμε βάλει σε κάδρο την μεταξωτή, την πρώτη σημαία του σχολείου που γράφει: *Μονοτάξιο σχολείο Πέρα Μελάνων*, οπωσδήποτε αυτή η σημαία υπάρχει από τότε που λειτούργησε το δημοτικό σχολείο έχει φθαρεί γι' αυτό και την έχουμε βάλει σε μια βιτρίνα σε ένα κάδρο για να την διατηρήσουμε.

Αναφέρατε για τον δάσκαλο του χωριού των Μελάνων, τον πατέρα του Θανάση Κωστάκη. Θα ήθελα να μας πείτε δυο λόγια για τον Θανάση Κωστάκη.

Ο Θανάσης Κωστάκης το πρώτο παιδί της οχταμελούς οικογένειας του Παναγιώτη Αθανασίου Κωστάκη, γεννήθηκε στα Μέλανα το 1906 και έφυγε, έκλεισε τον κύκλο της ζωής του το 2007, δηλαδή ήταν 101 ετών όταν έφυγε. Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και βγήκε και εργάστηκε ως φιλόλογος αλλά παράλληλα ως λαογράφος το 1935 βρέθηκε στο Παρίσι για μετεκπαίδευση όμως μέσα στο μυαλό του υπήρχε η μητρική του γλώσσα, η Τσακωνική, η αρχαία δωρική διάλεκτος που μιλούσε μέσα στο σπίτι η μητέρα του η οποία ήταν Τσακωνοπούλα και Μελανιώτισσα. Ο πατέρας του ήταν από τα Τσιτάλια δεν γνώριζε αλλά την έμαθε την γλώσσα. Σπουδάζοντας στο Παρίσι γνώρισε τον Τερνό και μελέτησε τον Δέφνερ, ο οποίος ήταν και αυτός ένας ταξιδευτής και ερευνητής εκείνης της εποχής του 1900 και παλιότερα και ξεκίνησε από τότε την καταγραφή του λεξιλογίου της αρχαίας δωρικής διαλέκτου, δηλαδή ασχολήθηκε με τα τσακωνικά γενικότερα και αργότερα που επέστρεψε στην Ελλάδα και διορίστηκε ως φιλόλογος, δούλεψε αρκετά χρόνια στα γυμνάσια εκείνης της εποχής. Βρέθηκε ως συντάκτης της Ακαδημίας Αθηνών του Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών. Άλλες έρευνες ήταν στα Μικρασιατικά χωριά διότι είχε συμπεριληφθεί στις ομάδες που έκαναν την έρευνα στις χαμένες πατρίδες είχε επισκεφτεί επανειλημμένως τα Βάτικα και το Χαβουτσί, το Μιστί της Καππαδοκίας, είχε επισκεφτεί της Σφυριές όλες εκείνης της περιοχής είχε κάνει μια σπουδαία καταταγραφή για την εργασία του αυτή είχε βραβευτεί από το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών αλλά και από τον φορέα που αντιπροσωπεύει τις χαμένες πατρίδες. Ασχολήθηκε έντονα με την λαογραφία και τον τόπο του οπωσδήποτε. Κατέγραψε τα γενεαλογικά δέντρα της περιοχής του, κατάφερε μετά από εργασία 45 ετών να εκδώσει μέσω της Ακαδημίας Αθηνών το τρίτομο Λεξικό της Αρχαίας Δωρικής Διαλέκτου ο οποίος είναι και ένας μπούσουλας για εμάς τους επόμενους και για τους ερευνητές γενικότερα. Ασχολήθηκε και με την λογοτεχνία τα κείμενά του και ιστορικά που αναφέρονται στην εποχή της αρχαίας Αθήνας αλλά και νεότερα λογοτεχνικά, παραμύθια και διηγήματα διατηρούνται όλα στη βιβλιοθήκη της Νότιας Κυνουρίας του δήμου Λεωνιδίου και έχει όλη αυτή την τεράστια βιβλιοθήκη με όλες αυτές τις εργασίες του, τα πνευματικά του παιδιά, τις δώρισε στον Δήμο Λεωνιδίου, τιμής ένεκεν διότι εκεί έμαθε και τα πρώτα του γυμνασιακά γράμματα και εκεί είχε διοριστεί ως καθηγητής στην αρχή της θητείας του. Έφυγε τον Νοέμβριο του 2007, πλήρης ημερών 101 ετών και η ταφή του έγινε στον Άγιο Κοσμά στο Λιβάδι Πέρα Μελάνων. Η προτομή του βρίσκεται στο Λεωνίδιο, στον αυλείο χώρο του Αγίου Ιωάννη, ανατολικά της πόλεως του Λεωνιδίου. Δίπλα ακριβώς από την προτομή του γιατρού και ακαδημαϊκού Μερίδα που ήταν και φίλοι και είχαν σπουδάσει μαζί και ήταν αχώριστοι φίλοι για πάρα πολλά χρόνια.

Γνωρίζουμε ότι δραστηριοποιήστε πάρα πολύ στο θέμα της τσακωνικής διαλέκτου σχετικά με την συντήρησή της με το μέλλον της. Θέλετε καταρχήν να μας πείτε για το πρόγραμμα που υπήρχε πριν από κάποια χρόνια στα σχολεία της Τσακωνιάς σχετικά με την εκμάθηση των Τσακωνικών στα παιδιά του γυμνασίου;

Από το 1970 και μετά ο Θανάσης ο Κωστάκης είχε κάνει επανειλημμένως αιτήματα στο Υπουργείο Παιδείας να μπει η γλώσσα μας στα σχολεία ως προαιρετικό μάθημα περισσότερο για να έχουν τα παιδιά, οι μαθητές κάποια ακούσματα και μάλιστα είχε υποδείξει στο Υπουργείο να υπάρχουν δάσκαλοι στα σχολεία της Τσακωνιάς, ντόπιοι δάσκαλοι, οι οποίοι γνώριζαν σίγουρα την Τσακωνική γλώσσα και τα είχαν ευκολότερα να έχουν μια επικοινωνία με τα παιδιά. Δυστυχώς οι του Υπουργείου αυτού του τμήματος δεν θεώρησαν απαραίτητο να κάνουν κάποια επέμβαση ως προς την διδασκαλία της αρχαίας δωρικής διαλέκτου και δεν θα μπορούσαν και όλοι να ξέρουν ποια είναι η αρχαία δωρική διάλεκτος και που μιλιέται, πόσο μάλλον που βρίσκεται η Τσακωνιά. Γύρω στο 1980 αυτή την υποχρέωση ανέλαβε το Αρχείο της Τσακωνιάς μαζί με τον Θανάση Κωστάκη και ήμουν και είμαι μέσα στο Δ.Σ του αρχείου της Τσακωνιάς και απαιτήσαμε έντονα από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων να ενταχθεί το μάθημα ως μάθημα προαιρετικό και έγινε μια μικρή προσπάθεια ξεκίνησε μια προσπάθεια να διδάσκεται τις απογευματινές ώρες είτε κάποιες τελευταίες ώρες των μαθημάτων στο δημοτικό σχολείο αλλά και στο γυμνάσιο και δίδασκαν στον Άγιο Ανδρέα και στον Πραστό ο Γιάννης ο Σούρσος ο δάσκαλος, δίδασκε ο παπά-Πετρής, ο παπά-Γιώργης ο Πετρής, ο οποίος ήταν και ο διευθυντής στο γυμνάσιο του Αγίου Ανδρέα, ο οποίος είχε ξεκινήσει ένα πρόγραμμα κάθε πρωί να λένε το *Πάτερ Ημών* στα Τσακωνικά. Στον Τυρό και στα Σαπουνακαίικα ήταν ο Παπά-Μιχάλης, ήταν η Γεωργία η Ζαρόκωστα, του Θωίνα, που δίδασκαν κατά καιρούς στα Μέλανα και στο Λεωνίδιο ήμουν και εγώ. Στο Λεωνίδιο επίσης ήταν και ο Κοσμάς ο Καττής, βέρος Τσάκωνας. Όμως δεν κράτησε πολύ αυτό. Όταν ήταν διευθυντής στο γυμνάσιο του Τυρού ο Στρατής ο Δαλιάνης μη Τσάκωνας, με είχε καλέσει και έκανα μαθήματα στο Γυμνάσιο και στις τρεις τάξεις του Γυμνασίου και τότε για να έχουν τα παιδιά και μεγαλύτερο ενδιαφέρον ως προς την γλώσσα έγραφα και δύο με τρία θεατρικά και περάσαμε στα παιδιά αυτά τους ρόλους τα οποία με ευχαρίστηση διασκεδάζοντας πάντως έμαθαν τους ρόλους αυτούς, τα απέδωσαν τα έργα αυτά μπροστά στο κοινό με μεγάλη ευχαρίστηση. Βέβαια ενθουσιάστηκε το κοινό, τα καταχειροκρότησε αλλά και αυτό δεν κράτησε πολύ όταν άλλαξε όταν έφυγε ο διευθυντής και ήρθε ένας από το Λεωνίδιο όπου δεν έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον το άφησε αυτό και πέρασε. Όμως πριν από επτά χρόνια από την Ευρωπαϊκή Ένωση υπήρχε ένα πρόγραμμα να υποστηρίξει τις λιγότερο ομιλούμενες διαλέκτους ανά την Ευρώπη και μέσα σε όλες την αρχαία δωρική διάλεκτο, την Τσακωνική γλώσσα. Βέβαια είναι από τις παλαιότερες ομιλούμενες μέχρι σήμερα

μαζί με την Ποντιακή στον Ελλαδικό χώρο και έγινε μια πάλι προσπάθεια αλλά δεν ανταποκρίθηκαν πολύ στο να διδάξουν. Εμείς στο δημοτικό του Τυρού-Σαπουνακαϊκών αλλά και στα Μέλαναν κάναμε μια προσπάθεια να περάσουμε έτσι τουλάχιστον φυσικά την γλώσσα στα παιδιά. Είναι αρκετά δύσκολο αυτή την εποχή γιατί τα παιδιά στα σχολεία ασχολούνται με ένα φορτωμένο ωρολόγιο πρόγραμμα ένα αυτό· και το δεύτερο που ίσως είναι και το πιο σημαντικό είναι ότι τα παιδιά αυτά δεν έχουν ακούσματα μέσα από το σπίτι τους γιατί τα νέα νοικοκυριά, οι νέες οικογένειες δεν έχουν παππού και γιαγιά σπίτι που εκείνοι μιλούν και θα μιλούσαν στα εγγόνια τους την διάλεκτο για να έχουν ακούσματα και έτσι τα σημερινά παιδιά δεν γνωρίζουν καλά-καλά υπήρχε και εποχή που δεν καταδέχονταν να μιλήσουν γιατί εθεωρείτο *βλαχιά*, θεωρείτο χωριάτικο αυτή η νοοτροπία το να μιλάει Τσακωνικά γιατί κανένας δεν μας είχε υποδείξει ή διδάξει ότι αυτή η διάλεκτος είναι η ταυτότητά μας, η πολιτισμική μας ταυτότητα και έπρεπε να την διαφυλάξουμε σαν κόρη οφθαλμού και έτσι δεν μπορεί να διατηρηθεί πια η γλώσσα μας, η διαλεκτός μας, πάντα ήμουν αισιόδοξη αλλά όταν ανέφερα στον θείο τον Θανάση τον Κωστάκη ότι υπάρχει ακόμη η γλώσσα μας, αυτός με παρηυσία και υπομονή μου έλεγε: «Ε είναι τα τελευταία χρόνια που ακούγεται» και πράγματι έτσι είναι γιατί εμείς οι πενηντάριδες βάλε και τα σαράντα και κάτω είναι οι τελευταίες γενιές που μιλάνε την διαλεκτό μας. Αυτή η νέα γενιά δεν έχει ούτε ακούσματα ούτε και κάτι άλλο που να τους κεντρίζει το ενδιαφέρον θεωρούν ότι είναι μια άγνωστη διάλεκτος και δεν δείχνουν ενδιαφέρον για να την ακούσουν.

Πιστεύετε ότι ένας από τους λόγους που χάνεται η Τσακωνική διάλεκτος είναι το άνοιγμα του δρόμου την δεκαετία του 1960 στην Τσακωνιά, όταν ήρθε σε επαφή με τον Τουρισμό; Ας το πούμε έτσι.

Βέβαι και αυτό έχει παίξει ρόλο γιατί το 1955 με 1960, μέχρι το τέλος του 1955 που ανοίχθηκε ο δρόμος Λεωνιδίου-Αστρους-Αθηνών ζούσαμε σε μια κλειστή κοινωνία και η επικοινωνία μας προς τον έξω κόσμο ήταν δια θαλάσσης με τα πλοία, τα καΐκια που πήγαιναν και έρχονταν Πειραιά-Λεωνίδιο-Τυρό. Μετά το 1955 που ανοίχτηκε ο δρόμος οπωσδήποτε οι επιρροές άλλαξαν, δεχθήκαμε ξένους, οι δικοί μας άνθρωποι έφυγαν και είναι ένας λόγος και αυτός οπωσδήποτε που ανακατευτήκαμε. Ανακατεύτηκε ο κόσμος έγιναν γάμοι Τσακωνών με άτομα από άλλες περιοχές, ήρθανε-έφυγαν και επόμενο ήταν να αρχίσει ένα ανακάτεμα ανθρώπων μη Τσακωνών με Τσάκωνες, οικογενειών που άρχισαν να μη μιλούν και από την στιγμή που δεν μιλούσε η μητέρα, ήταν ξένη, μη Τσακώνα στην οικογένεια τα παιδιά δεν μπορούσαν να μάθουν

την μητρική γλώσσα όπως λέμε σήμερα διότι οποσδήποτε η μητέρα παίζει ρόλο στην ανατροφή των παιδιών και πρωτίστος στην γλώσσα που μιλάει μέσα στην οικογένεια.

Σήμερα τι προσπάθειες γίνονται για να διατηρηθεί η Τσακωνική γλώσσα; Έχω δει ότι μέσα από σκετσάκια, θεατρικά παιχνίδια προσπαθείτε να το μεταδώσετε αυτό. Υπάρχουν κάποιες τέτοιες ανάλογες δραστηριότητες;

Υπάρχει ο φορέας : «Το Αρχείο της Τσακωνιάς» που ιδρύθηκε το 1954 από τον αείμνηστο δήμαρχο τότε της πόλης του Λεωνιδίου τον Γιάννη του Μερικάκη και έκτοτε έχει δραστηριοποιηθεί γύρω από την διατήρηση της Τσακωνικής διαλέκτου δηλαδή σε τακτά χρονικά διαστήματα διοργανώνονται συνέδρια με την παρουσία ντόπιων ή και ξένων ερευνητών που έρχονται και καταθέτουν τις εισηγήσεις τους και τα ερευνητικά τους αποτελέσματα όσο αναφορά την αρχαία δωρική διάλεκτο και εκεί πράγματι γίνεται μια σπουδαία δουλειά διότι τα πρακτικά των συνεδρίων εκτυπώνονται και κυκλοφορούν και τα μέλη του Αρχείου της Τσακωνιάς διατηρούν με ιδιαίτερη δραστηριότητα αλλά και επιμέλεια στην διατήρηση της Τσακωνικής διαλέκτου πέρα από αυτό η πολιτεία δεν ενδιαφέρεται πια ούτε καν γνωρίζουν οι σύγχρονοι καθηγητές των πανεπιστημίων ή το Υπουργείο Παιδείας δεν τους ενδιαφέρει και γιατί άλλωστε να τους ενδιαφέρει αφού ζούμε στην εποχή της παγκσμιοποίησης όμως είναι ένα σπουδαίο πολιτισμικό στοιχείο που έζησε μέχρι τις μέρες μας από την κάθοδο των Δωριέων μέχρι σήμερα γύρω στα 3.000 χρόνια και εμείς όσο ζούμε οι Τσάκωνες που γνωρίζουμε καλά την γλώσσα μας θα επιμένουμε να μιλάμε στις συναντήσεις μας και στις συνάξεις μας μήπως ακούνε και οι επόμενες γενιές και έχουνε κάποιες προφορικές μαρτυρίες ότι να οι γύρω μας μιλούσαν κάποια στιγμή αυτή την γλώσσα και θεωρήσουν σωστό ή μάλλον θεωρήσουν προνόμιο ότι και αυτοί κατάγονται από την Τσακωνιά. Σήμερα αυτ'η την εποχή η διάλεκτος μιλιέται μόνο από τους κατοίκους της Βασκίνας, οι οποίοι ζουν στο Λεωνίδιο, από λίγους κατοίκους της Πραγματευτής από πολλούς κατοίκους του χωριού Μέλανα, από τα Σαπουνακαίικα και τον Τυρό που κατάγονται από τον Πραστό και από ελάχιστους κατοίκους της Καστάνιτσας και της Σίταινας που εκεί μιλούσαν την Τσακωνική διάλεκτο βέβαια αλλά ιδιωματικά με μια μικρή διαφορά από τα υπόλοιπα χωριά. Τώρα πια δυστηγώς την γλώσσα μας την αντιμετωπίζουν σαν ένα πολιτισμικό μνημειακό στοιχείο και αναφερόμαστε και παρουσιάζουμε ώστε ένα τέτοιο στις ημέρες μας και ο Θανάσης ο Κωστάκης αλλά και εγώ έχουμε ασχοληθεί με την καταγραφή των θεατρικών έργων που αφορούν τα ήθη και τα έθιμα της περιοχής μας και κατά καιρούς υπάρχει ένα μικρό ενδιαφέρον όταν καλούμε τα παιδιά μας να συμμετέχουν σε μια θεατρική ομάδα κατά καιρούς παρουσιάζουμε διάφορα θεατρικά έργα.

Βέβαια φύρω στα 1990 όντας τα παιδιά μου στο γυμνάσιο του Τυρού και στο Λύκειο του Λεωνιδίου είχανε παίξει κάποια από αυτά τα έργα που είχα γράψει και πήρα μια ειδική διάκριση στον *Πανελλήνιο Διαγωνισμό Μαθητικού Θεάτρου* στην Καλαμάτα, όπως επίσης είχαμε παρουσιάσει τους Τσακωνικούς χορούς και θεατρικό στο *Παλλάς* των Αθηνών με ιδιαίτερες διακρίσεις και με ενθουσιασμό από το κοινό που παρουσιάσαμε αυτό το ζωντανό ακόμα μνημείο της περιοχής μας.

Θα θέλατε να μας μιλήσετε για τους Τσακωνικούς χορούς;

Θα ήθελα να αναφερθώ και στους χορούς που χορεύονται στην Τσακωνιά αλλά ιδιαίτερα έχω την εντύπωση ότι στα Μέλανα χορεύονται ή και στα Σαπουνακαίικα γιατί δεν τους έχω συναντήσει σε ένα από τ'άλλα χωριά της Τσακωνιάς να χορεύεται. Εκτός από τον Τσακωνικό χορό που έχει καταλήξει να είναι ένας πανελλήνιος χορός γιατί έχει μπει στα σχολεία, στις γυμναστικές ακαδημίες (άσχετα αν το έχουν αλλοτριώσει και τον χορεύουν όπως οι χοροδιδάσκαλοι τον χορεύουν) υπάρχουν και άλλοι τέσσερις χοροί άγνωστοι στην ευρύτερη περιοχή της Τσακωνιάς. Εμείς στα Μέλανα τους χορεύουμε γιατί έτυχε να μου τους διδάξουν η μητέρα μου Ελένη Ανεζύρη-Γλάρενα και τους κρατάμε ως κόρη οφθαλμού τους χορούς αυτούς γιατί παρόλο που τους δίδαξα από το 1980 μέχρι το 1985 που είχα κατέβει στο χωριό μου και δίδαξα και στην χορευτική ομάδα του Λεωνιδίου, του Τυρού και του Αγίου Ανδρέα. Δυστυχώς δεν τους χορεύουν τώρα ίσως γιατί θεωρούν ότι είναι δύσκολοι χοροί και δεν μπορούν να τους διδάξουν ή να τους αναμεταδώσουν στα παιδιά. Πέρα από τον Τσακωνικό λοιπόν έχουμε:

-«τον Χορό στα Τρία», «στα Τσία» που λέμε, ή «ανατσαιστέ» ή «ανασηκωτός» και είναι ένας αργός χορός στον ώμο και συνήθως χορεύεται με το τραγούδι: *«Στη θάλασσα ξαγνάντεπα τριανταφυλλάκι μου κόκκινο»* ή παρουσιάζεται και ως ανδρικός χορός και θυμάμαι που χορευόταν στις γιορτές του Πάσχα, τον Δεκαπενταύγουστο και την τραγουδούσαν οι άντρες με το τραγούδι: *«τρία παλληκάρια μάλωναν»*. Σίγουρα υπάρχουν και άλλα τραγούδια που τραγουδιούνται χορεύοντας αυτόν τον χορό.

-«Πίσω, πίσω τ'αηδονάκι γεια σου γκελμπεράκι μου», είναι ένας ιδιόρρυθμος χορός.

-Η «Τεσσέρα», είναι ένας χορός που δεν χορεύεται σε άλλη περιοχή της Ελλάδας ούτε και στην ευρύτερη την περιοχή την δική μας που μέσα από αυτό το τραγούδι ξετυλίγετε μια ιστορία ενός φαντάρου που ήτανε τέσσερα χρόνια στον στρατό και άλλα τέσσερα στα ξένα και κανείς δεν τον είχε αναζητήσει εκτός από την αγαπημένη του.

-Επίσης υπάρχει και άλλος ένας χορός που χορεύεται έτσι με ένα ιδιόρρυθμο τρόπο και έχει πάρει το όνομά του όπως και οι άλλο χοροί από την πρώτη συλλαβή του τραγουδιού που αντιπροσωπεύει τον χορό αυτό και είναι: «Πέρα η μεριά», είναι με τα χέρια σταυρωτά πρέπει κανείς να τον δει σε εικόνα για να καταλάβει πως είναι ή να δεν να τον χορεύει μια χορευτική ομάδα.

Θέλω να εκφράσω τα συγχαρητήρια μου για εσένα και να σ'ευχαριστήσω που είχες την φανή ιδέα να ασχοληθείς στο μεταπτυχιακό σου στην έρευνα που σου επιτρέπουν οι σπουδές σου, στην αρχαία δωρική διάλεκτο, στην τσακωνική γλώσσα, στην μητρική μας γλώσσα δηλαδή. Φαντάζομαι είσαι επηρεασμένη από την γλώσσα που μιλάνε οι γιαγιάδες σου και οι παππούδες σου οπωσδήποτε. Οι γονείς σου λιγότερο και μπράβο σου που σκέφτηκες να κάνεις αυτή την μικρή και να την καταθέσεις στις εργασίες του μεταπτυχιακού σου. Φαντάζομαι και οι καθηγητές σου θα θεωρήσουν ιδιαίτερη τιμή αυτή την εργασία σου για να σε βαθμολογήσουν και με έναν πολύ καλο βαθμό.

Εγώ ευχαριστώ και εύχομαι να παραμείνετε τόσο υπερδραστήρια όσο είστε και να κάνετε και άλλα τόσα σπουδαία πράγματα.

Ευχαριστώ πάρα πολύ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: Συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν το να μελετηθεί κατά πόσο διατηρείται σήμερα η υλική και η άυλη πολιτισμική κληρονομιά στην περιοχή της Κυνουρίας που ανήκει στην Πελοπόννησο και συγκεκριμένα στον νομό Αρκαδίας.

Αρχικά πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική ανασκόπηση στη διεθνή βιβλιογραφία αναφορικά με την έννοια της πολιτισμικής κληρονομιάς και την προστασία της. Έγινε ιστορική αναδρομή της Κυνουρίας από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας καθώς και της Τσακωνιάς περιοχή της Κυνουρίας με πλούσια ιστορική δράση. Διερευνήθηκε η παγκόσμια έννοια των μουσείων ανοιχτού χώρου (open air-museums), όπου πρόκειται για έναν τύπου μουσείου σχετικά καινούριο που σκοπό έχει ο επισκέπτης να αφομοιώσει την γνώση του μουσείου μέσω της εμπειρίας με τρόπο βιωματικό συμμετέχοντας με όλες του τις αισθήσεις. Έπειτα ερευνήθηκε η υλική κληρονομιά της Κυνουρίας δηλαδή οι αρχαιολογικοί της χώροι, τα μουσεία της, τα μοναστήρια της και οι παραδοσιακοί οικισμοί της. Το επόμενο στάδιο ήταν να μελετηθεί και να καταγραφεί η άυλη πολιτισμική κληρονομιά της περιοχής δηλαδή η γλώσσα της, τα ήθη και έθιμα της, οι χοροί της, η διατροφή της, οι πνευματικοί της άνθρωποι και οι σύλλογοί της.

Έπειτα από αυτή την καταγραφή και την διαπίστωση του κατά πόσο τόσο η υλική όσο και η άυλη πολιτισμική κληρονομιά διατηρούνται δίνεται ένα ερωτηματολόγιο σε μαθητές δύο γυμνασίων της Κυνουρίας με σκοπό να διερευνηθεί ποια είναι η σχέση τους με την υλική και άυλη πολιτισμική κληρονομιά τους. Ο λόγος που επιλέχθηκαν μαθητές γυμνασίου δεν είναι τυχαίος αφενός από την μια πλευρά τα παιδιά βρίσκονται σε μια ηλικία που καταλαβαίνουν το περιβάλλον τους και τις παραδόσεις του τόπου τους, συμμετέχοντας πολλές φορές σε αυτές και αφετέρου υπάρχουν περιπτώσεις παιδιών που μετά το γυμνάσιο φοιτούν σε επαγγελματικά λύκεια και σχολές εκτός Κυνουρίας.

Η περιοχή της Κυνουρίας είναι ένας τόπος πλούσιος σε υλική πολιτισμική κληρονομιά η οποία δεν έχει αξιοποιηθεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο με αποτέλεσμα πολλά μνημεία να παραμένουν ανεκμετάλλευστα και να νικούνται από την φθορά του χρόνου. Όσο αναφορά τα μνημεία μεγάλη κινητικότητα παρουσιάζει ο υγροβιότοπος του Μουστου που βρίσκεται πάνω στον δρόμο Άστρους-Αθηνών και είναι άμεσα προσβάσιμος στο ευρύ κοινό, τα νερά του θεωρούνται ιαματικά ενώ φιλοξενεί κάθε χρόνο σπάνια είδη ζώων. Έχει ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Natura 2000 ως προστατευόμενη περιοχή. Το κάστρο του Παράλιου Άστρους αποτελεί αρχιτεκτόνιο του 1256 και εκεί βρίσκονται οι οικίες των αδελφών Ζαφειρόπουλων, οι δύο σε ερειπωμένη και η τρίτη σε ημιερειπωμένη κατάσταση. Το ίδιο ισχύει και για το Κάστρο της Ωριάς στον Άγιο Ιωάννη, το Κάστρο της Νύφης το Πήδημα και της Αγίας Παρασκευής, το Ελληνικό ή Τειχίο και η Ακρόπολη του Αγίου Ανδρέα. Ο Πύργος του

Καψάμπελη στην Καστάνιτσα που είναι αφιερωμένος στον οπλάρχηγο της επανάστασης Ιωάννη Καψάμπελη βρίσκεται σε καλή κατάσταση και στον Πύργο του Τρικαλιτή στον Άγιο Πέτρο γίνεται προσπάθεια ώστε να μετατραπεί σε πολιτιστικό κέντρο.

Μεγάλη παράλειψη είναι ότι παραμένει ακόμη και σήμερα ανεκμετάλλευτη η έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού, ένα από τα σημαντικότερα μνημεία της Ελλάδας. Πρόκειται για την έπαυλη του πλούσιου ρήτορα, πολιτικού και φιλότεχνου Ηρώδη του Αττικού και χρονολογείται από την Ρωμαϊκή εποχή. Παραμένει κλειστή ενώ έχει προγραμματιστεί να δημιουργηθεί ένα στέγαστρο το οποίο θα εξασφαλίσει την προστασία πολλών ψηφιδωτών. Ακόμη δεν έχει γίνει τίποτα ενώ κατά τους θερινούς μήνες ακριβώς έξω από την έπαυλη πραγματοποιούνται συναυλίες και διάφορες πνευματικές εκδηλώσεις.

Ο πύργος του Τσικαλιώτη στο Λεωνίδιο χτίστηκε το 1808 και διατηρείται σε πολύ καλή κατάσταση σήμερα. Το κτίριο έχει αξιοποιηθεί αποτελώντας τόπο πνευματικών δραστηριοτήτων αφού στο ισόγειο και στους ορόφους του προβλέπεται να φιλοξενήσει διάφορα αρχαιολογικά ευρήματα. Η μελέτη αποκαταστάσεως του βραβεύτηκε από την Διεύθυνση Πολιτιστικών Δραστηριοτήτων της Ε.Ο.Κ στα πλαίσια του προγράμματος διατηρήσεως της Ευρωπαϊκής Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς.

Τα μουσεία είναι ένα ακόμη αδύναμο σημείο της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς που έχει η Κυνουρία. Παρόλο τον τεράστιο υλικό πολιτιστικό πλούτο και τις ανακαλύψεις που έχουν γίνει τον τελευταίο καιρό με ποιο πρόσφατη την ανακάλυψη ενός Μυκηναϊκού νεκροταφείου το καλοκαίρι του 2011, δέκα χιλιόμετρα βορειοδυτικά της περιοχής του Λεωνιδίου, στη θέση Βασκίνα δεν υπάρχουν χώροι να φιλοξενήσουν τέτοια εκθέματα. Το Μυκηναϊκό νεκροταφείο του 14ου π.Χ. αιώνα, άγνωστο ως τώρα, αποκαλύφθηκε, ύστερα από έντονες βροχοπτώσεις και ήρθαν στο φως πέντε τάφοι κιβωτιόσχημοι μέσα στους οποίους είχαν ταφεί περισσότεροι από ένας νεκροί. Επίσης βρέθηκαν πήλινα αγγεία συμποσίου από αυτά που συνηθίζονται στους αρχαίους τάφους, λίθινα σφοντύλια και μία χάλκινη περόνη ήταν ανάμεσα στα κτερίσματα που συνόδευαν τους νεκρούς.

Στην Κυνουρία υπάρχουν έξι μουσεία από τα οποία λειτουργούν τα τρία και δεν είναι τυχαίο ότι πρόκειται για μουσεία που δημιουργήθηκαν από ιδιωτική πρωτοβουλία. Το Μουσείο Ελιάς στο Κορακοβούνι έχοντας ως δημιουργό του τον κ. Ευάγγελο Πετρόπουλο χτίστηκε μέσω μιας επιχορήγησης από τον ΟΠΑΧ (Οργανωμένα Προγράμματα Ανάπλασης Αγροτικού Χώρου) με 62.000 ευρώ αλλά η αναάπλαση στοίχησε 188.000 ευρώ. Μαζί με το Λαογραφικό Μουσείο «Ο ΚΥΝΟΥΡΟΣ» του ΕΠΑΛ του Άστρους που και αυτό δημιουργήθηκε μετά από πρωτοβουλία του καθηγητή κ. Πολυμενάκου και των μαθητών μέσω ενός κονδυλίου ύψους 40.000 ευρώ που εγκρίθηκε από το Υπουργείο Παιδείας και Δια βίου Μάθησης αποτελούν τα μουσεία που βρίσκονται πολύ κοντά στην ιδέα των μουσείων ανοιχτού χώρου (open-air museums)

συνδιάζοντας το φυσικό τοπίο με τις ενασχολήσεις και τον τρόπο ζωής ανθρώπων που έζησαν σε παλιότερες εποχές. Με αυτόν τον τρόπο μεταφέρεται η γνώση του παρελθόντος στην νέα γενιά ενώ οι επισκέπτες λαμβάνουν την γνώση εμπειρικά και βιωματικά. Από την άλλη το Λαογραφικό Μουσείο Μελάνων στεγαζέται στο παλιό σχολείο της περιοχής που χρονολογείται από το 1870 και έπειτα από αναστύλωση που έγινε εν έτη 1994-1998 όπου πρόεδρος του χωριού ήταν η κα. Κουνιά Θωμάη κατάφερε μαζί με τους κατοίκους και τους μαθητές του χωριού να δημιουργήσουν ένα μουσείο με αντικείμενα και στολές από την περιοχή της Τσακωνιάς καθώς και σπάνια έγγραφα. Το Λαογραφικό Μουσείο Κοσμά δυστυχώς δεν λειτουργεί εδώ και περίπου έξι χρόνια με αποτέλεσμα να μένει άγνωστη η *τέχνη των Γεωργατζάδων*. Το Λαογραφικό Μουσείο Δολιανών παραμένει υπό κατασκευή ενώ το Αρχαιολογικό Μουσείο Άστρους που φιλοξενεί και τα ευρήματα από την Έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού είναι κλειστό τα τελευταία τρία χρόνια εξαιτίας ενός σεισμού και γίνονται προσπάθειες αναστύλωσης του αφού το κτίριο χτίστηκε το 1780 και αποτελεί ένα χώρο μεγάλης ιστορικής σημασίας γιατί εκεί συγκλήθηκε η Β' Εθνική Συνέλευση των Ελλήνων το 1823.

Τα μοναστήρια στην Κυνουρία φτάνουν τα δεκαεννέα με κυριότερα την μονή του Αγίου Νικολάου της Σύντζας, την Παναγία Αρτοκωστά, την Παναγία την Έλωνα, την Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως Σωτήρος Λουκούς, την Παναγία Μαλεβή, τον Άγιο Νικόλαο Καρυάς, την Παλαιοπαναγία και τον Τίμιο Πρόδρομο. Τα μοναστήρια της Κυνουρίας αποτελούν σπουδαία κέντρα προσκυνηματικού τουρισμού ενώ τα θαύματα που έχουν γίνει είναι πολλά και μεγάλα. Σπουδαία είναι και η συμβολή των μοναστηριών στον αγώνα της επανάστασης του 1821 φυγαδεύοντας αγωνιστές και προσφέροντας μεγάλα χρηματικά ποσά για την σωτηρία του Έθνους.

Σύμφωνα με το Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας και Κλιματικής αλλαγής οι παραδοσιακοί οικισμοί της Κυνουρίας είναι δέκατρεις. Ο οικοδομικός χαρακτήρας της περιοχής διαμορφώνεται με πέτρα και ξύλο ενώ το πολεοδομικό της στοιχείο είναι οι διπλοκατοικίες. Στην Καστάνιτσα, στο Λεωνίδιο, στον Πραστό, στον Άγιο Πέτρο και τον Κοσμά μπορεί ο επισκέπτης να περιηγηθεί σε στενά πέτρινα σοκκάκια, να θαυμάσει τα πετρόχτιστα σπίτια, τα αρχοντικά και τους πύργους που υπάρχουν από τον 18^ο αιώνα. Στα Μέλανα, τον Τυρό, τα Σαπουνακαίικα και τα Πούλιθρα τα πετρόχτιστα σπίτια βλέπουν προς την θάλασσα εναλλάσσοντας το παραδοσιακό τοπίο αφού συνδιάζουν βουνό και θάλασσα.

Στο κομμάτι της άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς τα πράγματα είναι καλύτερα αλλά έγκειται ο προβληματισμός για το αν θα συνεχιστεί η άυλη πολιτισμική κληρονομιά της Κυνουρίας, αν θα αντέξει μέσα στο χρόνο και τι θα πρέπει να γίνει ώστε να μην χαθεί αυτός ο θησαυρός.

Η Τσακωνική γλώσσα μιλιέται εδώ και 3.000 χρόνια στην Τσακωνιά και είναι η αρχαία δωρική διάλεκτος που μεταφέρεται προφορικά από γενιά σε γενιά. Μαζί με την Ποντιακή αποτελούν τις

γλώσσες που τείνουν να εξαφανιστούν. Ο μεγάλος τσακωνολόγος Θανάσης Κωστάκης από το 1970 απευθυνόταν στο Υπουργείο Παιδείας με σκοπό να μπει η Τσακωνική γλώσσα ως προαιρετικό μάθημα στο σχολείο και είχε υποδείξει να διδάσκονταν τα τσακωνικά από ντόπιους δασκάλους που θα γνώριζαν την γλώσσα. Κάτι τέτοιο δεν εισακούστηκε ώσπου το 1980 ο ίδιος μαζί με το Αρχείο Τσακωνιάς απευθύνθηκαν στο Υπουργείο Παιδείας και Δια Βίου Μάθησης ώστε να ενταχθεί η τσακωνική στα σχολεία της Τσακωνιάς πράγμα που έγινε για τα σχολεία του Αγίου Ανδρέα, του Λεωνιδίου και του Τυρού.

Το 1990 η κα. Κουνιά είχε γράψει θεατρικά έργα στα Τσακωνικά και κατάφερε να πάρει ειδική διάκριση στο Πανελλήνιο Διαγωνισμό Μαθητικού Θεάτρου στην Καλαμάτα. Ενδιαφέρον είναι και το ντοκιματέρ της κα. Ελισάβετ Λαλουδάκη και Massimo Pizzocarο που θέλησαν να δώσουν λύση στο ερώτημα: πως δέχτηκαν οι Τσάκωνες να εγκαταλείψουν την γλώσσα τους και να αφομοιωθούν πλήρως στην κυρίαρχη γλώσσα εφόσον τα τσακωνικά είναι μια προφορική γλώσσα που μιλιέται από γενιά σε γενιά. Η κα. Μάνου Ελένη επίσης μέσα από την συγγραφή παιδικών παραμυθιών προσπαθεί να περάσει την γλώσσα στα μικρά παιδιά ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν δείξει η μεταπτυχιακή φοιτήτρια Valentina Fedchenko και ο καθηγητής της ο Maxim Kisilier από το τμήμα Νεοελληνικών σπουδών της Αγίας Πετρούπολης που έχουν ως σκοπό να γράψουν ένα βιβλίο στα τσακωνικά γεμάτο μοιρολόγια, τραγούδια καθώς και τον τρόπο ζωής των κατοίκων.

Ο λόγος για τον κίνδυνο αφάνισμού της τσακωνικής γλώσσας στάθηκε η διάνοιξη του δρόμου στην Τσακωνιά κατά τα έτη 1955-1960 όπου οι Τσάκωνες ήρθαν σε επαφή και με άλλους ανθρώπους, μερικοί παντρεύτηκαν και με μη Τσάκωνες και έτσι η γλώσσα άρχισε σιγά-σιγά να εγκαταλείπεται ενώ μέχρι τότε οι Τσάκωνες ζούσαν απομονωμένοι και μιλούσαν μεταξύ τους την γλώσσα τους. Καθώς τα χρόνια περνούσαν η τσακωνική γλώσσα θεωρήθηκε ως *βλαχιά* και έτσι οι νέοι ιδιαίτερα άνθρωποι δεν ενδιαφέρονταν να την μάθουν με αποτέλεσμα να αφομοιωθούν την κοινή ελληνική γλώσσα. Όλα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα ολόκληρες γενιές από το 1960 και μετά να μην γνωρίζουν τσακωνικά και σήμερα να τα μιλούν μονάχα ηλικιωμένοι άνθρωποι στις καθημερινές συναντήσεις που έχουν εντός των ορίων της Τσακωνιάς. Σε πολλά τσακωνοχώρια υπάρχουν πινακίδες και επιγραφές στο δρόμο που καλωσορίζουν τον επισκέπτη στα τσακωνικά έχοντας τις αντίστοιχες μεταφράσεις στα ελληνικά και στα αγγλικά. Κάθε καλοκαίρι τον Δεκαπενταύγουστο, στον Πραστό, στην μονή της Παναγίας της Χαλασμένης ψάλλετε όλη η λειτουργία στην Τσακωνική γλώσσα ενώ στο γυμνάσιο του Τυρού μια φορά την εβδομάδα η πρωινή προσευχή λέγεται στα τσακωνικά. Σπουδαία είναι η προσπάθεια του δημοτικού σχολείου Λεωνιδίου όπου διδάσκονται τσακωνικά, αφού έχει ενσωματωθεί ως μάθημα στο σχολείο. Στην ηλεκτρονική σελίδα του σχολείου (<http://dim-leonid.ark.sch.gr/29-3-2012>) ο επισκέπτης μπορεί

να ενημερωθεί για την ιστορία της γλώσσας καθώς και να αναζητήσει όποια λέξη θέλει από τα ελληνικά στα τσακωνικά και αντίστροφα μέσα από το λεξικό τσακωνικής που παρατίθεται εκεί. Το λεξικό βασίζεται στο Λεξικό του Δέφνερ και ψηφιοποιήθηκε από την έκτη τάξη του Δημοτικού Λεωνιδίου υπό την επίβλεψη του Δασκάλου τους Παναγιώτη Τσαγκούρη, κατά τα σχολικά έτη 2004-2006.

Τα τσακωνικά τραγούδια δυστυχώς δεν ακούγονται σήμερα και τείνουν να χαθούν. Χωρίζονται σε αυτά της τσακωνικής γλώσσας και αυτά της νεοελληνικής. Είναι γνωστό πως οι Τσάκωνες της νεώτερης εποχής τραγουδούσαν τα κοινά σε όλη την Ελλάδα δημοτικά τραγούδια. Παλιότερα ακουγόντουσαν στον τσακωνικό γάμο ή σε μορφή μοιρολογίων σήμερα όμως δεν ακούγονται παρά μόνο από την χορωδία του Τσακωνικού Γυναικείου Συλλόγου γυναικών Τυρού.

Ο Τσακωνικός χορός σήμερα προβάλλεται και έχει γίνει γνωστός σε όλη την Ελλάδα αλλά και το εξωτερικό και είναι ο χορός που αντιπροσωπεύει όλη την Τσακωνιά. Έχει μπει στις ακαδημίες, στα σχολεία και σε διάφορους μορφωτικούς συλλόγους. Το ενδιαφέρον όμως είναι πως υπάρχουν και άλλοι τέσσερις χοροί οι οποίοι έχουν σχεδόν χαθεί και μόνο στα Μέλανα προσπαθούν να τους διατηρήσουν και είναι:

α) «ο Χορός στα Τρία», «στα Τσία» ή «ανατσαιστέ» ή «ανασηκωτός» και είναι ένας αργός χορός στον ώμο και συνήθως χορεύεται με το τραγούδι: «*Στη θάλασσα ξαγνάντεψα τριανταφυλλάκι μου κόκκινο*» ή παρουσιάζεται και ως ανδρικός χορός.

β) «Πίσω, πίσω τ'αηδονάκι γεια σου γκελμπεράκι μου», είναι ένας ιδιόρρυθμος χορός.

γ) Η «Τεσσέρα», είναι ένας χορός που δεν χορεύεται σε άλλη περιοχή της Ελλάδας ούτε και στην ευρύτερη περιοχή της Τσακωνιάς που μέσα από αυτό το τραγούδι ξετυλίγεται η ιστορία ενός φαντάρου που ήταν τέσσερα χρόνια στον στρατό και άλλα τέσσερα στα ξένα και κανείς δεν τον είχε αναζητήσει εκτός από την αγαπημένη του.

δ) Επίσης υπάρχει και άλλος ένας χορός που χορεύεται με ιδιόρρυθμο τρόπο και έχει πάρει το όνομά του όπως και οι άλλο χοροί από την πρώτη συλλαβή του τραγουδιού που αντιπροσωπεύει τον χορό αυτό και είναι: «*Πέρα η μεριά*».

Η τσακωνική φορεσιά μεταφέρεται ακόμη και σήμερα από την μητέρα στην κόρη και είναι η παραδοσιακή στολή των γυναικών της Πελοποννήσου που μπορούμε να την δούμε στις παρελάσεις των εθνικών μας εορτών, στην παρουσίαση διάφορων χορευτικών εκδηλώσεων

αλλά και στο Λαογραφικό Μουσείο των Μελάνων. Κάθε χρόνο ιδιαίτερα τους θερινούς μήνες μπορεί κανείς να δει και να συμμετάσχει στα διάφορα ήθη και έθιμα που πραγματοποιούνται στην Κυνουρία συμβάλλοντας έτσι και στην διατήρηση των εθίμων αλλά και στην αύξηση του τουρισμού. Η γιορτή της μελιτζάνας και η γιορτή του Κάστανου είναι δυο γιορτές με πανελλαδική απήχηση. Επίσης πολύ γνωστό είναι και το Πάσχα στο Λεωνίδιο με τα αερόστατα μια παράδοση που μετράει πολλά χρόνια. Την ίδια απήχηση έχουν το Πάσχα στον Τυρό και η γιορτή του δάσους. Ο Τσακόνικος γάμος και η αναπαράσταση της Μάχης των Δολιανών είναι δύο εκδηλώσεις που έχουν σταματήσει να συμβαίνουν. Η πρώτη εξαιτίας της αφομοίωσης των Τσακωνών με τα ήθη και έθιμα της υπόλοιπης Ελλάδας όταν δηλαδή άνοιξε ο δρόμος στην Τσακωνιά και οι κάτοικοι ήρθαν σε επαφή με τους υπόλοιπους Έλληνες. Η Μάχη των Δολιανών έχει να κάνει με την αναπαράσταση της μάχης των Δολιανών και οι κάτοικοι την πραγματοποιούσαν κάθε τέσσερα χρόνια όμως τα τελευταία έξι χρόνια δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο εξαιτίας οικονομικών δυσκολιών.

Η Κυνουρία είναι ένας τόπος από τον οποίο κατάγονται σπουδαίοι άνθρωποι που έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη της πνευματικής ζωής του τόπου. Πρώτος και καλύτερος ο ποιητής Κώστας Ουράνης, που καταγόταν από το Λεωνίδιο όπου σήμερα είναι επισκέψιμο το πατρικό του σπίτι. Η Ελισάβετ Ψαρά που ήταν ζωγράφος, ποιήτρια και δημοσιογράφος καταγόταν από το Λεωνίδιο. Ο Νέστωρ Βερβέρης και ο Βρασίδης Ν. Τσούχλος ως ζωγράφοι μας χάρισαν σπουδαίες προσωπογραφίες, αγιογραφίες και τοπία. Εκθέσεις τους γίνονται στο δημαρχείο του Λεωνιδίου και το πατρικό τους σπίτι είναι επισκέψιμο στο Λεωνίδιο. Ο ακαδημαϊκός και τσακωνολόγος Θανάσης Κωστάκης ήταν από τα Μέλανα της Κυνουρίας μελέτησε τα τσακόνικα σε επιστημονικό επίπεδο και προσπάθησε να τα εγκαταστήσει στα τσακόνικα σχολεία με σκοπό να διατηρηθούν από γενιά σε γενιά. Ο Θανάσης Βαλτινός από το Καστρί Κυνουρίας είναι από τους πιο αναγνωρίσιμους συγγραφείς που έχει η Ελλάδα. Ο Γιώργος Σαραντάρης, ο Λάμπρος Αστέρης, ο Κουβαράς Ιωάννης και ο Γεώργιος Στρατήγης είναι σπουδαίοι ποιητάδες και λογοτέχνες. Τέλος ο Εμμανουήλ Τροχάνης θεωρείται ο πρώτος λόγιος από τον Πραστό της Κυνουρίας.

Ένας τόπος τόσο ξεχωριστός υπερέχει και σε θέματα διατροφής εξάγοντας ένα προϊόν που καλλιεργείται μόνο στην Τσακωνιά και αυτή είναι η τσακόνικη μελιτζάνα που διαφέρει από τις υπόλοιπες. Τον Μάρτιο του 1996 η Ευρωπαϊκή Ένωση τη συμπεριέλαβε στον κατάλογο των προϊόντων με Προστατευόμενη Ονομασία Προέλευσης (Π.Ο.Π). Επίσης ως βασικό υλικό της κυνουριακής κουζίνας θεωρείται το ελαιόλαδο αφού η Κυνουρία είναι ένας τόπος γεμάτος ελαιόδεντρα ακολουθώντας έτσι και τις επιταγές της μεσογειακής διατροφής.

Οι σύλλογοι που έχουν ιδρυθεί στην Κυνουρία, έχουν δημιουργηθεί από ανθρώπους καταγόμενους από την Κυνουρία που είτε ξενιτεύτηκαν για μια καλύτερη ζωή ή πήγαν στα μεγάλα αστικά κέντρα και τους δημιούργησαν από πολύ παλιά έχοντας ως κοινό σημείο αναφορά τους να βοηθήσουν με οποιονδήποτε τρόπο στην ανάπτυξη της Κυνουρίας. Πολλοί από αυτούς τους συλλόγους βοήθησαν χρηματικά στο να ανοίξουν δρόμοι, να φτιαχτούν σχολεία, να δοθούν υποτροφίες και να βοηθήσουν άπορους Κυνουριάτες.

Στη συνέχεια δόθηκε ένα ερωτηματολόγιο σε 85 παιδιά γυμνασίου που απαρτιζόταν από 22 ερωτήσεις με σκοπό να διερευνηθεί ποια είναι η επαφή που έχουν τα παιδιά με την υλική και άυλη πολιτισμική κληρονομιά της Κυνουρίας και ποιες είναι οι προτάσεις που έχουν με σκοπό να βελτιωθούν τα πράγματα. Όλα τα παιδιά ήταν κάτοικοι της Κυνουρίας τα 52 ήταν κορίτσια και τα 35 αγόρια ηλικίας 12-15 ετών. Από τα μνημεία της Κυνουρίας τα περισσότερα παιδιά απάντησαν πως γνωρίζουν και έχουν επισκεφτεί πρόσφατα τον υδροβιότοπο του Μούστου και αυτό συμπίπτει απόλυτα με την διαπίστωση ότι είναι το πιο προσβάσιμο μνημείο της Κυνουρίας για τον καθένα και για τα σχολεία που διοργανώνουν ημέρες περιβάλλοντος. Η Έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού παρόλο που είναι το σημαντικότερο μνημείο το γνωρίζουν λιγότερα παιδιά εξαιτίας της μη πρόσβασης μαθητών και όλων των ειδών κοινού. Από την πλευρά των μουσείων τα παιδιά γνωρίζουν το Μουσείο Ελιάς στο Κορακοβούνι και το Λαογραφικό Μουσείο των Μελάνων και εδώ η επιλογή τους συμπίπτει με το γεγονός ότι είναι τα δύο μουσεία που λειτουργούν κανονικά και με συνέπεια χάρη στην ιδιωτική πρωτοβουλία του ιδιοκτήτη του για το πρώτο και των κατοίκων για το δεύτερο. Γνωστό είναι και το Αρχαιολογικό Μουσείο του Άστρους όπου παρόλο που εδώ και τρία χρόνια τα παιδιά μπορούν να επισκέπτονται τον προαύλιο χώρο του όπου υπάρχουν πολλά γλυπτά από την Έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού αλλά είναι και ένα κτίριο σπουδαίας ιστορικής σημασίας αφού εκεί έγινε η Β' Εθνική Συνέλευση. Το Λαογραφικό Μουσείο του Κοσμά και το Λαογραφικό Μουσείο Δολιανών δεν είναι επισκέψιμα γι' αυτό και δεν είναι αναγνωρίσιμα και από τα παιδιά, στερώντας παράλληλα από το κοινό και την γνώση την οποία εμπεριέχουν.

Σχεδόν όλα τα μοναστήρια είναι γνωστά στα παιδιά με πρώτα τις μονές της Παναγίας της Έλωνας, τον Άγιο Νικόλαο της Σύντζας, την ιερά μονή της Παναγίας Αρτοκωστάς, την Παναγία την Μαλεβή και τον Άγιο Νικόλαο Καρυάς. Ενθαρρυντικό ήταν το αποτέλεσμα στην απάντηση της ερώτησης αν τα παιδιά γνωρίζουν την *Παναγία την Χαλασμένη* στον Πραστό αφού απάντησαν περισσότερα από τα μισά παιδιά θετικά, πράγμα που σημαίνει ότι γνωρίζουν την ιστορία της ότι δηλαδή *την χάλασε*, την πυρπόλησε, ο στρατός του Ιμπραήμ στα 1825 και από τότε έχει μείνει έτσι. Στην κατηγορία των παραδοσιακών οικισμών ζητήθηκε από τα παιδιά να πουν ποιους θεωρούν ως παραδοσιακούς οικισμούς μέσα από μια σειρά επιλογών. Αρχικά

επέλεξαν την Καστάνιτσα, τον Κοσμά και τον Πραστό τρεις οικισμούς ορεινούς με ιδιαίτερη γραφικότητα όπου κυριαρχεί η πέτρα και τα στενά δρομάκια. Ακολούθησαν τα Σαπουνακαίικα, ο Άνω Τυρός , ο Άγιος Πέτρος , τα Πέρα Μέλανα, τα Άνω Δολιανά, το Λεωνίδιο και τα Κάτω Δολιανά.

Στο κομμάτι της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς τα παιδιά αναγνώριζαν ως τον πιο αντιπροσωπευτικό χορό της Κυνουρίας των τσακώνικο ενώ απάντησαν σωστά και στην σημασία δύο τσακώνικων λέξεων στα ελληνικά. Αναγνώρισαν ότι η πιο αντιπροσωπευτική στολή της Κυνουρίας είναι η Τζουμπελού και ότι το λαχανικό της είναι η μελιτζάνα. Αντίθετα έδειξαν αδυναμία στο να αναγνωρίσουν τους πνευματικούς ανθρώπους της περιοχής τους, ο μόνος που αναγνωρίστηκε από ένα σχετικά μικρό ποσοστό παιδιών ήταν ο Κώστας Ουράνης. Αυτό ίσως οφείλεται και στο ότι δεν ενημερώνονται για την δράση αυτών των ανθρώπων από το ίδιο τους το σχολείο και από το γεγονός ότι δεν γίνονται πολλές εκδηλώσεις προς τιμήν αυτών των ανθρώπων από την πλευρά της ίδιας της πολιτείας έτσι ώστε τα παιδιά να συμμετάσχουν και να γνωρίσουν το έργο τους καλύτερα. Θα ήθελα να σταθώ και στο αποτέλεσμα που αφορούσε τον τσακωνολόγο Θανάση Κωστάκη τον οποίο γνώριζαν μόνο εννιά παιδιά από τα ογδόντα πέντε παρόλο που ήταν ένας άνθρωπος που έχει προσφέρει αρκετά στον τόπο του. Από τα έθιμα πρώτο έρχεται η γιορτή της Μελιτζάνας, το Πάσχα στο Λεωνίδιο και η γιορτή του Κάστανου τρια έθιμα που πέρνουν μεγάλη διάσταση και είναι ευρέως γνωστά. Θετικό ήταν και το αποτέλεσμα για το αν γνωρίζουν κάποια από τα έθιμα που συνέβαιναν παλιότερα σε έναν τσακώνικο γάμο κάτι τα οποία σήμερα δεν γίνονται και τα παιδιά απάντησαν πως γνώριζαν. Σε αυτό ίσως βοήθησαν και οι αφηγήσεις από τους πιο ηλικιωμένους ανθρώπους της περιοχής.

Τρεις σύλλογοι τους οποίους αναγνωρίζουν τα παιδιά είναι ο « Σύλλογος της Ενώσεως των Καστανιτσιωτών», ο « Σύλλογος της Καστάνιτσας» και «Σύλλογος Πειραιά: Το Λεωνίδιο». Είναι από τους πιο πρόσφατους συλλόγους και είναι λογικό να είναι πιο αναγνωρίσιμοι. Τα παιδιά αναγνώρισαν σωστά το πιο γνωστό τσακώνικο τραγούδι.

Γενικότερα παρατηρούμε ότι η σχέση των παιδιών με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά είναι πολύ καλύτερη από αυτή της υλικής. Σε αυτό συμβάλλει το γεγονός ότι συμμετέχουν άμεσα σε γιορτές, εκδηλώσεις, έθιμα, κ.ά. ενώ η υλική κληρονομιά αντιμετωπίζεται με άλλον τρόπο και αυτό δεν οφείλεται στα ίδια τα παιδιά, το σχολείο ή την οικογένεια αλλά στην πολιτεία η οποία έχει αφήσει αναξιοποίητους τόσους σπουδαίους θησαυρούς και τους καθιστά απροσπέλαστους στο κοινό. Τα παιδιά αναγνωρίζουν πως λείπει από τα σχολεία η χρήση της τσακώνικης γλώσσας και από τις απαντήσεις τους συμπεραίνουμε πως έχουν την θέληση να συνεχιστεί η διάλεκτος τους αλλά δεν υπάρχουν τα μέσα. Θεωρούν και θέλουν την ύπαρξη περισσότερων

αρχαιολογικών χώρων με σκοπό να γνωρίσουν καλύτερα την ιστορία του τόπου τους ενώ προτείνουν την δημιουργία βιβλιοθηκών.

Η Κυνουρία είναι ένας τόπος πλούσιος σε ιστορία, σε υλική και άυλη πολιτισμική κληρονομιά. Στην συγκεκριμένη περίπτωση παρατηρούμε ότι η άυλη είναι περισσότερο ανεπτυγμένη σε σχέση με την υλική και αυτό κατά ένα μεγάλο μέρος οφείλεται στην διάθεση και τις προσπάθειες των κατοίκων αυτού του τόπου. Οι Κυνουριάτες μπορούν και θα πρέπει να αποκτήσουν περισσότερα μουσεία, μνημεία και διασφάλιση της συνέχισης της διαλέκτος τους έτσι ώστε να έχουν ένα σημείο αναφοράς, μια ξεκάθαρη αντίληψη της ταυτότητάς τους και της ιστορίας του τόπου τους. Πρέπει να αναδειχθούν τα σημεία εκείνα που την καθιστούν ξεχωριστή και όχι μια συνηθισμένη περιοχή ανάμεσα σε πολλές. Αυτό θα ωφελήσει στην ανάπτυξη του τουρισμού και στην προσθήκη και άλλων ιστορικών στοιχείων ανάμεσα στα τόσα που μετράει η Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η Κυνουρία είναι μια από τις πλουσιότερες πολιτισμικά τόσο υλικά όσο και άυλα περιοχές της Ελλάδας. Δυστυχώς όμως αυτός ο πλούτος όχι μόνο παραμένει ανεκμετάλλευτος αλλά δεν αναδεικνύεται και σιγά σιγά τείνει να εξαφανιστεί. Πολλά πράγματα, υπάρχουν ακόμη κατά ένα μεγάλο μέρος εξαιτίας της διάθεσης και της αγάπης των κατοίκων που προσπαθούν να κάνουν ότι καλύτερο για τον τόπο τους.

-Δεν αρκεί όμως αυτό.- Σ' αυτό το σημείο πρέπει να επέμβει η ίδια η πολιτεία η οποία θα εδραιώσει προγράμματα, θα δημιουργήσει κτίρια και συλλόγους που θα λειτουργούν με τρόπο δυναμικό και ουσιαστικό.

Καταρχήν, θα ήταν καλό να δημιουργηθεί ένας σύλλογος που θα αποκαλείται: «Σύλλογος Μελέτης και Έρευνας Κυνουριακού Πολιτισμού-Ιστορίας και Πολιτιστικής Κληρονομιάς» όπου θα μπορεί να συνεργάζεται με διάφορους επιστημονικούς φορείς και με εκπαιδευτικά ιδρύματα της Ελλάδας και του εξωτερικού για μελέτες και έρευνες που θα αφορούν τον πολιτισμό της Κυνουρίας. Επίσης θα έχει ως σκοπό την ανάδειξη και την προβολή της ιστορικής και αρχαιολογικής σπουδαιότητας της Κυνουρίας και την ενεργοποίηση όλων των αρμόδιων φορέων και ιδιαίτερα του Υπουργείου Πολιτισμού με στόχο την αξιοποίηση και λειτουργία της περιοχής ως αρχαιολογικού και τουριστικού προορισμού. Θα είναι υπεύθυνος για την προώθηση και την συνεχή συνεργασία με υπηρεσίες, οργανισμούς, ιδρύματα, σχολεία για τις ανασκαφές στην περιοχή. Θα μεριμνά για την προβολή των τοπικών χαρακτηριστικών των χωριών της Κυνουρίας μέσω διαδικτύου και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Θα φροντίζει για την ανάπτυξη και αναβάθμιση της περιοχής.

Ο σύλλογος θα είναι ένα μέσο προβολής αλλά και διεκδικήσεων για όλα τα θέματα που έχουν να κάνουν με την Κυνουρία ενώ παράλληλα θα προστατεύονται οι πολιτισμικοί θησαυροί της περιοχής μας. Στο σύλλογο θα μπορούν να συμμετέχουν κάτοικοι από την ευρύτερη περιοχή εξαιτίας της καταγωγής τους (ανασκαφικό έργο, ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής και θέματα που σχετίζονται με την αρχαία, την νεότερη ιστορία και την πολιτισμική κληρονομιά μας. Στόχος θα είναι η αξιοποίηση των τοπικών χαρακτηριστικών της Κυνουρίας για την προσέλκυση ενός άλλου είδους τουρισμού και ανάπτυξης της περιοχής.

Η πολιτιστική κληρονομιά είναι ένα ισχυρό κίνητρο τουριστικής έλξης των τοπικών κοινωνιών. Οι βασικότεροι παράγοντες που έχουν καταγραφεί σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης ότι ευνοούν την αύξηση της τουριστικής ζήτησης για τον τουρισμό που κατευθύνεται στις τοπικές κοινωνίες είναι: το ενισχυμένο ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά που ενδιαφέρεται για τα ιστορικά κέντρα των διαφόρων περιοχών, στα μουσεία, μνημεία, κ.λ.π. και

τα μεγάλα γεγονότα που επιτυγχάνουν αναγνώριση της περιοχής που φιλοξενεί σημαντικές εκθέσεις, διεθνή συνέδρια και πολιτιστικά φεστιβάλ.

Προτείνεται επίσης να παρακολουθούνται τα ευρωπαϊκά προγράμματα από τα οποία μπορεί να προέλθει η πολιτιστική ανάπτυξη της Κυνουρίας. Για παράδειγμα το επιχειρησιακό πρόγραμμα με α.π: ΕΥΤΟΠ/Α/ΦΧVII/2687-5/11/2010 και τίτλο: «Ανταγωνιστικότητα και επιχειρηματικότητα του ΕΣΠΑ 2007-2013 -Άξονας προτεραιότητας 3» με θέμα την προστασία και διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς. Το πρόγραμμα αυτό έχει ως στόχο την αποκατάσταση, συντήρηση και ανάδειξη μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, την δημιουργία εγκαταστάσεων εξυπηρέτησης επισκεπτών, συστημάτων ασφαλείας και εξοπλισμών καθώς και δράσεις και μέσα προβολής. Συγκεκριμένα με το πρόγραμμα αυτό χρηματοδοτούνται συντηρήσεις, στερεώσεις μνημείων, συνόλων και χώρων, αναστηλώσεων και αποκαταστάσεων κτίριων-μνημείων και συνόλων, εγκαταστάσεων και εξοπλισμών εξυπηρέτησης επισκεπτών (φυλάκια, εκδοτήρια, χώροι υγιεινής, αναψυκτήρια, αποθήκες, εκθετήρια, υπαίθριοι χώροι στάθμευσης. Έργα που διευκολύνουν την πρόσβαση στα ΑΜΕΑ, έργα διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου των Μνημείων-Χώρων, προμήθεια και εγκατάσταση των συστημάτων ασφαλείας, δράσεις και μέσα προβολής (σήμανση, έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό προβολής, εκδηλώσεις, κ.ά.). Οι στόχοι ενός τέτοιου προγράμματος είναι η ενίσχυση των υποδομών αξιοποίησης του πολιτιστικού αποθέματος και της φυσικής κληρονομιάς της χώρας ως μέσου βελτίωσης της ελκυστικότητάς της ως τουριστικού προορισμού. Επίσης η ανάπτυξη και η βελτίωση του τουριστικού προϊόντος της χώρας μέσα από τη δημιουργία πυρήνων και πόλων τουριστικής ανάπτυξης στο πλαίσιο πολιτιστικών δράσεων εθνικής, διαπεριφερειακής και περιφερειακής σημασίας. Το ύψος που κάλυπτε αυτό το πρόγραμμα για την περιφέρεια της Πελοποννήσου έφτανε τα 9.850.000€ και απευθυνόταν στο Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού και τους εποπτευόμενους από αυτούς φορείς που έχουν την αρμοδιότητα εκτέλεσης των έργων αυτών.

Άλλο ένα πρόγραμμα του ΕΣΠΑ πολύ ενδιφέρον που αφορά στην χρηματοδότηση έργων στην περιφέρεια Πελοποννήσου και από αυτό μπορεί να επωφεληθεί και η Κυνουρία είναι το πρόγραμμα Jessica (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas δηλαδή Κοινή Ευρωπαϊκή υποστήριξη για βιώσιμες επενδύσεις σε αστικές περιοχές).

Οι τομείς που διοχετεύονται οι πόροι του Jessica είναι οι εξής:

- ☐ Προώθηση της ιστορικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, για τουρισμό ή άλλες αειφόρους χρήσεις.
- ☐ Επαναξιοποίηση εγκαταλελειμμένων βιομηχανικών εκτάσεων, συμπεριλαμβανομένης της αποξήλωσης εγκαταστάσεων και της εξυγίανσης.
- ☐ Δημιουργία χώρων γραφείων για μικρομεσαίες επιχειρήσεις και για τους τομείς της πληροφορικής και/ ή της έρευνας και ανάπτυξης.

☐ Ενίσχυση της ενεργειακής απόδοσης και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

☐ Βελτίωση της κοινωνικής ενσωμάτωσης.

☐ Αύξηση της κινητικότητας.

Οι προτάσεις που υποβάλλονται για την πραγματοποίηση αυτού του προγράμματος θα πρέπει να αφορούν έργα που:

α. υλοποιούνται σε Δήμους της Περιφέρειας Πελοποννήσου,

β. περιλαμβάνονται σε ΟΣΑΑΑ (Ολοκληρωμένα Σχέδια Αειφόρου Αστικής Ανάπτυξης)

γ. συμβάλλουν στην επίτευξη των στόχων του Άξονα Προτεραιότητας 8 «Αειφόρος Ανάπτυξη και Ποιότητα Ζωής στην Περιφέρεια Πελοποννήσου», ήτοι:

☐ την ανάδειξη μνημείων / αρχαιολογικών χώρων,

☐ την αναβάθμιση ή/και αύξηση της δυναμικότητας και λειτουργικότητας των κοινωνικών υποδομών (εκπαίδευσης, υγείας-πρόνοιας),

☐ την αύξηση της λειτουργικότητας και των αστικών και ημιαστικών κέντρων της Περιφέρειας,

☐ τη βελτίωση των συνθηκών ή/και αύξηση του εξυπηρετούμενου πληθυσμού της Περιφέρειας και των επισκεπτών σε πόσιμο νερό, με παράλληλη μείωση των απωλειών νερού,

☐ την προστασία του περιβάλλοντος από στερεά και υγρά απόβλητα,

☐ την αναζωογόνηση των αγροτικών / μειονεκτικών περιοχών, ΠΕΠ Δυτικής

☐ την προστασία και ανάδειξη περιοχών φυσικού κάλλους και ευαίσθητων περιοχών.

Το συνολικό ποσό, ανέρχεται σε περίπου **28.000.000 ευρώ** προερχόμενα από τον Άξονα Προτεραιότητας 8 του ΠΕΠ Δυτικής Ελλάδας, Πελοποννήσου και Ιονίων Νήσων, και το ύψος της χρηματοδότησης για κάθε έργο, που θα επιλεγεί, δεν μπορεί να υπερβαίνει το 20% του παραπάνω ποσού.

Προτείνεται επίσης, οι σύλλογοι της Κυνουρίας που υπάρχουν σε Πειραιά, Αθήνα και στο εξωτερικό, μια φορά τον χρόνο να κάνουν τριήμερες εκδηλώσεις στα πνευματικά κέντρα της πόλης που βρίσκονται. Οι εκδηλώσεις αυτές θα περιλαμβάνουν ομιλίες, ιστορικές αναδρομές, συζητήσεις, παρουσίαση παραδοσιακών χορών με τις τοπικές ενδυμασίες και επίδειξη εδεσμάτων από την κυνουριακή κουζίνα. Με αυτό τον τρόπο διατηρείται η ενότητα των Κυνουριατών, συντηρούνται οι θεσμοί και παράλληλα αναπτύσσονται δράσεις που γίνονται γνωστές. Επίσης έρχονται σε επαφή με τον πολιτισμό της Κυνουρίας άνθρωποι που δεν κατάγονται από την περιοχή.

Το Λαογραφικό Μουσείο Μελάνων, λειτουργεί σήμερα εξαιτίας της διάθεσης και της αγάπης των κατοίκων για τον τόπο τους αφού αυτοί είναι που αναλαμβάνουν την ξενάγηση οποιουδήποτε επισκέπτη θέλει ανά πάσα ώρα και στιγμή να γνωρίσει το μουσείο. Ωστόσο αξίζει μια πιο επιστημονική αντιμετώπιση και θα έπρεπε να υπάρχει ένας επιμελητής που θα το

λειτουργεί συγκεκριμένες ώρες την ημέρα και τα σαββατοκύριακα. Θα παρουσίαζε τα εκθέματα που υπάρχουν εκεί σε ένα ιστορικό πλαίσιο πιο επιστημονικό σε συνδιασμό πάντα με την συνεργασία και τις μαρτυρίες των κατοίκων που ζουν στην περιοχή. Ο επιμελητής θα ήταν υπεύθυνος για διαφήμιση και προώθηση του μουσείου στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό ενώ θα δημιουργούσε συγκεκριμένα εκπαιδευτικά προγράμματα για τα σχολεία που επισκέπτονται το μουσείο. Επίσης όπως και στο Ουγγρικό Μουσείο Ανοιχτού Χώρου, θα μπορούσαν να τοποθετηθούν άνθρωποι που θα ήταν ντυμένοι με την τσακωνική ενδυμασία, θα μιλούσαν τσακωνικά και θα αναπαριστούσαν στιγμές από την καθημερινή ζωή στην τσακωνιά μιας που το μουσείο σε μια θεματική του ενότητα αναπαριστά πως ήταν ένα σπίτι στην Τσακωνιά παλιότερα με τα κουζινικά του σκεύη, το τζάκι, το σαλόνι, κ.ά..

Παρόμοια αντιμετώπιση πρέπει να έχει και το Λαογραφικό Μουσείο του Κοσμά το οποίο αφού ξανανοίξει θα πρέπει να διαχειριστεί με καλύτερο τρόπο *την τέχνη των Γεωργαντζάδων*, των ανθρώπων δηλαδή που έφτιαχναν τα χτένια του αργαλειού από καλάμι. Στην Δανία στο «μουσείο-πόλη Άαρχους» αναπαριστώνται τα εργαστήρια του σιδηρουργού, του μαραγκού, του ξυλουργού και ηθοποιοί ντυμένοι με τοπικές ενδυμασίες αναβιώνουν αυτά τα επαγγέλματα. Στον Κοσμά μπορεί να γίνει κάτι αντίστοιχο με ανθρώπους ντυμένους με ρούχα της εποχής εκείνης να υποδύονται τους Γεωργαντζάδες, δείχνοντας την τέχνη στον κάθε επισκέπτη. Μπορούν και μέσα από σεμινάρια που θα γίνονται μέσα στο μουσείο να διδάσκεται η τέχνη ώστε η γνώση να μην χαθεί.

Από το ερωτηματολόγιο που δόθηκε στα παιδιά δόθηκαν κάποιες σπουδαίες απαντήσεις στην ερώτηση τι θεωρούν ότι λείπει σήμερα από την Τσακωνιά. Ξεχώρισα την ιδέα ενός παιδιού που κρίνει καλό να δημιουργηθεί ένα Μουσείο της Τσακωνικής Διαλέκτου. Πραγματικά στην Τσακωνιά διασώζονται πολλά κείμενα γραμμένα στην τσακωνική γλώσσα, υπάρχουν αρκετοί άνθρωποι που ακόμα την μιλούν και μπορούν να βοηθήσουν στην έρευνα του μουσείου. Δημιουργώντας ένα τέτοιο μουσείο θα διαφυλαχθούν και θα προστατευθούν σπουδαία γλωσσικά κειμήλια ενώ θα αποτελεί και ένα σταθερό σημείο αναφοράς και διτήρησης της τσακωνικής διαλέκτου μέσα στο πέρασμα των χρόνων.

Εφόσον πολλά ιστορικά κειμήλια της Τσακωνιάς έχουν μείνει ανκμετάλλευτα και επομένως άγνωστα στους περισσότερους θα μπορούσε μέσω του διαδικτύου να δοθεί μια λύση. Με την δημιουργία μιας ιστοσελίδας αφιερωμένης στην Κυνουρία θα μπορούσε ο καθένας να γνωρίσει τον υλικό και άυλο πολιτισμικό της πλούτο. Θα μπορούσαν να ψηφιοποιηθούν ευρήματα που υπάρχουν στα μουσεία, να αναρτηθούν φωτογραφίες με τα μνημεία της, τις εκκλησίες της, την ιστορία της, βίντεο με τα ήθη και τα έθιμα της, τους χορούς της, τοπικές ενδυμασίες, τα τραγούδια της. Με αυτό τον τρόπο διασώζεται και προβάλλεται ο πολιτισμός της καθώς γίνεται γνωστός σε παγκόσμιο επίπεδο.

Στην εποχή της ολοένα αυξανόμενης παγκοσμιοποίησης, η προστασία, η διατήρηση, η ερμηνεία και η ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς και της πολιτιστικής ποικιλίας κάθε περιοχής ή χώρας αποτελεί μια σημαντική πρόκληση για τον κόσμο όλο. Ωστόσο, η διαχείριση της κληρονομιάς αυτής, μέσα στα πλαίσια των διεθνώς αναγνωρισμένων και κατάλληλα εφαρμοσμένων κανόνων, ανήκει συνήθως στην ευθύνη της κοινότητας όπου αυτή βρίσκεται ή της ομάδας που τη διαφυλάττει. Ένας από τους πρωταρχικούς στόχους της διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς συνίσταται στο να μεταδοθεί η σημασία της και η ανάγκη διατήρησής της στα μέλη της κοινότητας υποδοχής και στους επισκέπτες. Η φυσική, είτε διανοητική είτε συναισθηματική πρόσβαση στην κληρονομιά και στην πολιτιστική εξέλιξη, μέσα σε λογικά πλαίσια και με κατάλληλους χειρισμούς, αποτελεί ταυτόχρονα ένα δικαίωμα και ένα προνόμιο. Η πρόσβαση αυτή συνεπάγεται την υποχρέωση του σεβασμού τόσο για τις πολιτιστικές αξίες όσο και για τα ενδιαφέροντα και τα οικονομικά συμφέροντα της κοινότητας όπου βρίσκεται η κληρονομιά, των τοπικών ομάδων που την διαφυλάττουν ή των κατόχων ιστορικών ιδιοκτησιών καθώς και για τα τοπία και τους πολιτισμούς από τους οποίους αυτή προέρχεται

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλιογραφία- Αρθρογραφία

Ελληνόγλωσση

1. Αγιωργίτη Αγγελική: «700 χρόνια Καστάνιτσα Αρκαδίας 1923-1993, αναμνήσεις και ελπίδες.....», από τα εκπαιδευτήρια «Ο Πλάτων», χ.χ
2. Αδαμογιάννης Βαγγέλης, «Μνημεία Κυνουρίας», Θεσσαλονίκη, χ.ε, 1972
3. «Αδελφότητα Κυνουριέων: 70 χρόνια από την ίδρυση της 1922-1992», χ.ε.χ.χ.
4. Αλτουβά Άννα-Γαλάνη Γεωργία-Σαρδή Ελισσάβετ, «Ανάλυση και σχόλια στο έργο του Θανάση Βαλτινού. Στοιχεία για τη δεκαετία του '60», Αθήνα, 1993.
5. Αρβανίκη Ι. Σμαραγδή, «Το κάστρο του Παράλιου Άστρους Κυνουρίας: Πρώτες παρατηρήσεις», εκδόσεις: Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών, Αθήνα, 2007.
6. Αρκαδικά-Ημερολόγιο των Αρκαδικών, 1981-1982, τομ.Α, εκδόσεις: Κέντρο Αρκαδικών Μελετών.χ.χ
7. Αρκαδία-Τουριστικός Οδηγός, Δήμος Τυρού,χ.ε, 2008-2009.
8. Αρχαιολογικό Μουσείο Άστρους-Σύλλογος των φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Άστρους, χ.ε, Ιούλιος 2006
9. Βαγενάς Θ, «Ιστορικά Τσακωνιάς και Λεωνιδίου», χ.ε, 1971
10. Βιογραφικά του Κώστα Ουράνη., Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, Ίδρυμα Κώστα και Ελεάννας Ουράνη, 1979
11. Βοβολίνης Κ.Α., «Το Χρονικόν του Παρνασσού 1865-1950», Φιλολογικός Σύνδεσμος Παρνασσού, χ.χ.
12. Βουδούρη Δ, «Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο», Αθήνα-Κομοτηνή, 1999
13. Γεωργικά της Τσακωνιάς, εκδόσεις: Ανάτυπο, Λαογραφικόν Δελτίον της Ελληνικής Λαογραφικής Εταιρείας, τόμος ΛΑ (31):1976-1978, Αθήνα, 1978
14. Γκάζη Ανδρομάχη: «Εισαγωγή στην μουσειολογία, φάκελος σημειώσεων και φωτοτυπιών 2007-2008»
15. Γκάζη Α.-Νούσια Τ, Αρχαιολογία στον Ελληνικό χώρο: Μουσειολογία, μέριμνα για τις αρχαιότητες, ΕΑΠ, Πάτρα, Νούσια Τ, 2003.
16. Γκάζη Α , Από τις Μούσες στο Μουσείο: Η ιστορία ενός θεσμού δια μέσω των αιώνων, περιοδικό: «Αρχαιολογία και Τέχνες», τεύχος 70, Μάρτιος 1999.
17. Γραμματικάκη Α.-Αλεξίου., «Διεθνής Διακίνηση πολιτιστικών αγαθών και ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο», εκδόσεις: Σάκκουλα, Αθήνα, 2002

18. Γυμνάσιο Τυροσαπουνακαϊκών., «Χερσαία και Υδάτινα οικοσυστήματα, υγρότοποι, δάση, ποτάμια και ακτές της περιοχής μας», εργασία των μαθητών της Γ' γυμνασίου στα πλαίσια περιβαλλοντικού προγράμματος, χ.ε, Ιούλιος 2000
19. Δέφνερ Μιχαήλ., «Λεξικόν της Τσακωνικής Διαλέκτου», εκδόσεις: Εστία, Αθήνα, 1923
20. «Ελευθεροτυπία», εφημερίδα, (Πολιτισμός η μεσογειακή δίαιτα, της Έρσης Βάτου). αρ. φ.10603, 17/11/2010
21. «Επαθλο», περιοδικό, τ.72, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2010.
22. «Επαθλο», περιοδικό, τ. 59, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2007.
23. «Επαθλο», περιοδικό, τ.61, Μάρτιος-Απρίλιος 2008.
24. «Επαθλο», περιοδικό, τ.40, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2004.
25. ΕΣΠΑ:«Επιχειρησιακό πρόγραμμα: ανταγωνιστικότητα και επιχειρηματικότητα 2007-2013- άξονας προτεραιότητας:3 «Βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος» - κωδικός θεματικής προτεραιότητας 58 – προστασία και διατήρηση πολιτισμικής κληρονομιάς
26. ΕΣΠΑ: «Επιχειρησιακό πρόγραμμα: Jessica (Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas)- ΟΣΑΑΑΑ (Ολοκληρωμένα Σχέδια αειφόρου αστικής ανάπτυξης.
27. Ευελπίδης Χρ. -Σπ. Τσαούσης: «Το αγροτικό σπίτι» , χ.ε, Αθήνα 1944.
28. Κονσόλα Ντόρα., «Η Διεθνής Προστασίας της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς», εκδόσεις: Παπαζήση, Αθήνα, 1995
29. Κορολόγος Γ.Θ., «Αναμνήσεις και αναδρομές ενός Τσάκωνα», σελ.107-128, Αθήνα, 2002.
30. Κορολόγος Α., άρθρο: «Οι τρεις ανεμόμυλοι του Λεωνιδίου», χ.ε, 2011
31. Κόρφης Τάσος: «Σαραντάρης Γιώργος», από Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Αθήνα, χ.χ.
32. Κουσκούνια Ι, Χασαπογιάννης Κ, Κακαβούλια Ι., «Θυρεάτις Γη, Ιστορία-Αρχαιολογία-Λαογραφία», εκδόσεις: Πνευματικού Κέντρου Άστρους. Ιδρύματος Μνήμη Αγγελικής Λεων. Ζαφείδη, Αθήνα, 1981.
33. «ΚΥΝΟΥΡΙΑ», εφημερίδα, περίοδος Γ', φ.103:1, Νοεμ.1979
34. «ΚΥΝΟΥΡΙΑ», εφημερίδα, φ.180, 13/5/1935, σελ.04, συλλογή Α.Β.Α
35. «ΚΥΝΟΥΡΙΑ», εφημερίδα, φ.63,15/6/30:3
36. «ΚΥΝΟΥΡΙΑΚΗ ΑΛΛΑΓΗ», εφημερίδα, αρ.φ.1:1, Νοεμ.1979
37. Κυνουριακή Επιθεώρηση-Διμηνιαία, εικονογραφημένη, κοινωνική, φιλολογική ειδησεογραφική εφημερίδα, χρόνος Α, τεύχος 4, Ιούνιος 1937.

38. «ΚΥΝΟΥΡΙΑΚΗ ΑΛΛΑΓΗ», Αρχαιολογικά ευρήματα στην περιοχή Άστρους, αρ.φ.11,σ.1, Νοεμ.1979.
39. Κυνουριακή Επιθεώρηση-Διμινιαία, εικονογραφημένη, κοινωνική, φιλολογική ειδησεογραφική εφημερίδα. Φεβρουάριος 1937.
40. Κυνουρία-Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, Τρίπολη, Μάρτιος 2006.
41. Κωστάκης Π. Θανάσης., «Σύντομη γραμματική της Τσακωνικής διαλέκτου: Grammaire du tsaconien», χ.ε, 1906
42. Κωστάκης Π. Θανάσης., «Σύντομη γραμματική της Τσακωνικής Διαλέκτου», Διδακτορική διατριβή, Αθήνα, 1951
43. Κωστάκης Θ., «Τσακωνική λαϊκή Αρχιτεκτονική», Λαογραφία, ΙΘ', χ.ε,1960-1961.
44. Κωστάκης Π. Θανάσης., «Υφαντικές ύλες και η επεξεργασία τους στην Τσακωνιά», από Τυπογραφείο Σπυροπούλου, χ.ε, Αθήνα, 1962
45. Κωστάκης Π. Θανάσης., «Λεξικό της Τσακωνικής Διαλέκτου», Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα, 1986
46. Κωστάκης Π. Θανάσης., «Χρονικά των Τσακωνών», από Αρχείο της Τσακωνιάς, τομ. Η, Λεωνίδιο, 1987
47. Λάββας Γ., «Πολιτιστική Κληρονομιά. Βασικές έννοιες, ιδεολογία, διεθνείς συμφωνίες, μεθοδολογία», χ.ε, Αθήνα, 1993
48. Λάββας Γ., «Πολιτιστική Κληρονομιά. Κορυφαία Μνημειακά Συγκροτήματα του Ελλαδικού χώρου», χ.ε, Αθήνα, 1997
49. Λεγκός Ευάγγελος Π., Τα μοναστήρια του Ελληνισμού, τ.Β., εκδόσεις Ιχνηλάτης, 1998
50. Μεγάλη Πελοποννησιακή εγκυκλοπαίδεια. Τόμος Α, Α-Αθανασίου. -- Αθήνα : Κολοκοτρώνης, 1958 .
51. Μερακλής Γ. Μιχαήλ., «Ελληνική Λαογραφία», εκδόσεις: Οδυσσέας, Αθήνα, 2007.
52. Νάκου Ειρήνη: Μουσεία: εμείς, τα πράγματα και ο πολιτισμός, εκδόσεις: Νήσος, 2001
53. Νουχάκης Ιωάννης, Ελληνική χωρογραφία, χ.ε, Αθήναι, 1901.
54. Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό., «Σαραντάρης Γιώργος», Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1988
55. «Μοναστήρια και προσκηνύματα της Ελλάδας», Hellenic Post Bank, χ.ε, χ.χ.
56. Μπάλλας Α., «Κάστρα της Κυνουρίας-Κάστρα της Τσακωνιάς», Πελοποννησιακά ΚΣΤ', 2001-2002.
57. Μπεκύρος Β. Φίλιππος-Τσαγγούρη Ελένη: «Ο Τσακωνικός χορός», Έκδοση Κοινότητας Βερβένων , Λεωνίδιο, 1993
58. Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν Ηλίου" τομ.17^{ος}, χ.ε, χ.χ.
59. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αρκαδίας: «Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί», Τρίπολη 2007
60. Οδοιπορικό στη Νότια Κυνουρία, χ.ε, 2011.

61. Παναρκαδική Ομοσπονδία της Ελλάδος., «Χρονικά των Αρκάδων», τομ.Γ, χ.ε, 1961
62. Παπαντωνίου Ιωάννα., «Η Ελληνική ενδυμασία από την αρχαιότητα ως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα», εκδόσεις: «Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος»,Αθήνα, 2000.
63. Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Αρκαδίας: «Αρκαδία: Παραδοσιακοί οικισμοί», Τρίπολη, 2007.
64. Οδοιπορικό στη Νότια Κυνουρία, χ.ε, 2011.
65. Πάτσης Χάρης., «Εγκυκλοπαίδεια των παιδιών», εκδόσεις: Οργανισμός Εγκυκλοπαιδικών εκδόσεων, Αθήνα, 1968
66. Πάτσης Χάρης: «Στρατήγης Γεώργιος», από Μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, Αθήνα, χ.ε, χ.χ
67. Παυλογεωργάτος Γ.Δ., « Διατήρηση της υλικής πολιτιστικής κληρονομιάς», Αθήνα, 2008
68. Πετάκος Δ. Χρήστος., «Τσακονιά: Ψηφίδα Ελληνικής Ιστορίας και Πολιτισμού», Αθήνα, 2003
69. Πετάκος Δ.Χ., «Ιστορικά και ετυμολογικά των Τσακώνων», χ.ε, 1974
70. Πετακός Δ.Χ, «Ο Τσακόνικος χορός», συμμετοχή Μορφωτικού Συλλόγου Λεωνιδίου στην Πολιτιστική Ολυμπιάδα, Αθήνα, 2003
71. Πίτσιος Θ.Κ., «Ανθρωπολογική Μελέτη του πληθυσμού της Πελοποννήσου-Η καταγωγή των Πελοποννησίων» από Βιβλιοθήκη Ανθρωπολογικής Εταιρείας Ελλάδος, αρ.2, Αθήνα, 1978
72. «Πρακτικά του Αρκαδικού Πνευματικού Συμποσίου» Λεωνίδιο 21-23 Νοεμβρίου 1992, Περιοδικό της Εταιρείας Πελοποννησιακών Σπουδών, Αθήνα, 1992
73. «Πρακτικά Ε Τσακόνικου Συνεδρίου 26-28 Σεπτεμβρίου 2003» από αρχείο της Τσακωνιάς. «Ο Ουράνης μέσα από τις αρχειακές σειρές που φυλάσσονται στα γενικά αρχεία του κράτους. Τοπικό αρχείο Λεωνιδίου».
74. Ρίζες Ελλήνων Ανθρωπογεωγραφία των Ελλήνων: «ΤΣΑΚΩΝΕΣ», εκδόσεις: Πήγασος, Αθήνα, χ.χ.
75. Ρούνης Θρ. Μανώλης, «Αρκαδία εικόνες και μνήμες από την Κυνουρία», Κέντρο Καλλιτεχνικής Πράξης, εκδόσεις: Μικρά Αρκαδικά, Τρίπολη, 2000
76. Ρουσάλη-Διατσίνου Σοφία., «Λαογραφία Λεωνιδίου», Αθήνα, σελ. 8-181, 1977
77. Ρωμαίος Κ.Α, «Κάστρο της Ωριάς», Άστρος-Δραγαλεβός, Ακαδημία των Αρκάδων, τ. Α', 1953
78. Σαραντάκης Π.: «Αρκαδία και τα μοναστήρια της, οδοιπορικό 10 αιώνων», εκδόσεις: Οιάτης.:156-159, χ.χ.
79. Σμαραγδή Ι. Αρβανίτη, «Το Κάστρο του Παράλιου Άστρους Κυνουρίας: Πρώτες παρατηρήσεις», Εταιρεία Πελοποννησιακών Σπουδών, Αθήνα 2007.

80. Σπυρόπουλος Γεώργιος, «Η Έπαυλη του Ηρώδη Αττικού στην Εύα Λουκού Κυνουρίας», εκδόσεις: Όλκος- Αθήνα, 2006
81. Σύλλογος των φίλων του Αρχαιολογικού Μουσείου Άστρους, χ.ε, 2006
82. ΣΤ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου Τυροσαπουνακαϊκών, «Προσπαθώντας να γνωρίσουμε καλύτερα τον τόπο μας και την ιστορία του...», εκδόσεις: Κυνουριακές, 2001.
83. Τουριστικός οδηγός: Περιήγηση στην Ανατολική Αρκαδία, , χ.ε., 2006
84. Τσολομούτης Δ.Γ, «Κοσμάς Κυνουρίας», χ.ε, Αθήνα, 2002
85. «Τα μοναστήρια του Ελληνισμού», εκδόσεις: Ιχνηλάτης, χ.χ.
86. Τσολομούτης Δ.Γ., «Ο Κοσμίτικος γάμος», Αθήνα, χ.ε, 1971.
87. Τσολομούτης Δ.Γ: «Το Μοναστήρι της Παναγίας της Έλωνας», χ.ε., χ.χ.
88. Τσούχλος Κωστής., «Λαογραφικά της Τσακωνιάς: δημοτικά τραγούδια, μοιρολόγια, θρύλοι-παραδόσεις, ήθη-έθιμα-δοξασίες-δεισιδαιμονίες, ανέκδοτα, παροιμίες στην Τσακωνική και στη νεοελληνική», Αθήνα, 1993
89. Φάκλαρης Παναγιώτης., «Αρχαία Κυνουρία: Ανθρώπινη δραστηριότητα και περιβάλλον», Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλωτριώσεων, Αθήνα, 1990
90. Φιλιππίδης Δημήτρης., «Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική-Κυνουρία», εκδόσεις: Μέλισσα, Αθήνα, 1985.
91. Φιλιππίδης Δ., «Κοινωνική αποδοχή των αναστυλώσεων-αποκαταστάσεων» στο: Συντήρηση, αναστύλωση και αποκατάσταση μνημείων στην Ελλάδα 1950-2000, Αθήνα, 2010.
92. Φλούδας Νικόλαος, Θυρεατικά, τόμ. Α', χ.ε, Αθήνα, 1982
93. Χούπης Δ.Γ., «Τσακώνων Άπαντα-Ιστορική Περιήγηση», εκδόσεις: Επικαιρότητα, Αθήνα, 2006.
94. Χούπης Δ.Γ., « Ιστορία και Λαογραφία της Καστάνιτσας», τομ. Α, Αθήνα, 1983.
95. Χούπης Δ.Γ., « Ιστορία και Λαογραφία της Καστάνιτσας», τομ. Β, χ.ε Αθήνα, 1983.
96. Χούπης Δ.Γ., «ΕΑΤΡΟΥ ΕΝΑΤΘΕ», έκδοσεις: Σύλλογος των Απανταχού Καστανιτσιωτών, Αθήνα, 1990.
97. Χούπης Δ.Γ., «Ιστορικά και Παραδόσεις της Σίταινας», εκδόσεις: Ένωσις Σιταϊνιωτών ο ΑΓΙΟΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΘΕΟΛΟΓΟΣ, , Αθήνα, 1991.
98. Χούπης Δ.Γ. , «Μαλεβίσια και Τσακωνικά, έμμετρα ποιήματα και πεζά στη Τσακωνική διάλεκτο με μετάφραση. Συμβολή στη διάσωση της τσακωνικής διαλέκτου», έκδοση: Συλλόγου Απανταχού Καστανιτσιωτών και την συμβολή του αρχείου της Τσακωνιάς, Αθήνα, 1993
100. Χρονικά των Τσακώνων., τομ.1^{ος} ,από Αρχείο της Τσακωνιάς Αθήνα, 1956.
101. Χρονικά των Τσακώνων., τομ.2^{ος} ,από Αρχείο της Τσακωνιάς Αθήνα, 1961

- 102.Χρονικά των Τσακώνων.,τομ.3^{ος} ,από Αρχείο της Τσακωνιάς Αθήνα, 1969
- 103.Χρονικά των Τσακώνων., τομ.4^{ος} ,από Αρχείο της Τσακωνιάς, Αθήνα, 1974
- 104.Χρονικά των Τσακώνων, τόμος 6^{ος} , από Αρχείο της Τσακωνιάς, Αθήνα, 1984
- 105.Χρονικά των Τσακώνων., τόμος ΙΒ' , από Αρχείο της Τσακωνιάς, Αθήνα, 1996
- 106.Χρονικά των Τσακώνων, τόμος ΙΣΤ, από Αρχείον της Τσακωνιάς, Αθήνα, 2002.
- 107.Χρονικά των Τσακώνων, τόμος ΚΑ, από Αρχείον της Τσακωνιάς, Αθήνα, 2010.
- 108.Χρονικά των Τσακώνων,τόμος 4^{ος} από Αρχείον της Τσακωνιάς, Αθήνα, 1974
- 109.Χρονικά του Κοσμά, εκδόσεις: Κέντρο Αρκαδικών Μελετών, 1971
- 110.Χρονικά των Κυνουριατών, τομ. Α, χ.ε, 1951.
- 111.Χρονικά των Κυνουριατών, τομ. Β, χ.ε, χ.χ.
- 112.Χρονικά του Μοριά, τομ.Α, χ.ε, χ.χ.
- 113.Χρονικά του Μοριά, τομ.Β, χ.ε, χ.χ.
- 114.Χρονικά Παλαιοχωρίου Κυνουρίας, χ.ε, 1949.
- 115.700Χρόνια Καστάνιτσα Αρκαδίας 1923-1993, χ.ε, χ.χ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ **Ξενόγλωσση**

1. *Adrian de Jonhg and Mette: Early open-air museums: traditions of museums about traditions*, χ.χ., χ.ε.
2. *Alexander E, Museums in Motion. An Introduction to the History and Function of Museums*, Nasville Tennessee: The American Association for State and Local History, 1979.
3. *Howard P.,: «Heritage Management, interpretation, identity»*, London, χ.χ.
4. *Kynouria: A tour of East Arcadia»*, Ένωση Ξενοδόχων και ιδιοκτητών τουριστικών καταλυμάτων Κυνουρίας, έκδοση γ, 2010
5. *Jokilehto J.,1999: «A History of Architectural Conservation»*, London,2003
6. *Laszio Puczho, Edit and Julia Fuzi, article: «Methodological Triangulation: the study of visitor behavior at the Hungarian pen air museum.*
7. *Leake William Martin: «Travels in the Morea: with a map and plans»* εκδότης: John murray, London, 1830.
8. *Leake William Martin: Peloponnesiaca: "Peloponnesiaca", a supplement to Travels in the Morea*, J. Rodwell, 1846
9. *Nordenson Eva, article: «In the beginning.....Skanse,»* 1992
10. *Prott L.V.-O'Keefe P.,: 'Cultural Heritage' or 'Cultural Property', International journal of cultural property*, vol.I, issue 1, 1997.
11. *«Language Vitality and Endangerments»*, Unesco ad Hoc Expert Group International Expert Meeting on Unesco Programmes Safeguarding of Endangered Languages, Paris,10-12 March 2003.
12. *Robert de Bonnieres, Letters de Mme Chenier, A.M. Guys, Edition Charavay Freres, Paris 1870*
13. *The case of open-air museums: a general overview: article.*

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

1. <http://afroditi.uom.gr/14-04-2012>, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
2. www.aeom.org/23-05-2012, επίσημη Ιστοσελίδα των Μουσείων Ανοιχτού Χώρου.
3. <http://arcadia.ceid.upatras.gr/29-03-2012>
4. www.arcadians.gr/29-03-2012
5. <http://books.google.gr>
6. <http://www.buildings.gr/14-04-2012>
7. www.dim-leonid.ark.sch.gr/29-03-2012
8. <http://www.ekebi.gr/29-03-2012>, επίσημη Ιστοσελίδα του Εθνικού Κέντρου Βιβλίου.
9. <http://doliana.nikitaras.gr>
10. <http://hellenicum.wordpress.com>
11. <http://www.kastanitsa.gr/02-04-2012>
12. www.leonidion.gr/28-03-2012
13. <http://www.leonidio.gr/27-03-2012>
14. www.live-avles.gr
15. <http://www.palaiiochori.com>
16. <http://www.techne.gr/27-03-2012>
17. www.tsouxtres.gr/12-05-2012
18. <http://www.unesco-hellas.gr/14-04-2012>, επίσημη Ιστοσελίδα της Ελληνικής Εθνικής Επιτροπής UNESCO.
19. <http://www.users.otenet.gr/27-03-2012>
20. www.viokliron.gr
21. www.wikipedia.org/2-04-2012
22. www.zafeiris.gr/kynouria-27-03-2012

Ελληνική Νομοθεσία

1. Γενικά Αρχεία του Κράτους: φάκελος 359, έγγραφο 299 (1836-1854). Παναγία η έλωνα.
2. Γενικά Αρχεία του Κράτους: φάκελοι 353, 354, 355, έγγραφο 871 (1833-1857).- Λουκού
3. Νόμος 3028/28-07-2002.(Υπουργείο Πολιτισμού, σχετικά με την Προστασία των Αρχαιοτήτων και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς).
4. ΦΕΚ594, ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ 13/11/1978
5. ΦΕΚ 908, ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ 13/11/1998
6. ΦΕΚ 908, ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ 13/11/1998
7. ΦΕΚ908, ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ 13/11/1998
8. ΦΕΚ908, ΚΟΣΜΑ 13/11/1998
9. ΦΕΚ 908, ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ 13/11/1998
10. ΦΕΚ 908, ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ 13/11/1998
11. ΦΕΚ 908, ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ 13/11/1998
12. ΦΕΚ 908, ΛΕΩΝΙΔΙΟΥ 13/11/1998
13. ΦΕΚ 594, ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ 13/11/1978
14. ΦΕΚ 908, ΒΟΡΕΙΑΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ 13/11/1998
15. ΦΕΚ 908, ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ 13/11/1998
16. ΦΕΚ 908, ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ 13/11/1998
17. ΦΕΚ Β 934/24-12-1993, αριθ.444266/16-12-1993

ΛΟΙΠΕΣ ΠΗΓΕΣ

1. Συνέντευξη από τον κ. Πετρόπουλο Ευάγγελο, ιδιοκτήτη του Παραδοσιακού Ελαιοτριβείου - Μουσείου Ελιάς στο Κορακοβούνι Κυνουρίας. (6/04/2012)
2. Συνέντευξη από την κ. Τσουκάτου Μαρία, κάτοικο Τυρού. Αναφέρει το πώς έχει βιώσει την τσακωνική γλώσσα από την παιδική της ηλικία ως σήμερα καθώς και για τον αργαλειό και τα τσακωνικά τραγούδια. (11/04/2012).
3. Τηλεφωνική συνομιλία με τον κ. Κοντογιαννόπουλο, εκπαιδευτικό και κάτοικο της πειροχής των Δολιανών. (10/04/2012)
4. Συνέντευξη από την κα. Κουνιά Θωμαή, ιδιοκτήτρια και συντάκτρια της εφημερίδας «Η Κυνουρία», μέλος του Δ.Σ.: «Αρχείο της Τσακωνιάς», ανιψιά του Θανάση Κωστάκη. (23/04/2012).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΜΠΕΙΡΙΚΗΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το ερωτηματολόγιο αυτό δημιουργήθηκε με σκοπό να διερευνήσει την διατήρηση της υλικής και άυλης πολιτισμικής κληρονομιάς στην Κυνουρία το οποίο αποτελεί και το θέμα εκπόνησης της διπλωματικής μου μελέτης. Διευκρινίζεται πως είναι ανώνυμο και οι απαντήσεις που θα προκύψουν θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τους σκοπούς της εργασίας. Η συμμετοχή σας είναι απαραίτητη ώστε να ολοκληρωθεί η παρούσα εργασία. Ευχαριστώ εκ των προτέρων για τον χρόνο σας και για την συνεργασία.

Αριθμός ερωτηματολογίου.....

Ημερομηνία.....

1) Είσαι κάτοικος της περιοχής της Κυνουρίας; ΝΑΙ

ΟΧΙ

2) Σημειώστε το φύλο σας.

ΑΝΔΡΑΣ

ΓΥΝΑΙΚΑ

3)Πόσο ετών είστε;.....

4)Ποιο από τα παρακάτω μνημεία γνωρίζετε; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Το κάστρο του Παράλιου Άστρους		
Το Ελληνικό		
Τον πύργο του Κανγάμπελη		
Την έπαυλη του Ηρώδη του Αττικού		
Τον υγροβιότοπο του Μούστου		

5)Ποια από τα παρακάτω έχετε επισκεφτεί τον τελευταίο χρόνο; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

Πύργος του Τρικαλιτή στον Άγιο Πέτρο	
Πύργος του Τσικαλιώτη στο Λεωνίδιο	
Το κάστρο του Καψάμπελη στην Καστάνιτσα	
Ο υγροβιότοπος του Μούστου στο Άστρος	

6) Ποια από τα παρακάτω μουσεία έχετε επισκεφτεί. (Σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

	NAI	OXI
Λαογραφικό Μουσείο Μελάνων		
Αρχαιολογικό Μουσείο Άστρους		
Μουσείο Ελιάς Κορακοβούνι		
Λαογραφικό Μουσείο Δολιανών		
Λαογραφικό Μουσείο Κοσμά		

7) Ποια από τα παρακάτω μοναστήρια της Κυνουρίας γνωρίζετε; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

	NAI	OXI
Μονή Αγίου Νικολάου Σύντζας		
Άγιος Γεώργιος Ενδύσσενας		
Παναγία Αρτοκωστά		
Παναγία η Έλωνα		
Ιερά Μονή Μεταμορφώσεως Σωτήρος Λουκούς		
Ιερά Μονή Παναγίας Μαλεβής		
Άγιος Νικόλαος Καρυάς		
Άγιος Νικόλαος Παντελεήμων Κοντολινάς		

8) Γνωρίζετε την Παναγία την Χαλασμένη στον Πραστό; NAI

OXI

9) Ποιους από τους παρακάτω πιστεύετε ότι αποτελούν παραδοσιακούς οικισμό; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

	NAI	OXI
Σαπουνακαίικα		
Άνω Τυρός		
Άγιος Πέτρος		
Καστάνιτσα		
Πραστός		
Κάτω Δολιανά		
Άνω Δολιανά		
Κοσμάς		

Λεωνίδιο		
Πέρα Μέλανα		
Πούλιθρα		
Κουνουπιά		
Πραγματευτή		
Άγιος Ανδρέας		
Πλάτανος		

10) Ποιο χορό θεωρείται ως τον πιο αντιπροσωπευτικό της Κυνουρίας;

	NAI	OXI
Τσάμικος		
Τσακόνικος		
Καλαματιανός		

11) Γνωρίζετε τι σημαίνει στα τσακόνικα η λέξη: Γρούσσα;

A) νέα B) γλώσσα Γ) κρασί

12) Γνωρίζετε της σημαίνει στα τσακόνικα η λέξη: κούε;

A) γάτα B) σκύλος Γ) καναρίνι

13) Ποια είναι η πιο αντιπροσωπευτική γυναικεία στολή της Κυνουρίας;

A) Αμαλία B) Τζουμπές Γ) Η γυναικεία φορεσιά της Κύμης

14) Ποιο είναι το πιο αντιπροσωπευτικό λαχανικό της Τσακωνιάς;

A) Μαρούλι B) Ντομάτα Γ) Μελιτζάνα

15) Από τους παρακάτω πνευματικούς ανθρώπους της Κυνουρίας ποιους γνωρίζετε; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

	NAI	OXI
Κώστας Ουράνης		
Ελισσάβετ Ψαρά		
Βρασίδης Ν. Τσούχλος		
Θανάσης Κωστάκης		
Θανάσης Βαλτινός		
Γιώργος Σαράνταρης		
Γεώργιος Στρατήγης		
Λάμπρος Αστέρης		
Κουβαράς Ιωάννης		
Εμμανουήλ Τροχάνης		

16) Ποια από τα παρακάτω έθιμα που συμβαίνουν στην Κυνουρία γνωρίζετε; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

	NAI	OXI
Γιορτή του Δάσους		
Γιορτή του Κάστανου		
Πάσχα στο Λεωνίδιο		
Πάσχα στον Τυρό		

Γιορτή της Μελιτζάνας		
Αναπαράσταση της μάχης των Δολιανών		

17) Γνωρίζετε κάποια έθιμα που συνέβαιναν παλιότερα σε έναν τσακωνικό γάμο;

ΝΑΙ

☐

ΟΧΙ

☐

18) Ποιους από τους παρακάτω συλλόγους της Κυνουρίας γνωρίζετε; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Σύλλογος της Ενώσεως των Καστανισσιωτών		
Σύλλογος: Ο Άγιος Παντελεήμονας		
Σύλλογος της Καστάνιτσας		
Αδελφότητα των Κυνουριέων		
Σύλλογος Αγιοπετριντών Αθηνών και Αμερικής		
Κεντρικός πατριωτικός σύλλογος Δολιανιτών-Κυνουρίας στην Αθήνα		
Σύλλογος Πειραιά: Το Λεωνίδιο		

19) Ποιο πιστεύετε ότι είναι το πιο γνωστό τσακωνικό τραγούδι από τα παρακάτω:

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Σ' ουπα μάνα		
Απατζά το Μαραθιά		

20) Τι πιστεύετε ότι λείπει από την Κυνουρία; (σημειώστε με X περισσότερες από μια απαντήσεις).

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Περισσότερα Μουσεία		
Περισσότεροι Σύλλογοι		
Περισσότεροι Αρχαιολογικοί Χώροι		
Πιο συχνή χρήση της Τσακωνικής γλώσσας		

Άλλο; Αν ναι

τι;.....
.....
.....
.....
.....
.....

21) Πιστεύετε ότι η Τσακωνική γλώσσα θα πρέπει να μπει ως μάθημα στο γυμνάσιο τουλάχιστον 1 ώρα/εβδομάδα σε όλα τα Τσακωνοχώρια;

ΝΑΙ

☐

ΟΧΙ

☐

22) Πιστεύετε πως οι προσπάθειες με σκοπό την προστασία και ανάδειξη της υλικής (μνημεία, μουσεία, παραδοσιακοί οικισμοί, κ.τ.λ.) και άυλης (γλώσσα, χορός, τραγούδια, σύλλογοι, ενδυμασία, κ.τ.λ.) πολιτισμικής κληρονομιάς στην Κυνουρία είναι επαρκείς; Αν όχι, τι άλλο θα προτείνατε;.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Σας Ευχαριστώ

Εικόνα 1

www.zafeiris.gr/kynouria

Εικόνα 2

www.google.gr

Εικόνα 3

Εικόνα 4

www.google.gr

Εικόνα 5

www.google.gr

Εικόνα 6

www.google.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ: ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΜΝΗΜΕΙΑ

ΚΑΣΤΡΟ ΠΑΡΑΛΙΟΥ ΑΣΤΡΟΥΣ

Εικόνα 7

www.boriakinouria.gov.gr

ΥΓΡΟΤΟΠΟΣ ΜΟΥΣΤΟΥ

Εικόνα 8

www.astronews.gr

ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΩΡΙΑΣ

Εικόνα 9

www.arcadia.ceid.upatras.gr

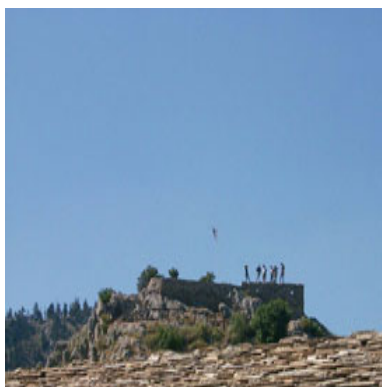
Εικόνα 10

www.arcadia.ceid.upatras.gr

ΠΥΡΓΟΣ ΚΑΨΑΜΠΕΛΗ

Εικόνα 11

www.sun-mountain-snow.gr

ΠΥΡΓΟΣ ΤΡΙΚΑΛΙΤΗ

Εικόνα 12

<http://arcadia.ceid.upatras.gr>

ΕΠΑΥΛΗ ΗΡΩΔΗ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ

Εικόνα 13

<http://arcadia.ceid.upatras.gr>

Εικόνα 14

<http://arcadia.ceid.upatras.gr>

Εικόνα 15

<http://arcadia.ceid.upatras.gr>

ΠΥΡΓΟΣ ΤΣΙΚΑΛΙΩΤΗ

Εικόνα 16

www.leonidio.gr

ΠΥΡΓΟΣ ΧΑΤΖΗΡΟΥΔΗ

Εικόνα 17

www.leonidio.gr

ΜΟΥΣΕΙΑ

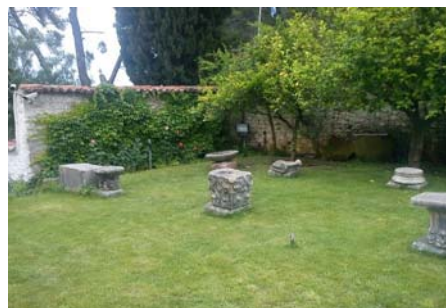
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΣΤΡΟΥΣ

Εικόνα 18

www.astronews.gr

Εικόνα 19

www.astronews.gr

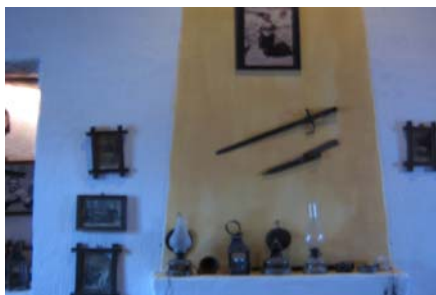
Εικόνα 20

www.astronews.gr

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΕΛΑΝΩΝ

Εικόνα 21

ΑΠΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Εικόνα 22

ΑΠΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Εικόνα 23

ΑΠΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

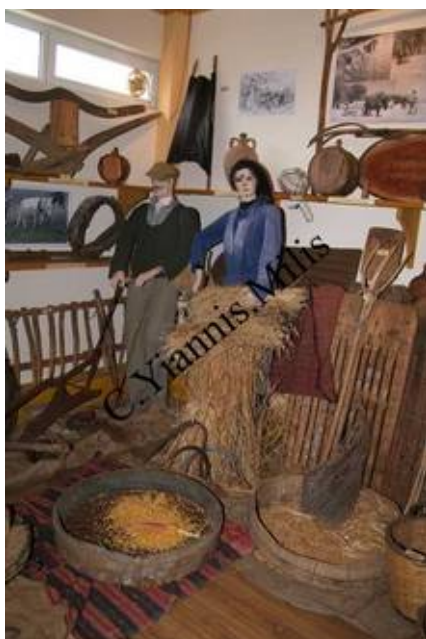
Εικόνα 24

ΑΠΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΠΑΛ ΑΣΤΡΟΥΣ: «Ο ΚΥΝΟΥΡΟΣ»

Εικόνα 25

-ΟΙ ΑΓΡΟΤΕΣ-
www.kynouria-sergiani-oneiron.gr

Εικόνα 26

-Ο ΓΑΝΩΜΑΤΗΣ-
www.kynouria-sergiani-oneiron.gr

Εικόνα 27

www.kynouria-sergiani-oneiron.gr

Εικόνα 28

-Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ-
www.kynouria-sergiani-oneiron.gr

ΜΟΥΣΕΙΟ ΕΛΙΑΣ-ΚΟΡΑΚΟΒΟΥΝΙ

Εικόνα 29

www.kynouria-sergiani-oneiron.gr

Εικόνα 30

ΠΙΘΑΡΙ ΠΟΥ ΕΒΑΖΑΝ ΤΟ ΛΑΔΙ
www.kynouria-sergiani-oneiron.gr

Εικόνα 31

www.kynouria-sergiani-oneiron.gr

Εικόνα 32

www.kynouria-sergiani-oneiron.gr

ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΟΣΜΑ

Εικόνα 33

www.kosmaskynourias.gr

Εικόνα 34

www.kosmaskynourias.gr

Εικόνα 35

www.kosmaskynourias.gr

ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑ

ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΣΙΝΤΖΑ

ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑ-ΚΑΡΥΑ

Εικόνα 36

www.arcadialife.gr

Εικόνα 37

www.arcadialife.gr

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΛΟΥΚΟΥΣ

Εικόνα 38

www.arcadialife.gr

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΡΤΟΚΩΣΤΑ

Εικόνα 39

www.arcadialife.gr

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΜΑΛΕΒΗΣ

Εικόνα 41

www.arcadialife.gr

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΕΛΩΝΑΣ

Εικόνα 40

www.arcadialife.gr

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΠΑΛΑΙΟΠΑΝΑΓΙΑΣ

Εικόνα 42

www.arcadialife.gr

ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΟΙ ΟΙΚΙΣΜΟΙ-ΤΥΠΟΙ ΣΠΙΤΙΩΝ

ΛΕΩΝΙΔΙΟ

Εικόνα 43

www.arcadia.ceid.upatras.gr

ΠΡΑΣΤΟΣ

Εικόνα 44

www.arcadia.ceid.upatras.gr

Εικόνα 45

www.arcadia.ceid.upatras.gr

Εικόνα 46

www.travelphoto.gr

ΑΓΙΟΣ ΠΕΤΡΟΣ

Εικόνα 47

www.travelphoto.gr

ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

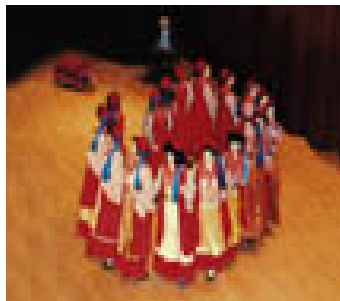
Εικόνα 48

www.travelphoto.gr

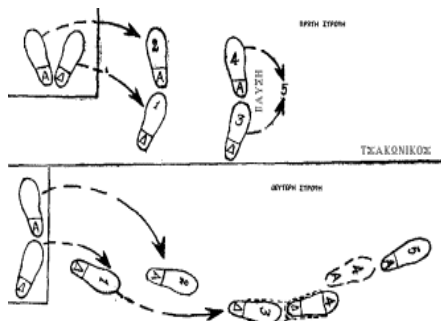
ΤΣΑΚΩΝΙΚΟΣ ΧΟΡΟΣ

Εικόνα 49

www.arcadia.ceid.upatras.gr

Εικόνα 50

www.paroutsas.gr

ΤΣΑΚΩΝΙΚΗ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ

Εικόνα 51

www.arcadia.ceid.upatras.gr

Εικόνα 52

www.leonidion.gr

Εικόνα 53

-ΠΑΡΕΛΑΣΗ 25^{ης} ΜΑΡΤΙΟΥ. ΚΟΡΙΤΣΙΑ
ΝΤΥΜΕΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ
ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ ΤΟΥ
ΤΖΟΥΜΠΕ-
ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

ΗΘΗ-ΕΘΙΜΑ

ΛΕΩΝΙΔΙΟ

Εικόνα 54

-ΛΕΩΝΙΔΙΟ-ΠΙΑΣΧΑ-
www.arcadia.ceid.upatras.gr

ΤΥΡΟΣ

Εικόνα 55

-Μ.ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ-ΤΑ
ΚΑΙΚΙΑ ΣΤΟΛΙΣΜΕΝΑ
ΣΥΝΟΔΕΥΟΥΝ ΤΟΝ
ΕΠΙΤΑΦΙΟ-
www.facebook.com

ΓΙΟΡΤΗ ΤΗΣ ΜΕΛΙΤΖΑΝΑΣ

Εικόνα 57

www.leonidion.gr

Εικόνα 58

-ΣΕΦ ΔΟΚΙΜΑΖΟΥΝ ΚΑΙ ΚΡΙΝΟΥΝ
ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΕΣ ΜΕ ΚΥΡΙΟ ΥΛΙΚΟ
ΤΗΝ ΜΕΛΙΤΖΑΝΑ-
www.leonidion.gr

Εικόνα 53

www.leonidion.gr

Εικόνα 54

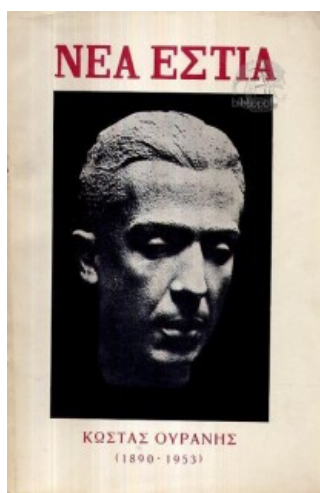

-ΕΔΕΣΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΓΙΟΡΤΗ
ΤΗΣ ΜΕΛΙΤΖΑΝΑΣ-
www.leonidion.gr

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ

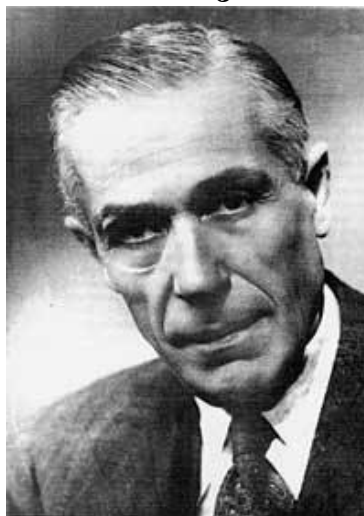
ΚΩΣΤΑΣ ΟΥΡΑΝΗΣ

Εικόνα 55

www.eranistis.net

Εικόνα 56

www.andronianoι.ucoz.com

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΑΡΑΝΤΑΡΗΣ

Εικόνα 57

ΝΕΣΤΩΡ ΒΕΡΒΕΡΗΣ

Εικόνα 58

www.notiakynouria.gov.gr

ΚΟΥΒΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

Εικόνα 59

www.perizitito.gr

ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΤΡΑΤΗΓΗΣ

Εικόνα 60

www.ekebi.gr

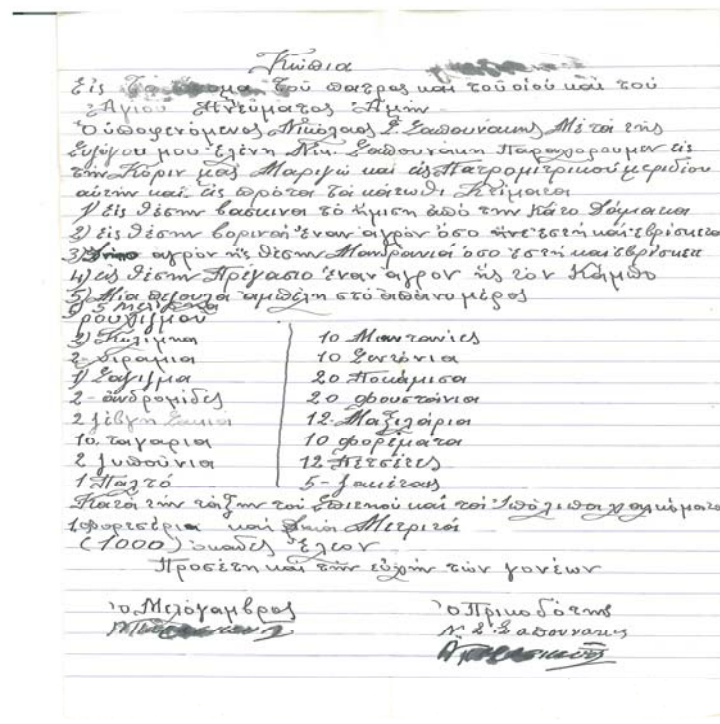
ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ

Εικόνα 61

www.google.gr

ΔΕΙΓΜΑ ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟΥ ΠΟΥ ΣΥΝΤΑΧΘΗΚΕ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΤΣΑΚΩΝΙΚΟΥ ΓΑΜΟΥ:

ΤΣΑΚΩΝΙΚΗ ΔΙΑΛΕΚΤΟΣ

Εικόνα 62

www.tsakonia.gr

Εικόνα 63

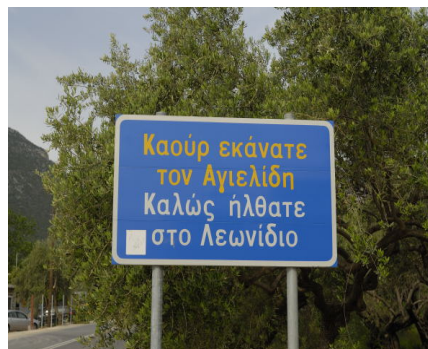
www.arcadiablogs.gr

Εικόνα 64

-ΠΙΝΑΚΙΔΑ ΣΤΟ ΛΕΩΝΙΔΙΟ ΣΤΗΝ
ΤΣΑΚΩΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΖΙ ΜΕ
ΤΗΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ-
www.arcadiablogs.gr

Εικόνα 65

-ΠΙΝΑΚΙΔΑ ΣΤΟ ΛΕΩΝΙΔΙΟ
ΣΤΗΝ ΤΣΑΚΩΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
ΜΑΖΙ ΜΕ ΤΗΝ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ-
www.arcadiablogs.gr

ΔΙΑΦΟΡΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ

Εικόνα 66

Λεκάνη για ψωμί
-Από προσωπική συλλογή-

Εικόνα 67

Καραβάνα για τον φούρνο
-από προσωπική συλλογή-

Εικόνα 68

Τέτζερο
-Από προσωπική συλλογή-

Εικόνα 69

Εικόνα

Μπρακάκι
-Από προσωπική
συλλογή-

Εικόνα 70

Ταγάρι
-από προσωπική συλλογή-

Εικόνα 71

Μύλος που έκοβαν τον
καφέ
-από προσωπική συλλογή-

Εικόνα 72

Ρόκα
-από προσωπική συλλογή-

Εικόνα 73

Ανέμι
-από προσωπική συλλογή-

Εικόνα 74

Λυχνάρι που έκαιγε με λάδι
-από προσωπική συλλογή-

Εικόνα 75

Ψαροκόφιο
-από προσωπική συλλογή-

Εικόνα 76

Παλιά φωτογραφία
-Από προσωπική συλλογή-

ΤΣΑΚΩΝΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Το παρακάτω τραγούδι είναι από τα πιο γνωστά της Τσακωνιάς αφού συνόδευε τον τσακωνικό χορό και τραγουδιόταν σε όλες τις εκδηλώσεις που γίνονταν. (γάμοι, γλέντια, εορτές, κ.ά..)

ΤΙΤΛΟΣ: Σου ειπα μάνα

Σού ειπα μάνα, καλή μου μάνα
Σού ειπα μάνα, πάντρεψέ με
Σού ειπα μάνα, πάντρεψέ με
Σπιτονοικοκύρεψέ με

Και στα ξένα, καλή μου μάνα
Και στα ξένα μη με δώσεις
Και στα ξένα μη με δώσεις,
Μάνα θα το μετανιώσεις

Για' στα ξένα, καλή μου μάνα
Για' στα ξένα θ' αρρωστήσω
Για' στα ξένα θ' αρρωστήσω,
Μάνα θα πρωτομιλήσω.

Θα μιλήσω, καλή μου μάνα
Θα μιλήσω της κουνιάδας
Θα μιλήσω της κουνιάδας,
Και της πρώτης συννυφάδας

Θα μου πουν, καλή μου μάνα
Θα μου πουν πως δεν αδειάζω
Θα μου πουν πως δεν αδειάζω,
Και θα βαριαναστενάζω

Και θα στείλω, καλή μου μάνα
Και θα στείλω να σε φέρω
Και θα στείλω να σε φέρω,
Και δεν ξέρω που θα σ' εύρω

Η στον ποταμό, καλή μου κόρη
Η στον ποταμό θα πλένω,
Η στον ποταμό θα πλένω,
Η στη βρύση θα λευκαίνω.

ΤΙΤΛΟΣ: Απατζά το Μαραθία

ΤΣΑΚΩΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Απατζά, τσυρά Μαρούα
Απατζά το Μαραθία
Απατζά το Μαραθία
Τσ' ακατούσε τάν Ελία
Τσ' ακατούσε τάν Ελία
εξεχάτσε ταν κουνία

Ζατσ' ο βού, τσυρά Μαρούα
Ζατσ' ο βού ταν Ελία
Ζατσ' ο βού ταν Ελία
Τα' εκατσούτσε ταν κουνία
Τσίντα βου', τσυρά Μαρούα
Τ'σίντα, βούα α κακομοίρα
'πού να ζάει τα μετσούα
'πι θα νι κιάσει με ταν πράνα
να νι ποι' όα κουβάννα

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Απέναντι, κυρά Μαρία
Απέναντι στο Μαραθία
Απέναντι στο Μαραθία
κι αποκάτω στην ελιά
κι αποκάτω στην ελιά
εξέχασε τη στάμνα

πήγε το βόδι, κυρά - Μαρία
πήγε το βόδι στην ελιά
πήγε το βόδι στην ελιά
κι έσπασε τη στάμνα
Οδύρεται σκούζοντας η κυρά Μαρία,
Οδύρεται, σκούζει η κακομοίρα
πώς να πάει στη μυτριά
που θα την πιάσει με την πράνα (κόπανο)
να την κάνει κατάμαυρη (απ' το ξύλο).

Το παρακάτω ποίημα είναι αφιερωμένο στον Πραστό.

ΤΙΤΛΟΣ: Μια λυγερή

"Μια λυγερή καθότανε στον έλατο στη σέλα
και αγνάντευε την Τσακωνιά και του Πραστού το ρέμα,
την πήρε το παράπονο και κάθεσαι και κλαίει
και λέει τραγούδι θλιβερό και παραπονεμένο.
Πραστέ μου πού 'ναι οι πύργοι σου και πού 'ναι η αρχοντιά σου;"

Στις μάχες των Δερβενακίων έλαβαν μέρος κι οι Τσάκωνες. Μάλιστα αναφέρεται ο Πέτρος Θερμογιάννης, ο οποίος με εξήντα συμπολίτες του ακολούθησε τον περίφημο Νικηταρά και πολέμωσε κοντά του. Κατά την υποχώρηση του Δράμαλη, οι Τσάκωνες τοποθετήθηκαν από τον Κολοκοτρώνη στη μάχη της Κλένιας σε θέση στρατηγική και δώσανε τη χαριστική βολή στο μεγάλο Σερασκέρη (τουρκ. στρατιωτικός διοικητής). Εκεί σκοτώθηκαν δύο γενναίοι Τσάκωνες: ο μπουλουξής (διοικητής άτακτου, μικρού στρατιωτικού σώματος) Νικόλαος Χουλιαράς και ο Γιάννης Αντριάς, "αφού έκαμαν το χρέος των, το δεκαπλάσιον εις τον εχθρόν" .

Τη συμμετοχή τους επιβεβαιώνει και το παρακάτω ιστορικό κλέφτικο τραγούδι:

"Πουάντζα, 'πέτε, νέγγουντε, τθα Τσακονιά τα μέρη"
'αλήτε χαιρεκίσματα ος' έμε τθο Τσιμπέρι
-Τα σύνταχα θα φύτσουμε, θα ζάμε τθο Ντερβένι
-Να πολεμήμε, νέγγουντε, του Δράμαλη τ' ασκέρι
Πουρτέσε ενέγκοι ο Νιτσηταρά, κίσου ο Κολοκοτρώνης

Ντζιντάει το καριοφίλι τάνου τα διάσελα
Α Έωνα να φυλάει τα Τσακωνόπου'α.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:

Πουλάκια, πετάτε, ελάτε, στις Τσακωνιάς τα μέρη

να πείτε χαιρετίσματα ότ' είμαστε στο Κιβέρι:

αύριο θα φύγουμε, θα πάμε στο Δερβένι,

να πολεμήσουμε, πάμε του Δράμαλη τ' ασκέρι

Πρώτος πάει ο Νικηταράς, πίσω ο Κολοκοτρώνης
και παραπίσω οι Τσάκωνες με τους Άγιο-πετρίτες

Βροντά το καριοφίλι πάνω στα διάσελα

Η Έλωνα τα φυλάει τα Τσακωνόπουλα

ΤΣΑΚΩΝΙΚΑ ΚΑΛΑΝΤΑ

Άγιε Βασίλη εμπαρίου – μά τσέ ο καταδεχούμενε, από τά Τσεσαζία – εκιού έσι αρχόγκισσα
τσυρία.

Εν ίκχου κόα τσέ χαρκί – χαρκί ται καλαμάρι, το καλαμάρι έκι γράφουντα – ταί το χαρκί
εκινιούντα: «Βασίλη, από κιά σπαρίου – τσαί κιά έσι κχαμπένου;»

«από τά μάτη μοι ένι παρίου – τσαί κιά έσι κχαμπένου;»

«από τά μάτη μοι ένι παρίου – τσαί το σχολείο ινιέγκου!»

«κάτσα να φάμε, κάτσα να κήρε – κάτσα να τραγουδίερε».

«Εζού γράμματα έμα μαθαίνου, τραγούδια ένι ξένου!»

«Το αφού ρσκέρου γράμματα – άλλε νάμου τάν άλφα – βήτα».

«Τσαί τά μαγκούρα ακχουγκίε – να λη τάν άλφα – βήτα, τσερά εκιά μαγούρα σοι – χωρά
βαστάρια έκι ανεμούκχα, τσαί τάνου του χωροί βαστοί – μπέντζικα έκι λαλούα. Δεν έκι μόνον
μπέντζικα – μά τσάγρια περιστέρια. Εκχαμπάσε ά μπέντζικα να βρέτση το φτερέ σοι, τσαί βρέε
τον αφέγκη σοι – το πολυχρονεντένε.....»

Χρόνοι πάσοι.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

"Αϊ Βασίλης έρχεται

από την Καισαρεία,
βαστά λιβάνι και κερί,
χαρτί και καλαμάρι.

Το καλαμάρι έγγραφε,
και το χαρτί ωμίλει:
Βασίλη, πόθεν έρχεσαι
κι απ' όπου κατεβαίνεις;
από τη μάννα μ' έρχομαι,
και στο σχολειό πηγαίνω.

Κάθισε να φας, κάθισε να πεις,
κάθισε να τραγουδήσεις.
Εγώ γράμματα μάθαινα,
τραγούδια δεν ηξεύρω.

Λοιπόν, ηξεύρεις γράμματα;
πε μας την αλφαβήτα.
Και στο ραβδί ακούμπησε
να πει την αλφαβήτα
και το ραβδί ήτον ξηρό
και βλάστησε κλωνάρια."

Το παρακάτω, αποτελεί μια ιστορία γραμμένη στην Τσακωνική διάλεκτο:

Έκι χινόπωρε,ήγκιαϊ κάμουνται το στένωμα ο παππού ο Ζαμπούνη με τα μαμμού τσαι έκι τσαι
ένα αγιελιδιώτα,ο Βαλμά π'έκ'έχου κανιά δεκαρία άουα.

Έντανι το τσαιρέ ήγκιαϊ έχουνται πρεσσοί λιούτσοι.Ο γερο-Βαλμά έκι νέμου τα άουα τα
λιουκοσκαφτούρα,δίπα τον άγιε Παντελεήμονα,τσαι έκι γεννατά νία φοράδα
τσαι έκ'έχα ένα μιτσι αγόπουλε τσαι ετσιτάνε οι λιούτσοι να φάνει το μιτσι
αγόπουλε...Γλήγορα,τα άουα εμπίκαει κύκλε τσαι εβαλίκαι το μιτσι
πουρτέσε σου τσαι γύρκαει τα κισινά σου προς τα τάτσου!Τάσου τα άουα έκι τσαι ένα
βαρβάκχιου π'έκι παρίντα καλπάζουντα απότσου από του φοράδε
γιούρε γιούρε τσαι τα άβα άουα μόλις έκι ζυγούνται οι λιούτσοι,έγκι τσινίζονται.Έτρου,ο
λιούκο όκι μπορού να ζυγούει κοντά τσαι έτρου
οι λιούτσου απελπίσται τσαι εφύγκαει.Ο γερο-Βαλμά ενοιάτσε το θράβαλε τσαι σ'εμαζούτσαι
τα άουα τσαι επροτζίε του λιούτσοι τσαι έτρου ντ'
εγλιτούκαει τα άουα...

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ήταν φθινόπωρο, οργώνανε στο στένωμα ο παππούς ο Ζαμπούνης με την γιαγιά και ήταν και
ένας Λεωνιδιώτης, ο Βαλμάς που είχε καμιά δεκαριά άλογα.
Εκείνον τον καιρό είχαν πολλούς λύκους. Ο γερο-Βαλμάς βόσκαγε τα άλογα στη
λυκοσκαφτούρα, δίπλα στον άγιο Παντελεήμονα
και είχε γεννήσει μία φοράδα ένα μικρό αλογάκι και πέσανε οι λύκοι να φάνε το μικρό
αλογάκι...Γρήγορα, τα άλογα έκαναν κύκλο και έβαλαν το μικρό
μπροστά τους και γυρίσανε τα πισινά τους (πόδια) προς τα έξω! Μέσα στα άλογα ήταν και ένα
βαρβάτο που κάλπαζε απ' έξω από τις φοράδες γύρω-γύρω
και τα άλλα άλογα μόλις πλησίαζαν οι λύκοι, τσινίζανε! Έτσι, ο λύκος δεν μπορούσε να
πλησιάσει κοντά και οι λύκοι απελπίστηκαν και έφυγαν.
Ο γερο-Βαλμάς άκουσε τον θόρυβο και μάζεψε τα άλογα και τρόμαξε τους λύκους και έτσι
γλίτωσαν τα άλογα...

**Ακολουθεί απόσπασμα από το «Ευαγγέλιον της Αγάπης» το οποίο διαβάζεται το Πάσχα. Το
κείμενο μεταφράστηκε πριν από 20–25 χρόνια και η απαγγελία τους στα τσακωνικά το
Πάσχα έχει ήδη γίνει μια πολύ σημαντική παράδοση της περιοχής.**

Το Ευαγγέλιον τής 'Αγάπης

19. Ούσης ουν όψίας τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ μιᾷ

σαββάτων, καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων
ὅπου ἦσαν οἱ μαθηταὶ συνηγμένοι διὰ τὸν
φόβον τῶν Ἰουδαίων, ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ
ἔστη εἰς τὸ μέσον, καὶ λέγει αὐτοῖς· Εἰρήνη
ὑμῖν.

20. καὶ τοῦτο εἰπὼν ἔδειξεν αὐτοῖς τὰς χεῖρας
καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ. ἐχάρησαν οὖν οἱ
μαθηταὶ ἰδόντες τὸν Κύριον.

21. εἶπεν οὖν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς πάλιν· Εἰρήνη
ὑμῖν. καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ
πέμπω ὑμᾶς.

22. καὶ τοῦτο εἰπὼν ἐνεφύσησε καὶ λέγει
αὐτοῖς· Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον·

23. ἂν τινων ἀφῆτε τὰς ἀμαρτίας, ἀφίενται
αὐτοῖς, ἂν τινων κρατῆτε, κεκράτηνται.

24. Θωμᾶς δὲ εἷς ἐκ τῶν δώδεκα ὁ λεγόμενος
Δίδυμος, οὐκ ἦν μετ' αὐτῶν ὅτε ἦλθεν ὁ
Ἰησοῦς.

25. ἔλεγον οὖν αὐτῷ οἱ ἄλλοι μαθηταί·
Ἐώρακαμεν τὸν Κύριον. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς·
Ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον
τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου εἰς
τὸν τύπον τῶν ἥλων, καὶ βάλω τὴν χειρά μου
εἰς τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, οὐ μὴ πιστεύσω.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Το Ευαγγέλιον τῆς Ἀγάπης

19. Ἐκὶ ἀργά ἐταν□ι ταν ἀμέρα, ἓνα Σάμπα, τσ□αι
οἱ πόρου ἡγκιαῖ κλειστοί, οπά π□' ἡγκιαῖ
μαζουτοί οἱ μαθητέ, γιὰτσί ἡγκιαῖ
φοζουμέν□οι τουρ Εβραῖοι. Ἐκάνε ο Ἰσού τσ□'
εστάτ□ε τα μισά τσ□ι σ' ἐπέτσ□ε: Εἰρήνη σ'
εμού.

20. Τσ□' ἄμα ν□' ἐπέτσ□ε ἐγκεινι, σ' ἐδενάε του
χέρε τσ□αι το πλευρέ σι. Εχαιρήτ□αῖ τότ□ε οἱ
μαθητέ π□' οράκαῖ τον Τσ□ύριε.

21. Σ' ἐπέτσ□ε πάλι ο Ἰσού: Εἰρήνη σ' εμού. Ὅπ□ου
μ' ἀπολρύτσ□ε ο ἀφέγκη μι, τσ□' ἐζού ἐνι
αποού εμού.

22. Τσ□αι ἄμα σ' ἐπέτσ□ε ἐγκεινι, σ' εφουσάτσ□ε
τσ□ει φορέ τσ□αι σ' ἐπέτσ□ε: Ἀρετε Ἀγιε
Πνέμα.

23. Ἄμα σκωρέτε τουρ ἄλοι γιὰ τουρ ἀμαρκίλε

σου, θα σκωρεθούν. Σ' όποιοι σι κόντουετε
θα κόντουθούν.

24.Ο Θωμά, ένα απο του δώδεκα π' ν' ήγκιαϊ
αούντε Δίδυμο, όκι μαζί μ' έτεϊ τότε π' εκάνε
ο Ισού.

25.Τσ' αι ν' ήγκιαϊ αούντε οι άλοι μαθητέ:
Οράκαμε τον Τσ' ύριε! Τσ' αι σ' επέτσ' ε ετήνε:
Α δεν οράου του χέρε σι τα σημάδια από τα
καρθία, τσ' α δε βάλου το δάτ' υλέ μι το
σημάδι από τα καρθία, τσ' α δε βάλου τα
χέρα μι το πλευρέ σι ό θα κιστήου.

Το Πάτερ ημών στα Τσακόνικα:

Αφέγκη νάμου

*Πάτερ ήμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀγιασθήτω τό ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ
βασιλεία σου· γεννηθήτω τό θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καί ἐπὶ τῆς
γῆς· τόν ἄρτον ἡμῶν τόν ἐπιούσιον δός ἡμῖν σήμερον· καί ἄφες ἡμῖν
τά ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καί ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν· καί
μή εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλά ῥύσαι ἡμᾶς ἀπό τοῦ πονη-
ροῦ.*

*Αφέγκη νάμου ἡ' έσι τον ουρανέ. Να ένι αγιαστέ το όνουμά ντι, να
μόλει α βασιλεία ντι, να ναθεί το θέλημά ντι όήου τον ουρανέ έτρου
τόαι ταν-ι-γή. Τον άντε τον επιούσιε (ταρ αμερή) δι νι νάμου σάμερε
τόαι άφε νάμου τα χρία νάμου όήουρ έμε αφίντε τδ' ενεί του χρεώ-
στοι νάμου τόαι να μη νάμου φέρερε σε κειρασμό, αλλά ελευθέρου
νάμου από το κακό.*

ΣΥΝΤΑΓΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΣΑΚΩΝΙΑ

Γλυκό κουταλιού τσακωνικό μελιτζανάκι

Τι χρειαζόμαστε

- 35 μελιτζανάκια
- 1 κιλό ζάχαρη
- 1 φακελάκι γαρύφαλλα
- 5 - 6 λεμόνια
- 1 κουταλιά της σούπας μέλι , 3 ποτήρια νερό

Πως το φτιάχνουμε

Καθαρίζουμε τα μελιτζανάκια από την φλούδα τους. Χρησιμοποιούμε το μικρό εργαλείο με το οποίο καθαρίζουμε πατάτες ή φασολάκια, καθαρίζονται πανεύκολα έτσι. Κάθε μελιτζανάκι που καθαρίζουμε, το τοποθετούμε σε λεκάνη με νερό, τον χυμό και την φλούδα των 3 λεμονιών, σκεπασμένη η λεκάνη με μια καθαρή πετσέτα κουζίνας.

Όταν ολοκληρώσουμε το καθάρισμα, τα βάζουμε όλα σε μια κατσαρόλα και τα βράζουμε.

Διαπιστώνουμε ότι έχουν βράσει, τσιμπώντας το πάνω μέρος με μια βελόνα ραψίματος.

Όταν βράσουν, τα βγάζουμε με τρυπητή κουτάλα και τα ρίχνουμε σε λεκάνη με κρύο νερό. Τα στύβουμε ελαφρά και τα τοποθετούμε σε σουρωτήρι να στραγγίσουν. Όσο είναι στο σουρωτήρι, τα περιχύνουμε με τον χυμό 2 λεμονιών.

Σε κατσαρόλα βράζουμε το νερό με τη ζάχαρη και ρίχνουμε τα μελιτζανάκια, κεντώντας ένα ένα με 1-2 γαρύφαλλα. Μόλις αρχίσουν να βράζουν όλα μαζί, αποσύρουμε την κατσαρόλα από την φωτιά.

Μετά από 24 ώρες βράζουμε πάλι το γλυκό, ώσπου να δέσει το σιρόπι. Προς το τέλος προσθέτουμε μισό φλιτζανάκι του καφέ λεμόνι και το μέλι.

Αφήνουμε το γλυκό να κρυώσει και τοποθετούμε τα μελιτζανάκια σε αποστειρωμένα βάζα.

Αν θέλουμε προσθέτουμε και μερικά ολόκληρα αμύγδαλα ασπρισμένα.

Καλή επιτυχία.

Τσακωνικές μελιτζάνες στο φούρνο με σάλτσα ντομάτας

Υλικά

- 4 μεγάλες μελιτζάνες τσακωνικές σε ροδέλες
- 300 γρ. τριμμένη φέτα
- 4-5 φέτες μπέικον
- 1 κρεμμύδι ψιλοκομμένο
- 2 σκελίδες σκόρδο σε φέτες
- ½ φλιτζάνι ελαιόλαδο
- 3-4 ντομάτες ώριμες ψιλοκομμένες
- 1 κ.σ. πελτέ ντομάτας
- 1 πράσινη πιπεριά ψιλοκομμένη
- 1 κ.γ. ζάχαρη
- Μαϊντανός ψιλοκομμένος
- Αλάτι, πιπέρι

Εκτέλεση

Κόβετε τις μελιτζάνες σε φέτες και τις αφήνετε σε αλατισμένο νερό να ξεπικρίσουν για 30 λεπτά με 1 ώρα. Τις ξεπλένετε και τις στραγγίζετε. Τις τηγανίζετε ελαφρά ή τις αλείφετε με λάδι και τις ψήνετε για μισή ώρα στο γκριλ. Τις τοποθετείτε τη μία δίπλα στην άλλη μέσα σε ένα λαδωμένο πυρέξ ή σε ατομικά πυρίμαχα σκεύη. Για τη σάλτσα ντομάτας, τρίβετε το κρεμμύδι και το σοτάrouμε μαζί με το ψιλοκομμένο μπέικον. Προσθέτετε το σκόρδο και την πιπεριά. Ρίχνετε τη ντομάτα, τον πελτέ, τη ζάχαρη, αλάτι και πιπέρι. Αφήνετε να βράσουν για 20 λεπτά. Προς το τέλος, προσθέτετε τον μαϊντανό. Περιχύνετε τις μελιτζάνες με τη σάλτσα, καπακώνετε

με μια φέτα ντομάτας και πασπαλίζετε με ρίγανη και φέτα. Ψήνετε στους 200ο για 20 με 25 λεπτά.

Γλυκό του κουταλιού με κάστανο

ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ

- 800 γρ. Κάστανα
- 3 λίτρα νερό
- 100 γρ. αλάτι
- 1 κουταλάκι του γλυκού ξινό
- 1 κιλό ζάχαρη
- 500 γρ. νερό
- Φλούδα ενός λεμονιού
- 2 βανίλιες

Εκτέλεση:

Πλένουμε τα κάστανα και τα βράζουμε με το νερό και το αλάτι για 30 λεπτά και τα σουρώνουμε. Τα καθαρίζουμε από το εξωτερικό και εσωτερικό φλοιό. Σε βαθιά κατσαρόλα ρίχνουμε 500 γρ. νερό και προσθέτουμε την ζάχαρη, τη φλούδα λεμονιού και τα αφήνουμε να βράσουν καλά μέχρι σχεδόν να δέσει σε σιρόπι. Στη συνέχεια ρίχνουμε τα κάστανα και το ξινό και τα αφήνουμε να βράσουν για 1 λεπτό. Τα σβήνουμε και τα αφήνουμε να κρυώσουν. Την άλλη μέρα επαναλαμβάνουμε τη διαδικασία βρασίματος για 1 λεπτό πάλι, ρίχνοντας και τη βανίλια προς τέλος. Όταν κρυώσει το τοποθετούμε σε βάζα..

Καστανόπιτα

ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ

- 4 αυγά
- 2 ποτήρια κάστανο, αλεσμένο
- ½ ποτήρι τριμμένο καρύδι
- 1 κουταλιά της σούπας κανέλλα
- 1 κουταλιά γαρύφαλλο
- 1 ποτήρι ζάχαρη
- 1 ποτήρι φρυγανιά
- 1 κουταλιά σόδα
- ½ ποτήρι κονιάκ
- 1 ποτήρι γάλα εβαπορέ διαλυμένο με νερό
- 1 ποτήρι σπορέλαιο
- 1 φακελάκι μέικιν πάουντερ

Σιρόπι

3 ποτήρια νερό
2 ποτήρια ζάχαρη
Καλαμποκέλαιο

Γλάσο

3 σοκολάτες κουβερτούρες
4 κουταλιές καλαμποκέλαιο

Εκτέλεση

Πλένουμε τα κάστανα και τα βράζουμε με το νερό και το αλάτι για 30 λεπτά και τα σουρώνουμε. Τα καθαρίζουμε από το εξωτερικό και εσωτερικό φλοιό. Σε βαθιά κατσαρόλα ρίχνουμε 500 γρ. νερό και προσθέτουμε την ζάχαρη, τη φλούδα λεμονιού και τα αφήνουμε να βράσουν καλά μέχρι σχεδόν να δέσει σε σιρόπι. Στη συνέχεια ρίχνουμε τα κάστανα και το ξινό και τα αφήνουμε να βράσουν για 1 λεπτό. Τα σβήνουμε και τα αφήνουμε να κρυώσουν. Την άλλη μέρα επαναλαμβάνουμε τη διαδικασία βρασίματος για 1 λεπτό πάλι, ρίχνοντας και τη βανίλια προς το τέλος. Όταν κρυώσει το τοποθετούμε σε βάζα..

Χοιρινό με κάστανο

ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ

- 2 κιλά χοιρινό κρέας κομμένο σε μεγάλα κομμάτια
- 2 κιλά κάστανα βρασμένα ή ψημένα και ξεφλουδισμένα
- 1 ποτηράκι ελαιόλαδο
- 1 ποτηράκι κρασί
- 1 μεγάλο κρεμμύδι
- 1 ποτήρι νερό

Εκτέλεση

Τσιγαρίζουμε το κρέας με το λάδι και το κρεμμύδι και αφού μαραθεί προσθέτουμε το κρασί. Στη συνέχεια ρίχνουμε το νερό και το αφήνουμε να βράσει. Όταν μαλακώσει το κρέας και μείνει με λίγο ζουμί, ρίχνουμε τα κάστανα και το αφήνουμε για ένα τέταρτο να δέσει η σάλτσα του.